

કાનૂની-કાનૂની

કાનૂની-કાનૂની

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌંપીરાલિટ કિભાગ]

અનુક્રમીક ૧૫૮૪૪ ગ્રાંધીક

પુસ્તકલું નામ ૩૧૭૧ ૩૯૯૦૯૧

લિપિ ૬૦ : ૪

કાવ્ય-કલ્પોલ્લસ.

કર્તા અને પ્રકાશક:—

દ્વિવેદી સાંકળેશ્વર હરગોવિંદ

પંઢરપુર

સંવત ૧૯૮૭

સન ૧૯૩૧

કિંમત રૂ. ૨-૮-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી સાહિત્ય સંસ્થા

કાયદા પ્રમાણે આ પુસ્તકના સર્વ પ્રકારના હક્કો
કર્તાએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

પ્રિન્ટિંગ

મુદ્રક: નટવરલાલ ધરજીરામ દેશાઈ

મુદ્રણ સ્થાન: “ગુજરાતી” પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ,

સાસુન બિલ્ડીંગસ, એલફીન્સ્ટન સર્કલ,

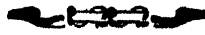
કોટ, મુંબઈ નં. ૧.

પ્રકાશક: દ્વિવેદી સાંકળેશ્વર હરગોવિંદ,

કંસારા ઘાટ, પંઢરપુર, જીલ્લા સોલાપુર.

૩૬

પ્રસ્તાવના

દરેક પુસ્તકના પ્રારંભમાં તેની વાસ્તવિક પ્રસ્તાવના લખેલી હોય છે, એ એક સામાન્ય ધોરણ જ છે તો એ પ્રથાને હું પણ અત્રે યોગ્ય સ્થાન આપવાને પ્રેરાઉં એ કંઈ અસ્થાને તો નહીં જ ગણાય.

આપણી ગુજરાતી સાહિત્ય વાટિકામાં આવાં અનેક મંજુલ પુષ્પો વાંચક ગણની સેવામાં વખતો વખત રજુ થાય, તેમની નવીન ખુલતી લાવનાઓને દિવ્ય ચોષણ મળે, જીવનકાળના અદ્ય પરિચયને પણ સંપૂર્ણ આલ્હાદિત કરી ઉત્તમ ચારિત્ર્યની નવોખી તેજ ઉદ્દીપન કરે અને સ્વનિર્ણીત કર્મયોગનો અપૂર્વ ઓધપાઠ શિખવે તેમ જ ઉમદા માનવ જીવનની અણુભોલ કિંમત દુનિયાની પયરંગી અનેક પ્રભાઓ સાથે તુલનાત્મક ભાવે સિદ્ધ કરાવવામાં ઉચ્ચ હરિક્ષાર્ધ ધરાવનારા થાય, એ માંગલિક પ્રસંગ જોવાને તેમ જ અનુભવવાને કોણ આતુર ન હોય ?

મારા તરફથી છુટક છુટક કાવ્યો અઠવાડિક કિંવા માસિક ખત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલાં તે ઉપરથી મારા સ્નેહીઓએ મને તે અને

બીજાં સર્વ કાવ્યો એકત્ર એક પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવાની ઉત્સાહ પ્રેરક સલાહ આપેલી તેના લીધે આ સાહસ કરવાને હું નિમિત્તભૂત થયો છું. હું પોતે કવિ નથી તેમ જ તે પદ ભેળવવાની જિજ્ઞાસાથી પણ મેં આ શ્રમ કર્યો નથી પરંતુ કેવળ નૈસર્ગિક પ્રકૃતિનો જે મને શોખ છે અને તેના લીધે સિન્નસિન્ન પ્રસંગે જે જે વિચારો સ્ફુર્યા તે યથામતિ કાવ્યરૂપે આપની પવિત્ર સેવામાં રજુ કરવા નમ્રતાપૂર્વક રજા લઉં છું.

મારી આ કાવ્યશૈલીને એક અદ્ય સેવા માની તેમાંથી આપને જે રુચિકર લાગે તે ગ્રહણ કરી, પ્રસંગ વિશેષે થયેલી ભૂલની ક્ષમા આપી, અન્ય ઉમેદવારોને આથી વધુ ઉમદા સેવા કરવા ઉત્તેજન પૂર્ણ આદ્વાન કરશો તેમ જ જે જે પૂર્ણ યશસ્વી નિવડ્યા હોય તેમને યથેષ્ટ સન્માનનીય સત્કાર અને ઉજ્જવળ અભિનંદન આપશો એ ઈચ્છા સાથે હું અત્રે વિરમું છું. મુજેપુ કિં અધિકમ્ ? અસ્તુ. ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ.

પંદરપુર

દ્વિવેદી સાંકળેશ્વર હરગોવિંદ,

પરિચય

“કાવ્ય કલ્પોલ” એ રા. સાંકળેશ્વરભાઈએ જુદી જુદી મનો-
દશામાં હૃદયની ઉછળેલી ઉર્મિઓ અનુસાર ગુંજેલાં કાવ્ય-ખંડોનો સંગ્રહ
છે. સાંપ્રત યુગમાં કાવ્યો, ટુંકી વાર્તાઓ, નવલકથાઓ, એકાંકી નાટકો,
નિબંધો સારા પ્રમાણમાં લખાઈ પ્રકાશમાં આવ્યાં છે. દેશની સર્વ દિશા-
ઓમાં થતી પ્રગતિ સાથે સાહિત્યની દિશામાં પણ સારી પ્રગતિ થઈ છે,
એ આનંદ પામવા જેવી વાત છે. કિન્તુ સાહિત્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ-મુખ્ય
હેતુ-જે સાહિત્ય ભોગીઓને ઉચ્ચ અને ઉચ્ચ કોટિએ લઈ જવાનો છે.
કાન્તાનાં મધુરાં વચનથી મધુરતા ઝરતાં વચનો વડે સત્ય કથનનો ઉપદેશ
આપવાનો છે. નીતિનો બોધ, બુદ્ધિનો વિકાસ અને ચિત્તની શાંતિ જહેનાં
મહા મોંઘાં વરદાનો છે એવા સત્સંગનો પરિચય કરાવવાનો છે. અને
પારસમણિના સ્પર્શની પેઠે જે જે મનુષ્ય એ સાહિત્યનો સ્પર્શ પામે ત્હેને
શુદ્ધ કાંચન સમો નિર્ભળ, તેજસ્વી, સ્થિતપ્રજ અને સાધુચરિત બનાવ-
વાનો છે તે ઉદ્દેશને ઉત્તમ પ્રકારે પાર પાડે એવું શિષ્ટ સાહિત્ય પ્રમાણમાં
ઓછું લખાયું છે. ફટલુંક સાહિત્ય તો એવું ઝેરી અને મલીન લખાયું છે
કે જેહનાં વાંચનથી કુમળી વચનાં બાળકો તથા યુવાનો યુવતીઓ અવળે
માર્ગે પાપને પંથે ચઢી જઈ ઉચ્ચ ગતિને બદલે અધોગતિને પામે છે. આવા
ઝેરી સાહિત્યની સાથે સરખામણીમાં થોડું પણ જે શિષ્ટ સાહિત્ય-પૂર્વની
સંસ્કૃતિનો પરિચય આપનારું સાહિત્ય લખાયું છે ત્હેની કિંમત આ યુગમાં
બહુજી મોટી છે; અને એવાં સાચાં શિષ્ટ સાહિત્યની વૃદ્ધિ આવકાર-

દાયક અને ઇચ્છવા યોગ્ય છે. રા. સાંકળેશ્વરનું “કાવ્ય-કલ્પોલ” શિષ્ટ સાહિત્યની કોટિમાં સ્થાન પામવા યોગ્ય છે એ નિર્ણય છે. કારણ કે એ પુસ્તકમાંનાં કાવ્યોનો રસ ઉત્તમ પ્રકારની ઔપધિસમ સેવન કરવા યોગ્ય અને હિતાવહ છે એટલું જ નહિ પણ એનું સેવન જેમ વધારે કરવામાં આવે તેમ મનોબળ, બુદ્ધિબળ, આત્મબળ અને આનંદપૂર્ણ હોવાથી શારીરિક આરોગ્ય પણ વૃદ્ધિ પામે છે.

“કાવ્ય-કલ્પોલ”નાં કેટલાંક કાવ્યો, નીતિનો બોધ આપે છે. કેટલાંક વ્યાહવારિક જ્ઞાનનું ગમ્મત સાથે શિક્ષણ આપે છે. કેટલાંક લાગણી પૂર્ણ શ્રવણને કટુ પણ પરિણામે મિષ્ટ વચનોવાળાં છે અને કેટલાંક ઇશ્વર સ્તવન, ભક્તિપૂર્ણ આત્મનિવેદન અને દુઃખીનું દુઃખ જોઇ રડી ઉઠતાં હૃદયે ઇશ્વરને પણ ઉપાલંબ આપતી નિખાલસતાથી તરબોળ છે. કેટલાંક કાવ્યો કુટુંબ-વાત્સલ્ય સ્વદેશપ્રેમ તથા પવિત્ર સ્નેહની ઝાંખી કરાવે છે. કેટલાંક કાવ્યો પ્રકૃતિની શોભાનું એવું સરસ અને હૃદયેહુષ વર્ણન આપે છે કે, એ કાવ્યોના ગાનને સમયે ગાનારને પોતે કોઇ દિવ્ય સૃષ્ટિમાં મહાલતો હોય-વિહરતો હોય એવું જ્ઞાન થાય છે.

થોડાંક દૃષ્ટાંતો લઈશું:-

“સ્વાશ્રય વડે બળ મેળવ્યું, કદિ કેળવી નિજ દેહને,
બળવાનનું ગુમાનપણ અંતર વિષે નહીં જેહને;
ત્રિલોકની તૃણા ત્યજી દીન દુઃખીની બહારે વદ્યા,
માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા અમર આ જગમાં થયા.

x

x

x

x

નિર્દોષ નીતિમય જીવન જપ-તપ દ્રમે જો આચરી,
સ્વપ્ને પીડા પરને કદિ કરવા ન વૃત્તિ વિચરી;

સયમ અખંડિત જાળવ્યો પ્રભુપદ અચળ નિત જે રક્ષા,
માતા કુળે લઈ જન્મ સાચા અમર આ જગમાં થયા;

(અમર આ જગમાં થયા.)

આ કાવ્યમાં આદર્શ નીતિમાન પુરુષોનાં લક્ષણો સુંદર રીતે દર્શાવ્યા
છે. વળી,-

“જુઓ વિશ્વનો ખેલ છે સર્વ ખોટો,
કદિ સાંપડે શાલ કે દોરી લોટો;
મળે ભાખરી ટુકડો ને ન સુકો,
પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મૂકો.
અમીરી ગરીબી નથી રોજ રહેતી,
સરિતા જુઓ જાય છે જેમ બહેતી;
અનીતિ તમે ઓળખી નિત્ય શુંકો,
પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો;

વગેરે.

× × × ×

ખાધું નહીં પીધું નહીં નીચાં કુળે જન્મ્યા ભલે,
વળી પૂર્વ કર્મ વડે કદિ આવી મળે ભૂંડી વલે;
પોખું ઉદર ભિક્ષા વડે તો લેશ ના દરકાર છે,
અવિનાશીને ને ઓળખ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે;

વગેરે.

× × × ×

એ ઉપરાંત “હીરા કેને શોભે;” “દુઃખમાં ઓજસ્વિતા;” “સત્યની દીક્ષા;” “માલિક કે માવતર;” “હૃદયું હાથ જ હોય તો;” “ઉલ્લભ;” “કરવું અને કહેવું;” “અવસર;” “વડપણ;” “પાપ;” “વાણી;” વિગેરે નીતિનો બોધ કરતાં કાવ્યોના ઉદાહરણો છે.

સુધરવા

શિખામણ સુધરવા સોનાથી સરસ સૌને,
વાતમાં વિસાત કાંઈ લાગે તો વિચારજો:-
રોગનાં ઔષધ શોધ્યાં જડે છે તમામ પણ,
સ્વભાવનું ઔષધ તો નથી એમ ધારજો;
માટે ગુરૂ મનતણેા મનને જ માની લઈ,
ઉંડા અર્થ ઉકેલજો પુણ્ય અને પાપના;
સ્થિતિ અને શક્તિ ખરી વિચારીને વારવાર,
પરના નિહાળી ગુણ, દોષ જોવા આપણા.

આ કાવ્યમાં ભાષાની ઝળઝમક, મીઠાશ અને સરળતા છે. અર્થ ગૌરવ છે. વ્યાહવારિક જ્ઞાનનું એમાં શિક્ષણ છે.

દગો

દગો દેવા કે'વું સરલસમ તે વર્તન સજયું !
અરે એ સ્મણોંથી દુઃખિત દિલ કે'વું બળી ગયું ?
નીતિ તત્ત્વે એ'નો કુદરત ખરો ન્યાય કરશે,
છતાં એ દૃશ્યો ના હૃદયપટથી ભૂંસઈ જશે.

x

x

x

x

કટુતા કેવી એ પરિસ્થિતિ અ'મારી અનુભવે !
જીવાત્મા કંપે તો થરર થર લાખાગ્રહ-દવે,
શરે વીંધાયેલું નીરજન વને દીન હરણું;
અટુલું એ જહેવું જીવન પણ મારું દુઃખી ઘણું !

આ કાવ્યમાં દગાનો ભોગ થયેલાં પ્રાણીના સ્વાભાવિક ઉદ્ગારો સુંદર રીતે ગુંથાયા છે-ગુંજ્યા છે. દગાખોરોથી સાવધ રહેવાનું વ્યાવહારિક જ્ઞાન એ કાવ્ય આપે છે.

ઘોળા થયા

ઘોલી તણા જમાતૃ થઈને ડ્રેસ ઘોળો ખેરવો,
છે પટ પટે જો રહેજ તો લઈ બ્રશ અને ખંખેરવો;
ચરમા વિના ચાલે નહીં પોલીશ જોડા ખાય બહુ,
ખીલ વોચ મેકરનાં ચઢે રહ્યા પાનનું તો શું કહું.
જાકીટમાં પાકીટ ફેટો ફાંકડો લાકીટમાં,
થાકી ગયા મિજલસતણી કેં રોજની કિટકિટમાં;
આવક થકી દોઢો ખરચ જ્યાં સર્વનો અંકાય છે,
શું ઉગરે ત્યાં મુજ સમા ઉડાઉ દિલ પંકાય છે. વિગેરે.

આ કાવ્યમાં રૂઢ થયેલા અંગ્રેજી શબ્દોની છાંટથી ભાષાની ઝડઝ-મકમાં ઓર ચમકાટ આવ્યો છે, અને સાથે સાથે હાસ્યરસની ઝમાવટ સારી જમી છે. વળી કટાક્ષની તીખાસનો વ્યવહારી કુશળતાના જહેને વાખ્યા છે અને અવિચારીપણું જહેના બાપનું છે એવા ઉડાઉ જીવડાને સારી પેટે સ્વાદ ચખાડવામાં આવ્યો છે. કાવ્યનો પ્રવાહ અસ્ખલિતપણે, આ કાવ્યમાં, ભાષાની સરળતાને બંધને વશ કરે છે. આ ઉપરાંત

“પડી માથે” “ઢોટલ,” “ઝઢાદેવી,” “ગુળરી દિન લેવાના,” “કલિયુગ,”
 “કેમ કર્યું,” “અનુકંપા,” “કલિથી ઉગારજો,” “ખોટી રાહત,” “વડપણ,”
 “સમાધાન,” વિગેરે કાવ્યો દુનિયાદારીનાં ડહાપણની ખાણ સમા છે. એ
 કાવ્યોમાં સ્થળે સ્થળે સ્પષ્ટ વક્તાપણું ઝળકે છે.

માલ મીઠા મફતના

અગીઆરીઓના આંક ગોખી બ્રાહ્મણો પરણાવતા,
 કવિતા વળી કંઈ ખોલીને એકાદશા જ સરાવતા;
 લોળાં જનો સમજે નચે દઈ દક્ષિણા નમતાં ખરાં,
 છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા.

x x x x x
 ગણી સોળ પંચા બ્યાસીને હિસાબ ખેડુતના કર્યા,
 છુટમાં મુક્યા કહી મુખ થકીને ફેર સરવાળે ધર્યા;
 વિશ્વાસના ધરનારને વણિકો કરી દે પાધરા,
 છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા.

વિગેરે વિગેરે.

શ્રીમંતાઈ

પ્રભાતે સેજથી ઉઠી નિશાએ સેજમાં સુએ,
 ન બુદ્ધિ ત્યાં સુધી કદપી શકે પ્રતિકુળતા શુંએ;
 મસાલાથી કઢેલાં પય પીએ સોનાતણા ખ્યાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો પીઝાણે શું વિના ખ્યાલે ?

મળે મોટર સફર કરવા, સિનેમા મનમગન કરવા,
પડે જો તાપ તો છત્રી સદા સેવક શિરે ધરવા;
ખરચવા વીસ સુરતી તો અરે જ્યાં રોજ નહીં ચાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ?

x x x x

હજારો દિન તણી મહેનત પલકમાં જાય ધોવાઈ,
નથી સ્હામે મળ્યા કોઈ ઉઠે ત્યમ મારવા ધાઈ;
ભલે શ્રાવણતણાં નીરો પછી તો દરદે ગાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ?

તેમજ

કૈં વિવિધ કુળ કુલ પાનને વળી ધાન્ય પ્રભુએ છે કર્યો,
એ સ્વર્ગના સ્વાદો સદા માનવ ચરણમાં છે ધર્યો;
નિર્દોષ પંખીના શિકારે તે છતાં શાને ગયાં ?
નિર્ભય તણું લક્ષણ અરે કરવા નથી બળીયા થયા.

વિગેરે

“ગુંબજાય શી મોટાઈમાં”, “દીવાળી”, “મામ કે ધામ”, “હોટલ”,
એ ઉપરાંત “મેલાં હૃદય”, “વૈધવ્યતાના કાડ યાને વૈદિક વિધિનું ખૂન”,
“કાળો ઢબુ”, “વ્યર્થ ભાવના”, “ગોમુખા વ્યાઘ્ર”, “અમારી ગુંપડી”,
“પાપીની પીછાણ”, “જુના જોડા તણો માર છે”, “જનું ઈર્ષ્ય પણ આખરે”,
વગેરે કાવ્યો ભાગણીપૂર્ણ કદ છતાં હિતકારી વચનો સ્પષ્ટપણે ઉચ્ચારી
સાચો ઉપદેશ આપનારાં છે. “શ્રીકૃષ્ણ સ્તોત્ર”માં પદ્માલિલ સાથે ઉપ-
માનો ઝળકાટ છે. શ્રીકૃષ્ણનાં ગુણમાનથી અર્થનું માંભીર્ય હૃદયને ડોલાવે
છે. વળી “ધન્ય અવતાર” નામનું કાવ્ય જીવનનું સાર્થક શાખાં રહેલું છે

તે એક પંક્તિમાં જણાવી દે છે કે—“અવિનાશીને જો ઓળખ્યા તો ધન્ય
આ અવતાર છે.” આર્થિક સુખો, ભોગવિલાસો, બુદ્ધિ, ચાતુરી મળો વા
ન મળો પણ જો પ્રભુ પ્રતિ પ્રેમ ઉત્પન્ન થશે તો પછી જીવન સફળ જ
થયું. કારણ કે શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે શ્રીભુજે ઉચ્ચાર્યું છે કે:—

ये तु सर्वाणि कर्माणि मयि संन्यस्य मत्पराः ।

अनन्येनैव योगेन मां ध्यायंत उपासते ॥ ६ ॥

तेषामहं समुद्धर्ता मृत्युसंसारसागरात् ।

भवामि न चिरात्पार्थ मय्यावेशितचेतसाम् ॥ ૭ ॥

શ્રીગીતાધ્યાય ૧૨ મો.

શ્રીસદ્ગુરુસ્તોત્રમાં માયામુગ્ધ જીવનનું આત્મનિવેદન પંક્તિ પંક્તિએ
જુજી રહે છે. જુઓ:—

“સુખેષ્ણુઓ કોટિ ધન સુત ત્રિયાને ગૃહતાણી,
ગળાતકારે દોરે અધમ વિષયી પાતક ભણી;
અને એવાં ટાંણે હિતકર પ્રબોધો નવગમે,
જગન્નાથસ્વામી નયન પથગામી ભવતુ મે.
જગદ્વ્યાપી માયા, હરિહર વિરંચિ સુરપતિ,
શક્યા ના જીતી તો મુજ તણી કહો કોણ ગણતી?
દુરાત્માઓ કોટિ પરમ સુખ સાદું ટમટમે,
જગન્નાથસ્વામી નયન પથગામી ભવતુ મે.
લીધા કોટિ જન્મો અગણિત શુભાશુભ ઉદ્ધરે,
પરંતુ જીવાત્મા સ્થિર કંઈ હજુએ નવઠરે;
જુદાજુદા સ્થાને વિષયી મન ભોગો મહીં ભમે,
જગન્નાથસ્વામી નયન પથગામી ભવતુ મે.

વિગેરે.

“ક્ષમા માટે ઈશ્વરની પ્રાર્થના”, “શરણું”, “વિનવણી”, “પાણીના જીવ”, “આદ્ય”, “દયાનું દર્શન”, “સૃષ્ટિસૌંદર્ય”, પણ આવાંજ પ્રકારનાં કાવ્યો છે. “મધુર જીવન”, “દુઃખમાં ઓજસ્વિતા”, “સાચી બીજ”, “મીઠું અમૃત”, “અમૃત કે વિષ”, “સત્યની દીક્ષા”, “ત્રાણુડી”, “ગુળરી દિન લેવાના”, “અવસર”, અને “મનને ખોધ”, એ બધાં કાવ્યોમાં જીવનનો આદર્શ રજુ કરવામાં આવ્યો છે તથા આદર્શ જીવન જીવવાની કળાનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે.

“આંસુડાં છૂટે”, “સ્મશાન ભૂમિ”, “વૈરાગ્ય”, “સંધ્યાની ઝાલર”, “મરવું છે એ ખરું છે”, “જીવું હતું પણ આખરે”, “ખેપીઓ”, એ કાવ્યોમાં સંસારની અસારતા તથા જીવનની ક્ષણિકતાનું જ્ઞાન કરાવી, સંસારના સુખોપભોગનો મોહ ત્યજી વૈરાગ્યની દેહ લગાડી અવિનાશી, નિત્ય, શાશ્વત અને અવ્યય એવા પરમાત્મા પ્રતિની ભક્તિમાં વૃદ્ધિ કરનારો હિતાવહ ઉપદેશ ઉભરાય છે.

“નિર્ભાંગી પ્રારબ્ધ”, “ભાગ્યની મહત્તા”, “જીવન જ્યોતિ”, “વાલ સોનું”, “વિખુટાં પંખી”, “ધાયણ જીવો”, “કુદરતનાં કૌતુક”, “વ્યર્થ ભાવના”, એ કાવ્યોમાં વિધિની વિચિત્રતા વર્ણવવામાં આવી છે.

“ઝીણીઝીણવટ”, “આત્મયોગી”, “પુરુષ અને પ્રકૃતિ”, “આદ્યેશ્વરી”, “એ આર્યતેજ”, “હીડિયો”, “સૃષ્ટિ સેવા”, એ કાવ્યોમાં આર્યોની ઉત્તમ પ્રકારની સંસ્કૃતિ તથા તત્ત્વજ્ઞાનનો પરિચય કરાવવાનો કંઈક ભારત પ્રયત્ન છે. જે કે ભારતમાં પ્રકટ થયેલા મહાન ઋષિ-મુનિઓ તથા આચાર્યોના સિદ્ધાંતોની ગહનતાને કવિતા દ્વારા સરલતાથી સ્પષ્ટમજીવવાનાં કાર્યને તો “વીરો ભક્ત”, “નરસિંહ મહેતો”, “અખા ભક્ત”, કે “દયારામભાઈ”, જેવા મહાન ભક્ત કવિઓની રસસિદ્ધ શક્તિજ પુરે-પુરો ન્યાય આપી શકે. “કપીર” “મીરાંભાઈ”, કે તુલસીદાસ જેવા ભક્ત કવિની વાણી ભક્તિ, જ્ઞાન, અને વૈરાગ્યથી ભરપૂર છે કારણ કે

એ કવિઓનાં જીવન અનેક પ્રકારનાં હિંચકાટિના અનુભવોથી ભરપૂર છે. અનુભવની પ્રેરણા પ્રતિમાંથી લખાયેલાં કાવ્યોમાં ઉત્તમ પ્રકારની સ્વાભાવિક રીતે ઉભરાતા ઉદ્ગારોવાળી, સાચી કાવતા રેખ્યા કરે છે. દરેક કવિની કવિતામાં તેનાં જીવન, સ્વભાવ તથા ચારિત્ર્યની મુદ્રા તરવરે છે. ‘જહેવું હૈયે તેવું બોલે’ એ સૂત્રાનુસાર હૃદયમાં ઘોળાયા કરતી વાત અવશ્ય વાણીદ્રારા પ્રકટ થાય છે. જે કવિઓના હૃદયમાં એક વાત હોય અને કવિતામાં ઉછીના વિચારોને ગુંથવાના પ્રયત્નો હોય તેમની કવિતા ત્રિમતાવાળી હોય છે. માટે ઉત્તમ પ્રકારના કવિઓ તેજ હોઈ શકે છે કે જહેમનાં જીવન અને ચારિત્ર્ય ઉત્તમ પ્રકારનાં હોય છે. તુકારામ યુવાના ઉદ્ગારો અનુભવની વાતોથી ભરપૂર હોવાથી નૈસર્ગિક કવિતાથી છલકાય છે, એમનાંજ વચનો “બોલે વૈસા ચાલે ત્યાંચી વંદા-વે પાઉલે,” ટુંકમાં ઉત્તમ કવિની વ્યાખ્યા આપી છે. રા. સાંકળેશ્વરભાઈની કવિતા અનુભવના બોલ જેટલા પ્રમાણમાં ગુંજે છે તેટલા પ્રમાણમાં સ્વાભાવિક સૌંદર્યવાળી છે. જો કે એમના અનુભવો આધ્યાત્મિક કરતાં આધિભૌતિક વિશેષ છે. આત્માના સૂક્ષ્મ અનુભવ કરતાં સંસારના સ્થૂળ અનુભવો વિશેષ છે.

“પ્રભુતાની અપેક્ષા,” “ખિરદ,” આ કાવ્યોમાં દુઃખીજનોનાં દુઃખ જોતાં કવિનું હૃદય દયાથી દ્રવી જતાં દીન દુઃખી તરફથી ક્ષમા યાચના કરતાં કરતાં દુઃખીને દુઃખ આપનાર સૃષ્ટિ નિયામક પ્રભુજ છે અને પ્રભુજ પાપીનાં પાપ તથા દુઃખીનાં દુઃખ માટે જવાબદાર છે એવી માન્યતાને પરિણામે ઉદ્ભવેલા ક્રોધને લીધે પ્રભુને ઉપાલંબના બે બોલ કલા છે.

પ્રભુતાની અપેક્ષા

કરુણા તણો સાગર છતાં તું કૂરમાં કૂર છે ખરો,
કડવો અનુભવ જે કરે તે બોળાએ અંતિ આકરો;

સંસાર સાર અસારમાં વેગે જીવે જાયે વહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ ! તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ?
ટાંણું ગયે નાણું મળે શાણું કરે શું એહને ?
જોતું જડે નહીં જીવતે જહેની જરૂર છે જેહને;
પામર પરાધીન સર્વદા કહેવાય એ કથની નહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ ! તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ?

x

x

x

x

સદ્ગુણ સહુને આપવાં શું શક્તિ ત્હારી છે ખુટી ?
કે સંતપુરૂષે સાધુતા શું સર્વ ત્હારી છે લુંટી ?
ઉગારનારો એક જો તું પતિત પાવન છે સહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ ! તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ?
લીલું બળે સૂકાં બરોબર કેમ તું સાંખી શકે ?
સતિયાં પુરણ પીલાય રાત્રિ-દિવસ ચિંતા પાવકે;
તું સારરૂપ મનાય છે સંસારમાં દૂધ ને દહીં,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ ! તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ?
સોમલ અપ્રીણ વછનાગમાંથી વૈદ્ય અમી ઉપજાવતા,
તું એમ કૂર કસાઈને કયમ આપતો નથી સાધુતા ?
કળિયુગ તણો સતયુગ કરતાં વાર શું તુજને રહી ?
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ ! તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ?

વિગેરે

ભિરદ

જીવોના દોષના કોશો નિહાળે અંત આવે શું ?
 પચેલાં પાપ-કર્મોમાં તને મ્હોદું બતાવે શું ?
 કૃપા સિંધુ ગણાયે તું, ધણી થઈ પાપ હું લાગું,
 બુડેલાંને બચાવાનું ભિરદ ત્હાડું પ્રભુ ! માગું.
 જીવોને આશરો વિશ્વે બીજું છે કોણ દેનારું ?
 ઉમળકો હેતનો લાવી ઉરે કો ચાંપી લેનારું ?
 ત્રિવિધી તાપથી બચવા કયે રસ્તે કહો ભાગું ?
 બુડેલાંને બચાવાનું ભિરદ ત્હાડું પ્રભુ ! માગું.
 અનાદિ કાળથી જીવો પડ્યા અજ્ઞાનના ખાડે,
 ગયા કલ્પો વીતી કોટિ છતાં શું ખહાર કો કહાડે ?
 પ્રભુ નાગાતણી સાથે થવાયે તું થકી નાગું ?
 બુડેલાંને બચાવાનું ભિરદ ત્હાડું પ્રભુ ! માગું.
 શિકારી ગોળી મારીને ભુંજે અંગારમાં પંખી,
 કહો સાત્વિક સંતોથી તહીં જોવાય શું જંખી ?
 તમે તો સંતના સ્વામી નિહાળો કેમ આ આંશું ?
 બુડેલાંને બચાવાનું ભિરદ ત્હાડું પ્રભુ ! માગું.

વિગેરે

ઉક્ત પંક્તિઓ કવિ-હૃદયમાં ઉપજેલા ક્ષોભને લઈને લખાયલી છે, અને તેથી ઉત્તમ કવિતાના નમુનારૂપ છે. વાદ્મીક ઋષિને કૌંચ પક્ષીના યુગલમાંથી એકને હણતાં જોતાંની સાથે હૃદયક્ષોભ થયો હતો અને કવિતા રચી હતી:—

મા નિષાદ પ્રતિષ્ઠાત્વમગમઃ શાશ્વતીસમાઃ ।

યત્કૌંચમિથુનાદેકમવધીઃ કામમોહિતમ્ ॥

સાધારણ મનુષ્યની દૃષ્ટિએ ઉક્ત પંક્તિઓમાં દર્શાવેલા વિચારો ઉત્તમ લાગશે. પરંતુ અષ્ટિત ઘટનાપટિયસે દર્શાવેલા વિચારો અકળિત જાહેની કળા છે એવા જગન્નિયંતાની ગહન ગતિનો ભેદ, તથા એ મહાન વિધાતાની સૃષ્ટિ-સર્જનની તથા સૃષ્ટિનાં સામ્રાજ્યનાં સંચલનની રીતિનો મર્મ ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ જોતાં કે કુલ્લક સાધારણ બુદ્ધિવડે વિચાર કરતાં સ્થમજવાં કઠિન છે. જાહેનો પાર પામવાને અસમર્થ નીવડવાથી શ્રુતિઓ પણ “નેતિ નેતિ” કહીને વિરમી છે તો પામર મનુષ્યનું શું ગર્જુ? માટે જ દુઃખના દર્શનથી ત્રાસ વધુટતાં પ્રભુ ઉપર રોષ ઠાલવવાનું સાધારણ રીતે ખિચારા પામર માનવીને મન થઈ જાય એ સ્વાભાવિક છે. પરંતુ દુઃખનું તત્ત્વજ્ઞાન લાધતાં દૃષ્ટિ અદલાર્થ જાય છે. દુઃખ એટલે શું? એ દુઃખની આત્યંતિક નિવૃત્તિ શી રીતે થાય? દુઃખ ઉપર વિજય શી રીતે મેળવાય? એ વાતનો વિચાર કરી તહેનો ઉપાય આર્યાવર્તના ઋષિ-મુનિઓ આચાર્યોએ શોધી કહાજ્યો છે અને શાસ્ત્રોદ્વારા તે પ્રકટ કર્યો છે. સર્વ ઉપનિષદના સારરૂપ શ્રીમદ્ભગવદ્-ગીતાદ્વારા શ્રીકૃષ્ણચંદ્રે સ્વમુખે ગૂઢમાં ગૂઢ ચાત્રનો તથા ધન્યામૃતનો અમૂલ્ય અખૂટ ભંડાર પ્રાણીમાત્ર માટે ખુલ્લો મુકી દીધો છે. તહેને આધારે ઉક્ત બે કાવ્યોમાં ઉઠાવેલી સંકાનું સમાધાન કેંક અંશે કરવાનો વિચાર આવતાં મહેને નીચેની પંક્તિઓ સ્ફુરી:—

ઉદ્ધારવા સૌ અધમજનને યુગે યુગે હું અવતરું,
 હૈયે વસ્યું છે હિત સદા તે માટ શિક્ષા હું કરું;
 હું પાપવ્યાધિ ટાળવાને દુઃખની માત્રા દઉં,
 હું જનક થઈ શિક્ષા કરું જનની બની ગોદે લઉં. ૧

લાગે વિષમતા સૃષ્ટિમાં અજ્ઞાનમય લોચનવડે,
 દ્વંદ્વો વિષેની હાર્દતા તો જ્ઞાનદ્રષ્ટે સાંપડે;
 ત્રૈગુણ્ય વિષયોમાં ફસાયા જીવને ઉદ્ધારવા,
 કરુણાભર્યાં હૃદયે રચ્યો મહેં અવનવો સંસાર આ. ૨

આ જગતની ઝીણી જરાશી રજકણો કુલતી ફરે,
 ઝાકળ તણી કણિકા ક્ષણિક તે તોર શો મનમાં ધરે;
 હું વિશ્વનો છું ઇશ તોય ન પ્રકટ પ્રભુતા દાખવું,
 મહિમા વિશે છૂપો રહું, નિજ ભક્તને પ્રત્યક્ષ છું. ૩

પામર જગતના જનતણી શી બુદ્ધિ! શું ત્હેનું ગબ્બું?
 જે ભાવથી મુજને ભજે તે ભાવથી રહામો ભબ્બું;
 ક્રોધી કપટમય કૂર જનને કાળ શો નજરે પડું,
 પ્રેમી દયામય દીનજનને સૌમ્ય સ્નેહી સ્વજન હું. ૪

કરુણાતણો સાગર છતાં હું કૂર લાગું છું ખરો,
 કડવો થતાં અનુભવ જણાઉં છું અતિશે આકરો;
 એ કૂરતા તે કૂરતા કૂરતા-ના કિન્તુ કરુણા હિતકરી,
 એ ત્રિવિધતાપ નિવારનારી ઔષધી છે ગુણભરી. ૫

હું સર્વ સત્તાધીશ છું ને કાળનો પણ કાળ છું,
 આ વિશ્વ-ચંત્ર તણો નિયામક દીનબંધુ દયાળ છું;
 પળપળ દશા પલટાય, ઘટના પણ પળે ભુજવી ઘટે,
 પલટાય જ્યમ પલટું દશા, ઘટના ઘટાવું ત્યમ ઘટે. ૬

એ સતત પલટાતી દશાના ઢંગ ઋતુના રંગશા,
 ભાસે વિલક્ષણ કિંતુ એ'માં ગૂઢ મંત્રો કે વસ્યા;
 પામર જનોની બુદ્ધિને એ આંખ કણીસમ ખુંચતું,
 પીડા મિલિત જગનું વિધાન ન લેશ લાગે રચતું. ૭

સંપૂર્ણ ખીલીને સુહાગે પુષ્પની ન્હાની કળી,
 તે પૂર્વ ઘટના જે ઘટે ત્હેની કળા કો-દેહે કળી?

કૂંળી કુંપળ જોતાં અધીરાં આકળાં થઈ ઉચ્ચરે:—

“કયમ રંગ—ગંધ થકી ભરેલી કુંપળ ના સરજી અરે?” ૮

કૈંને સૃજ્યાં શે રંક, ને કૈંને સૃજ્યાં ધનવાનશે ?

શે કૈંકને બુડથલ સૃજ્યાં, ને કૈંકને નિષ્ણાતશે ?

આ વિષમતા પાછળ રહેલો ભેદ કો સહમજી શકે ?

એ વિષમતા તે વિષમતા—ના, વિવિધતાના રંગ છે. ૯

એકજ વહેછે ંડેણ આ જીવનતાણું સ્થળસ્થળ વિશે,

તેનાં બધાં આ વિવિધરૂપો છાછરાં ઘેરાં દિસે;

હું છાછરું ઘેરું કરું, ઘેરું કરું હું છાછરું,
પણ કાળ કેરી યોગ્યતાનું તત્ત્વ ક્યાં વિલસે ખરું. ૧૦

ઘટના ઘટે જે જે જગે તે યોગ્ય કાળે તો ઘટે,

સૌ પૂર્વ નિમિત્ત સમ મળે સંજોગ, ના એકે ઘટે;

જન કાળવિણુ વાંછે ઉતાવળથી ફળો તે કયમ મળે ?

કાળે ફળે ફળ સકળ ત્હેમાં ભૂલ ના એકે મળે. ૧૧

લાગે કસાઈ રહેંસતો, ગોવાળ લાગે પાળતો,

દેખાય નિર્દય એક ને ખીજો દયામય લાગતો;

વર્ણાશ્રમોચિત કર્મ કરવે બેય જન નિર્દોષ છે,

બેમાં જુએ જે ભેદ તે જોનારનો ત્યાં દોષ છે. ૧૨

વિદ્યા વિનય સંપન્ન બ્રાહ્મણમાં વસ્યો તે હુંજ છું,

ચાંડાળમાંએ હુંજ, ગાય અને ડુકરમાં હુંજ છું;

દુઃખે દલિતમાં દુઃખ પીડા પામનારો હુંજ છું,

સુખથી પ્રકુદ્ધિતમાં સુખોને માણનારો હુંજ છું. ૧૩

અસ્તુ. “દરિદ્રનારાયણ,” એ કાવ્યમાં પણ દુઃખી દરિદ્ર જનનાં દુઃખોનો ચિતાર કરુણાથી ઉભરાતાં હૃદયે આલેખનામાં આવ્યો છે, એજ પ્રમાણે “સ્વદેશ પ્રેમ,” “કુટુંબ-વાતસલ્ય,” “સ્ત્રી-હૃદયનું સૌંદર્ય,” આદિ વિવિધ વિષયો ચર્ચતાં વિવિધ કાવ્યો આ પુસ્તકમાં ઝળકે છે. પ્રકૃતિની શોભાનાં કેટલાંક દૃષ્ટાંતો આપી આ વિવેચન અંધ કરીશું, “નિર્ભાગી પ્રારબ્ધ,” “રાસ,” “રતનાગર,” ઇત્યાદિ.

“નિર્ભાગી પ્રારબ્ધ.”

આકાશે ધનધોર વાદળ મહીં કેવી થતી વીજળી ?
જ્યાં ત્યાં મૂસળધાર આજ વરસે પર્જન્ય કે’વો વળી ?
વાયુ વાય અદ્ભૂત સર્વતરુઓ વેગે અતિ ડોલતાં,
બાણે તૂટી અરે જરૂર પડશે, પંખી ભયે બોલતાં;
રસ્તા સર્વ વિશાળ કાળ સરખા પંથી વિનાના સૂના,
રાત્રિના અંધકારમાં ભયભર્યા રુકુરે તરંગો જુના.

આ પંક્તિઓમાં ચોમાસામાં મૂસળધાર વરસતા વરસાદનું તથા આસપાસની સૃષ્ટિનું નૈસર્ગિક વર્ણન છે. “શરદ પુનમ,” અને “દીવાળી,” એ કાવ્યો આત્મલક્ષી હોઇ પૂર્વકાળનું ઓજસ અને ગૌરવ આધુનિક કાળમાં નથી એવો ધ્વનિ રેલાવે છે. “રંગે રમવાને સખી નહોતરે લોલ,” એ રાસમાં કુદરતની ઉત્તમોત્તમ વસ્તુઓ જહેવી કે મીઠા આંખો, મીઠી શેલડી, મોંઘા હીરા તથા મોંઘાં મોતી, અમકતા તારા અને ચાંદની, ખેંકતાં ગુલાબાદિ પુષ્પો, ટહૂકતી કાચલ વિગેરે કરતાં પણ બહાવાનાં બહાલને ઉત્તમ કહ્યું છે. “સખી માળી ખંતીલો વાવે વાડીઓ રે લોલ,” એ રાસમાં નારી જીવનને પુષ્પની કળીનાં જીવનની સમાનતા સુંદર રીતે દર્શાવી છે.

“રત્નાગર” એ કાવ્ય સજ્જવારોપણનું ઉત્તમ દૃષ્ટાંત છે. રત્નાગર સાગરને મ્હોટા રાજાના ગુણો ધરાવતો ચીતરી રાજાના જહેવી લાગણી અનુભવે ચીતર્યો છે. “ઝીલાણું”, એ કાવ્યમાં કુદરતને મનુષ્ય જહેવી લાગણીવાળી ચીતરી મનુષ્ય સાથે એકતાનથી રમતી ચીતરી છે.

“સૂર્યોદય”, એ કાવ્ય પણ આજ કાટિનું છે. સૂર્ય ભગવાનને નવ-ચેતન અને નવજીવન મનુષ્યનાં અંતરમાં રેલવનારા અંતઃપુરુષસમ આજેખ્યા છે. અંતમાં, આ “કાવ્ય-સંગ્રહ” માં જે રસ ઉભરાય છે તે રસને આ-સ્વાદ પાઠકગણ પોતેજ લઈ આનંદ પારાવારમાં ઝીલે તે વધુ ધચ્છવા જોગ છે; માટે વધુ વિવેચન ન કરતાં પાઠકગણોને આ કદલોલતી ગાન-સરિતામાં ઝીલવાનું આમંત્રણ કરીને અત્રેજ વિરમું છું. શ્રીકૃષ્ણાર્પણમસ્તુ.

ગોવર્ધનદાસ ડાહ્યાભાઈ એન્જનીયર
સોલીસીટર

સર્વસત્તાધીશ જગદાધાર વિશ્વપિતાની પવિત્ર સેવામાં

સ્વસ્થાન ભુવૈકુંઠ

અર્પણપત્રિકા

અનંત કોટિ બ્રહ્માંડોમાં જે જે સારૂં અને નરતું,
તેનો ઉત્પાદક સંચાલક સ્થાયકને સંહારક તું;
સચરાચર સર્વાન્તરયામી તુજ કૃપા ઉપકાર મુને,
વિનયે અર્પણ એથી પુષ્પ આ કરું “કાવ્ય કલ્લોલ” તુંને. ૧

માતા ત્રાતા કે ગુરૂ બંધુ પૂર્ણ હિતેશ્વર તુંજ ખરો,
બળ બુદ્ધિ પામેલા બહુએ તું વિણ વેઠે ભુખમરો;
પાપ અમાપ વિસારી મારાં અભય શરણ તું રાખ મુને,
વિનયે અર્પણ એથી પુષ્પ આ કરું “કાવ્ય કલ્લોલ” તુંને. ૨

નથી અછાનું તુંથી કંઈએ માનવ આખર પામર છે,
અહં ભાવથી તો પણ તું એ પુણ્યવાનનો અનુચર છે;
ગરીબાર્ધનું ગૌરવ અમુલ્યું તે કલ્પાવ્યું ખાસ મુને,
વિનયે અર્પણ એથી પુષ્પ આ કરું “કાવ્ય કલ્લોલ” તુંને. ૩

વેદ પુરાણે તુજગુણ ગાથા અપરંપાર ગવાયે છે,
 પણ શું રોગવિના ઔષધની ઈચ્છા કેને થાયે છે ?
 અજીત માયા એજ આકરી ગરજ ગળી જ્યમ ગરજીને,
 વિનયે અર્પણ એથી પુષ્પ આ કરું “કાવ્ય કલ્લોલ” તુંને. ૪

પતિત પાવન નામ ખરું તુજ ખિરદ કૃપા આપે તેને,
 દુઃખના દવમાં દાઝેલાંને અમિ મીઠું છાંટી લેને;
 ઉત્સુકતા ફળીભૂત થવા એ આપો ઇશ-વરદાન મુને,
 વિનયે અર્પણ એથી પુષ્પ આ કરું “કાવ્ય કલ્લોલ” તુંને. ૫

ભુવૈકુંઠ.

લી. આપનો દાસાનુદાસ.

દ્વિવેદી સાંકળેશ્વર હરગોવિંદ

અનુક્રમણિકા

પ્રસ્તાવના

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧ શ્રીસદ્ગુરસ્તોત્ર ...	૧	૧૭ પ્રમાણિકતા ...	૨૧
૨ મધુર જીવન ...	૩	૧૮ ચારણીની ચતુરર્થ	,,
૩ આંસુડા છૂટે ...	૪	૧૯ વિધવાની વિટંબણા	૨૩
૪ બાહુકું બહાકું ...	૫	૨૦ ધન્ય અવતાર ...	૨૫
૫ પરિવર્તન ...	૬	૨૧ સુધરવા... ..	૨૬
૬ “ગુજરાતી” પત્રને		૨૨ હીરા કોને શોભે ?	૨૭
અભિનંદન ...	૮	૨૩ દુઃખમાં ઓજસ્વિતા	૨૯
૭ અસ્વસ્થતા ...	૯	૨૪ રમશાનભૂમિ ...	૩૦
૮ મિત્રની મોજ ...	,,	૨૫ વટસાવિત્રી ...	૩૧
૯ અમર આ જગમાં થયા	૧૨	૨૬ સૃષ્ટિસૌંદર્ય... ..	૩૩
૧૦ ખોવાયેલી વીંટી ...	૧૩	૨૭ પુરાણો પ્રેમિથિયસ	૩૪
૧૧ કરે તેવું પામે ...	૧૪	૨૮ દગો	૩૫
૧૨ કરાવે પ્રસંગ પ્રાણી માત્ર		૨૯ વૈરાગ્ય... ..	૩૭
તણું પારખું... ..	૧૫	૩૦ નિર્ભાગી પ્રારબ્ધ... ..	૩૮
૧૩ વસંત... ..	,,	૩૧ બીખ સાચી ...	૩૯
૧૪ કૃત નિશ્ચય ...	૧૭	૩૨ શિદને તમે સાધુ થયા	૪૩
૧૫ વીરહાક... ..	૧૮	૩૩ રાસ (રંગે રમવાને	
૧૬ શ્રીકૃષ્ણસ્તોત્ર ...	૨૦	સખી નોંતરું રે લોલ)	૪૫

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૭૪ રાસ (સખી માળી ખંતી- લો વાવે વાડીઓરે લોલ)	૪૬	૫૬ દરિદ્ર નારાયણ ...	૮૪
૭૫ મીઠું અમૃત ...	૪૮	૫૭ વિમળ હૈયું વિભો ! દેખે	૮૬
૭૬ અમૃત કે વિષ ...	૪૯	૫૮ શરણું ...	૮૭
૭૭ ક્ષમા માટે ઇષ્ટ દેવની પ્રાર્થના...	...	૫૯ જનનીનાં પયપાન...	૮૮
૭૮ દાંપત્ય...	૫૧	૬૦ દુઃખી ન જીવે ...	૮૯
૭૯ ધોળા થયા ...	૫૨	૬૧ શ્રીમંતાષ્ટ ...	૯૦
૮૦ શરદ પુનમ ...	૫૪	૬૨ બળીયા... ..	૯૨
૮૧ માનવ દેવીઓ ...	૫૬	૬૩ માડીનો જયો ...	૯૩
૮૨ પ્રભુતાની અપેક્ષા	૫૮	૬૪ ગુજરી દિન લેવાના	૯૫
૮૩ બાપુ આવે છે ...	૬૦	૬૫ હૈયું હાથજ હોય તો	...
૮૪ ગુંગળાય રી મ્હોટાષ્ટમાં	૬૧	૬૬ મેલાં હૃદય ...	૯૭
૮૫ સસની દીક્ષા ...	૬૪	૬૭ ભાગ્યની મહત્તા ...	૯૮
૮૬ દીવાળી...	૬૬	૬૮ ઝીણી ઝીણવટ ...	૯૯
૮૭ જીવનજ્યોતિ ...	૬૭	૬૯ વૈધવ્યના કાડ યાને વૈદિક વિધિનું ખૂન ...	૧૦૦
૮૮ ત્રાજુડી...	૬૯	૭૦ આત્મયોગી ...	૧૦૫
૮૯ પડી માથે ...	૭૦	૭૧ કળિયુગ...	...
૯૦ ગામ કે ધામ ? ...	૭૨	૭૨ પાણી...	૧૦૭
૯૧ વિરહી બાળા ...	૭૩	૭૩ ખિરદ ...	૧૦૮
૯૨ માલીક કે માવતર ?	૭૪	૭૪ હોંચ ...	૧૦૯
૯૩ હોટલ ...	૭૬	૭૫ કેમ કર્યું ? ...	૧૧૦
૯૪ મ્હા-મ્હા ...	૭૮	૭૬ સંખ્યાની ઝાલર...	૧૧૨
૯૫ માલ મીઠા મક્તના	૮૧	૭૭ ભારતની દશા ...	૧૧૪
		૭૮ વાલ સોનું ...	૧૧૬

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૭૯ જોખમદારી ...	૧૧૬	૧૦૩ પુરૂષ અને પ્રકૃતિ...	૧૪૪
૮૦ વિષ્ણુનાં પંખા ...	૧૧૮	૧૦૪ કાળો દબ્બુ ...	૧૪૬
૮૧ આશા આખો ...	૧૧૯	૧૦૫ આદેશ્વરી ...	”
૮૨ ઉતાવળ... ...	૧૨૦	૧૦૬ મરવું છે એ ખરું છે	૧૪૮
૮૩ વિનવણી... ...	૧૨૨	૧૦૭ વ્યર્થ લાવના ...	૧૪૯
૮૪ અનુકંપા... ...	૧૨૩	૧૦૮ મુંબઈનું ખુનખાર	
૮૫ ધાયલ જીવો ...	૧૨૪	હુદ્દલડ ...	૧૫૦
૮૬ ઉઘમ ...	૧૨૫	૧૦૯ ગોમુખા વ્યાઘ્ર ...	૧૫૨
૮૭ પાણીના જીવ ...	૧૨૬	૧૧૦ દયાનું દર્શન ...	૧૫૪
૮૮ કરવું અને કહેવું...	૧૨૭	૧૧૧ અમારી ઝુંપડી ...	૧૫૫
૮૯ રણમાં સૈનિક ...	૧૨૮	૧૧૨ વડપણુ... ...	૧૫૮
૯૦ નાદ... ...	૧૨૯	૧૧૩ એ આર્ય તેજ ...	૧૫૯
૯૧ આકૃત ...	”	૧૧૪ પાપની પીછાણુ ...	૧૬૧
૯૨ પગરણુ... ...	૧૩૧	૧૧૫ પુણ્યનાં લક્ષણુ ...	૧૬૨
૯૩ ઝારી ...	”	૧૧૬ મનને બોધ ...	૧૬૩
૯૪ સ્વાલંબન... ...	”	૧૧૭ જીના જોડા તણો	
૯૫ નવરૂં નકામું ...	૧૩૨	માર છે... ...	૧૬૭
૯૬ અવસર... ...	”	૧૧૮ દુઃખીયાનો પરિતાપ	૧૬૯
૯૭ ચેટક ...	૧૩૪	૧૧૯ જીવું ઠરું પણુ આખરે	૧૭૦
૯૮ કલિથી ઉગારજો ...	”	૧૨૦ પાપ ...	૧૭૨
૯૯ ખોટી રાહત ...	૧૩૮	૧૨૧ સમાધાન ...	૧૭૩
૧૦૦ કુદરતનાં કૌતુક ...	૧૩૯	૧૨૨ સ્વર્ગોદય... ...	૧૭૫
૧૦૧ રતનાગર... ...	૧૪૧	૧૨૩ વેણુ ...	૧૭૬
૧૦૨ ગોમાતાની ગુણગતી	૧૪૨	૧૨૪ વાણી ...	૧૭૭

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧૨૫ ઝીલણું... ...	૧૭૮	૧૪૬ ભુખ બેગું ભારતને	
૧૨૬ એપીઓ... ...	૧૭૯	કર્યું	૨૧૨
૧૨૭ હિંડોળો... ...	૧૮૦	૧૪૭ દોઢાલી વેળા ...	૨૧૩
૧૨૮ સૃષ્ટિસેવા... ...	૧૮૧	૧૪૮ દુઃખીની આશ્વિય...	૨૧૪
૧૨૯ દેવળમાં દેવ ...	૧૮૩	૧૪૯ સંત ચરણમાં તિરથ	૨૧૫
૧૩૦ ચેતન શૂન્ય જીવન	૧૮૮	૧૫૦ પાત્રાપાત્ર	૨૧૬
૧૩૧ પાણી પીને ધર ન		૧૫૧ ઉત્તતિ સાટે અવ-	
પૂછાય... ...	૧૯૦	નતિ કાં ? ...	૨૧૯
૧૩૨ ધણી સામે ધિંગાણું	૧૯૨	૧૫૨ બાહુતી દિકરો ...	૨૨૦
૧૩૩ વિરાટ સાક્ષર શક્તિ	૧૯૪	૧૫૩ રડિલી કે છડિલી	૨૨૧
૧૩૪ પ્રણય રંગ ...	૧૯૬	૧૫૪ શિયળ... ...	૨૨૪
૧૩૫ આંગળી સુઝીને થાં-		૧૫૫ પામરતા ...	૨૨૫
ભલો ન થાય ...	૧૯૭	૧૫૬ કચું સુખ ? ...	૨૨૭
૧૩૬ ત્યાગ કે સુખનો આગ	૧૯૮	૧૫૭ સજનીને શિખ ...	૨૨૯
૧૩૭ વિશ્વ કેમ રચ્યું ?...	૧૯૯	૧૫૮ કાળી કામલ ...	૨૩૨
૧૩૮ શોભતું શોભે ...	૨૦૧	૧૫૯ એ લાભમાં લેખું	
૧૩૯ બળતું ગુલાબ ...	૨૦૨	કચું	૨૩૫
૧૪૦ ઉતાવળે ફળ ન આવે	૨૦૩	૧૬૦ સંસારની સંસ્કૃતિ...	૨૩૬
૧૪૧ રસના	૨૦૫	૧૬૧ આત્મજવાળા ...	૨૩૮
૧૪૨ આત્મિક ઉદ્દીપન...	૨૦૬	૧૬૨ અણુનમ મીરાં ...	૨૩૯
૧૪૩ ગૃહિણી પદ ...	૨૦૭	૧૬૩ બાળક... ...	૨૪૨
૧૪૪ સતી	૨૧૦	૧૬૪ પ્રભાતીર્થ ...	૨૪૭
૧૪૫ ઉદ્ધાર	૨૧૧	૧૬૫ પાપનું ક્ષાલન ...	૨૪૮

વિષય	પૃષ્ઠ	વિષય	પૃષ્ઠ
૧૬૬ સંતનું શરણુ ...	૨૪૮	૧૭૦ દુઃખનાં ઝાડ ...	૨૬૦
૧૬૭ આકૃતના દિવસ...	૨૪૯	૧૭૧ નિર્ભય સ્થાન	૨૬૧
૧૬૮ જનની પદ પૂજ્ય		૧૭૨ ચક્રાંતિ ચણુ ...	૨૬૩
મનાય ખરું ? ...	૨૫૪	૧૭૩ લાગણીયોનાં પુર...	,,
૧૬૯ કુલભુષણુ ...	૨૫૬	૧૭૪ અંતિમ નિવેદન ...	૨૬૪

ॐ

तत् सत् परमात्मनेनमः

श्री सहस्रनामस्तोत्र १.

नमुं पादांभुजे लयलीत लवाग्धि उतरवा,
तमे सायुं शर्तुं निरलय त्रितापे उगरवा;
विहारी दोषो सो भम भति स्वधर्मे परिणमे,
“जगन्नाथ स्वामी जीवन पथगामी भवतु मे. १

पिता माता आता स्वजन गणु साया जग भर्त्री,
प्रीति सुधा वृष्टि कर्षण नजर न्यां जरी रही;
हितेच्छु सद्गोपे किलभिष अमारां अट सभे,
“जगन्नाथ स्वामी जीवन पथगामी भवतु मे. २

प्रभो पापो कैं कैं मन वचन कर्मे नित थतां,
अने अना योगे हृदय भर्त्री व्यापे विषमता;
दुराशा साम्राज्ये नित दुःख विशे अणु विरमे,
“जगन्नाथ स्वामी जीवन पथगामी भवतु मे. ३

सुषेष्णुओ कोटि धनसुत त्रियाने गृहताणी,
अजातकारे दोरे अधम विषयी पातक लक्ष्मी;
अने अनां टांछे हितकर प्रगोपे नव गमे,
“जगन्नाथ स्वामी जीवन पथगामी भवतु मे. ४

જગદ્ વ્યાપી માયા હરિહર વિરંચિ સુરપતિ,
શકયાના જીતી તો મુજતાણી કહો કોણ ગણતી ?
દુરાત્માઓ કોટિ પરમ સુખ સાડ ટમટમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી ભવતુ મે. ૫

લીધા કોટિ જન્મો અગણિત શુભાશુભ ઉદરે,
પરંતુ જીવાત્મા સ્થિર કંઈ હજીએ નવ ઠરે;
જુદા જુદા સ્થાને વિષયી મન ભોગો મહીં ભમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી ભવતુ મે. ૬

વિયોગો સંયોગો પ્રતિકુળ અનુકુળ નિરખી,
રડે કે ઉલ્લાસે નયન કીકી અજ્ઞાન સરખી;
અરે મિથ્યા ભાસે જગત પણ મોહિ સમસ્રમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી ભવતુ મે. ૭

મહા અદ્ભુતોમાં અદ્ભુત દીસે આ જગ કૃતિ,
અને એ દેખીને વિહવળ બને છે જન માતિ;
નીતિ મર્યાદાથી મનનહીં પછી ત્યાં જરી બમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી ભવતુ મે. ૮

સ્વધર્મે સંભાળી કદમ કદમે હસ્ત પકડી,
અપંગોની પેઠે શિશુગણી ચલાવો હરઘડી;
કદી મધ્યે મધ્યે રડવડી પડું પુર્વ કર્મે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી ભવતુ મે. ૯

વિસારી દેશે ના મુજ અવગુણો અંતર દમરી,
ન કિન્તુ જોશે કેં મમ કૃતિ પ્રતિ ક્રોધજ ઠરી;

નથી જોવા જેવું શુભ કૃત કરાવ્યું પ્રભુ જમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી મવતુ મે. ૧૦

ભલે પશ્ચત્તાપે રુદન કરી સિન્ધુ કદિ ભરું,
અને ચિંતાશિમાં જીવન બળ ભસ્મીભૂત કરું;
પરંતુ તોયે આ પતિત મન પાપે કમકમે,
“જગન્નાથ સ્વામી જીવન પથગામી મવતુ મે. ૧૧

મધુરં જીવન ૨.

- પ્રભુની પ્રભુતા બસ નિરખતાં; ઉર અંતર જો કદી હોય ઠર્યું;
મનવાણી અને ભલું કર્મ જ એ; મધુરં બસ જીવન એજ ખરું. ૧
- પ્રભુની પ્રભુતા બસ સાંભળતાં; શ્રવણે મહીં અમૃત હોય ભર્યું;
વિષયો તલું વિષ દીધું જ તજી; મધુરં બસ જીવન એજ ખરું. ૨
- પ્રભુની પ્રભુતા બસ ઓળખતાં; રૂંડું આત્મસ્વરૂપ ઉરે જ ધર્યું;
રજની દિનનું નહીં ભાન જરી; મધુરં બસ જીવન એજ ખરું. ૩
- પ્રભુની પ્રભુતા બસ ભોગવતાં; મન તૃપ્ત થઈ ભવ આ ઉતર્યું;
જીવને શિવ એક બની જ ગયાં; મધુરં બસ જીવન એજ ખરું. ૪
- પ્રભુની પ્રભુતા થકી પૂર્ણ દિસે; ખલુ પિંડ અને બ્રહ્માંડ નર્યું;
નથી એ વિષુ કેં નથી એ વિષુ કેં; મધુરં બસ જીવન એજ ખરું. ૫

આંસુડાં છૂટે. ૩

જીવ જીવન જ્યાં જુદાં પડતાં
 ઉર પરસ્પર ત્યાં તડફડતાં
 નીર નેવનાં મોલે ચડતાં
 આંસુડાં છૂટે. ૧

આત્મ એકતા તુટે ન તોડી
 જીવ જીવનની દૈવી જોડી
 પ્રહ્લાંડો દુઃખથી દે ફોડી
 આંસુડાં છૂટે. ૨

માયારંગ પછાડા કરતો
 પારો પ્રેમ તણો નવ સરતો
 કૃર વિયોગજ પીછો ધરતો
 આંસુડાં છૂટે. ૩

પડે વદન ઉદ્દવેગે વીલાં
 થાય અંગનાં ગાત્રો ઢીલાં
 મર્યાદા મુકે શોખીલાં
 આંસુડાં છૂટે. ૪

વસમી વેળાની એ પીડા
 મીન કરે શું જાળ વિણ કીડા ?
 ઢાંઢા વીણ સુનાં સાંતીડાં
 આંસુડાં છૂટે. ૫

જીલમ જણાયે દેવ ગતિનો
તાર વહે જ્યાં સ્નેહ રતિનો
ઉપાય નવ આલે યુક્તિનો
આંસુડાં છૂટે. ૬

કરુણ દૃશ્ય એ કયમ જોવાયે ?
નયન ભીનાં શું ત્યાં લેહોવાયે ?
પાવલીયાં રસબસ ધોવાયે
આંસુડાં છૂટે. ૭

પ્રણય ધાવ વાગેલો જેને
તત્ત્વ પ્રમાણ પટે સહુ તેને
રોક્યાં ઉર રહે નવ શેને
આંસુડાં છૂટે. ૮

ભક્ત સંયમી વિદાય માગે
ધાવ ઉંડો અંતરમાં વાગે
શ્રાવણ ભાદરવો બસ લાગે
આંસુડાં છૂટે. ૯

બાલુડું બહાલું. ૪

પ્રેમક્રિડા પારણીએ પરખી
અભિધારા અંતરમાં સરખી
છુટે નવલાં નયનો હરખી
બાલુડું બહાલું. ૧

અણુ ઉકેલ્યા મુગ્ધ તરંગો
 ગુહ્યાશ્રયે માયા રંગો
 ઉકે ઉંચા આત્મ પતંગો

બાલુડું બહાલું. ૨

અભિનય જ્યોતિકિણો ઝળકે
 જીવન પ્રણય ડોલે ઉમળકે
 ભાવી ભાગ્ય સીતારો ચળકે

બાલુડું બહાલું. ૩

મરકલકે માતાને મમતા
 પ્રભવે શીળી સુખપ્રદસમતા
 હાલરકે છાના સુર રમતા

બાલુડું બહાલું. ૪

સુખ સાગર ઓચીતો છલકે
 પ્રમોદ પ્રગટે પલકે પલકે
 વદન મનોહર જ્યાં મૃદુમલકે

બાલુડું બહાલું. ૫

પરિવર્તન. ૫

કંઈ પ્રાચીન રીતરીવાજ તણા; હઠવાદી ઉપાસક એમ કહે;
 જીવંતુ તે સહુ સોનું ગણી અમને; પરિવર્તનની પર્વા ન રહે. ૧
 નિર્માણ થયું જગ તે દિનથી; યસ જીવન ધ્યેય શું એક વહે ?
 પરિવર્તનનો જ સ્વીકાર વળી; નહી ભાવિ વિષે કરવો જ રહે ? ૨

પરિવર્તન શાસ્ત્ર પ્રમાણુ ભણી; ધ્રુવ તત્ત્વ ત્રિકાળ રહે અચળે;
 પરિવર્તનથી જ અબાધીત એ; કઈ રીત પુનીત હશે ભુતળે ? ૩
 સમયોચીત ધર્મ સદા પલટે; ઋતુ રંગ સ્વભાવ ચુકે ન કદિ,
 ગતિ કાળતણી બળવાન ઘણી; ઇતિહાસ જુઓ ઉથલાવી સદી. ૪
 ભુતકાળ શું આજ હયાત દિસે; પલટા વિષુ આઘ સ્વરૂપ મહીં;
 કઈ વાત વિચારી જુઓ જગમાં; પલટા વિષુ સાવ અખંડ રહી. ૫
 પલટે શુભ ધર્મ પ્રતાપ કહે; વળી લાભ અલાભનું માપજ એ;
 ચડતી પડતી સમજી શકવા; અવશેષ અનુપમ માર્ગજ એ. ૬
 અણુમોલ દવા અનુપાન વડે; નિત સેવન જે નિયમિત થતાં;
 કદિ વ્યાધી વધે અણુધારી રીતે; અણુમોલ દવા નથી શું તજતાં ? ૭
 અનુકુળ પ્રતિકુળ અર્થતણી; નીતિ ચાલણી એ સ્થિતિ ચાળવવી;
 દૃઢ માર્ગ વિવેક વડે ગ્રહીને; પરિવર્તનની રીતિ કેળવવી. ૮
 સહુ કર્મ શુભાશુભ ધર્મ તણાં; વૈદિક પુરાણીક આજ થતાં;
 પરિવર્તન દેશ સ્થિતિ; સમયે ચુકી વસ્તુસ્થિતિ ક્યમ પાલટતાં ! ૯
 વ્યવહાર સ્વાભાવિક જે કરીએ; દિનરાત પરસ્પર આ જગમાં;
 પરિવર્તન રીત રીવાજ મહીં; પસરી ગયું કેવું રંગેરંગમાં ? ૧૦
 નવ લાભ થવા અવકાશ કશે; અરૂચિ કર હોયજ અંતરમાં;
 પણ રૂઢી બળે કરવુંજ પડે; વિષ ખાઈ મરે પછી છો ઘરમાં. ૧૧
 કદિ ખારીક વાત બચાવ તણી; શુભ શાસ્ત્ર વિષે લખી હોય ભલે;
 રૂઢીનું ભુત આગળ દાબવી ત્યાં; નિરૂપાય થવા ન ચુકે જવલે. ૧૨

રૂઢીશાસ્ત્ર પ્રથા સમયાનુરૂપે; કંઈ કાળ જતાં બહલાઈ જશે;
હઠવાદીપણું જડ ઘાલી રહ્યું; અણુધારી રીતે ધુળધાણી થશે. ૧૩
પરિવર્તન આ જગ કારણ છે; નવું કૈંક થયું જનું કૈંક ગયું;
સદ્બોધક એ સમજી બળને; પ્રિય માર્ગવડે હિત સાધી લહ્યું. ૧૪

“ગુજરાતી” પત્રને અભિનંદન. ૬

વ્રત સ્વીકૃત જે હીનથીજ કર્યું; સિરૂતા ન ધરી સ્વપને દમને;
સમતોલપણું ન ગુમાવ્યું વળી; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૧
દઈ ભોગ છતાં વટ સાચવવા; ઘણીવાર કટોકટીના સમયે;
બહુ હિંમતયુક્ત કુનેહ કરી; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૨
નિયમિત લખાણ કટોરભરી; રસજ્ઞાન સુસત્ય નીતિ પ્રણયે;
ગુણગ્રાહક સહુ તરબોળ કર્યા; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૩
ગુણગૌરવમાં પ્રભુતા અદકી; શુભ સેવસમાજ તણી કરવા;
નિત અંગઉમંગ સુતત્પરતા; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૪
કટુતા પ્રિય ઔષધ રૂપ દઈ; નવચેતન જે અણુમોલ ભર્યું;
સ્મરતાં ગમતાં સહુ દશ્ય રૂડાં; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૫
ગુજરાત મહીં “ગુજરાતી” તણું; પ્રણીપત્ય ? સનાતન સાચવવા;
પ્રતિસ્પર્ધી નિરૂત્તર તેજ કર્યા; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૬
નિજ દેશથકી પરદેશ સુધી; અતિ કૌતુકપુર્ણ ગઈ વીરતા;
તહીં તેજ પ્રકાશ હજી ઝળકે; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૭
અમ અંતર આશીષ ઉમળકે; અમિની નજરે નિતનિરખીએ;
અતિ ઉજવળભાવિ હજી નીવડે; અભિનંદન એ “ગુજરાતી” તને. ૮

અરવસ્થતા ૭

જન અંતર આશ કંઈ પ્રગટે; સ્થિરતા મનની સહુ જાય ખરી;
 નવ કલ્પિત રંગ તરંગ સ્ફુરે; કળ કોઈ સ્થળે ન પડેજ કશી. ૧
 ભિરૂતા અથવા કંઈ સાહસમાં; બનવાનું નહી બની તેજ જતું;
 અગણિત ભલે પછી આફતનું; પ્રતિકુળ સ્વરૂપ ખડું જ થતું. ૨
 ઘણી વાર બધી ધિર જાય ખુટી; નવ માર્ગ રહે દશ દિશ મહી;
 વળખીવળખી જ વિલાપ કરી; દિન વિતવવા બહુ દુઃખ સહી. ૩
 તનતોડ મથે મન રાતદિને; પણ અંતર કલેશ ન લેશ હટે;
 પણ એજ કદંગી પરાધિનતા; થકી ઉગરવા અટવું જ ઘટે. ૪
 કંઈ ઈશ કૃપા પુરુષારથકે; કંઈ યોગ સુયોગ તણા બળનું;
 પ્રભવે બળ એ બળ છેવટનું; ગણી ભાગ્ય રચાય જ આગળનું. ૫

મિત્રની મોજ ૮

આછાં આછાં નિરમળ રૂડાં પાણીનાં બહેણ કાંઠે,
 લીલી લીલી અનુપમ મીઠી ઝાડીઝુકી રહી'તી;
 તેમાં મોટો મગર જબરો કાળના કાળ જેવો,
 ઝાઝાદીથી ઘર કરી તહીં પાણી વિશે રહેતો.
 આંખા નાંખુ મધુર ફળના ઝાડની ઝુંડમાં ત્યાં,
 ખુદ્દો એવો ગરીબ સરખો એક રહેતો કપિએ;
 રાત્રિ દીને નિકટ રહેતાં મિત્રતા વાધી બેને,
 ફેંકે મીઠાં ફળ કદિ કદિ પાણીમાં વાંદરોએ.
 પ્રીતિ લાવી મગર ફળનો સ્વાદ આખે રમુજે,
 ઘેરે આવી પ્રિયજન કને વાત એની કહે સૌ;

એવી રીતે દિવસ વિતતાં એક દીનો સમો છે,
 મિત્રાચારી સ્મરી મગર ત્યાં આવી કાંઠે ઉભો છે
 દેખી એને મધુર કૃણની ભેટ દીધી કપીએ
 દીધી પ્રેમે ઝડપી મગરે ઘેર ચાલી ગયો એ
 પત્નિ ત્રત્યે મધુર કૃણના સ્વાદના શુણ્ણ ગાતો
 મિત્રાચારી તણી પણ વળી શ્રેષ્ઠતા એ કહેતો
 ચાખી મીઠું મગરી કૃણ એ પુર્ણ આનંદ પામી
 ના ના આવો મધુર રસતો કીધું દીઠો નથી મેં
 પામી આવો પરમ પતિ હું આપ જેવો અનુપ
 તેના માટે હરિહર તણો પાડ મોટો હું માનું
 ઈચ્છા મારી પરિપુરણ સૌ નિત્ય પ્રેમે કરો છો
 ઈન્દ્રાણીથી અધિક સુખની લહાણ આવી કરાવો
 તુંને આવાં મધુર કૃણની ભાવના હોય તિત્ર
 તો હું તુંને જરૂર હમણાં ખાત્રીથી લાવી આપું
 જેને આવાં મધુર કૃણનો સ્વાદ નિત્યે મળે છે
 તેનું કેવું અમિત મીઠું કાળજી એ હશેહા ?
 મારે એનું જરૂર મન છે કાળજી ખાઈ જોવું
 થાશે મોટો અનુગ્રહ વળી મિત્રતાની કસોટી
 સુણી આવાં વિનય વચનો ભોળીયો ભોળાચો
 લેવા ચાલ્યો હરખી મનમાં મિત્રનું કાળજી એ
 થોડી વારે જળ ઉપર ત્યાં આવી ઉભો રહ્યો તે
 મીઠા બોલે ગદગદિતથૈ વાત દીધી કહીએ
 ભાણી તારાં જરૂર તુજ ને નોતરું મોકલે છે

આવી માફ ગરીબ ઘરને દેખી જાઓ જરા તો
 કેવા કેવા અગણિત મને ઉપકારો કર્યા છે ?
 તને તુંને જરૂર બદલો આજ દેવા ગમ્યું છે
 માટે તારે જરૂર કરીને આવવું મારી સાથે
 મીત્રાચારી નિયમ સહુને લાગુ છે એક જોને ?
 આવાં આવાં સરળ વચનો સાંભળી એ કપિતો
 નિરૂપાયે સજ થઈ ગયો નોતડું એ સ્વીકારી
 બેઠો પોતે મગર ઉપરે સ્વાર પીઠે થઈ ને
 આલ્યો ખાંતે જળ ઉપર ત્યાં કલ્પના કૈંક આવી
 વાડ મુને જમણુ કરવા ભાલીએ શું કર્યું છે ?
 કિંવા શું કૈં રમુજ કરવા મુજને નોતર્યો છે ?
 સાચું શું છે ? સમજણુ મને પાડવી એ ઘટે છે
 તારા માટે જરૂર મુજને હેત તો ઉપજે છે
 સુણો મારા કપિવર સખા વાત તો મુખ્ય એ છે
 જેની ચિંતા મનમહીં જરા રાખવી ના ઘટે છે
 એવું બોલી અથ ઇતિ સૌ સાર સોંપી દીધો ત્યાં
 જાણ્યું પોતે જરૂર જીવતો આવવાનો નથી હા ?
 યુક્તિ શોધી તુરત મનમાં હાસ્ય છુપું કરીને
 કીધું “ ગાંડા ભુલ થઈ બધી વાત ખેલવી કીધીના ”
 ચૂકી આંચો અરર ભુલથી કાળજી ઘેર રાખ્યું
 લે લે મુજને જરૂર ઝડપે પાણી કાંઠે મુકી દે
 સાફ કીધું અધવચ મુને વાત તેં આ જણાવી
 ચાલો પાછા ગરબડ કરી કાળજી લેઈ આવું

લાભીથી શું અધિક મુજને કાળજી કાંઈ હોયે ?
 આવે ટાણે ખપ નવ પડે કામ શું આવશે એ ?
 મિત્રાચારી તુજ મુજ સમી વિરલા કો કરે છે
 શાને માટે મન મહીં અરે ! તું મુંઝાઈ મરે છે ?
 સુણી આવાં સરસ વચનો પુંઠવાળી ક્યોંએ
 છોડી મુકયો નિરલય કપિ પાણીના ત્યાં કિનારે
 કુદી ઉડ્યો કપિવર તહીં ઝાડની ડાળ બેઠો
 પામ્યો જાણે જીવન નવલું ઉર આનંદ એવો
 થાક્યો જ્યારે મગર જળમાં વાટ દેખી ગયો એ
 શાને આવે ફરી તહીં કપિ મોતથી જે છુટેલો
 આવા મીત્રો અનુભવ વિના ઓળખી ના શકાયે
 ને એનાથી હિંકમત વિના કો દી ના ઉગરાયે
 આછી જાંબી જીવન કમની ત્રોટકે આ લખી જે
 મુદ્દો એનો સરળ સરળો તાત્વિકો પારખી લે
 એ ઈચ્છાથી ખટપટ કરી દૃશ્ય આ ચિતર્યું છે
 દોષો માટે જરૂર ગુણીએ માફી દેવી ઘટે છે.

અમર આ જગમાં થયા ૯

આત્મિક શ્રદ્ધા ઓળખી; તૃષ્ણા તજી ત્રિતાપની
 પ્રણિપત્ય પાઠ્યું જીવનનું; અંધીક અચાચકબની
 કંઈ નવલ વિદ્યા વારસો; દીધો જગે દાખી દયા
 માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા; અમર આ જગમાં થયા. ૧
 સ્વાશ્રય વડે બળ મેળવ્યું; કદિ કેળવી નિજ દેહને
 બળવાનનું શુભાન પણ; અંતર વિશે નહીં જેહને

- ત્રિલોકની તૃષ્ણા તજી; દીન દુઃખીની બહારે વહ્યા
માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા, અમર આ જગમાં થયા. ૨
- ખજ્જ્યા કરોડો દામ પ્રીતે; પરમ પરમારથ મહીં
જેની સખાવતની કદી; તુલના વળી લાધે નહીં
લેખે જીવન લાઝ્યું કદાપી; “ધન્ય” જગમાં થઈ ગયા
માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા; અમર આ જગમાં થયા. ૩
- નિર્દોષ નીતિમય જીવન; જપ તપ દમે જે આચરી
સ્વપ્ને પીડા પરને કદી; કરવા ન વૃત્તિ વિચરી
સંયમ અખંડિત જાળવ્યો; પ્રભુપદ અચળનિત જે રહ્યા
માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા; અમર આ જગમાં થયા. ૪
- ભાગ્યે અમીરી જે લખી; વિધિએ રૂડાં સત્કર્મથી
સ્વિકાર તેનો સેવતાં; ચુક્યા નહીં કદી ધર્મથી
નિજ દેશ અર્થે એ નરો; પોતે ફકીરી લઈ ગયા
માતા કુખે લઈ જન્મ સાચા; અમર આ જગમાં થયા. ૫

જોવાચેલી વીંટી. ૧૦

- આનિત પડી વિરમૃતિ તુજ થાતાં; જોવાઈ નિશ્ચે મનથી મનાતાં
પ્રયાત્ન માંડ્યો પછી ગોતવાને; બાકી ન મુક્યું કહીં પુછવાને. ૧
- પેટી પટારો ઘરનું કબાટ; શોધી ચૂક્યો હું કરતાં ઉચાટ
ખીસાં તપાસ્યાં ફરી વારવાર; લાગ્યો નહીં ત્હોય પત્તો લગાર. ૨
- જ્યારે કંઈ ચીજ જોવાઈ જાય; નહોય ત્યાં શોધવા મન થાય
કરી તુંને મેં બહુ યાદ ચિત્તે; તથાપિ કેં સાંભર્યું ના ખચીતે. ૩

ચીતી ગયો દિવસ એમ આખો; તરંગ યત્નો કરતાંજ લાખો
 નિદ્રા નિશાએ ન લાગી લગાર; આશ્ચર્ય પામ્યો થઈ જ્યાં સવાર. ૪
 અંગુલીએ હા તુજને નિહાળી; લોંઠાપણું મુજ શક્યો ન ખાળી
 આશ્ચર્યની વાત બનીજ એવી; કહો થઈ ગમ્મત આજ કેવી? ૫

કરે તેવું પામે. ૧૧

રોટલાનો ટુકડો હોંસેથી લઈ હાથમાં ને
 કુતરાને લલચાવા લાગ્યો એક લાડકો
 પુંછડું હલાવતો એ પાસે પ્યાર દેખી આવ્યો
 ત્યાંતો પડ્યો પીઠપરે છોકરાનો સાટકો. ૧
 નિરાશ થયેલો શ્વાન કિકિઆરી કરી નાઠો
 દેખી ખડખડ લાગ્યો હસવા એ છોકરો
 છેટે ઉભો ઉભો કેા શ્રીમાન આ જે ભેતા હતો
 તેને ત્રાસ અંતરમાં આવ્યો આથી આકરો. ૨
 ખીસામાંથી રૂપીઓ ખતાવ્યો પેલા છોકરાને
 દોડતો આનંદે આવ્યો લાલચે લોભાઈને
 તાણીને તમાચો માર્યો શ્રીમાને ત્યાં છોકરાને
 ભુમિ પર એકાએક પડ્યો પટકાઈને. ૩
 થોડી વારે ઉભો થઈ ગુસ્સો કરી બોલી ઉઘ્યો
 માર્યો કેમ મને? માગ્યો રૂપીઓ શું મેં હતો?
 ઉત્તરમાં આપ્યો શ્વાન તણો તેણે દાખલો ને
 શિખવ્યો પીડાનો પાઠ સત્ય ન્યાયે જે થતો. ૪
 કરે તેવું પામે નર વાવે તેવું લણે નકી
 જગ કરતાર તણો સાચો એ છે કાયદો

પીડા કરી પારકાને ખુશી થાવા યત્ન કરે
કુટી કોડી તણા નથી કોડ વાતે કાયદો. ૫

કરાવે પ્રસંગ પ્રાણીમાત્ર તાણું પારખું ૧૨

સાત દિન સામટા ભલેને ઉપવાશી રહે
સિંહણ શું ધાવે? કદી શ્વાન માતા વારખું
જાત ભાત તણી વાત આલમમાં ઓર કંઈ
કરાવે પ્રસંગ પ્રાણી માત્ર તાણું પારખું. ૧

દુધ ભારોભાર ભલે પાણીને મિલાવ્યું હોય
ભેદ એ દેખાડે હુંસ માપ કાઢી સારખું
સાચાં મોતી ચારો ચરે વિદ્યા એ ન શીખી જડે
કરાવે પ્રસંગ પ્રાણી માત્ર તાણું પારખું. ૨

પકવાન પાંચ ગળે ઉતરે શું અપમાને !
પ્રેમથી જમાય લુખું સુકું ને અંગારખું
ઈન્દુને સિન્ધુનો કેવો સંબંધ આ સૃષ્ટીમાતે
કરાવે પ્રસંગ પ્રાણી માત્ર તાણું પારખું. ૩

વેળામાં વેરાણી ખાંડ માનવ શું વિણી શકે ?
ઢાંક્યું શું ઢંકાય ચિત્ત ચાતક ચિંતા રખું
માછલું ચુકાવે ધ્યાન બગલાનું પલકમાં
કરાવે પ્રસંગ પ્રાણી માત્ર તાણું પારખું. ૪

વસંત ૧૩

આવી વસંત ખીલતાં તરૂપત્ર પુષ્પો
પ્રેમે મધુ મધુકરો રસ સ્વાદ આપે

- કેવા સરળ પ્રણયી સ્વર કોકીલાના
 રે ! હંપતિ જીવનમાં જગવે પ્રમોદ. ૧
- એ દિવ્ય ગાન પ્રણયી હૃદયો ગળવે
 એ દિવ્ય સુર નવચેતન પ્રેમ રેડે
 એકાન્ત શાન્ત અમીનાં ઝરણાં સ્કુરાવે
 ને પ્રેમ સાગર ભરી પ્રણયી ઝીલાવે. ૨
- એ સ્વર્ગ લહાણ સચરાચરની પ્રસાદી
 એ પાત્રતા ત્રિવિધ તાપ જરી ભુલાવે
 જે છે ક્ષણું જીવનમાં ઠરવા જ ઠામ
 વાંછે સુરો જનમવા જન લોક એથી. ૩
- એ મંત્ર યોગ પ્રણયે પ્રણયી સ્વીકારે
 એ દિવ્ય સુખ દિલમાં પ્રણયી જ માણે
 ત્યાં ભેદના અડગદુર્ગ ટકી શકે ના
 જ્યાં પ્રેમનો અમિત ધોધ વહી રહે તો ? ૪
- આખ્યાયિકા પ્રણયની રચી ભોજ્ય ભોક્તા
 આલાપતાં અનુભવે ઉર ઉર ભાવો
 ને ઝોળખી પુનિત આત્મ પ્રતાપ પોતે
 જ્યોતિ જગે જીવનની કરતાં પ્રકાશ. ૫
- આલેખી એ ક્યમ શકે કવિ ચિત્રકારો ?
 ને ઝોળખી પણ શકે ક્યમ સૂત્રધારો ?
 હંડી શકે જ ક્યમ સાશન રૂપ તંત્ર
 એ મોહ ભસ્મ તણી રાખ શિવે લગાવી. ૬

આ વિશ્વમાં ક્ષણિક જીવનનો પ્રવાસ,
 હોયે અપૂર્વ અમરપદ એ અપાવે;
 જો ઓળખે પુનિત પ્રેમ તણો પ્રતાપ,
 તો સર્વ સુખ જગમાં નિશિદ્ધિન તેને. ૭

કૃત નિશ્ચય. ૧૪

અધિકાર ઓળખીને આમંત્રણ આપ્યા પછી,
 અતિથિ વિમુખ જાય દ્વારેથી તો પાપ છે;
 દ્વારે દ્વારે રખડીને મધુકરી મેળવવા,
 ટેવ નથી તેને તો મધ્યાહ્ન ખરો શાપ છે. ૧

શુરવીર સાચો: ધર્મ પ્રતિજ્ઞા સંભાળવાને,
 સમય વિચારી રાખ્યો એકવાર શરણે;
 ધડ માથે શિશ હોય ત્યાં લગી તો વાંકો વાળ,
 થવા ન દેવાય ખરો ક્ષત્રિ ખપે મરણે. ૨

વૈશ્યનો વ્યાપાર મુખે બોલ્યા સોદો થઈ ચુક્યો,
 લાલ હાનિ લાખની ભલે ને હોય વાતમાં;
 શરમ કરમ તજી ધરમની કલમથી,
 માવીતરે લેજ માની રળે ભલી ભાતમાં. ૩

સેવાભાવે શૂદ્ર કદી કલ્પતરુ માની કંઈ,
 હયા માટે દિલ જોઈ કરે અલ્પ યાચના;
 આશ જો નિરાશ થાય વિશવાસ દુર થાય,
 હીરા શો કહેવાય ? પણ દુકડા એ કાચના. ૪

ધુરંધરો ધર્મના જે વિચારી બોલેજ બધું,
 બોલે એવું પાળે પછી જીવ કદી જાય તો;
 ધર્મનો પ્રતાપ નીતિ ટેક એ પ્રભુતા વડી,
 ધન્યતા એ નામની અમર યશ થાય તો. ૫

વીર હાક. ૧૫

ગુણ ધર્મ પરસ્પર ભિન્ન છતાં,
 જડ ચેતનથી જગ છે નિરમ્યું;
 બહુ કાળ ગયો બહુ કાળ જશે,
 નવ ઉદય અસ્ત પ્રમાણ સમ્યું. ૧

વિધિની લેખમાળાના ઉતરતા રંગ જે આજે,
 નિરખતાં ભાવી સ્વપ્નાનાં પ્રતિબિંબો ઉરે છાજે;
 જગતનું ભાવિ જોનારા દિગંતે કાન દઈ જોતા,
 અને રણનાદના પડઘા સુણી આત્મા તહીં પ્રોતા ૨

પુરૂષારથ સાહસથી કરવા,
 વીરતા જગવે નર પામરનાં;
 પ્રગટે વળી અંતર આશ નવી,
 બળબુદ્ધિ પ્રસારી ચરાચરમાં. ૩

વિરોધી એ સ્વભાવોની પરાકાષ્ટા ઉકેલીને,
 પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં ધપતા પ્રભુતા પૂર્ણ ખેત્રીને;
 અબળપ્રયાં કંઈ પરિણામો કદુ મીઠાં ભલે ચાખો,
 અનેરાં વિઘ્ન એ રસ્તે કદી આવો ભલે લાખો. ૪

વનમાં વનરાજ બની ભમતા,
જ્યમ કેસરી આપ પ્રતાપ થકી;
કહો કેાણુ કરે અભિષેક જ ત્યાં,
સ્વયમેવ જ જે વનરાજ નકી.

૫

કસોટીને પરીક્ષામાં ચમકતો દિવ્ય સીતારો,
પુરાણા શાસ્ત્રની શિક્ષા કરે છે એ જ પોકારો;
અવસ્થા ચાર આશ્રમની વિષુધે ગાળવી એવી,
અને નિર્લેપ વૃત્તીને સરળ રસ્તે જવા દેવી.

૬

વિભુતિ પદ મેળવવા જગમાં,
અવકાશ ખરો બહુ યતન વડે;
ચડતાં પડતાં વળી આખડતાં,
ફળીભુત જરૂર કદી નીવડે.

૭

વિરલતાએજ માનવની જગતનો દેવ એ સાચો,
હબારો ધન્ય એવાને અવરનો આશરો કાચો;
કરોડો આત્મ જ્યોતિમાં પ્રજળતી એક એ શક્તિ,
અમર એ વિશ્વ ઉદ્ધારે અપાવે રહેજમાં મુક્તિ.

૮

પરબ્રહ્મ પુનીત પદાંબુજમાં,
સમવા શુભ સાધન એજ ખરું;
તહીં શાશ્વત કર્મ ન શેષ રહે,
દુર્ભાગ્ય ટળી બસ થાય પડું.

૯

વધાવે સ્વર્ગના દેવો પનોતાં પુષ્પથી પ્રેમે,
અમરતા વિશ્વમાં વ્યાપે અમુલી સત્યની નેમે;

જીવન એ જન્મ ભુમિને સમર્પ્યું સત્ય કહેવાયે,
ચરણની ધુળ વંદીને જીવો કૃતકૃત્ય તો થાયે. ૧૦

જડ ચેતનની પડી ગાંઠ છુટે,
જડ ચેતન એક બનીજ રહે;
ભવ સાગરને તરવા નર આ,
જડ ચેતન ભેદ શિખિજ લહે. ૧૧

સમુદ્રોની સપાટીમાં ગીરિની કંઠરાઓમાં,
વનોનાં વૃક્ષ યુથોમાં રસીલા બાલુડાઓમાં;
દિવસને રાત્રિઓ વીતે નવું કંઈ તેજ લાગે છે,
અરે સ્વાતંત્ર્યની છેલ્લી જીતો વીરહાક વાગે છે. ૧૨

શ્રીકૃષ્ણ સ્તોત્ર ૧૬

અહો! કૃષ્ણચંદ્ર બાલ મુકંદ આનંદ કંદ સ્વામી;
યશોદાનંદ હરો ભવ દંદ જય જગવંદ નામી. (ટેક)
શુચિ પદપંકજોમાં ભૃંગરૂપી મન મારું (૨)
ધરી ઉર પ્યાર કરે ગુંબર મહોન્મત્ત જે રહેનારું (૨)...અહો.
સ્નેહામૃતની સરિતામાં રહેનારું મીન જેવું (૨)
મહાનંદે રમે રંગે ચપલ મમ ચિત્ત તેવું (૨)...અહો.
કલિમય પાપના પરિતાપ આપ નિવારનારા (૨)
કુબુદ્ધિ કાપીને અમને સુબુદ્ધિ આપનારા (૨)...અહો.

પ્રમાણિકતા ૧૭

જીઓ વિશ્વનો ખેલ છે સર્વ ખોટો, કદી સાંપડે સાલ કે દોરી લોટો;
 મળે ભાખરી ટુકડો જો ન મુકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૧
 અમીરી ગરીબી નથી રોજ રહેતી, સરિતા જીઓ જાય છે જેમ બહેતી;
 અનીતિ તમે ઓળખી નિત્ય થુંકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૨
 કરે તેમ પામે નીતિ એમ ભાખે, નહીં લેશ અન્યાયને ઈશ સાંખે;
 મળે શું હીરો? આપીએ જો કચુકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૩
 ખરૂં ભાગ્યમાં જે લખ્યું હોય ભાઈ, ભલે હોંશિયારી કરો ને સવાઈ;
 બની લાલચુને નહીં લેશ ચુકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૪
 કહો શું ચરે કેસરી વન ઘાસ? તજી દુધને શું પીએ હંસ છાસ;
 તમે તેમ ના પાપના સામું ઢૂંકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૫
 પ્રમાણિકતા તો પ્રભુને ગમી છે, અને સિદ્ધિઓ સર્વ ત્યાં વિરમી છે;
 મહાપુણ્યનો માનજો એ કણુકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૬
 ખરો ધર્મ ને એ ખરૂં સત્ય માનો, પ્રભુની કૃપાનો ખરો એ ખબનો;
 સહુ યોગને ક્ષેમનો એ જ રૂકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૭
 બધાં શાસ્ત્રનો સાર એમાં જ આવ્યો, તપાસી સહુ તત્ત્વને છે બતાવ્યો;
 અરે દેહ છે ઠીકરીનો જ ફૂકો, પ્રમાણિકતા પ્રાણ જાતાં ન મુકો. ૮

ચારણીની ચતુરાઈ. ૧૮

કુવા કાંઠે પનીહારી પ્રેમે પાણી ભરી રહી,
 રવિ તપ્યો ઉન્હાળાનો અગ્નિ વરસાવતો;
 નજીકમાં આજીબાજી માનવ હતું ન કોઈ,
 ઠીઠો ત્યાં કસાઈ એક ગાય દોરી લાવતો.

ઘડે જ્યાં ભરેલ ખેંચે અધવચે દોર તુટ્યો,
એટલામાં કસાઈ ત્યાં પાસે આવી લાગીઓ;
નજર કરી તો ગાય દયા માટે યાચી રહી,
દુઃખનો આઘાત પનીહારી ઉરે ભગીઓ. ૨

છેડવવા વિનવણી વિનયથી કરી ઘણી.
ગળામાંથી હેમતણે હાર કાઢી આપીઓ;
પણ રૂપ અનુપમ પનીહારી તણું ભાળી,
કસાઈના કાળજામાં કામ ભગ્યો પાપીઓ. ૩

ચુક્યો ન કસાઈ કાઢી તલવાર તેજ ઠામે,
ગાય પરે ધાવ કરવાને જહીં જાય છે;
ગરીબ બિચારી તૃષાતુર ગાય નિરદોષી,
પાણી પીવા માટે ઘણી વ્યાકુળ જણાય છે. ૪

પાણી પીએ પેટ ભરી ત્યાં લગી ધિરજ ધરી,
તલવાર મ્યાન કરી દુર થાવા સુચવ્યું;
સમયની સુચકતા મગજમાં ગોઠવતાં,
તર્કને વિતર્ક વિશે ઘણું મન ગુંચવ્યું. ૫

આખરે ઉપાય એક સુઝી આવ્યો અંતરમાં,
કુવામાં પડેલ ઘડો દેખાડવા કારણે;
ચાલાકીથી કુવા કાંઠે કસાઈને ઉભો કરી,
ધીમેથી ધકેલી દીધો કુવામાં એ ચારણે. ૬

ગાયને શિયળ તણું સ્કેજે સંરક્ષણ થયું,
કુવે પડ્યો પાપી પ્રાણ પળમાં ગુમાવીયો;

ગામમાં જાહેર વાત થાતાં માન વધ્યું એનું,
દરબારે જાગીરનો પટ્ટો શિરપાવીઓ.

૭

વિધવાની વિટંબણા. ૧૯

અમે તો પૂર્વના પાપે અભાગી ઓશિયાળાં થઈ,
પતિ જાતાં પુરણ સત્તા અમારા હાથમાંથી ગઈ;
હવે તો કાગ કીડાની પ્રમાણે પેટ ભરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૧

પીયરમાં પ્રાણથી બહાલાં પનોતાં સાસરે સહુને,
હતાં તે સ્વપ્ન જેવાં થે ગણે ના દિકરી વહુને;
દબાવે દાખમાં સૌએ ગુલામી શિર ધરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૨

જગતમાં જેટલા પાણા અમે તે દેવ માનીને,
ઉછેર્યા પુત્ર કે પુત્રી પ્રભુની મહેર માનીને;
પરંતુ તે અટુલાંનું નથી કેા દુઃખ હરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૩

અમારા હાથની મૂડી અમેાને ફેાસલાવીને,
અમારા પૂર્વના શત્રુ ગયા સર્વે પચાવીને;
અમારે વાત કરવાને નથી કેં સ્થિર ઠરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૪

પતિ ત્યાગી જતાં આજે પ્રભુએ ત્યાગી મુક્યાં છે,
અને એ પાપના પાપે સગાંએ શિર ઘુંક્યાં છે;

કહો શું યત્ન આદરીએ કરમરેખા સુધરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૫

અમે ના કોઈના જગમાં જગતમાં ના અમારું કો,
ભલે ન્યાતી કુટુંબી કે સગાં સ્નેહી અમર સૌ હો;
દિવસને રાત્રિએ ગણીએ તજી આ કલેશ મરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૬

અમારો હક્ક ને હોદ્દો પડાવ્યો વિધિએ ન્યાંથી,
તુટેલી પાંખ જેવાં થૈ ભટકતાં ઝુરીએ ત્યાંથી;
ઝહે ના શર્ણુ કે આજે ભવાળિધ આ ઉતરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૭

અમોએ ઉપકારોથી કીધેલા જેહને રાજી,
વિસારી અંતરેથી એ કરે છે સામી પતરાજી;
શરમ સૌ આંખથી બતાં પછી શું વાર કરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૮

પ્રીતેથી દુધ પાઈને ઉછેરી જે કર્યાં મોટાં,
અમોને આજ એ કહે છે “તમે છો જન્મથી ખોટાં”;
સુણી એ શબ્દને લાગે નયનથી અશ્રુ ખરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૯

અમારાં દુઃખને દહોં ખુટે ના રોદણાં રડતાં,
અગર કે આવીને આપે દિલાસો તે નથી જડતાં;
ન યોગી એ ખતાવે કેં રૂઢો રસ્તો ઉગરવાને,
અમે તો જીવીએ કેવાં? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૧૦

દીવાની જ્યોત યુગ્માં બને સવત્ર અંધારું,
અમારું એમ જીવન આ પતિ પાપે થયું ખારું;
નથી ત્રિલોકમાં રસ્તો અમારે કેં વિચરવાનો,
અમે તો જીવીએ કેવાં ? ભૂમિને ભાર કરવાને. ૧૧

ધન્ય અવતાર ૨૦

ખાધું નહીં પીધું નહીં નીચાં કુળે જનમ્યા ભલે,
વળી પૂર્વ કર્મવડે કદિ આવી ભલે ભુંડી વલે;
પોષ્યું ઉદર ભિક્ષાવડે તો લેશના દરકાર છે,
અવિનાશીને જો યોગજ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૧

વિદ્યા કળા સંગીત વેદપુરાણ કંઈ શિખ્યા નહીં,
અથવા ન સાધ્યો યોગ કંઈ જપ તપવડે તીરથે રહી;
સ્નેહી સંબંધી મિત્ર એ તો મોહ કેરો માર છે,
અવિનાશીને જો યોગજ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૨

નહીં ગદ્યપદ્ય સહિત રૂઝા લેખકે ગ્રંથો લખ્યા,
અથવા અખાડે કુસ્તીઓ કરી મદલ થાવા ના મથ્યા;
પામ્યા નહિં કંઈ માન કોદીના જમે ઉધાર છે,
અવિનાશીને જો યોગજ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૩

વ્યાપાર કે ઉદ્યોગથી લક્ષ્મી કદી ના મેળવી,
ના યુવતીને ભલે અભ્યાસથી ના કેળવી;
મોટા બગીચા બંગલા પણ કોઈ દી ટળનાર છે,
અવિનાશીને જો યોગજ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૪

દીધું નહીં કંઈ દાન પણ દાખી હયા પ્રાણી પરે,
પરમાર્થ કીધો પ્રેમથી ખપ લાગવાનો આખરે;
વાધ્યો નહીં જો વંશ તો શું ? સર્વ કાંઈ અસાર છે,
અવિનાશીને જો ઓળખ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૫

ના દેવ કે મહાત્માતણું દર્શન કર્યો મહીમાવડે,
ગંગોતરી રામેશ્વરે કદી નવ ચ્હડાવી કાવડે;
છાપાં તિલક તુળસીતણી માળા પછી તો ભાર છે,
અવિનાશીને જો ઓળખ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૬

પૂજ્યા નહીં પરી બ્રહ્મને ઉપચાર પોડશ આચરી,
કિંવા જમાડ્યા બાદ્મણોને ના રૂડી રીતે કરી;
કીર્તન કીધાં નહીં તાળ કુટી ના કંઈ જનનાર છે,
અવિનાશીને જો ઓળખ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૭

ઉપવાસ ચાંદ્રાયણ અને વિધવિધ વ્રત ના આચર્યો,
ગૌદાન કન્યાદાન જેવા યજ્ઞ કદી જો નવ કર્યો;
સુખે દુઃખે દિન આયુના કાલ્યા બની લાચાર છે,
અવિનાશીને જો ઓળખ્યા તો ધન્ય આ અવતાર છે. ૮

સુધરવા. ૨૧

શિખામણ સુધરવા સોનાથી સરસ સૌને,
વાતમાં વિસાત લાગે કંઈ તો વિચારજો;
રોગનાં ઔષધ શોધ્યાં જડે છે તમામ પણ,
સ્વભાવનું ઔષધ તો નથી એમ ખારજો. ૧

માટે ગુરૂ મન તણો મનને જ માની લઈ,
 ઉંડા અર્થ ઉકેલજો પુણ્ય અને પાપના;
 સ્થિતિ અને શક્તિ ખરી વિચારીને વારંવાર,
 પરના નિહાળી ગુણ દોષ જોવા આપણા. ૨

હીરા કેને શોભે ? ૨૨

શોધ્યાં જીવન જવલે જડે તેજસ્વી લાખેણાં જગે,
 દેવી ગુણો દેખાય આચારે વિચારે રગરંગે;
 જે નામના ગૌરવ થકી વખણાય ને શોભે ધરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે પડેરે હીરા શોભે ખરા. ૧

કામો કરે એવાં જગે શુભ ચેતના જગવે નવી,
 આદર્શ એ ઉંચા અનુપમ ના શકે કવિઓ કવી;
 વરસાદ સંકટનો શિરે વરસે છતાં ન ડગે જરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે પડેરે હીરા શોભે ખરા. ૨

પુરૂષાર્થથી પ્રાક્રમ કરે જે ધર્મ નીતિ જાળવી,
 વળી સાચવે નિજ ટેક જે “બ્રાહ્મી પ્રતિજ્ઞા પાળવી”;
 જે વિશ્વના કલ્યાણ માટે વેઠતા ઉભાગરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે પડેરે હીરા શોભે ખરા. ૩

આયુતણી પળ એક શુભ ઉદ્યોગ વિણના વાપરે,
 સન્માનથી કુલાઈ મોહે ના ચૂડે કદી છાપરે;
 જે લક્ષ્મીના નથી લાલચુ કર્તવ્યમાં જે આકરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે પડેરે હીરા શોભે ખરા. ૪

જે શબ્દની કિંમત વધે વખતે હીરાથી ચોગણી,
 એવી સરસ જે વક્તૃતાને મેળવે ચિંતામણિ;
 વિભુતિ રૂપે પૂજાય જે પ્રતિપક્ષીઓમાં પણ ખરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૫
 જેનું જીવન સંરક્ષવા પરવા કરે જગ પળપળે,
 દિન ઉગતાં જેની કનેથી કંઈ નવું નિશ્ચે મળે;
 દરિયાવ જેવા દિલમાં આવે દયાના ઉભરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૬
 કટુ ઔષધો જેવી ભલામણ હિત માટે જે કરે,
 પરિણામમાં ઉંડા ઉતરતાં જે હિતાવહ આખરે;
 મેરૂ થકી પણ મહદ ઉપકારો જગે જેના ખરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૭
 જે કૂખ જનનીની દિપાવે દેવ રૂપે અવતરી,
 પિતાતણું પાણી ખતાવે જે જગે ખરૂં વાપરી;
 જે નામના માનવ હૃદયમાં પ્રેમના સ્કુરતા ઝરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૮
 નિઃસીમ નિર્મળતા વળી અંતર બહિર દેહેભરી,
 તપ યોગ સંયમ સદ્ગુણો ધૃતિ જેમણે ધારણ કરી;
 જે પુતળાં કુદરત કૃતિનાં માર્ગ આકે પાધરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૯
 જગને પ્રસાદીરૂપ જીવન નીવડે સમભાવથી,
 લલચાય રંક શ્રીમંત લેવા શ્રમ ખરો વળી લ્હાવથી;
 જે પુણ્ય પ્રગટાવે નવાં સ્વર્ગો રચે મન મુદ્ધકરા,
 જહેનું ન થાયે મૂલ્ય તે ખેરે હીરા શોભે ખરા. ૧૦

દુઃખમાં ઓજસ્વિતા. ૨૩

રે રે પ્રેમ રસાળ પર્ણકુટીમાં એકાન્ત શાન્તિ સૂની,
જાણે કૈંક વિદીર્ણ જીર્ણ દિલની ખોશું વ્યથાઓ જીની;
કિન્તુ વ્યર્થ પ્રયત્ન એ જીગરના વિધિ દશા આકરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૧

હૈયે કોડ ઉકેલતા હૃદયની ગુંચો કંઈ દી થયાં,
આશાદિવ્ય ધરેલ નેત્ર લુછવા લીનાં દુઃખે જે થયાં;
“દીઠા દેવ અને બની સફળ સૌ યાત્રા” કહું શું ફરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૨

વિધિ રાશ કરે અનુગ્રહ કરે પુણ્યો ભરી આશીષો,
ત્યાં સુધી સ્થિરતા ધરી જીવવો દુઃખનો ચુકેલો નિશો;
કાળી નાગ ગળે વિંટાળી જગનો અધ્યાસ મિથ્યા સ્મરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૩

શું કંઈ સાગર સ્હેજ સ્હાજ યત્ને પૂરાય છે ગાગરે,
અગ્નિ જેમ ભયોં ભલુકતો ત્રિલોચને શંકરે;
વીતી તેજ કળી શકે જીવનની પીડા યથાર્થે જરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૪

ઝૂરે નિત્ય જરૂર આત્મપ્રણયી મિથ્યા પ્રયાસો મહોં,
ઉંડા કૈંક વિચાર ખાસ ઉમદા સક્રિય છુટે નહીં;
છુપા તર્ક તરંગનો ધ્વનિ મને સુણાય ચિંતા ભરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૫

આયુ કાલ અરે હશે નહીં હશે એવી ગતિ કાળની,
માયા શૂન્ય છતાં શિખા ઉછળતી આકર્ષણે જવાળની;
ભરમીભૂત પતંગીયા ચરચરે રે આત્મજ્યોતે મરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૬

અશ્રુના કણ ગુંથીને બની શકે વિજ્ઞાન રતનાવળી,
તો હું હાલ કરી શકું જીવનના વિદ્યોની ગ્રંથાવળી;
પૂરો પામર પાઠ એ શિખવતાં સૌ ધર્મ જાણે ડરી,
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૭

કૂંળી વેલ કુલેલ પૂષ્પ જીમખે સૂકાય વારિ વિના,
માળી દૂર રહ્યો પરાધીન બની ઉપાય શું પ્રેમીના ?
સંસ્મરણો મૃદુ હૃદમાં સુહૃદનાં શું જાય કેં વિસરી !
છાના એ દુઃખના ઝરંત સુરમાં ઓજસ્વિતા છે ખરી. ૮

સ્મશાન ભૂમિ. ૨૪

આ વિશ્વના સહવાસને તિલાંજલિ અરપણ કરી,
નિરૂપાયથી કરતા ગમન પરલોક પ્રત્યે જીવ ફરી;
એ સ્થૂલ દેહ ચિતા વિશે બળી રાખ જ્યાં ઉડી જતી,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆ થતી. ૧

એ શોકનાં સામ્રાજ્યની અદ્ભુત શાન્તિમાં નર્થુ,
કુતૂહલ-ભયાનક મર્ણનું શું રૂઢરૂપ દીસે ભર્થુ ?
ભિરૂતા હૃદયમાં એ સમે ધિરવીરને પણ સ્પર્શ'તી,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆ થતી. ૨

ત્યાં રમેહીનાં કલ્પાન્તને રૂદ્ધ નથી જોયાં જતાં,
એ દુઃખનો આઘાત કેવળ અનુભવી જન સમજતાં;
કરૂણા નિધિ રેલાય ત્યાં કાયા અરે બસ કંપતી,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆં થતી. ૩

પાપી હૃદય વૈરાગ્યથી ક્ષણવાર તો ભીંજાય છે,
“થારો અરે શું આપણું ?” એ કલ્પના કલ્પાય છે;
માયા પ્રભુની જીતવા નથી શક્તિ પામરમાં રતિ,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆં થતી.
બાંધી મુઠી લઈ આવવું ને જાવું હાથ પસારીને,
રે ત્રાણથી બહાલા સ્વજન પણ ત્યાગવાં બસ હારીને;
તૈયારી તેમાં કેઈની નથી કામ ક્યારે લાગતી,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆં થતી. ૫

શ્રીમંત હો કે રંક હો પણ આ સ્થિતિ અંતે ખરી,
મમતા ભલે છૂટે નહીં પણ આખરે જાવું મરી;
ઉત્પત્તિ સ્થિતિને લય સનાતન કાર્યક્રમ કુદરત ગતિ,
સંસાર સાર અસારની પ્રતીતિ ખરી અહીંઆં થતી. ૬

વટ સાવિત્રી. ૨૫

વટ પૂર્ણિમા સૌભાગ્યનું વ્રતધારી થાળ રૂડો ભરી,
પતિદેવનું હિત સાધવા પૂજન પરત્વે વિચરી;
કંઈ ધમક દેવી પ્રભાવની એ ઉમળકા ભરી વિલસતી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉલ્લાસતી. ૧

ગૃહ લક્ષ્મીઓનાં વૃંદ એહ વિરાટરૂપે વિસ્તરી,
સાવિત્રીના સિદ્ધાંતનું સહભાવથી સ્વાગત કરી;
બહુ દિનતણાં તપ તેજનું શુભ સ્મરણ એ સ્મરતી હવી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉદ્ભાસતી. ૨

વિધિ લેખમાં પણ મેખ સતીઓ મારવા સમરથ પુરી,
એ જાત અખળા તે છતાં કેવી બતાવી બહાદુરી ?
ઉર સાગરે એ ગર્વની છોળો ઉમંગે છલકતી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉદ્ભાસતી. ૩

ચારિત્ર્ય એ અદ્ભુતની ઝાંખી હજુ પૂજ્ય છે,
તાજું સ્મરણ એ આજ બનીને ગૌરવે ગોખાય છે,
એ સંસ્કૃતિ સૌભાગ્યની ઉત્સવ સ્વરૂપે ઉજવતી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉદ્ભાસતી. ૪

એ ભદ્ર દંપતિ જે રીતે સૌભાગ્યનાં સ્મારક થયાં,
એ અમર આદર્શ અમુલી ભાવના મુકી ગયાં;
ભણકાર એ દૈવી દિશાઓ પૂર્ણ પ્રેમે ગજવતી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉદ્ભાસતી. ૫

પતિ એ સતીનો પ્રાણ છે આરાધના નથી એ નવી,
સતીને પતિ સાયુજ્ય થઈ કંઈ બોધ દે છે દાખવી;
આત્મોન્નતિની એકતાનો એ કટોરો આખતી,
એથી જ આર્ય સુવાસિની આજે દિસે ઉદ્ભાસતી. ૬

સૃષ્ટિસૌન્દર્ય. ૨૬

- નગ આલ ધરા અગ્નિ સવિતા;
શશિ સિન્ધુ થડો સરજી સરિતા. ૧
- ઉપવન અરણ્ય તણી ન મણા;
કરી વ્યાઘ વડ રોંછ નાગ ઘણા. ૨
- સિંહ સાહ કરી વનમાં ફરતા;
નવકો થકી તે કદિએ ડરતા. ૩
- પશુ પક્ષી રચ્યાં ભિન્નભિન્ન સહુ;
કૃતિ અદ્ભુત ઇશ તહમારી બહુ. ૪
- શુક કોયલ એ મૃદુ નાદ કરે;
સુણતાં જનનાં મન સદા હરે. ૫
- શીત તાપ અને દિન રાત થતી;
વરસાદતણી ઋતુ આવી જતી. ૬
- ફળપાન અને ફુલની જ લતા;
ખડ ધાન્યતણા ઢગ નીપજતા. ૭
- વળી માનવ દાનવ સુર અતિ;
પ્રભુ! આપ તણી અકળિત ગતિ. ૮
- રસ ધાતુ અને મણિ મોતી વળી;
નવરત્ન હીરા શું શકાય કળી? ૯
- ભર્યું કૌતુકથી જગ બુદ્ધિ વડે;
તમ શક્તિ તણી તુલના ન જડે. ૧૦

નિરખી તમ આકૃતિ મ્હને બનું;
 કૃત અંજલી નાથ નમું પ્રણમું. ૧૧
 કહું નાથ અનાથ તણા તમને;
 નિજ દાસ ગણી ધરજો કરને. ૧૨

પુરાણો પ્રોમિથિયસ. ૨૭

ગ્રીસ દેશનાં પુરાણમાંની, એક કથા બુની એ છે;
 માનવ જાતિની પ્રગતિનો, જે પ્રારંભ ગણાયે છે. ૧
 તે માનવ યુગનોજ પ્રતાપી, પ્રોમિથિયસ નામે શુરો;
 પરોપકારે પંકાએલો, મહા બળવાન હતો પૂરો. ૨
 અગ્નિનું અસ્તિત્વ જનોને, એ કાળે અજ્ઞાત હતું;
 કાચાં અન્ન રૂપો પર સૌનું, અહર્નિશ ગુજરાન થતું. ૩
 સ્વર્ગલોકમાં અગ્નિ છે એ, કંઈ કાળે ખરી ભાળ મળી;
 પ્રોમિથિયસને તાલાવેલી, એ દિનથી જાગી જ વળી. ૪
 સાહસ કરીને સ્વર્ગે પહોંચ્યો, અગ્નિ ચોર્યો ઈન્દ્ર તણો;
 વિજય મળ્યો પ્રાકૃતમાં તેથી, વખણાયો સર્વત્ર ઘણો. ૫
 ધરતીમાંથી ખનીજ ખોદીને, પ્રખર અગ્નિમાં શુદ્ધ કરી;
 ભાતભાતનાં શસ્ત્રાસ્ત્રોએ, કરતાં શિખ્યો હોંશ ધરી. ૬
 પામર માનવનું સંરક્ષણ, એ જીવનો હેતુ જ હતો;
 તેથી જ્યાં ત્યાં પ્રોમિથિયસનો, જગમાં યશ પ્રસરી રહેતો. ૭
 જાણુ થઈ જ્યારે સુરપતિને, ચિંતા ઉર ઉપજી ભારે;
 ઈન્દ્રાસન જાશે માફે જો, નહીં ચેતું હું આ વારે. ૮

કરી વિચારને પ્રયત્ન માંડ્યો, પ્રેમિથિયસને પકડાવ્યો;
 કેકેશસ પર્વતના શિખરે, લોહસાંકળે જકડાવ્યો. ૯
 હાલે ચાલે નહીં કે રીતે, હાથ પગો બાંધી દીધા;
 કૂર પશુઓ મારી ખાશે, તરંગ એ સૌએ કીધા. ૧૦
 ગરૂડ ગીધ ને કૂર કાગડા, પ્રેમિથિયસને ફાલે છે;
 પશુ મ્હોડેથી ચકાર પોતે, ડરી ઉરે ના બોલે છે. ૧૧
 ચોર ભયાનક ઉડી ખીણો, રાક્ષસને પશુ કંપાવે;
 છતાં દિવસ રાત્રિઓ પોતે, આત્મસંયમે વીતાવે. ૧૨
 શીત તાપ ને વર્ષા કેરાં, દારૂણ કળેા મુકપણે;
 સહન કરી લીધાં શાન્તિથી, કાયરના તો રામ રમે. ૧૩
 મરવું એમાં ડરવું શાને? ડરવું તો કરવું જ નહીં;
 એ સિદ્ધાંત કરી દેખાવ્યો, પ્રેમિથિયસ વીરલે જ તહીં.. ૧૪
 આત્મશક્તિ હા? કેવી એની? માનવલક્ષ્ય ખરો બહાદુર;
 સત્ય લડતમાં મરણ વીરને, શું પ્રગટાવે દેવી નુર? ૧૫
 વીતી ગયાં છે વર્ષ હજારો, પશુ કર્તવ્ય પરાયણને;
 બોધપાઠ એમાંથી મળતો, કર્મવીર શૂરા જનને. ૧૬

દગો. ૨૮

ગણી માફે સૌખ્યું જીવન ધન સંરક્ષણ થવા,
 અને એ વિશ્વાસે કરી નહીં કદી લેશ પરવા;
 મને તારા લેહો વિપરીત કળાણું નહીં જરી,
 બિછાવી શું આવી અઘટિત કુડી જાળ જખરી? ૧

ધીમે ધીમે છાના છળમય પ્રસંગો ઉઘડતાં,
વિષારિ માયાની કુટીલ નીતિનાં ચિત્ર જડતાં;
તને મેં માન્યો જે પુનીત પ્રીતિનો રક્ષક અરે,
ભુલ્યો હું એ કેવો? કયમ બની ગયો ભક્ષક ખરે? ૨

તુટી શ્રદ્ધા મારી હૃદયપલટો પુર્ણ ખીલતાં,
દુઃખાગારે કેવાં અરભક અરે સૌ સખડતાં?
અપુરી સત્તાએ ગજબ કરતાં પુંઠ ન ફરી,
દયા શાની આવે કૂર કર ચ્હુટે કાતીલ છરી. ૩

દગો દેવા કેવું સરળ સમર્થે વર્તન સજ્યું?
અરે એ રમણોંથી દુઃખિત દિલ કેવું બળી ગયું?
નીતિ તત્ત્વે એનો કુદરત ખરો ન્યાય કરશે,
છતાં એ દૃશ્યો ના હૃદયપટથી ભૂંસઈ જશે. ૪

બળેલા ઉદ્વેગે ઘર તણ અરણ્યે સહુ રહ્યાં,
છતાં વૈરી ભાવે બહુ બહુ કુભાંડો તહીં થયાં;
દુઃખાશ્રુથી ભીંનાં નયન દ્વય રાત્રિ દિન રહે,
અને છાના શાપો નિમિત્ત ભૂત શિરે વળી વહે. ૫

કટુતા કેવી એ પરિસ્થિતિ અમારી અનુભવે?
જીવાત્મા કંપે તો થરથર લાખાગ્રહ દવે;
શરે વિંધાયેલું નિરજન વને દીન હરણું,
અટુલું એ જહેલું જીવન પણ માફે દુઃખી ઘણું. ૬

ભીડી છાતી સામી વીરનર ઝુએ દિવ્ય સમરે,
પરંતુ આવું તો અઘટિત પિશાચો નવ કરે;

હશે શું પાપો એ અકળિત લીલા દેવ સમજે,
અમે તો હોઆં છે તનમન ધને કાઢી કરજે. ૭

મને મારા ખ્યાલે તુ જ હૃદયના લેહ શિખવ્યા,
અને એ સંદેહો નિતનિત પછી સત્ય નિવડ્યા;
ગુંચાએલા તારો શ્રમ કરી ઉકેલી નિરખતાં,
મળ્યા ઉદ્દેશો સૌ દુષિત ઘટના યોગ ઘટતાં. ૮

હબ્બુએ શુંકે છે જગત સ્મરતાં નામ “કલુષા”,
શૂરા શંભાળની જગત પુછતું “શું કરી દશા ?”
દયા ઉરે આણી કૃણીધર ઉછેર્યો નકી ડસે,
ખન્યું એવું સાચે જીવન મુજ થાતાં પરવશે. ૯

પ્રતિષ્ઠા ગુમાવી નિજ હિત થવા દુષ્ટ રીતિએ,
અને કેવો કીધો દુરજન અરે ઘાવ પ્રીતિએ ?
તને શિક્ષા દેવા સમરથ છતાં હું નહીં દઉં,
હવે છાયા તહારી અરર ! નવ સ્વપ્ને કદિ લઉં. ૧૦

વૈરાગ્ય ૨૯

તું કોણને કવણુ કારણુ ક્યાંથી આવ્યો ?
ને કેમ આ જગતનો વળી મોહુ બાવ્યો ?
શું આ તને ક્ષણિક સ્વપ્ન જણાય ઈષ્ટ ?
“વૈરાગ્ય—રાગ—રસિકો મવ મક્તિલિષ્ઠઃ” ૧

માતા પિતા સુત ત્રિયા સ્વજનો કલત્ર,
સ્વાર્થાભિલાષ સરવા મળીયાં જ અત્ર;

ઋણાનુબંધ છુટતાં ત્યજવું ધનિષ્ઠ,
 “વૈરાગ્ય—રાગ—રસિકો મવ મક્તિનિષ્ઠ:” ૨

આ સંતતિ સુખદ સંપદિ કીર્તિ કાયા,
 પ્રારબ્ધ પુણ્ય પ્રબળે અહીં જે કમાયા;
 કાળે કરી જરૂર તે સહુ થાય નષ્ટ,
 “વૈરાગ્ય—રાગ—રસિકો મવ મક્તિનિષ્ઠ:” ૩

આત્મોન્નતિ પુનિત યજ્ઞથી પાપ જાય,
 ને વિશ્વનું પરમતત્ત્વ પછી કળાય;
 સંસારના વિષય ભોગ અતિ કનિષ્ઠ,
 “વૈરાગ્ય—રાગ—રસિકો મવ મક્તિનિષ્ઠ:” ૪

ભુલ્યો ભલે પણ હવે ભુલ લે સુધારી,
 આ જન્મને મરણની ખરી મુક્તિ બારી;
 કોપ્યો શિરે મહદ કાળ અરે અરિષ્ઠ,
 “વૈરાગ્ય—રાગ—રસિકો મવ મક્તિનિષ્ઠ:” ૫

નિર્ભાગી પ્રારબ્ધ ૩૦

આકાશે ઘનઘોર વાદળ મહીં કેવી થતી વીજળી ?
 જ્યાં ત્યાં મુસળધાર આજ વરસે પર્જન્ય કેવો વળી ?
 વાયુ વાય અદ્ધાટ સર્વ તરુઓ વેગે અતિ ડાલતાં,
 જાણે તુટી અરે જરૂર પડશે પંખી ભયે ઝોલતાં. ૧

રસ્તા સર્વ વિશાળ કાળ સરખા પંથી વિનાના સુના,
 રાત્રિના અંધકારમાં ભય ભયાં રુકુરે તરંગો ભુના;

ઝોંઝે કોઈ અપંગ અંધ દુઃખીયો બાકુળ ક્રુધા વડે,
જ્યેષ્ઠિકા લઈને તહીં ટશુમશુ શેરી મહીં આયડે. ૨

અંમે ભુલ્યું તુટેલ કૌપિન ભીનું દીસે વિંટાળ્યું જરી,
ખાકી વચકને મળે નહીં ખીન્નું પાત્રે કુટી ઠીકરી;
માગે ભીખ ઘરેઘરે કરગરી કેવી દયા ઉપજે ?
કિન્તુ દ્વાર દીધેલ સર્વજનનાં તેથી નિરાશે ધ્રુજે. ૩

દીનાનાથ દયાળ જે જગતનો ત્રાતા ખરો શ્રીહરિ,
તેની કૈંક કૃપા દયાળુ દિલમાં દેખાઈ ત્યાં ઉતરી;
મારી હાક વધી સધીજ ખીચડી બોલાવી કેાએ દીધી,
આત્માની અણુમોલ આરીપ હઈ તેણે ખુશીથી વીધી. ૪

ખાવા ખંત કરી અરે પણ વૃથા પ્રારબ્ધ ચુક્યું નહીં,
સુતા શ્વાન પરે પડયો લથડતાં શું ભાન કોયે તહીં ?
પાડી ચીસ પીડા સહી ક્યમ શકે ? શોણીત જ્યાં નીકળ્યું,
ઢેળાઈ ખીચડી ગઈ કીચડમાં ખાવા કંઈ ના મળ્યું. ૫

ભીખ સાચી ૩૧

આ વિશ્વના પામર જીવો સૌ આશનાં ભીખારીઓ,
દિન રાત સરખાં વલવલે કંગાલ એ નરનારીઓ;
માથ્યા મનોરથ જે પુરે તે ઇશ જાયે વીસરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧

આ માફં કે આ સાફં માની કર પસારે જે અહીં,
તે ભૂખની આરસ તણી પીછાણ પીછાણે નહીં;

ધાગો મળે ન વપુ પડે તે શું શકે ઢાંકણુ કરી ?
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૨

જન્મો જનમ જોળી ગ્રહી સુખ કારણે ભીખ માગતા,
પથથર જગતમાં જેટલા ગણી દેવ પાચે લાગતા;
રખડી સુવા પણ ભાગ્યમાંથી ભીખ શું થાયે પરી ?
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૩

મોટાઈની મોટપ થકી અંજાઈ માન રૂંડું દીઓ,
માખણુ વળી ખુબ વાપરો ખરચી ખીસાનો રૂપીઓ;
કંગાલ જેનું જીગર છે એ શું શકે કિંમત કરી,
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૪

સ્વારથ ઉંઠો સહુને રહ્યો એ ભીખના ટુકડા તણો,
ત્યાં દોષ ગોત્યો શું જડે પરનો અગર તો આપણો;
વણસી ગયેલી છાશ સંતોષે શકે ના વાપરી,
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૫

જે નામ વિશ્વંસર ધરી પોષણુ કરે છે જકતાનું,
ભીખની કઠર કરી અંતરે વળી માન રાખે ભકતાનું;
શરણે થવું મન વચન કર્મે એહને પ્રાર્થના કરી,
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૬

નિરાશ કેા જાયે નહીં કણિકા કૃપાની કેં મળે,
આ લોકને પરલોકનું દારિદ્ર્ય ત્યાં નિશ્ચે ટળે;
અઢકો કરે એ આપથી પણ ઉર ક્યાં છે ખાતરી ?
જે આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૭

સાચું સુદામે ક્યાં હતું ? તાંદુળ દીધા પ્રેમના,
ત્યાં છાપરે ઉડી ગયું ને મહેલ કીધા હેમના;
એ સખ્યની સાચી કસોટી; કેમ કેવી ઉતરી ?
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૮

સાત દ્રૌપદીનાં ચીર દુઃશાસન ગયો જ્યાં તાણવા,
કટુતા સમયની સાત્વિકો ઉર ઉર લાગ્યા બળવા;
સતીનું બિરહ સંભાળવા પૂર્યા ચીરો આવી કરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૯

ગટરે ભરેલા નર્ક જ્યાં ભરપુર ડુકરને જડે,
તો પણ પરસ્પર દ્વેષથી કેવાં અરેરે એ લડે ?
પકવાનના આસ્વાદની દહેજત કળે શું એ ખરી ?
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી.. ૧૦

આકાશમાં ફરતાં ગીધોની ચાંચથી અસ્થિ સરી,
હુમણાં અહીં પડશે નકી એ ધારણા શ્વાને કરી;
એ ચગળતાં ભુખ ભાગવાની કલ્પના ખોટી નરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૧

તૃષ્ણા ત્રિકમ વિષુકો નથી પૂરનાર આ જગમાં ખીજો,
બહુ કર્મ ભોગો ભોગવી થાકી હૃદયમાં જોખીજો;
બંદા બલે પહોળા છતાં છે સાંકડી શેરી ઠરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૨

કણ કીડીને મણુ હસ્તિને વણુ માગતાં અર્પો રહ્યો,
શું હંસને વાયસતણુ ચારો કંઈ જાયે કહ્યો;

કરુણા તણી ધારા કહો ક્યાંથી ખરી છે ઉતરી ?
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૩

ઝોળી છુટે ચાચન્ મટે ઢુગો હટે તણુ વિધતાણું,
આનંદ પૂર્ણાનંદ લે મનની પૂરાયે કમનાં;
આ વિશ્વનાં બંધન થકી રહેજે જવાયે ઉઝરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૪

આ કલ્પતરૂની છાંયમાં અંતર બધું તુજ ઠાલવી,
મનને ગમે તે માગી લે સુખ સાધનો હે માનવી !
એ પાત્ર અક્ષય આપશે વળી અમર પણ દેશે કરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૫

અગણિત હસ્તે આપતાં, દ્વય કર વડે ના લઈ શકે,
શિદ્ધને મરે છે તરફડી ત્રિતાપના તું પાવકે ?
દિલ શોચ તું શાને કરે ? વિસારી દે ગઈ ગુજરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૬

સામ્રાજ્ય જેનું શ્રેષ્ઠ છે સત્તા વળી જેની પૂરી,
શરણે ગયે છુટકો થશે મરવું પછી શાને ઝુરી ?
માતા પિતા એ સર્વનો કરુણા તણો સાગર હરિ,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૭

અપરાધની માફી મળે વળી પતિતને પાવન કરે,
બસ પૂર્ણ પશ્ચાત્તાપના પ્રાયશ્ચિત્તે સૌ સુધરે;
ઉપાય ઉત્તમ એ વિના બીજો નથી જો તું રમરી,
જો આવડે કદિ માગતાં તો ભીખ સાચી છે ખરી. ૧૮

શિદ્ધને તમે સાધુ થયા. ૩૨

સંસારના સિદ્ધાંતના બહુ સરળ પથને પરહરી,
ત્યાગી થયા પ્રતિકુળ સમય બળબીજ કંટાળી કરી;
સાધુ થયા પણ સાધના જે દિવ્ય ના સાધી શક્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદ્ધને તમે સાધુ થયા ? ૧

ધર ત્યાગતાં મઠ મંદિરોની માલિકી કીધી ખડી,
ને ખીર પોળી લોજનો બસ મેળવી દે તુંબડી;
કરવું ઘટે જે આત્મહિત તે હેતુ તો વિસરી ગયા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદ્ધને તમે સાધુ થયા ? ૨

ત્યાગ્યાં તનય તનયા તરૂણી જે ત્રિવેણી ધર્મની,
ચેલા અને ચેલી મુંડ્યા તો શે તજી હદ શર્મની ?
સુખ ભોગના વૈભવ તણી દુર્ભાવના—ચીકલે ગળ્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદ્ધને તમે સાધુ થયા ? ૩

મેળા મળે જ્યાં તીર્થમાં ત્યાં વેષ ધારી નીકળવું,
કરતાં અનર્થો અંતરે રે રે ! જરી ના પીગળવું ?
ભોળા જનોને ભોળવી કદિ કપટથી દમડા રળ્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદ્ધને તમે સાધુ થયા ! ૪

સંભાવના સાધુ તણી ના ગુપ્ત કંઈ શોધી જડે,
અનુભવ વડે અવલોકતાં તો જરૂર શરમાવું પડે;
છે માર્ગ ખુલ્લો ભીખનો આ હિંદમાં, ફાવી ગયા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદ્ધને તમે સાધુ થયા ? ૫

સંસાર કે સરકારનો કાળુ તમોને ના નડે,
વળી વેષ નિત નિતના તમોને નવલ સૌએ આવડે;
ના પૂંછડું કે શિંગડું એ રીતના નાગા થયા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૬

રે જન્મ દાતા જનક જનની જો તમે રોતાં મૂક્યાં,
ગૃહિણી તનુજોનાં અરે ના આંસુડાં હજીએ સુક્યાં;
શું આત્મહિત સાધી શકો ? જાઓ અધર્મે જો વહ્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૭

“ખાવા નથી પીવા નથી વસ્ત્રો નથી તુંખી નથી,”
“ચોરી થઈ પાત્રો ગયાં આ ચાલવાનો દમ નથી;”
આ ભાવના ખોટી તણો જાણે ઇન્કરો લઈ રહ્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૮

જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ત્રાસ ધૂપો આ પ્રજા પીડી રહ્યો,
ને એ દુઃખદ ઇતિહાસ લવ ના કોઈને જાણે કહ્યો;
લીખથી મળેલાં અન્નવસ્ત્રો વેચતાં નજરે લહ્યા,
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૯

ગાંજો ચરસ તંબાકુને આ અક્રીણ પણ મોંઘાં કર્યાં,
કદિ ધર્મના સિદ્ધાંતથી અણુભદ્ય ને ભક્ષો ખરાં;
જાણે તમારું કર્મ એ સૌ દોષ ક્યાં જાણે કહ્યા ?
તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૧૦

જ્યાં અંધ શ્રદ્ધાનો અખાડો બેશરમ જામી રહ્યો,
લંપટ લુંટારી ખૂંનીનો ત્યાં ત્રાસ જાણે શું સહ્યો;

આવું છતાં આ લામટા બળજોરથી માગે દયા,
 રે વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૧૧
 પ્રતિરોધ કરતાં સંઘબળથી આ અવસ્થા સુધરે,
 એ કલ્પના માનવ હૃદયને ના નિરૂત્સાહી કરે;
 ત્યાગી અને લોગી વિશે જો ફેરફાર ના રહ્યા,
 તો વ્યર્થ દિસે લેખ એ શિદને તમે સાધુ થયા ? ૧૨

રાસ. ૩૩

રંગે રમવાને સખી નોંતરૂરે લોલ
 આનંદ ઉર ના સમાયજો.....રંગે
 મીઠા આંખો ને મીઠી શેલડીરે લોલ (૨)
 મીઠાં એથી બહાલાનાં બહાલજો.....રંગે
 મોંઘાં મોતી ને મોંઘા હીરલારે લોલ (૨)
 મોંઘાં એથી બહાલાનાં બહાલજો.....રંગે
 ચમકે તારા ને ચમકે ચાંદનીરે લોલ (૨)
 ચમકે બહાલાનાં રૂઝાં બહાલજો.....રંગે
 બહુકે શુભાબ બહુકે મોગરોરે લોલ (૨)
 બહુકે બહાલાનાં અમિત બહાલજો.....રંગે
 ટહુકે કોયલ ને ટહુકે મોરલોરે લોલ (૨)
 ટહુકે બહાલાનાં મીઠાં બહાલજો.....રંગે
 રેલે નદીઓ ને રેલે સાગરોરે લોલ (૨)
 રેલે બહાલાનાં અમિત બહાલજો.....રંગે

તલખે આતક ને તલખે આતકીરે લોલ (૨)
 તલખે બહાલાનાં અમિત બહાલબે.....રંગે
 નિર્મળ ગંગા ને નિર્મળ ગદ્દકીરે લોલ (૨)
 નિર્મળ બહાલાનાં અમિત બહાલબે.....રંગે

રાસ ૩૪

સખી માળી ખંતીલો વાવે વાડીઓરે લોલ (૨)
 રૂડા રૂડા સુગંધી કુસુમ રોપને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૧
 સખી પાણી સીંચે પ્રેમળ માણસોરે લોલ (૨)
 કુલ ખીલીને પસરે પરાગને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૨
 જીવન રસીયાં જેના છે મધુર સુખથીરે લોલ (૨)
 તેવાં પાત્રો ત્યાં નિત્ય કરે રહેલને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૩
 શ્રમે થાકેલ લેળાં જેમનાંરે લોલ (૨)
 હુંટે મીઠી વિશ્રાન્તિ તે પણ ત્યાં જ ને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૪
 ચુંટી વેલથી માલણુ ભરે છાબડીરે લોલ (૨)
 પડે ત્યાંથી વિખુટાં કુસુમ સર્વને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૫
 બેસે કોઈ કોઈ દેવાદિના મસ્તકેરે લોલ (૨)
 બેસે કોઈ કોઈ શ્રીમાનોને હાથને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૬

- કાર શુંમે કાઈ કાઈ એના શોભતારે લોલ (૨)
 પ્રેમળ દેવાંશી કંઠમાં સ્હોકાય ને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૭
- છુંદે પગની ઠસેં છકેલ છેકરાંરે, લોલ (૨)
 કરે છુટી પાંખડીયું નાનાં બાળને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૮
- કાઈ તો શોભે સ્ત્રીઓની સરસ વેણીએરે લોલ (૨)
 ભલે વેશ્યા અગર સતી હોય ને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૯
- કાઈ તો મીઠાં તેલોમાં નાખી સીજવેરે લોલ. (૨)
 કાઢે ઉંચાં સુગંધી અત્તર તેલને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૧૦
- ધર્મ આપણો છે સુગંધ પ્રસારવીરે લોલ (૨)
 પછી આપણું તો ગમે તેમ થાય ને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૧૧
- ચુક એમાં ન લેશ પડવી ઘટે રે લોલ (૨)
 સાચાં કુલનું એ મૂલ્ય અમૂલ્ય ને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૧૨
- આવળ બાવળનાં કુલ શોભા દે ભલે રે લોલ (૨)
 પણ આમાં ન ખાય એનો મેળને
 કુલની કળીયો શું જીવન આપણુંરે લોલ. ૧૩

જાત જુગતે જુગદીશે જે ઘડીરે લોલ (૨)

તેના પારખનારા પ્રમાણુને

કુલની કળીયો શું જીવન આપણુરે લોલ. ૧૪

આર્ય ધર્મ વિશિષ્ટ આર્ય સંસ્કૃતિરે લોલ (૨)

સુભગ દંપતિ ઉરે એ સોહાય ને

કુલની કળીયો શું જીવન આપણુરે લોલ. ૧૫

મીઠું અમૃત. ૩૫

જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; નભથી ઝરતાં શશિ કિરણમાં;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; જગતાપ હરન્ત સખી રણમાં. ૧
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; સુત માત તણા શુચિ પ્રેમમહી;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; યશ માન સુસંપદ હેત જહી. ૨
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; શુભ સંપ વડે મનરંજનમાં;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; પ્રમદા જનનાં પ્રણયાર્યનમાં. ૩
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; શુભ વાંચન જ્ઞાન સુખોદનમાં;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; પરમારથ દાન દયાદનમાં. ૪
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; બસ સંગીત ગાયન વાદનમાં;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; મન વાંછિત લોજન સ્વાદનમાં. ૫
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; હરિના ગુણ ચિંતન કિર્તનમાં;
 જન કોઈ કહે મધુરામૃત છે; પ્રભુ ભક્તિ રસાન્વિત નર્તનમાં. ૬

અમૃત કે વિષ ૩૬

“વિધિની રચના રૂપ નાળુક એકજ, સૃષ્ટિની સંપદ સુંદરી છે”;
 પણ સુંદર રૂપ વિશે ફસતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૧
 “પ્રીતિ લાયક એક સુખણુ સુખાણુ, સનાતન ઉત્તમ સુંદરી છે”;
 પણ મોહ તુષા જળમાં ડુબતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૨
 “પ્રણયામૃત પાન કરાવનહાર, વિલાસ મનોહર સુંદરી છે”;
 પણ રંગવિલાસ વિમૂઢ થતા, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૩
 “મધુ ચુંબન દાન થકી જગનાં, દુઃખને હરનારજ સુંદરી છે.”;
 પણ ચુંબનની લતમાં ફસતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૪
 “મધુ કેલિવટે નર જીવન લહાણુ, ફલીભૂત કારણુ સુંદરી છે”;
 પણ લંપટતા કળણે ફસતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૫
 “મૃદુ મંજુલ હાસ્ય વિચિત્ર કટાક્ષ, વડે સુખદાયક સુંદરી છે”;
 પણ કામ થકી અભિભૂત થતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૬
 “વિણુ સ્વાસ્થથી વિનવે રડીને, બની દીન કહે કદિ કંકરી છે”;
 પણ બેહુલ લાઝ કરી લરતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૭
 “મૃદુ કોયલ માફક કંઠ વડે, મધુ ગાન સુધાકર સુંદરી છે”;
 પણ સંયમની કળ ઢીલી થતાં, નથી અમૃત એ વિષ વધારી છે. ૮

“ક્ષમા માટે ઇષ્ટ દેવની પ્રાર્થના” ૩૭

શિશુરૂપે કરી અનેક અજાતા વડે ક્રીડા,
 પુનીત માત તાતને વળી દીધી વધુ પીડા;
 ન ભક્તિ ભાવથી પ્રભુ પૂજ્યા કદી યથાવિધિ,
 “અનંત દોષ સંયુતં ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૧

યુવાનીમાં અપાર કામના તણા વિકારથી,
 વિમૂઢ હું બની ગયો વિલાસના વિહારથી;
 અચૂક મર્ણુ આવશે એ વાત લક્ષ ના લીધી,
 “અનંત દોષ સંયુત ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૨

ત્રિવિધી તાપ પુર્વ કર્મના પ્રતાપથી સદા,
 નિરંતરે અનુક્રમે કરે અપાર આપદા;
 છતાં વિનંતિ આપની ન સ્વપ્નમાં કદિ કીધી,
 “અનંત દોષ સંયુત ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૩

ન પુત્ર સ્ત્રી કલત્ર વા વિશુદ્ધ કીર્તિ સંપદા,
 વિના વિકાર તે સહુ ટકી શકે ન સર્વદા;
 તુટે નહીં તથાપિ સ્નેહ જંજીરો જડી દીધી,
 “અનંત દોષ સંયુત ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૪

જપીશ ઇશ નિશ દેવ જરૂર વૃદ્ધ ઉમરે,
 વિચાર એમ થાય છે વિલાસી જીવને ખરે;
 પરંતુ આજકાલ કાળ બાણ નાંખશે વિંધી,
 “અનંત દોષ સંયુત ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૫

ન યોગ યજ્ઞ ને ક્રિયા જપાદિ કેં સુઝે મને,
 ન વાસના પ્રપૂર્ણ સુખ શાન્તિથી હજી બને;
 પડ્યો પ્રકૃતિ કંદમાં સુધાગણી પ્રીતે પીધી,
 “અનંત દોષ સંયુત ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૬

ઉગારને સ્વીકાર ચર્ણુ શર્ણુમાં દયા કરી,
 ભવાખ્તિમાં ન આવું હું હવે કદી ફરી ફરી;

અતાવી દે સ્વધામની પુનીત શ્રેણી જે સીધી,
 “અનંત દોષ સંયુતં ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૭
 નથી ઉપાય લેશ કલેશથી હવે બચી જવા,
 કયે મુખે રડું દુઃખો તહુમારી પાસ યાચવા ?
 તરી શકાય કેમ તું શિવાય વિશ્વ-વારિધિ ?
 “અનંત દોષ સંયુતં ક્ષમસ્વ માં કૃપાનિધિ.” ૮

દાંપત્ય. ૩૮

પ્રભુના પ્રેમમાં જેવો, તમારો પ્રેમ લાગ્યો છે;
 અમારા અંતરે એવો, તમારો પ્રેમ જાગ્યો છે. ૧
 પ્રભુના ધ્યાનમાં જેવો, તમોને હર્ષ થાય છે;
 તમારા ધ્યાનથી એવું, હૃદય માંડું કુલાયે છે. ૨
 તમારા દોષની માફી, તમે માગો પ્રભુ પાસે;
 અમારા દોષની માફી, તમારા ચર્યમાં થાશે. ૩
 પ્રભુને પૂજવા માટે, તમે જેવા અભિલાષી;
 તમોને પૂજવા માટે, ચહે છે એમ આ દાસી. ૪
 પ્રભુના ગુણ ગાવાનું, તમોને જેમ ભાવે છે;
 તમારા ગુણને સ્મરવા, તરંગો એમ આવે છે. ૫
 પ્રભુને ભેટવા માટે, તમારી ભાવના જેવી;
 તમોને ભેટવા માટે, અમારી ભાવના તેવી. ૬
 તમારું જે તમે માન્યું, પ્રભુને તે તમે દીધું;
 અમારું તો હતું જે સૌ, તમોને લગ્નનાં દીધું. ૭

અમારૂં તે તમારૂં છે, તમારૂં તે પ્રભુનું છે;
 અને જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ત્યાં, બધુંએ એ વિભુનું છે. ૮
 પ્રભુની દિવ્ય જ્યોતિથી, તમારો આત્મ રંગાયો;
 તમારી આત્મ જ્યોતિમાં, અમારો આત્મ છે છાયો. ૯
 પ્રભુને પામવા માટે, તમોએ માર્ગ જે લીધો;
 તમોમાં લીન થાવાને, અમોએ યત્ન છે કીધો. ૧૦
 તમોને તે મળે કે ના, મળે ત્યારે ખુશી થાજે;
 અમોને તો મળી ચુક્યા, હવે કર જોરથી રહાજે. ૧૧
 સ્વીકારી સ્નેહથી જેવી, વિસારી ના હવે દેશો;
 વિકારી દોષથી વેગે, ઉગારી નાથજી લેશો. ૧૨
 અમારા જન્મની સિદ્ધિ, તમારી સર્વ સેવામાં;
 તમારા પ્રેમની દહાણી, અમારે સ્વર્ગ મેવામાં. ૧૩
 તમારા હાથથી મારી, ચીતાની આગને ઠારી;
 મરણની અંજલી આપો, પ્રભુને અર્જ એ મારી. ૧૪
 અમારા યજ્ઞની છેલ્લી, ખરી પૂર્ણાહુતી ત્યારે;
 નિકળતાં શ્વાસ આ છેલ્લો, તમોને ખાસ સંભારે. ૧૫

ઘોળા થયા ૩૯

ઘોળી તણા જામાતૃ થઈને ડ્રેસ ઘોળો પહેરવો,
 છેપટ પડે જો સ્હેજ તો લઈ બ્રશ અને ખંખેરવો;
 ચસ્માં વિના ચાલે નહીં પાલીસ જોડા ખાય બહુ,
 ખીલ વોચ મેકરના ચઢે રહ્યા પાનનું તો શું કહું ?

બકીટમાં પાકીટ ફેટો ફાંકડો લાકીટમાં,
 થાકી ગયા મીજલસતણી કે રોજની કિટકિટમાં;
 આવક થકી દોઢો ખરચ જ્યાં સર્વનો અંકાય છે,
 શું ઉગરે ત્યાં મુજ સમા ઉડાઉ દિલ પંકાય છે.
 ઉપકાર કીધો જે પરે ત્યાં દામ સૌ ખેડા રહ્યા,
 ઉલટા વળી દુશ્મન બની સૌ દિવસો વિસરી ગયા;
 જે આંખની પણ ઓળખાણે ન્યાલ પળમાં થઈ જતા,
 સામે મળ્યા કેદી નથી એવા અજાણ્યા એ થતા.
 ચારા ચરાબ્યા ગાયને પૂજા સમુદ્રે બહુ કરી,
 શક્તિ પ્રમાણે દાન ધરમે ખરચવા વૃત્તિ ખરી;
 એ પુણ્ય ક્યાં ચાલ્યું ગયું શું યુગ પલટાઈ ગયો ?
 માથાં અધર લઈ ચાલતાં એ તોર તો આંખો થયો.
 લક્ષ્મી તણી લાલ્લી હતી એ તેજની મંદી થઈ,
 મોરગેજ મુકી મિલકતો એ છોડવી છુટે નહી;
 દીવાળ ખોરી વાયરો ચોપાસ આજે વાય છે,
 વિશ્વાસની ફેડીટ તો આકાશ ઉડી જાય છે.
 પીળાં બદલ ધોળું દઈ ખત જ્યાં સવાયા થાય છે,
 ને વ્યાજના વ્યાજે તળે ગરબુ ઘણા રેસાય છે;
 ધિરધારના ધંધારથી કાળા કસાઈથી ખુરા,
 સુડી વચે સોપારી જેવા થાય છે બારીક ચુરા.
 ઉગારનાઈ આ સમે એ તાપથી કોઈ નથી,
 જ્યમ ડામ ખાયે દુઃખીયાં મહા મહેનતે મારીમથી;
 વ્યાપારને ખેતી જતાં ભીખ માગતા સૌએ થયા,

ઘર ઘર ભણેલા બહુ થતાં નોકર બધે વાધી ગયા.
 કિંમત રહી નહીં કેઈની જુએશ એ ગગડા તણી,
 સૌ નાટકી રાજા સમા તાપે ત્રિવિધી તાપણી;
 વરસાદ વરસે અગ્નિનો ત્યાં છોકરાં આડાં ધરે,
 ઘુંટડો ગળેથી ઉતરે કડવો અનુભવ જે કરે.
 બે ચાર આના દ્રામમાં કંઈ વાત વાતે થાય છે,
 ઔષધ ચુકે ના એક દી દરજી હબમો ખાય છે;
 ખરચી મગાવે દેશનાં એ ત્રેવડો થાયે નહીં,
 માલિક બોલે લોજના ત્યાં લાજ શું વાતે રહી ?
 નાટક સીનેમા શું સુઝે મિત્રો બધા ભાગી ગયા,
 એ લોહીનાં પાણી થતાં દેશાવરે ધોળા થયા.

શરદ પુનમ ૪૦

શરદ પુનમને શું કરીએ ? શાણી સખી !
 મધરાતે જ્યાં સ્વાતી નહીં ભરપૂર જો;
 અમૃત કણુ ઇન્દુ વરસાવે શી રીતે ?
 મોંઘાં મોતી ક્યમ ઉપજે ધરી નૂરજો.....શરદ.
 અજવાળાંની એ સુરખી ઝાંખી પડે,
 આંગણીયાં પણ દીસે ના રળીયાતજો;
 ઉર્મિ ઉરમાં કુટે નહીં આનંદની,
 ભાવ ઉઠે નહીં ભવરસનો ભલી ભાતજો.....શરદ.
 ઉત્સવ કરવો કમિક નિયમ એ પાળીએ,
 પણ તેનું પરમાણુ ન લેશ કળાયજો;

રસઝર ઝરણાં પાંઆ દુધને સાકરે,
ઉતાર્યા માની લેવાં વિષ્ણુ ઉપાયજો.....શરદ.

જે રસનું ગૌરવ ગાયું વ્રતરાજમાં,
જે રસ આખ્યો રસ ધારીએ ખાસજો;
જે રસ જેવો રસ આ જગમાં છે નહીં,
તે રસની તો કેમ પૂરાએ આસજો.....શરદ.

લાબસીયુની ખોટે કુસકા ખોળીએ,
તેથી શું કંઈ મનના કોડ પૂરાયજો?
હાએ હા કરવાનો હેવા જેમને,
ભલે ખિચારાં તે સૌ એમ ધરાયજો.....શરદ.

અમૃત પીને અંમર કાયા ના થઈ,
કયમ કરી એને અમૃત પછી કહેવાયજો?
તાલાવેલી તનમાં એ લાગી મને,
મારાથી તો મુંગું નવ રહેવાયજો.....શરદ.

હૃદયડાં ઠરીને હીમ થવાં આજે ઘટે,
તેના બદલે ઉલટો છે આઘાતજો;
મનની મનમાં સમજીને રહેવું રૂઝું,
લોક હસે જો કરીએ આવી વાતજો.....શરદ.

એ રસનાં વરણુન તે કેમ બની શકે?
સાકર ખાધે મુંગો જ્યમ હરખાયજો;
આત્મ દહાવનો અનુભવ દેવી ચોર છે,
સાગર તે ગાગરમાં કેમ સમાયજો?.....શરદ.

દીઠા દેવ અને સૌ પહોંચી જાતરા,
 આજ તણા ઉત્સવનો એ મહીમાયજ્ઞે;
 અમર રહે એ સંસ્મરણો આદ્ધાદનાં,
 આતુરતાનો સંદેશો લઈ જાયજ્ઞે.....શરદ.
 તલવારો વિણ કિંમત જેવી મ્યાનની,
 પ્રાકેમનાં કામે શું એહ પૂજાયજ્ઞે;
 તો હું પૂજું ચંદ્ર આજનો પ્રેમથી,
 આંગડલાની કસ શું આજ ધવાયજ્ઞે ?.....શરદ.
 હાઈડું ઠાલવવાને આ ટાણું નથી,
 વિનોદમાં પણ વહેમતણી છે ગંધજ્ઞે;
 માટે કરજે માફ મને તું બોલવા,
 માફ તો અંતર છે આજે અંધજ્ઞે.....શરદ.

માનવ દેવીઓ ૪૧

દેખાય અંતર ક્યારીએ ઉગેલ બી નીતિ તણાં,
 વરસે સુહૃદ દષ્ટિ વિશે વળી સ્નેહનાં અમૃત કણાં;
 વ્યવહાર કે ત્રય તાપથી ગાંજે કદિ ના એવીઓ, ૧
 દુર્લભ જગે દરશન, દુઃખે ડુબેલ માનવ દેવીઓ.
 દિન રાત ઉદમ હાથથી હેઠો મુકે ના તે કદિ,
 જીવન ગુજારે સરળ જેવું આશ્વીને વહેતી નદી;
 તપથી ડરે સૌ દેવતા કહેવાય આ તે દેવીઓ,
 દુર્લભ જગે દરશન, દુઃખે ડુબેલ માનવ દેવીઓ. ૨

સંતોષ ઔષધ સેવતાં ના દુઃખે પૃથ્વી વળી,
 સેવા જીવન ધારણ કરી દે સ્વાર્થનું પોતે બહી;
 પ્રતિમા પુનીત પવિત્રતાની શારદા સમ દેખીઓ,
 હૃલ્લભ જગે દરશન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૩

એ છાપરીમાં સાધુતાની સુરખી નિત ઝગઝગે,
 ને શાન્તિની સુગંધીઓ મીઠી મનોહર મધમધે;
 ચારુ ચરિત્રે ચમકતી પદ્મજ ચુમાયે એવીઓ,
 હૃલ્લભ જગે દરશન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૪

મોટાઈ માપી શું શકાયે? માન જેણે ત્યાગ્યું છે,
 પ્રભુની પ્રભુતામાં પૂરણ અંતર અહોનીશ લાગ્યું છે;
 જે વિશ્વની વિરાટ બહાલપ રૂપ વિધવિધ વેલીઓ,
 હૃલ્લભ જગે દરશન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૫

બોલે વધુ નવ જરૂરી મહોંડે શરમના શેરડા,
 અરણ્ય અદે અમી જળ તણાં જ્યમ ખોદીએ કદી વેરડા;
 છેડાય અઘટિત વાતથી તો કાળી નાગણ જેવીઓ,
 હૃલ્લભ જગે દર્શન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૬

ઝીણવટ ઝીણી વાતો તણી તે તત્ત્વને શોધી શકે,
 કંઈ પૂર્વ દોષો વેઠતાં ઝીલેતિતિશ્ચા પાવકે;
 ત્રિકાળમાં તરનારને જે તારનારી એવીઓ,
 હૃલ્લભ જગે દર્શન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૭

દુઃખનાં ઉગેલાં ઝાડ માથે અચળ તોપણ ધ્રુવસમી,
 પાકેલ આંખા ફળ વડે જ્યમ ડાંખળી જાયે નમી;

ઘનઘોર વાહનમાં ઝળુકતી વીજળીના જેવીઓ,
 દુર્લભ જગે દર્શન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૮
 એ વંદનોમાં વેદનાં પારાયણોનું પાન છે,
 એ દર્શને સાકાર નિરાકારનું ખડું તાન છે;
 આશીષ અંતરની છુપી અણુમોલ આપે એવીઓ,
 દુર્લભ જગે દર્શન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૯
 નિર્ગુણ બ્રહ્માકાર જેની વૃત્તિઓ વિવેકની,
 ઓવારીએ ઉર આપણું સમન્વય વાતું ટેકની;
 એ ધર્મના આધાર આ કળિયુગમાં કહો કેવીઓ ?
 દુર્લભ જગે દર્શન, દુઃખે દુખેલ માનવ દેવીઓ. ૧૦

પ્રભુતાની અપેક્ષા. ૪૨

તેં વિશ્વમાં વિધવિધ વિષમતા વિષયની છે રચી,
 હુંકારમાં માનસ પ્રકૃતિમાં રાત દી રહેતાં પચી;
 પ્રારબ્ધના પ્રેરક બળોની વાત શું જાયે કહી ?
 તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૧
 ભતિ ગુણો જીવને જડ્યા એ કાર્ય કારણ મૂળ છે,
 વટલાય દુષ્કાળે જીવો એ આબરૂ બધી ધૂળ છે;
 છે રીંગણાં પોથી તણા એ લાલચો લક્ષે લહી,
 તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૨
 કરુણા તણો સાગર છતાં તું કૂરમાં કૂર છે ખરો,
 કડવો અનુભવ જે કરે તે ઓળખે અતિ આકરો;

- સંસારસાર અસારમાં વેગે જીવે જાયે વહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૩
- ટાણું ગયે નાણું મળે શાણું કરે શું એહને,
જેતું જડે નહીં જીગતે જહેની જરૂર છે જેહને;
પામર પરાધીન સર્વદા કહેવાય એ કથની નહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી. ૪
- તું ન્યાયથી કરતો હશે એ વાત જો સ્વીકારીએ,
તો પણ કરુણા માગવાનો હક્ક શું ઈન્કારીએ ?
દાતા તણા દરબારમાં દીન યાચકો દોડે કંઈ ?
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૫
- સદ્બુદ્ધિ સહુને આપવા શું શક્તિ તારી છે ખુટી ?
કે સંત પુરૂષે સાધુતા શું સર્વ તારી છે લુંટી ?
ઉગારનારો એક જો તું પતિત પાવન છે સહી,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૬
- લીલું બળે સુકાં બરોબર કેમ તું સાખી શકે ?
સતિયા પુરણ પીલાય રાત્રિ દિવસ ચિંતા પાવકે;
તું સારરૂપ મનાય છે સંસારમાં દુધ ને દહીં,
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૭
- સોમલ અક્રીણ વછનાગમાંથી વૈદ્ય અમી નિપજાવતા,
તું એમ ફૂર કસાઈને કયમ આપતો નથી સાધુતા ?
કલિયુગ તણો સતયુગ કરતાં વાર શું તુજને રહી ?
તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૮

અગડ્યું ચહે સુધારવા તો સર્વ સત્તાધીશ છે,
 અંગણિત ભવના કેં કરોડો સૌ મળ્યાં કિલ્મિષ છે;
 અંગાર તૃણના ગંજમાં પડતાં બળે શું તે નહીં,
 તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૬
 ઉપકારનો આદેશ એ તારૂં બીરદ સાચું જગે,
 દીનમાં દુઃખોનું ઝેર કેવું વ્યાખ્યું છે જો રગેરગે ?
 પોકાર કરવાની અરેરે શક્તિ અંગે છે નહીં;
 તું બાળકે બાળક થયો પ્રભુ તો પ્રભુતા ક્યાં રહી ? ૧૦

બાપુ આવે છે ૪૩

તું સાંભળ મારી વાત બાપુ આવે છે (ટેક)
 નિરખી થાશું રળીયાત.....બાપુ
 સુખની કંઈ સાગર છોળ.....બાપુ
 કેવાં કરશું કલ્લોલ.....બાપુ
 કંઈ કંઈ ચીજોની લહાણ.....બાપુ
 મેળવશું જો નિરવાણ.....બાપુ
 પ્રભુ પૂર્યાં મનના કોડ.....બાપુ
 મેં બાંધી છે બાઈ હોડ.....બાપુ
 વંદન કરશું ધરી હેત.....બાપુ
 ઝગમગશે ચિત્ત અચેત.....બાપુ
 કરશું બહુ મીઠી વાત.....બાપુ
 નહીં ઉઘીયે આખી રાત.....બાપુ

એ કેવાં કરશે લાડ ?.....ખાપુ
 શું ગણીએ ગુણના પાડ.....ખાપુ
 બધાં ભેશું હસતું મુખ.....ખાપુ
 ત્યાં ખોશું ભવના દુઃખ.....ખાપુ
 હું પળપળ ભેતી વાટ.....ખાપુ
 ટળશે સહુ આજ ઉચાટ.....ખાપુ
 કેવાં સહુ ઉપર તેજ ?.....ખાપુ
 એનાં એ ખુરશી મેજ.....ખાપુ
 ઉપજે ઉમંગ અથાગ.....ખાપુ
 ભે બોલે બહારે કાગ !.....ખાપુ
 કંકુથી પુરીએ ચોક.....ખાપુ
 બહુ ભેવા મળશે લોક.....ખાપુ
 હું કરવાની ફરીયાદ.....ખાપુ
 “નવ દેતાભાઈ પ્રસાદ”.....ખાપુ
 દીવાળી સાચી આજ.....ખાપુ
 કરો કોડ વરસ એ રાજ.....ખાપુ

ગુંગળાય શી મ્હોટાઈમાં ૪૪

ઉંચા કુળોની કુળ વધુ કુળનંદિની લાયક છતાં,
 તે નીચ જનને આશરે જીવન ગુબરે લાજતાં;
 દિન રાત દુબકાં ખાય એ પ્રારબ્ધ કેરી ખાઈમાં,
 નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં.

અવતાર ગુલામી તણા અવલોકતાં અંતર બળે,
પોકાર પ્રભુના ચરણમાં પહોંચાડવા એ ટળવળે;
સુકાયના નયનો કદિએ કદની અધિરાઈમાં,
નિદોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૨

એ વાત સુણતાં તો બળે કંઈ પેટ પાડેશી તણું,
પણ હાથ શું ઘાલી શકે ? જ્યાં જોર સત્તાનું ઘણું;
કુળલાજ મર્યાદા મુકી નફ્ટાઈથી અભરાઈમાં,
નિદોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૩

મલકાય ગુન્હેગાર ખોટો દંડ આપી દીનને,
સતવાદીઓ જીવ જાય તો પણ શું તજે આકીનને;
ધારી ફકીરી વિરમતાં દે આગ એ અમીરાઈમાં,
નિદોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૪

કુળવાન માવીતર દીધેલી દીકરી ના સંઘરે,
ને વાઘ વડે જેવાં સગાં પછી સાસરે શું ના કરે ?
સુણી શકાયે કેમ તતુડી સુર એ શરણાઈમાં,
નિદોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૫

માતા થકી બાળક વિષ્ણુનાં નિત્ય અટુલાં રડવડે,
તો પણ દયા કદિ એ પિશાચોને કહો શાની અડે ?
કરવા બીજી તૈયાર મૂછે વળ ચઢે નફ્ટાઈમાં,
નિદોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૬

વિષયાનથી પોલી જનારાં ક્યાંથી શોધી કાઢીયે ?
એ કૂરતા કરનારનાં શું નાક કાનો વાઢીયે ?

કૂવો પુરાવે કાઠથી બોલી બુઝું ચતુરાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૭

રીવાજ જ્ઞાતિના ભુંડા ચારિત્ર્ય ખોટું બ્યક્તિનું,
જગવે ન કાં બુલમો પછી બ્યાંભેર કૃત્રિમ યુક્તિનું;
પંચાતનામું શું કરે કેા સત્યની શિષ્ટાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૮

કારાગૃહોના કેસ એ નોંધાય યમને દફતરે,
દુઃખ વેઠવા બળદે પ્રભો ! ધીરજ સ્વરૂપી બખ્તરે;
આઘાત પ્રત્યાઘાતથી ખાટે ખપે હકસાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૯

ભય વ્યાધિ કે શત્રુત્વના કંઈ કલેશ આ પાત્રે સહે,
વ્યવહારનો બોલો વળી નિરુપાયથી અનહદ વહે;
પૂરી તિતિક્ષા પાળતાં નોંધાય જે નફ્ટાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૧૦

વર્ણન કરી ન શકાય ભુખ્યાં અર્ધ વટ રોજે રહે,
કીડા ખરે બસ કાનમાંથી વેણ સહુ વાંકા કહે;
ભોળાં બનીને ભોગવી છુટવુંજ ભલમનસાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૧૧

ઘર બહાર જાયે નાખવા કચરો તહીં પહેરો ફરે,
સગી જ્ઞેન માસી હોય તો પણ બોલતા અંતર ડરે;
સીક્ષારશો શું થાય ત્યાં શેઠાઈની શેખાઈમાં ?
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૧૨

આલોચના ઉપલક્ષ્યતાં કંપારી કાંયામાં છુટે,
ઉડા ઉતરીએ તો પછી કાં આલ-ના દુઃખ ના તુટે;
સંસારમાં શોધ્યો જડે ક્યાં સાર આ સુધરાઈમાં,
નિર્દોષ છાનાં કેં દુઃખે ગુંગળાય છે મ્હોટાઈમાં. ૧૩

સત્યની દીક્ષા ૪૫

વનવાસ દેવો રામને એ વાત શું નાની હતી ?
પંચત્વ કાયા પામશે એ ભાવિની આંખી થતી;
શુરવીર તો પણ શું ડગે ? પાળી પ્રતિજ્ઞા જે કીધી,
ક્યમ ક્રોડ વાતે હારીએ ને સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૧

ગાદી ત્યજી સ્ત્રી પુત્ર વેચ્યાં હરિશ્ચંદ્રે ટેકમાં,
આંખી જણાયે પુણ્ય તારે ઇન્દ્રનીય વિવેકમાં;
વસમી વિપદની ખ્યાલીએ તો પણ જીવ્યો કેવી પીધી ?
ક્યમ ક્રોડ વાતે હારીએ ને સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૨

પૃથુરાજ જેવા મ્હારથી ભાવિ બળે હારી ગયા,
જંજીરમાં જકડાઈ ને કે શત્રુને સ્વાધીન થયા;
નીમક હલાલી ચંદ કવીએ કેવી એ ટાંણે કીધી,
ક્યમ ક્રોડ વાતે હારીએ ને સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૩

ભય દુઃખ વ્યાધિ કલેશને સંતાપ હરદમ સેવતાં,
આત્મા અનુભવથી શિખે ધીરજ અહોનિશ ટેવતાં;
બહારે પ્રભુ ધાર્યો ન ક્યાં ? કે સ્હાય ના એણે લીધી ?
ક્યમ ક્રોડ વાતે હારીએ ને સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૪

પ્રભુની પ્રભુતા જાણવી સહેલી નથી સંપત્તિમાં,
પ્રભુની પ્રભુતા મ્હાણવા નિત્યે મળે વિપત્તિમાં;
પ્રભુની પ્રભુતા પાળવી એ ન્યાયની નીતિ સીધી,
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ જો સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૫

ત્રણ તાપને તાપ્યા વીના માનવ નથી પાવન થતું,
લોગો જીવનના લોગવ્યા વિણ ના કદિ ભાવિ જતું;
આયુષ્યના એ યોગખવાના રંગ સહુ પલટે વિધિ,
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ જો સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૬

હીંમત મરદની રાખીએ યત્નો નવા નિત્યોજીએ,
ભુલ્યા કહી ને કેટલું ? એ ખાતું ખાંતે ખોજીએ;
છુટકો નથી છેવટ નકી ઉગારશે કરુણાનિધિ,
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ જો સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૭

કાયર થયે શું કામ કોદી કઠણ સુધરનાર છે ?
વિધવિધ ઉધમ ખેડતાં અડચણ તણા શું ભાર છે ?
પડખે પ્રભુ ઉભો પછી કો આંગળી શકશે ચીંધી ?
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ જો સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૮

પરિણામ સાથે કાર્યનો સંબંધ છેક વિસારીને,
આશ્રમ અવસ્થાયુક્તનિત વળી કર્મવ્રતનિત ધારીને;
અભ્યાસ નિયમિત આહરી અજ્ઞાન પટ નાંખો વીંધી,
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ જો સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૯

થાનાર થાવાનું નકી સહુ તાર એના હાથ છે,
સહુ જીવ જીવનનો પરસ્પર ઋણાનુસારે સાથ છે;

મૂકાય મમતા મન તણી તો તો છુટે ભવવારિધિ,
ક્યમ કોડ વાતે હારીએ બે સત્યની દીક્ષા લીધી ? ૧૦

દીવાળી. ૪૬

ભલે લીપો ભલે થેપો; ભલે ઘર રંગવા લાગો,
ચળકતાં વાસણો માંભે; ભલે ના એક પણ ડાઘો;
સખી વાહવા પુકારી કહે; ખરેખર રંગ તાળી છે,
દીવાળી કહો મુખે આવી; હૃદયમાં શું દીવાળી છે ? (ટેક)
ઘરાણું પહેરવાનાં સૌ, ગયેલાં ગોળ ખાવાને,
ગીરો ઘર જે મુકયાં છાનાં; ખીજે ભાડું કમાવાને;
કમાયા કે ગુમાવ્યું એ; વરસની નોંધ ચાળી છે ?...દીવાળી
નથી છુટકો કીધા વિણ કે; જગતની રાહદારી છે,
છતાં મને એમ જાણે કે; ખરચ આ ખાસ ભારી છે;
કહો શું કામ દુર્ગાઓ; પુરે મન કોડ પાળી છે ?...દીવાળી
દીવાની દીપ માળાઓ; પુરાશે જે પુરાવાની,
અને ખાવા તણી વાની; ખસુસે છે જ ખાવાની;
પરંતુ કાટકસરોનાં; ખીખાંની હાર ઢાળી છે...દીવાળી
દીવાળી સુખના કાજે; દીવાળી શાન્તિને માટે,
પરંતુ તે ઘરે કિંવા; જડે ગોતી નહીં હાટે;
અનુભવ માત્ર થાયે કે; જીગરપર તીક્ષ્ણ પાળી છે...દીવાળી
મિછાવી કંટકે શૈયા; ગુલાખી વસ્ત્ર ઢાળીને,
હૃદય શું હર્ષવાનું છે ? સ્થિતિ એવી નીહાળીને;
ભલે ભેદ કહે કે એ; સરસને બહુ સુંવાળી છે...દીવાળી

મહા સંતાપને શોકો; પ્રયત્ને આખરૂં ચેકો,
 અણીનો આવતાં મોકો; હસે રસ્તે જતા લોકો;
 હળાહળ લોજનો વાળી; પૂરી પીરસેલ થાળી છે...દીવાળી
 ભુખ્યાં કેં ટીડલાં જેવા; સંબંધી ચોદિસે જૂઠાં,
 દીવાળી જ્યોતપર જેવાં; ઉડે ફરતાં બીણાં કુઠાં;
 વિયોગોની દીવાલો જ્યાં; પરસ્પર ઘોર કાળી છે...દીવાળી
 નહીં આનંદની ચટકી; નહીં દહેજત તણી લટકી,
 નહીં માયા તણી મટકી; ખુંચે એ ખેદ તો ખટકી;
 પ્રભુચના પાત્ર દેખોતો; હવે કાયા પ્રજાળી છે...દીવાળી
 બુવાનીમાં જરા સહીએ; સદા ભાંગ્યા પગે રહેવું,
 કુવાની છાંય કુવામાં; કશું કોની કને કહેવું ?
 જીવનની જ્યોત ચિંતામાં; અહો નિશ માત્ર ખાળી છે...દીવાળી
 પડે પોખાર પાસાતો; ખરી એ ખાસ દીવાળી,
 સુઝે સોની ઝવેરી વા; સુખડીયો સઘં અને માળી;
 હજી તો કલ્પનાઓએ; નહીં સ્વપ્નેય ભાળી છે...દીવાળી
 હૃદયના ચોર થાવાને; શિખાવે આજ દીવાળી,
 વળી વિશ્વાસની ઘાતો; કરાવે આજ દીવાળી;
 અધર્મી સૌ પ્રપંચોની; અરે આ જાળ કાળી છે...દીવાળી

જીવન જ્યોતિ. ૪૭

નિરાશે હાથ ખંખેરી જીગરનો ભોગ દેવાને,
 અધીરાં માનવોને તું ધ્રુજાવે હાથ લેવાને;

પરંતુ સ્વમવત કેવાં સુખો દઈને ઠગાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૧

અમાસે ઘોર અંધાઈ નિશાના નાથવિણ થાયે,
દરિદ્રીને પ્રપંચોમાં બધે અંધાર દેખાયે;
ઘરે ઘર ભીખ મંગાવી પછી હોદે ચઢાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૨

સખુરી છૂટવા ટાણે ખરો વિશ્વાસ જ્યાં ખૂટે,
પડ્યા પર પાટુ દઈ તેને રહેલું ધૈર્ય તું લુંટે;
મુખે તૃણ લેવડાવીને પછી ચક્રવે ચઢાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૩

પડેલાં પાન ઝાડેથી નથી કાયમ પડ્યાં રહેતાં,
અટુલાં જન્મથી કાયમ અટુલાઈ નથી સહેતાં;
દુઃખીને કોક કાળે હા ઉદય પાંખે ઉડાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૪

દુખેલા દુઃખને દરીયે ત્રિવિધ સંતાપ તોફાને,
લુંટાશે આખરૂં એવી ભીતિ તું દાખવે શાને ?
દયાળુ દેવ સાચો તું દયા તોયે છુપાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૫

દુઃખીના તિવ્ર પોકારો અનેરાં પાપ શું રોકે ?
દુઃખીના પાપ કમોંથી નયન શું મીંચતો શોકે ?
મહા પાપો કરુણાથી જનોનાં સૌ હટાવે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૬

વસુધા ચૈત્ર વૈશાખે તપે બહુ તાપથી ત્યારે,
અશાડે મેઘ વરસાવી હૃદય સૌ કુમળાં ઠારે;
હરીને હીમ થાનારાં વનો લીલાં સબલે તું,
જીવનના નૂરની જ્યોતિ ખુઝાવે તું જગાવે તું. ૭

ત્રાબુડી. ૪૮

અધિકારના ઓદ્ધાતણું બળ હાથમાં છે જ્યાં સુધી,
અંગે અલૌકિક બુદ્ધિ સારા સારની છે જ્યાં સુધી;
આશ્રય દઈ કંઈ રંકની આશીષ લે લે આ ઘડી,
કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાબુડી. ૧

સદ્ કર્મની સમૃદ્ધિથી ભંડાર જે હોયે ભર્યા,
તો ચેતજે વિમાસવું નહીં “હાથ કંઈ દાને ઠર્યા;”
આલોકને પરલોકનો પરમાર્થ મારગ લે હુંદી,
કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાબુડી. ૨

શક્તિ તિતિક્ષાની કદિ જે હોય તે નવ કેળવી,
તો ભજનનો વ્યાપાર કરી લે લાલ દેશે મેળવી;
તું ધાર કંઈ વૈરાગ્યના શુભ જ્ઞાનની ઝોળી રૂડી,
કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાબુડી. ૩

કાયા કુંપો છે કાચનો નહી વાર લાગે કુટતાં,
રહેશે સગાં સૌ સ્વારથી મરતાં લગી એ લુંટતાં;
આ પીંડમાં પ્રહ્લાંડનો લે લ્હાવ તું તો આ ઘડી,
કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાબુડી. ૪

આસુથ્ય આંખો સાખ મીઠી ગઈ ઋતુ આવે નહીં,
 દિન ચાર ચટકે વહી જશે; શું વાત લક્ષે છે લહી ?
 મીઠો મધુર રસ આખવા; લે શાખ આંખાને ઝુડી,
 કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાજુડી. ૫

જો આત્મજ્યોતિ ઝગઝગે ઉજાસ તેનો ચોર છે,
 તું પારખી લે પુણ્યના બદમાસ કીયા ચોર છે ?
 જો ખંત હોયે ખ્યાલની તો ખલક આખું લે ખુંદી,
 કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાજુડી. ૬

ક્ષત્રીપણની વીરતા ઉછળી રહી જો નસનસે,
 પુરૂષાર્થના પ્રાક્રમ વડે કર રંકનું રક્ષણ ન શે ?
 કેં માતૃભૂની મુક્તિમાં વ્યય લે કરી જીવન મુડી,
 કેં તોલ નમતું જ્યાં સુધી તુજ હાથમાં છે ત્રાજુડી. ૭

પડી માથે. ૪૮

પિતા માતા પડે માંદા; બને ના પાણી પાવાનું,
 પછી સ્ત્રી છોકરાં સાફ; વિદેશે રહી કમાવાનું;
 પીળાતા કાન પર ઘેરે; હશે કેહી નહી શું ત્યાં ?
 ગળું હો કે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૧

પિતા માતા કને નિત્યે; જરૂરીઆતો બધી જોતી,
 હશે સૌ આવતું ક્યાંથી ? મગજમાં વાત એ નહોતી;
 પછી તો કરકસર શીખે; પલક પલકે જ જોશું ત્યાં,
 ગળું હો કે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૨

- પ્રયોધો માત પિતાના; નિરર્થક લાગતા જે સૌ,
મીઠા ઉપદેશ દેવાને; શિખ્યા ક્યાં એ પછીથી ખડૌ;
પડેન્ધ્યાં ઠાકરો વાગે; છતાં સમજેજ “રોશું ક્યાં” ? ૩
- ગળું હોકે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ?
તમારે જેમ જોતું તું; બીજને તેમ જોઈએ છે,
રહે જો જ્ઞાન એવું તો; સુઝે “મીઠજ ખોઈએછ”;
હુજે જો છોકરાં જમતાં; હસી કહે “હોય ! ધોશું ત્યાં”,
ગળુ હોકે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૪
- હંમેશા માત પિતાપર; ખટાશો જે રખાતી’તી,
પછી સ્ત્રી છોકરાં પર એ; ખુમારી શું ગળતી’તી ?
ઘરેઘર માટીના ચુલા; પડે નજરેજ જોશું ત્યાં,
ગળું હોકે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૫
- બગાડી મૂખ વૃદ્ધોને; બપોરે રોટલો આપે,
“ઘડીના છોકરાં રાખે;” કહીને નાક તો કાપે;
અરે એ દુઃખનાં આંસું; જગતને દ્વાર લેહો શું ક્યાં,
ગળું હોકે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૬
- જગતના ઘાટ જોવાને; અનુભવ વેઠવા જુઠા,
પરસ્પર બે વિરોધીના; પછી સમજાય છે મુદ્દા;
વિચારી ચાલશું નહીં તો; નકી “ખાશુંજ ખત્તા ત્યાં”,
ગળું હોકે ભલે ના હો; પડી માથે કરે શું ત્યાં ? ૭

‘ ગામ કે ધામ ? ૫૦

જે ગામમાં કુતરાં તણી સુવાવડો સ્નેહે કરે,
ને ગલુડીયાંને દૂધ પાવા બાળકો જ્યાં નિત કરે;
જે ગામમાં ખડ ગાયને નંખાય દાણા પંખીને,
તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદિ અંખીને ? ૧

જે ગામમાં અભ્યાગતો આદર થકી પૂજાય છે,
જે ગામમાં વળી સાધુતાની ખરી કસોટી થાય છે;
જે ગામનું અટવાય ના શોણીત પાપો ડંખીને,
તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદિ અંખીને ? ૨

જે ગામમાં વ્યહવારનો વટ બાળકો ચુકે નહીં,
લીધી ધરમની ટેક તે મરતાં લગી મુકે નહીં;
જ્યાં ધર્મ કૃત્યો ચતુર્વર્ણા આચરે નિઃશંકીને,
તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદિ અંખીને. ૩

જ્યાં એક ચતિને એક સતીનો વાસ છે કાયમ રહ્યો,
જ્યાં વાયરો અનીતિ તણો સ્વપ્ને નહીં કે દી વહ્યો;
જ્યાં જન્મ માતા આપતી બાળક રૂડાં સીલંકીને,
તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદિ અંખીને. ૪

પરબો રૂડી બંધાય પંથી છાંય વિસામે લહે,
જે ગામની પાદર વળી નીરમળ જળે સરિતા વહે;
મન થાય રમવાનું જહીં હરિહર અને વિરંચિને,
તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદી અંખીને ? ૫

જે ગામમાં રાજા પ્રજાનો સ્નેહ દૂધ સાકર સમે,
 જે ગામમાં જાણે નહીં શું વસ્તુ જગમાં અણુગમો;
 શ્રીમંત રંક ભલે બને પણ સાચવે અટ અંધીને,
 તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદી અંખીને? ૬
 લક્ષ્મી અને વિદ્યા તણી નિત આણુ વરતે હસ દીશે,
 શું ગામ એવું આ સમે વસતું હશે કંઈ જગ વિશે?
 મન થાય ત્યાં ઉડી જવા વિણ પાંખના જીવ પંથીને,
 તે ગામ સામું અવનતિ પછી શું જીએ કદી અંખીને? ૭

વિરહી બાળા. ૫૧

કોયલ તું મુજ બહેનડી રસ રંગીલી,
 વાલમ વિરહે હું ઘેલડી.....રસ
 કોયલડી દે તુજ પાંખડી.....રસ
 પતિ જોવા આતુર આંખડી.....રસ
 કોયલ તુજ મીઠો સુર દે.....રસ
 રીઝે મમનાથ જરૂરે.....રસ
 તું ઉડતી દેશે દેશ ઓ.....રસ
 લાવી દે કંઈ સંદેશ જો.....રસ
 હું માનીશ તારો પાડ ઓ.....રસ
 મુજ વાલમ કંઈ દેખાડજો.....રસ
 જીવણ છે જોખન વેશ ઓ.....રસ
 વાંકડીયા માથે કેશજો.....રસ

વાતું છે એની મીઠડી.....રસ
 એંધાણી ને કંઈ દીઠડી.....રસ
 છે તારે વાને વાન એ.....રસ
 જાણે કંઈ બીજે કહાન ને.....રસ
 હું નેતી એશીશ વાટ એ.....રસ
 કાંઈલડી ટાળ ઉચાટ ને.....રસ
 ને ભાળ કંઈ લાવીશ એ.....રસ
 તું માગીશ તે આપીશ ને.....રસ

માલિક કે માવતર ? પર

નોકર કરી રાખે છતાં કરુણા ઉરે બાળક સમી,
 ભુખ્યાં દુઃખ્યાંની કાળજી જે હૃદયમાં રહેતી રમી;
 બોલે છતાં નવ રીસ ધોખો તોલ સમજે આપણું,
 માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૧

આપત્તિમાં આશીષદાયક દે દિલાસો ખંતથી,
 અનુકુળતા આપે મીઠી જે કંઈ બને જ શ્રીમંતથી;
 મમતાળુ એ ઉપકારની કદિ ફેડ નવ થાયે આણું,
 માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૨

જે દર્શનો માટે હૃદય તલસાય છે અહનિશજે,
 જે આત્મજ્યોતિ તેજમાં વરતાય છે જગદીશજે;
 અંતર ઠરે જે ભાવથી પીધું અમી તીરથ તણું,
 માલિક નહિ માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૩

છેટે છતાં પાસે વસે પ્રતિબોધથી પાવન કરે,
ભુલચુક થાયે તે છતાં કદિએ અહિત નહી સ્મરે;
વ્યહવારના ધોરણુ વિશે અઘટિત નહી ખપતું કણું,
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૪

જ્યાં પુણ્યને પ્રભુતાર્ધના વરસાદ નિત નિત વરસતા,
સુખ શાન્તિના આન્દોલનો આદર્શ દૈવી સજવતા;
ભક્તિ સ્ફુરે સ્ફેજે નુતન એ ભાવનાઓ શું ભણું ?
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૫

આશ્રય અનુપમ મેળવી આશીષ અંતર આપતું,
કલ્યાણકારી વંશનો શુભ વિજય મન આલાપતું;
શું આંગળીના નખ વડે મહીમા તણો મેરૂ ખણું ?
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૬

છે ધન્ય સંપત્તિ મેળવી છે ધન્ય એ સુખ ભોગવે,
પ્રભુ એ થકી ઉમદા સ્થિતિ આપો જરૂર ભવોભવે;
સૌભાગ્યથી વિભુષિત રહેા ચીરકાળ એવું આંગણું,
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૭

જે છાંય શીતળમાં જીવનનાં દિવસો કંઈ ગુજરે,
કડવાં મીઠાં સ્વપ્નો તણાં ચિત્રો અનોખાં તરવરે;
ફરિઆદના કંઈ ફેસલાનું અમર રહે સંભારણું,
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ઘણું.” ૮

કુંજર કદિ ઉદારતાથી કોળીયો અરપણ કરે,
સંતોષથી અગણિત કીડીઓ કેવું પેટ સુખે ભરે;

સાચી સખાવત ધારણે જે ખુદલું છે નિત ખારણું,
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ધણું.” ૬
આપી ચલવતું કે નથી પણ હુંકે મોટી વાત છે,
અણીનું ચુક્યું સો વર્ષ જીવે એ નીતિ સાક્ષાત છે;
ષદરજ પ્રતાપ તણી પ્રતીતિ પુણ્ય જે ક્ષણ એ ક્ષણ,
માલિક નહીં માતાપિતા એ ધરમનાં “જીવો ધણું.” ૧૦

હોટલ. ૫૩

જ્યાં ધર્મને આરોગ્ય તો ઘોળા દિને લુંટાય છે,
નીતિ અને પૈસા તણી ખાંતે ખુવારી થાય છે;
એ વ્યસનથી વંઠી જવાની ટેવને ધિક્કારજો,
વિણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૧
ધરનાં દુઝાણાં હોય તો પણ દુધ નાખો વેચીને,
લત લાગી ચઢાના પાણીની લઈ જાય તે ત્યાં ખેંચીને;
બસ પાનને ખીડીથકી બચવા તણો ત્યાં ભારશે ?
વિણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૨
એ આહતે ફટીયું ખીસામાં જોઈ દ્યો મોંઘું થયું,
એ આહતે પગ ભાંગતાં નવ ખેતીમાં લેજું રહ્યું;
અનુભવ વડે જ્યાં ફાયદો આવે તહીં સંભારજો,
વિણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૩

ઘી દુધ ગોત્યાં નવ જડે આજરીને ઓષધ વિશે,
સત્તા બધે જામી જીવ્યો હોટલ તણી તો દસ દિશે;
મન થાય તો મહો ઉપરે સુખે તમાચો મારજો,
વિષ્ણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૪

કાળી કમાણીનું તમારું આમ ફદીયું જાય છે,
એ દેખતાં કુમળાં હૃદય જોનારનાં ચીરાય છે;
બાપુ હવે તો બહુ થઈ કંઈ દિન દશા વિચારજો,
વિષ્ણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૫

કે લાકડી લઈ મારવા અહીં આવનારું છે નહીં,
ઘરના ખુંણાને પુછી લ્યો કે આખરૂં શામાં રહી ?
બળ હોય કાંડામાં કદિ તો છોકરાં સંભાળજો,
વિષ્ણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૬

કડવા કથન કહેવા પડે એ શરમ અમને થાય છે,
પણ ખલક ખેડુતની પુંઠે એ વેણુ નવ વિસરાય છે;
ઉપકાર થાશે અમપરે કરુણા કરી ઉગારજો,
વિષ્ણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૭

ખોરાકને પોશાક ધંધો ખેડુનો પલટે નહીં,
પલટ્યો કદિ તો જાણવું કે વાત હાથેથી ગઈ;
વેળા વીતી ગઈ છે નહીં હિંમત હજી ના હારજો,
વિષ્ણુ મોત જો મરવું ગમે તો તો તહમે હોટલ જજો. ૮

કદી હોય આગેવાન જેને આંધળો કરમે મળ્યો,
કુવે પડે આખું કટક એ દાખલો છે સાંભળ્યો ?

હુનિયા વિષે ખેડુત આગેવાન છે વિચારને,
વિષુ મોત ને મરવું ગમે તો તો ત્હમે હોટલ જાને. ૬

મીઠા શુકન મુદા તણા કીધા બદલ માણી હઈ,
ઉપકાર થાશે ને ઉંડું નેશો જરી લક્ષે લઈ;
હિતનું કહ્યું સમજાય તો અંતર વિષે ઉતારને,
વિષુ મોત ને મરવું ગમે તો તો ત્હમે હોટલ જાને. ૧૦

રહા. રહા. ૫૪

રહા દેવી રહા દેવી; તારી જુક્તિ નેયા જેવી,
હો રહા દેવી રહા દેવી
તુંને ઓળખી તું કેવી હો.....રહા દેવી રહા દેવી,
અધિકારે ઝેર જેવી હો.....રહા દેવી રહા દેવી.

ગામે ગામે ઘર કરી બેઠી,

ઘર ઘરમાં પટરાણીરે (૨)

રંક શ્રીમંત પડ્યા તુજ ચરણે;

ચીન કુમારી શાણીરે.....રહા દેવી રહા દેવી,

તન મન ધન ભારતનાં ખાધાં,

ઠાલી તું ઠકરાણી રે (૨)

શુકન નેઈને દિસે સંચરી

મારી પણ ન મરાણી રે.....રહા દેવી રહા દેવી.

વટલાવી માર્યાં તેં સહુને,

એકજ આરે મુકી રે; (૨)

ઢાઝ્યાં દીલ તો એમ કહે છે,
 “નવ જો શો ત્યાં થુંકી રે”.....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી
 તારાં મંદિર તોડ્યાં ફોડ્યાં,
 પીડ્યા કંઈક પૂજારી રે; (૨)
 તો પણ તું માયાવી મોટી,
 જીવે બહુ રૂપ ધારી રે.....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી
 તું નકટીના ભક્ત નક્ષ્ટ સૌ,
 સ્નેહ ગાંઠ કયમ છુટે રે; (૨)
 ટાંછે તેડી નવ આવે તો,
 મુંઝાઈ માથું કુટે રે.....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી
 નર નારી બાળકને ઘરડાં,
 તે કબજામાં લીધાં રે; (૨)
 લાખ તણી તું રાખ કરાવે,
 એ સરવૈયાં સીધાં રે; રે.....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી
 ભાંડ ભવાયા ભંગી રાવળ,
 તે પણ તે નવ છોડ્યા રે; (૨)
 ગાડરનાં ટોળાંની પેઠે,
 જીગતે ચીલે જોડ્યા રે.....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી
 પરમ હંસ પણ કરે પારખું,
 લહેજત તારી માગે રે; (૨)
 તારાં દર્શન કર્યા વિના નવ,
 દેવ ઘંટડી વાગે રે (૨).....ચ્હા દેવી ચ્હા દેવી

પ્યાલાં કીટલી અને રકેળી,
 ત્યાં જુઓ ત્યાં જણકેરે; (૨)
 તારં નામ પડે ત્યાં બાળક,
 બગી ઉઠે વિણ છણકેરે; (૨).....રહા દેવી રહા દેવી
 “મા ભૂ પા”ના પાઠ હતા જે,
 બાળકનાં શિક્ષણ માંરે; (૨)
 “મા રહા પા” ત્યાં થઈ ગયું છે,
 આ યુગને આ ક્ષણમાં રે.....રહા દેવી રહા દેવી
 રાજ કૃપાની તું માનીતી,
 પછી રહ્યું શું બાકીરે? (૨)
 વલોપાત કરનારા આખર,
 બેઠા કીકાં ફાકીરે.....રહા દેવી રહા દેવી
 મંત્ર જંત્ર ને દોરા ચીકી,
 તે તું ભરાવે પાણી રે (૨)
 વિરલો પાકે કોણ પ્રતાપી ?
 કાઢે લટ તુજ તાણીરે.....રહા દેવી રહા દેવી
 માથે મુંડો કરી તુને તો
 ગદ્દા પર બેસાડીરે (૨)
 જુનાં જુતાંની માળા ઘાલી
 કોણ મુકે કહો કહાડીરે.....રહા દેવી રહા દેવી
 કાળું મોઢું કો નવ જુએ
 દુધને સાકર પીતાંરે (૨)
 ભારતનાં એ ભાગ્ય ઉજળાં
 ઉઘડે કયમ ઓચિંતારે.....રહા દેવી રહા દેવી

માલ મીઠા મફતના. ૫૫

અગીઆરીઓના આંક ગોખી બ્રાહ્મણો પરણાવતા,
કવિતા વળી કંઈ બોલીને એકાદશાજ સરાવતા;
બોળા જનો સમજે ન એ દઈ દક્ષિણા નમતા ખરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧

સુખ સાધનોમાં સંપતિ જ્યારે નહીં ઓછી પડે,
ત્યાં દીન રૈયત ઉપરે વેરા નવા ચીવટે ચડે;
પાલન પ્રજાનું થાય કે નહીં શું ડરે છે નુંગરા ?
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૨

ગણી સોળ પંચા બ્યાસીને હિસાબ ખેડુતના કર્યા,
છુટમાં મુકયા કહી મુખ થકી ને ફેર સરવાળે ધર્યા;
વિશ્વાસના ધરનારને વણિકે કરી દે પાધરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૩

ખેડુત ખેતર વાવતા લઈ અર્ધ ભાગે હોંશથી,
પણ કપટથી ચોરી જતાં ડર ખાય ના કદિ દોષથી;
માલિકને દઈ સિખ કહે “ધુળમાં કર્યા પ્રભુ કાંકરા”
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૪

લઈ શુદ્ધ સોનું શ્રેષ્ઠનું ત્રાંબું ધરે પછી મેળવે,
કારીગરી ઉત્તમ કરી આહક તાણું મન કેળવે;
એ શહાણુપણુ સોની તાણું પરખે પ્રભુના ડાયરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૫

વાતો મીઠી બહાલપ ભરી કરી હુગડું દરજી લહે,
લાંબું દુંકું ઝટ વેતરી “ખુટતું અમે દેશું” કહે;
ઉપકારના ઉપડાવવા આહુક શિરે જડ હુંઝરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૬

દળણું દળી મધ રાતનાં કે પાણી કંઈ પરનાં ભરી,
ચીંમટી લઈ નિત પેટમાં જીવતોડથી થાપણુ કરી;
એ બ્યાજ કાળે ધીરતાં કેં ઓળવે શાહો ખરા !
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૭

બુલમો ગુબરે જીવ પર કાતીલ સ્વારથ કારણે,
લોળા જનોને બુલવી ઔમધ દઈ જર જેહણે;
દૂધ શર્કરા ચોખા તાણું વાળુ કરે જઈ-જાતારા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૮

પીએ મદીરા પ્રેમથી વળી નમ્ર નયવે નાયકા,
વેચે શિયળ સ્ત્રી પુત્રીનું પણ ગુપ્ત રાખે વાયકા;
મુખ પાનશું એ ચાવતા ? ઘોળી પીએ શું ભાંગરા !
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૯

મુખ આશથી સ્નેહી બની દે કાચ વાટી લોજને,
લક્ષ્મી તણી દઈ લાલચો અટકાવી રાખે ખોજને;
નિર્દોષતાના ઢોંગથી ધ્રુજ પડે ના-કાં-ધરા ?
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૦

છાપાં તિલક કેં જાતના કરી કંઠમાં માળા ધરી,
સાધુ થયા પણ સાધના સ્વપ્ને શક્યા ના કેં કરી;

છોડી શક્યા ના વિષય કે જગદીશ ના ભણ્યા જરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૧

પૂરો પગાર મળે છતાં પણ ચોરી જો નોકર કરે,
ઉંધું ચતું સમજાવીને નિત શેઠના અંતર ઠરે;
માલીકને ઉલ્લુ ગણી કાઢે બધા ઘરના વરા.
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૨

નમુના બતાવી ઉમદા ને ભાવ તેનો ઠરવે,
જો કે હુળાહુળ ઉર ભર્યું પણ અમી જીભને ટેરવે;
પછી માલ માટીથી ભરો આપી કરે દમડા ખરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૩

અધિકાર ગજવે અમલનો રક્ષક છતાં ભક્ષક બની,
વીંટાય ગોળે કીડીઓ ત્યમ હાજરી ખડી આપની;
તત્કાળ તહોમત મુકવા તૈયાર ખાંધી ઘુઘરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૪

પરબો કરે પુણ્યારથી દર્દ દામ કામ કરાવતા,
પણ પાણી પીત્રા માગતાં પૈસોજ પ્રથમ કઢાવતા;
એવા જીવોને મારી રોવા જેવું થાય છે જરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૫

મજૂરી કરાવે કાળીને પછી દામ નહી આપે પૂરા,
ઉસ્તાદી ઉત્તમ વાપરે બહુ બોલત્રા થઈને શુરા;
શું જોર એ પામર કરે ડોળા બતાવે કાતરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૬

- અણુતોલ લાદે લાર મૂરખ મૂક પાણી ઉપરે,
ખોરાકમાં ખડ પાણી પૂરાં સાંભરે ત્યારે ધરે;
ધન મેળવ્યાની ઝંખના શું એહને ઉભાગરા ?
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૭
- મંદિરમાં ઇશ્વર વસે પણ ભેદ નિર્ધન ધનિકનો,
પામે પ્રસાદી પ્રેમથી જાણે સગો કેા નજીકનો;
ધક્કા ગરીબોને પડે નિશ્વાસ નીકળે સુંસરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૮
- યુક્તિ અનેક કરેા છતાં પણ પાણી પયમાં મેળવે,
વળી શીણ નાખી ઉપરથી ઝાહક તાણું મન હેળવે;
સગપણ નસગી બહેનનું સમ ખાય જાણે કાંકરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૧૯
- પોકાર પ્રભુ દરબારમાં આ સર્વનો પહોંચે ખરો,
પરિણામ ભોગવવાં પડે ત્યારે ઉઠે મન ખરખરો;
કહેવાય નહી કેા આગળે આવે ઉદરમાં આકરા,
છે માલ મીઠા મફતના પણ જીરવવા છે આકરા. ૨૦

દરિદ્ર નારાયણ પદ

- ઘર ખેતરાં ને દાગીના યુડતાં દિનોદિન વ્યાજમાં,
તરણાં મુખે લઈ તે છતાં દિન કાઢવાના લાજમાં;
ઉધાર મળતું અટકતાં શું ખાઈ રહેવું આકડા ?
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૧

મેમાન આવે મ્હોડું સંતાડી છુપાઈ ચાલવું,
મારી તમાચો લાલ મુખડું રાખી ક્યાં લગી હાલવું ?
માચું મળે નહીં થીંગડું ક્યાં મોળીયે પછી કાકડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૨

માગેલ ખાટી છાશ મીનડાં ઢાળી નાંખે ગોતીને,
મ્હોં વાળવા એસે ત્રિયા કયમ છાની રાખે રોતી તે ?
કુટે ચુલે ત્યાં તાવડી ભરવા શું લોટે ફાકડા ?
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૩

ઉઘમ મળે નહીં લેશ કાવડીયું નવી ચીજ થઈ પડી,
ચિંતા તણી ઉપાધિની નિત મંદગી હોયે ખડી;
ચિત્ત સર્વનાં ગર ગર ફરે જેવા પ્રજાપતિ ચાકડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૪

વ્યહવારનું કરવત અરે પળવાર ના આધું ખસે,
લડકી ઉઠેલો અગ્નિ એ પછી દાહ કરતો નસનસે;
લીલામ ક્યાં કરીયે જઈ ? એ કુલિનતાના જાકડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૫

પ્રલયાગ્નિ આ હીણી દશાનો એક આત્મા જાણતો,
વટ રાખવા મ્હેનત વડે પાડોશી ના પીછાણુ તો;
કદિ વાઘરી માટે અરેરે ભેંસ મારે થઈ ખડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અફીણના નથી તાકડા. ૬

ઉંટ ખાય મ્હોડું પહોંચતા લગી છે અખતરો એ કયો,
પણ સ્નેહીઓના સ્નેહનો સહુ રંગ છેવટ ઉતર્યો;

- બ્રહ્માંડથી અદકાશિરે ઉપકારના એ માચડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અશ્રીણુના નથી તાકડા. ૭
- કંઈ વાર કે તહેવાર હોળીથી હીણા કહો શું ગમે ?
ઉડી અશાન્તિમાં જીવન અટુલાં બની જ્યાં સમસમે;
પોકાર ક્યાં જઈને કરે ? ઉભરાય દુઃખના રાફડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અશ્રીણુના નથી તાકડા. ૮
- કહેવાય ઘર ખાતું પીતું ને ખાનદાનીનું ખરું,
પણ દિનમાં ત્રણ કાળ આવે યમપતિનું નોતરું;
છે ધન્ય તો પણ ધિરજને જે ધર્મના નામે વડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અશ્રીણુના નથી તાકડા. ૯
- સાચા કનકનું પારખું પાંચે પરિક્ષામાં તર્યા,
રૂઠ્યા નવે ગ્રહ તે છતાં ટેકે નથી કદી છેતર્યા;
પ્રભુ સ્હાય થાજે જે જીવે ગરીબાર્ધના ગળી ગાંગડા,
તું મારવા રાજી પ્રભુ પણ અશ્રીણુના નથી તાકડા. ૧૦

વિમળ હૈયું વિભો ! દે જે. ૫૭

- કુવાનાં નીર ઠાલવવા; કરે છે કેસ ખેડુતો,
હીરા મોતી છુપાવાને; ત્રીજેરીનો નહી ટોટો;
નદીનાં નીર જે ઠરતાં, સમુદ્રે સામટાં સ્કેજે,
વિતક વાતું ઠલવવાને; વિમળ હૈયું વિભો ! દેજે. ૧
- દુઃખીના દુઃખના ઉભરા; ત્રિતાપે નિત્ય ઉભરાતા,
કહો ક્યાં પામીએ અમથાં, જીગરમાં સુખની શાતા ?

- વિસામાની જરૂરત શું નથી ? તું સત્ય એ કહે જે,
વિતક વાતું ઠલવવાને; વિમળ હૈયું વિભો ! દેજે. ૨
- મુંઝાયાં મન ધુમાડાથી; દીશા સુઝે નહીં કેઈ,
મળે એકાંત તો ઠરીએ; ખુંભે છાના કદિ રૈઈ;
હૃદય બોલે થવા હલકો; સુચવ તું માર્ગ સુઝે જે,
વિતક વાતું ઠલવવાને; વિમળ હૈયું વિભો ! દેજે. ૩
- અબાણી વાટ આથડતા; જડે ના સ્થાન ઠરવાને,
કહો કયાં ગોતીએ રસ્તો ? સુરક્ષિત થઈ વિચરવાને;
દયાળુ દેવ મોટો તું; અરજ આ અંતરે લેજે,
વિતક વાતું ઠલવવાને; વિમળ હૈયું વિભો ! દેજે. ૪
- જનેતાના ઉછંગે કેં; સુખે શિશુ સુખે કેવાં ?
પ્રણયીના આંસુડાં પ્રણયી; પ્રણયથી હા-હુએ જેવાં;
અમારી ભાવના છેલ્લી; હૃદય રેડાય હૃદયેજ,
વિતક વાતું ઠલવવાને; વિમળ હૈયું વિભો ! દેજે. ૫

—:૦:—

શરણું ૫૮

- કદિ કર્યાં નથી વ્રત તપાદિ કેં; નથી પૂજ્યા વળી સાધુ સંત કેં;
મધુકરી નથી મેં કદી દીધી; શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૧
- હરિ કથા સુણી હેતથી નથી; કદિ કર્યાં નથી તિર્થ ભાવથી;
હઠ હશે ઘણી વાતની લીધી; શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૨
- નથી કરી શક્યો દાન પાત્રને; પ્રભુ નથી ગણ્યા જીવ માત્રને;
મમત ખ્યાલીઓ મેં હશે પીધી; શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૩

હીન જનો કદિ દુઃખવ્યા હશે; ભુલી ગયો પ્રભુ કેમ સાંખશે ?
 સમજતો નથી શાસ્ત્રની વિધિ; શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૪
 જીવન સર્વ છે અવગુણે ભર્યું; અધમ દોષથી હીલ ના હર્યું;
 મરણુ વાટ શું સાવ છે સીધી ? શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૫
 અધમને પ્રભુ તું ઉગારતો; કરુણુ ભાવથી હીન તારતો;
 કર ગ્રહો તરૂં વિશ્વ વારિધિ; શરણુ રાખજો હે કૃપાનિધિ. ૬

જનનીનાં પયપાન. ૫૯

જનનીનાં પયપાન; અમુલાં જનનીનાં પયપાન
 માનવતાનાં મોંઘાં ઝરણાં (૨)

ઝરમરતાંજ નિહાન.....અમુલાં

સાત્વિકતાનાં શુદ્ધ સનાતન (૨)

દિલડાંનાં દે દાન.....અમુલાં

નેસર્ગિક જાતિ બળ જીવન (૨)

જગવે જ્યાં લગી જાન.....અમુલાં

અમી રસના એ મીઠા ઘુંટડા (૨)

શિખવે મોટપ માન.....અમુલાં

સ્મિત આંખડીયે બહાલપ વરસે (૨)

કરીયે સુખનાં રનાન.....અમુલાં

પવિત્રતાની એજ ત્રિવેણી (૨)

શું ગઈએ ગુણુ ગાન ?.....અમુલાં

દુઃખી ન જીવે. ૬૦

કંઈ નવીન કે કંઈ પુર્વ યોગાયોગ માયા બંધને,
અજ્ઞાની જીવે જ્યોત્ષ્ણી મમતા તણી જો ગંધને;
જ્ઞાનિ અવસ્થાની ભલે ત્યાં લિપ્તતા કંઈ એ હજો,
દુઃખ હાડ લાગ્યું એ જીવન નિશ્ચે ટકે નહીં જાણજો. ૧

છેતું પડ્યાની સોચના એ જીવ કંઈ વિસરે નહીં,
કરવો પ્રપંચ પડે સહુ. પણ જ્યોત્ષ્ણીયું જોતું અહીં;
ઉઘાટ એને એક થાવું હોય તે છોડે થજો,
દુઃખ હાડ લાગ્યું એ જીવન નિશ્ચે ટકે નહીં જાણજો. ૨

ઉપાય થાયે તે કરો જ્યાં રૂપીઓ રાશી ઠયો,
જોનાર ઝીણું પારખે કે જીવ છે જીવમાં મર્યો;
ભુલથાપ દેતાં વાર શું? ચેતો કદી તો માનજો,
દુઃખ હાડ લાગ્યું એ જીવન નિશ્ચે ટકે નહીં જાણજો. ૩

ટુકડા કયાં બે નોટના ને અડધીયું ખીડી દીધું,
પહોંચ્યા તણી મળી ખખર કે ખીજું ખીડાયે કયમ સીધું?
એવી રીતે એ જીવ જીવન એક રૂપે સમજજો,
દુઃખ હાડ લાગ્યું એ જીવન નિશ્ચે ટકે નહીં જાણજો. ૪

એ કાર્ય કારણ ભાવથી આવેલ મૃત્યુ લોકમાં,
ને દૈવી સગપણ એ પ્રમાણે આવી મળતું કોકમાં;
વહેવારનું જે ધુંસડું નિરપેક્ષ ભાવે તાણજો,
દુઃખ હાડ લાગ્યું એ જીવન નિશ્ચે ટકે નહીં જાણજો. ૫

શ્રીમંતાઇ. ૬૧

પ્રભાતે સેજથી ઉઠી નિશાએ સેજમાં સુએ,
 ન બુદ્ધિ ત્યાં સુધી કલ્પી શકે પ્રતિકુળતા શું એ;
 મસાલાથી કઢેલાં પય પીતાં સોના તણા ખ્યાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે? ૧

મળે મોટર સફર કરવા; સીનેમા મન મગન કરવા,
 પડે જો તાપ તો છત્રી; સદાસેવક શિરે ધરવા;
 ખરચવા વીશ સુરતી તો; અરે જ્યાં રોજ નહી ચાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે? ૨

કમાવાની કશી ચિંતા? કમાનારા કમાવી દે,
 દિવસને રાત રાજી થઈ; બધું લક્ષ્મી જમાવી દે;
 ખુશામતખોર એવાના; સંબંધે થાય કેં ન્યાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે? ૩

હુકમમાં હાજરી દેતાં; ચુકાયું તો મુઆ જાણે,
 પ્રયત્નો સૌ વૃથા જાયે; ભીંજાયે શું કદી પહાણે;
 અહોનિશ ટાંટીયા ટુટે; જીભલડી જેમ એ હાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે. ૪

ગરજ જ્યારે પડે ત્યારે; હસીને એહ બોલાવે,
 વિનય નીતિ બતાવે બહુ; મધુરો મોહ ઉપજાવે;
 મળે શું છાયડો કેદી; ઉંચો જ્યમ તાડ-કે દાલે ?
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે. ૫

મહદ જો માગવા જાઓ; જણાવે વાયદા ખોટા,
અગર તો મુઠીઓમાં કે; વળાવે આશના ગોટા;
ખરે ટાણે ખુટે ત્યાં શું ? દરદ એ એમને સાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો, પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૬

ગરીબો સહુ ગુલામો છે; કરે છે ક્યાં મદત સેવા ?
અહોનિશ એજ લેજાંમાં; ભરેલા ખ્યાલ છે એવા;
ગરીબોનાં જીગર ફૂણાં; વિધે એ ભાવના બાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૭

અમે શ્રીમંત દુનિયાના; બધા સુખ લોગનાવારસ,
અમારા સ્વાર્થ વિનાની; બધી સૃષ્ટિ વૃથા ફારસ;
અમોને જેહુ જેઈએ તે; વિના કેવી રીતે ચાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૮

ઉનાળામાં મીઠું ટાઢું; ગરીબો જો પીએ પાણી,
શ્રીમંતો ના-શકે સાંખી; બતાવે લાલચો જાણી;
શિયાળુ માટલું લે કહે; ઉનાળું આપશું કાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૯

કનકના જે ચુડાવાળી; મદત માગી કરે દાતણ,
સડેલું શાક આપે તો; કહે જ્યમ સાંભળે સો જણ;
અજાણે ના પડાયે તો; તુરત પાતાળમાં ઘાલે,
દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૧૦

હજારો દિન તણી મહેનત; પલકમાં જાય ધોવાઈ,
નથી સ્થામે મળ્યા કેદિ; ઉઠે ત્યમ મારવા ધાઈ;

ભલે શ્રાવણ તણા નીરો; પછી તો દડદડે ગાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૧૧
 છુપાવાં કેં પડે પાપો, અગર લેવા પડે શાપો,
 વદાયે એક અક્ષર શું ? ગુણી ગરદન ભલે કાપો;
 અરેરે પેટમાં કોંશું ? ગરીબો કયમ કરી ઘાલે,
 દીનોનાં દુઃખ શ્રીમંતો; પીછાણે શું વિના ખ્યાલે ? ૧૨

બળીયા. ૬૨

કેં વિવિધ કૃણ કુલ પાનને વળી ધાન્ય પ્રભુએ છે કર્યા,
 એ સ્વર્ગના સ્વાદો સદા માનવ ચરણમાં છે ધર્યા;
 નિર્દોષ પંખીના શિકારે તે છતાં શાને ગયા ?
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૧
 આવે દયા જે દેખતાં એ રંક પ્રાણી ઉપરે,
 કયમ ઘાતકી થાતાં નહીં તમ હૃદય લેશે થરથરે;
 કેં કર્મ કૃણ સિદ્ધાંત લક્ષે કોઈ દી પણ છે લહ્યા ?
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૨
 કુદરત તણી શોભા રૂડીએ મોંઘું સંગ્રહ સ્થાન છે,
 જેવાં તમારાં બાળ બચ્ચાં એમ એ સહુ જન છે;
 અપરાધ એ મોટો પ્રભુનો કેમ મન વિસરી ગયા,
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૩
 પામર તણાં વિનાશનો ઉદ્ધાસ તમને શું ગમે ?
 સુખ દુઃખ કેરી લાગણી સહુ જીવમાં સરખી રમે;

કિરતારની કરુણા તણા ગુણ કેમ કહો જાયે કહ્યા,
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણુ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૪
 માનવ જીવન મોંઘું જગે સૌ જીવને સંરક્ષવા,
 એ કાયદો વિસરી અરે ક્યમ દોડતા જીવ ભક્ષવા;
 એ પાપના બદલા પછી શી પેર તે જાશે સદ્યા ?
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણુ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૫
 જ્યમ આંગળીના ટેરવામાં ફાંસ તમને સાલતી,
 ત્યમ મરણ ઘાથી એમને શું શું હશે પીડા થતી ?
 મરવું નથી શું આપણે ? દિન ચાર આયુના રહ્યા,
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણુ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૬
 દુઃખ આપનારા કૂર માનવ રાક્ષસો શોધી તમે,
 નિર્દોષને સંભાળવા શાસન કરો એ તો ગમે;
 કીર્તિ વધે કિરતારના દરબારમાં જડશે દયા,
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણુ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૭
 સામે તડાકે શોધીને વિક્ષેપ વાધ વડૂ હણો,
 જે માનવોના જીવનને દિન રાત ઘોખો દે ઘણો;
 બળબુદ્ધિનો વિકાસને પરમાર્થ જેમાં છે રહ્યા,
 નિર્ભળ તાણું ભક્ષણુ અરે કરવા નથી બળીયા થયા. ૮

માડીનો જાયો. ૬૩

બાપુના રાજ કુળ દીવડારે,
 ખમ્મા માડી જાયા વીર; (૨)
 પનોતાં પીયર અમર તપો,
 વધો બહાલનાં રૂધીર. (૨).....રે બાપુના

સંસાર વૃક્ષની ડાખળીરે,
 અમે પંખીડા પ્રવાસી; (૨)
 સુખ દુઃખ રેડવા ફેકફી,
 ઉડી આવશું ઉઢાસી. (૨).....રે આપુના
 પત્રો હલાવી વાયુ ઢોળશેરે,
 હૃદય સાક્ષીઓની લહાણ, (૨)
 એમાં ગનીમત માનશું;
 ઉડી આશના ઝેંઘાણ. (૨).....રે આપુના
 આશિશ ઢોળશું ઉરનીરે,
 લેતાં ભામણાં રસાણ, (૨)
 દેવોના દેવની દયા વરો,
 સુખ સ્વર્ગના સ્નેહાળ. (૨).....રે આપુના
 મોંઘાં સંદેશ અમે મોકલીરે,
 ખબર પુછશું સદાય (૨)
 અશ્રુ આનંદનાં રેલતાં,
 નિત અંતર કુલાય. (૨).....રે આપુના
 તાપે તપેલી જેવી મેદનીરે,
 પ્રથમ વૃંટીએ ફેરાય (૨)
 તેવી તમારી વિમળ કીરતિ,
 દેશે દેશ ગવાય (૨).....રે આપુના

ગુજારી દિન લેવાના. ૬૪

- મળે તાજાં ભલે લોજન; પુરણ પ્રીતિ પ્રસેવાનાં;
અને ફાંકા પડે તો બસ; ગુજારી દિન લેવાના. ૧
- મળે શય્યા પલંગો જો; સુહાગી રાજ જેવાના;
ઉમંગે લોટીએ ધુળમાં; ગુજારી દિન લેવાના. ૨
- ભલે નિંદો ભલે વંદો; અમે હા ના ન કહેવાના;
સંબંધી શત્રુ શું અમને? ગુજારી દિન લેવાના. ૩
- બધું સારું બધું બુંરું; પડે તે કબ્ત સહેવાના;
પતંગી રંગ માનીને; ગુજારી દિન લેવાના. ૪
- ગણ્યું મારું અને તારું; સ્વધર્મો માની સેવાના;
પરિણામે મીડું મોટું; ગુજારી દિન લેવાના. ૫
- કઢાયા દૂધ પીધાં કે; ઉઠાવ્યા માત્ર મેવાના;
કહો શું યાદ એ કરીએ? ગુજારી દિન લેવાના. ૬
- કટુ મીઠાં ફળો ચાખ્યાં; રહ્યાં કેં બાકી હેવાના;
મરણની વાટ જોતાં કે; ગુજારી દિન લેવાના. ૭

હૈયું હાથ જ હોય તો. ૬૫

- જીવે તેહ જરૂર આ જગતમાં જાગી શકે જીવને,
ગાળી સો ગળજી પીએ નીરવળી આકીન રાખી મને;
જાણે ભૂત ભવિષ્યનાં છમકતાં જે વર્તમાને થતાં,
હૈયું હાથજ હોય તો ફિકર શું? ધિંગાની સાથે જતાં. ૧

ખોટો ખેલ ખમાય ના ખણખણે ખાંતે ખરા કારણે,
માથું મૂકી જરૂર દૂર ઝુઝતાં નીતિ તણા ધોરણે;
જે ઉરે નિત રામ છે રમી રહ્યો તે નૂર શું ખુટતાં ?
હૈયું હાથજ હોય તો ફીકર શું ? ધિંગાની સાથે જતાં. ૨

પીછાણે સહુ પેરથી વટવળી વ્યહવારનો ઉજળો,
ચુકે ચીલો નહિ વળી ચીવટનો છે રાજગાદી મળો;
આવે ઓટ અને પછીજ ભરતી; એ સુત્રને ગોખતાં,
હૈયું હાથજ હોય તો ફીકર શું ? ધિંગાની સાથે જતાં. ૩

આવે જો અકળામણો અટપટી તોયે મુંઝાયે નહી,
શત્રુને સંતોષવા જીગરમાં તાકાદ પુરી જહીં;
સુધારે બગડયું બધું સહજમાં બ્રાન્તિ જરા ભાગતાં,
હૈયું હાથજ હોય તો ફીકર શું ? ધિંગાની સાથે જતાં. ૪

ટાંણે થાય ફીકર કે અમીર એ; વાતું બધી આવડે,
શિખીને જન્મ્યાંજ શું સહુ કળા; શોધ્યું ન ક્યાંએ જડે;
ચાલે ત્યાં પળવારમાં કપટના; જે લેદને બાણતાં,
હૈયું હાથજ હોય તો ફીકર શું ? ધિંગાની સાથે જતાં. ૫

ઘાવે ઘાવ કરી શકે વિગતના; ને ખાય સામા વળી,
ઘોળ્યાં હોય અપ્રીણ જો મરણનાં; તોયે પી-જાણે વળી;
ખાલ્યાં વેણ ચુકાયના ધરમનાં; મુવા પછી પાળતાં,
હૈયું હાથજ હોય તો ફીકર શું ? ધિંગાની સાથે જતાં. ૬

મેલાં હૃદય. ૬૬

જોડાય જાણે જન્મથી જે નિકટના સગપણ વિશે,
પૂરણ હિતેચ્છુ હોય એવું મરણ સુધી એ દીસે;
પત્નો ન ખાવા દે કશે શું વાત ઉત્તર દેશું એ,
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૧

ઉડી ઉડી બહુએ કરે કંઈ ઘાલ મેલો પણ વળી,
બુડી બતાવે નીકળી પણ ભીની થાય ન આંગળી;
પ્રેમાળ આંસુ પાડીને પગ પાવલાં જો કે ધુએ,
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૨

ઋણાનુબંધે હિતપરનું દોડી દોડીને કરે,
ઘરનાં ભલેને ટળવળે કે અફીણ ઘાળીને મરે;
મ્હોટા નફાની આશથી લોખાં બની ત્યાં તો ખુએ,
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૩

જગની ઉકેલે આંટીઓ પગમાં બળે દેખાય નહીં,
જીવને પડે જો વેઠવું તો તે કશું લેખાય નહીં;
વેરાચ્છેનો દાવો કરતાં ઘાત ના પાછું જીએ,
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૪

લંકા લુંટાવા દે ઉઘાડી આંખથી પરવા વિના,
ફીકર કયે શું થાય ? આફતમાં પડે શંકા વિના;
માતાં થયા ખાઈ મફતનો માલ આંસુ શું લુએ ?
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૫

ગોળો અને ગોફણ પ્રભુ જ્યાં હાથથી લે આંચકી,
ત્યારે ઉરે સમજાય મોટી ભૂલ થઈ ગઈ છે નકી;
કુદરત કને કંઈ કારગત ચાલી શકે નહીં ત્યાં રૂએ,
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૬

ભાગ્યે લખ્યું માની ભલે ને ભોગવી લે પાછળે,
પણ હૃદય તો તેવા જીવોનું રાત દી નિશ્ચે બળે;
સંતોષ માની જીવવું “જીભ થાય કાળી બંધુએ,”
મેલા હૃદયનાં માનવી ઉતારી દે ઉડે કુવે. ૭

ભાગ્યની મહત્તા. ૬૭

સિન્ધુ પિતા જેનો સહોદર વેદ છે ધન્વંતરી,
સાક્ષાત ભગિની લક્ષ્મીજી ને બનેવી વળી શ્રીહરિ;
શિવની જટામાં સ્થાન પણ શું ઈન્દુક્ષય રોગી ટળે ?
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૧

વરદાન દીધાં દૈત્યને ત્રિપુરારિએ કેવાં બુઝ્યો ?
પણ આક ધંતુરો અને વિજયાતણો પોતે ભુવો;
નાચે દિગંબર થઈ સ્મશાને ભુત જ્યાં ટોળે વળે,
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૨

ધાતા જગતનો એક પ્રદક્ષા આઘ જે કહેવાય છે,
છે જગતમાં કહેવત “કુંવારી ડોશી શું રહેવાય છે ?”
તોપણ સરસ્વતિ દેવીને નારદ કુંવારા ! શું કળે ?
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૩

સચ્ચરાચરે વ્યાપક અને પ્રદ્યાંકના નાયક વળી,
તે દ્વારપાળ બની ઉભા પાતાળમાં જ્યાં છે બલિ;
શું લક્ષ્મીની લાલચ હતી ? કે ઘર જમાઈ થઈ હજે,
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૪

લંકા વિભિષણને સમર્પી અમર પણ એ'ને ક્રીધો,
હનુમાનજીને તેલ સિંદુર ન્યાય એ કેવો ક્રીધો ?
અપરાધ વિણ દેવી સીતા તે છેહ પામી ટળવળે,
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૫

ભાગીરથીનું પાન કરનારાં અમર પદને વરે,
મહાદેવજીના મસ્તકે જે રાત દી વાસો કરે;
રે ભ્રષ્ટ થાતાં નિજ પદેથી તેહ પાતાળે ભળે,
સુખ સ્વર્ગનાં ઉત્તમ ભલે પણ ભાગ્ય વિના શું મળે ? ૬

ઝીણી ઝીણુવટ. ૬૮

ઉઠે એક નિમેષમાં મનુ ઉરે; તકોં કહો કેટલા ?
ને ભાગે લઇને વળી પરિણમે; કદપો તહીં તેટલા;
ભુલે સાધ્ય અસાધ્યનો નિયમ ત્યાં; બ્રાન્તી વિશે તે પડે,
ઝીણામાંય ઝીણી જગે ઝીણુવટે; જોતાં પ્રભુ સાંપડે. ૧

માયાના વિસ્તારમાં કમીકએ; તારો ગુંથ્યા ચીવટે,
નાના કેમ ગણાય એ ગહન સૌ ! વીંટેલ સૃષ્ટિ પડે;
ધુદ્ધિ માનવની વિચાર વમળે; જો ઘાટ ચત્તે ઘડે,
ઝીણામાંય ઝીણી જગે ઝીણુવટે; જોતાં પ્રભુ સાંપડે. ૨

કેવું એકજ તત્વમાં અમલિતે; બીજાત્મ છે વિસ્તર્યું ?
 શું એ લેહ અલેહનું અટપટું; નિરૂપણે નિસ્તર્યું ?
 એણી સર્વ પ્રકારની પ્રચલિતે; જીવો ચડે કે પડે,
 ઝીણામાંય ઝીણી જગે ઝીણવટે; જોતાં પ્રભુ સાંપડે. ૩

ન્યાયાધાર વિના કૃતિ કંઈ નથી; નિર્માણનીતિ પૂરી,
 સ્વેચ્છાચારીપણે કર્યું કયમ કહું; દેવી અને આસુરી;
 લેહો એ પ્રહ્લાંડના સમજતાં; ઉન્માદ ઉંચે અડે,
 ઝીણામાંય ઝીણી જગે ઝીણવટે; જોતાં પ્રભુ સાંપડે. ૪

વૈધવ્યના કોડ યાને વૈદિક વિધિનું ખૂન. ૬૯

સુખી વસંતતણી વહે કંઈ મ્હોર આંખે આવીયો,
 કંઈ ચેતના મન્મથતણી સંદેશ સુખના લાવીયો;
 એ આમ્રના આ સ્વાદનો ટહુકાર ક્યારે નાખશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૧

સહચર વિલોક્યો ઓળખ્યો સહકાર સ્વીકૃત થઈ ગયો,
 વળી પ્રણય ગ્રંથી ગુંથીને આત્મીય ભાવ રમી રહ્યો;
 સ્વપ્ને નહીં ધાર્યું હતું તોફાન વિખુટાં પાડશે,
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૨

કરવત મુકાયાં વહેરવા એ સ્નેહની મૂર્તિ પરે,
 ઇર્ષ્યાગ્નિમાં હોમાઈને અર્ધાગ આજે ચરચરે;
 એનાં નિરાશ્રિત આંસુડાંરે ! કોણ લુંછી નાખશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૩

જનની તણું ધાવણ હજી તો હાંતમાં રસબસ ભર્યું,
સંસારના સંસર્ગનું પહેલું હજી તો નેતરું !
અટકળ અધુરી રહી ગઈ એ દંપતિ કયમ સાંખશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૪

તલવારની એ ધારપર કદિ ચાલતે શૂરી ખરી,
વિષ પાન કીધું હોત નીતિ ધોરણે એ સુંદરી;
પણ રૂઢીના અન્યાયનો આ માર્ગ કયમ એ કાપશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૫

એ ઉભય દેવી હૃદયની ફરીયાદ ઇશ્વર-ધામમાં,
છાંટા સહુજણ સાંખશે ઉભા હશે જે કામમાં;
આરામ અગ્નિ આપશેરે ત્યાંસુધીમાં શું થશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૬

જ્યાં લગ્નને ફારસરૂપે ક્ષણવારમાં નાખ્યું ભુંસી,
કાજળ ભર્યું જ્યાં કોડથી તે કોધથી નાંખ્યું લુછી;
પતિ જીવતા વિધવાપણું એ કેમ બાળા રાખશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૭

શું લગ્નની કિંમત ? હજારો રૂપીઆ પાણી કર્યા,
શું ધર્મની ધખની ? પ્રતિજ્ઞા દેવ સામે ઉચર્યા;
શું સમ પઢીના વ્રતતાણું ખંડન જનો સ્વીકારશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક ચાખશે ? ૮

ગીતો ગવાડ્યાં લગ્નનાં શું પાન ચાવી સોદાલાં ?
ત્યાં કોલસા ચાવી અરે ! કયમ હૃદય દુઃખ્યાં દોદાલાં ?

- તકરાર કોની હંડ કોને કોણ એ વિચારશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૬
- શું ઠીંગલા ને ઠીંગલીનો ખેલ આ અંતર ગણ્યો ?
 શું આત્મજના પ્રેમનો આ દહાવ નવલો છે લણ્યો ?
 શી વાતથી મન માનશે ? આ પોલ શી વિધ ચાલશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૦
- વૈદિક લગ્નો તોડવા શું ધર્મને અધિકાર છે ?
 શાસ્ત્રાર્થ કરવા પંડિતો કે કે અહીં તૈયાર છે ?
 બ્યહવારમાં વિટંબણા કરી કેટલાં ઘર ભાંગશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૧
- ઝાશી મર્યાનો ભય નથી જમ દ્વાર દેખી જાય છે,
 તૃણવત જીવન નિર્દોષનાં અસ્થિર કંઈ દેખાય છે;
 આજે થયું કાલે થશે એ કોણ કહો અટકાવશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૨
- દરકાર રાખી દિલમાં આ પ્રશ્ન જો પુછાયતા,
 મનનો શુરૂ સ્વયમેવ મન મમતા તણ જટ થાય તો;
 તોફાનનાં વાદળ તુરત એ દૂર પોતે સારશે,
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૩
- ગદા રોગમાં ઔષધ કટુ આંખો મીંચી પીલું પડે,
 લંઘન વડે દિન ચાર કાયા કંપવાથી લડથડે;
 આરોગ્યના દ્વારે ખરે પણુ આખરે પહોંચાડશે,
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૪

જ્યાં ધર્મના ખડાને ઝરે સધવાપણું હુંટાય છે,
 ને ઉજવવા તે ઉત્સવો નિજ માત મન મલકાય છે;
 મોઢાં મીઠાં કરી સાકરે શું ધામ અક્ષરમાં જશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૫

કલિયુગમાં પુછનાર કેને કોણ છે શુભ ન્યાયથી ?
 નાગાં બની નાચે બલે નીચ લાગણી કે દ્વાયથી;
 આવ્યું પતન નજદીકમાં જોશી નવું શું ભાખશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૬

ઈશ્વર ભજનના ઝોળવા શું એ વિના ખુટી ગયા ?
 સધવાપણું ઉતારતાં ના હૃદયના ટુકડા થયા ?
 જ્યાં પિતૃજન કે સ્વર્ગથી બે આંસુડાં ટપકાવશે,
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૭

વાડા વિષે શું ધર્મ ઇબરો કરી કાયમ રહ્યો ?
 કે નીતિના ચારિત્ર્યનો વિશ્વાસ શુમાઈ ગયો;
 ઘોળે દીએ દીવો લઈ—શું માર્ગ કે બતલાવશે ?
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૮

નિર્માણ આવું ભાગ્યમાં જો હોય તો પણ ઉર બળે,
 તો હોંસથી હાથે થતાં કયમ ના હૃદય સહુ કળકળે ?
 ઈન્સાફનો બહલો ખરેખર સત્ય કુદરત દાખશે,
 કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૧૯

બગડી સુધરવાની નથી હઠીલાઈ હોંશે—જે કરી,
 તીર હાથથી છુટી ગયું એ કેમ જાશે વિસરી ?

- પ્રલયાગ્નિનો પોકાર શ્વાસોન્ધ્રીસથી નિત શાપશે,
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૦
- ઉકળેલ શોણીત અંગનું શું સ્વપ્નમાં શીતળ થશે ?
કે પ્રકૃતિના સિદ્ધ ધર્મો તેય બુઝા થઈ જશે ?
લાલી હજી લાગી નથી એ દીલ હૃદયમાં દાઝશે,
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૧
- દીધેલ પાછું દાન લઈ કયમ આત્મ યજ્ઞે હોમિયું ?
શું શાસ્ત્રનો અધિકાર ? અંતર લેશ છે ઉકેલિયું ?
ત્યાગી ભલે લૌકિક રૂઢીને લોક મ્હોમાં ચુંકશે
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૨
- જોયું ન જાણ્યું હોય તે આશ્ચર્યમાં બુડી જતું,
રે તત્ત્વ ચિંતનમાં નથી આ કાર્ય કારણ રચતું;
ગેળી ધડાકો ધર્મના નામે જીવન ડોલાવશે,
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૩
- પ્રચલિત જીવનની ઘણી આવી પડે આંટી ધુંટી,
તો તંતુઓ સંભાળથી શું ના શકે યત્ને છુટી ?
પણ ભાવનાનો લેદ નોખો કેમ શંકા ટાળશે ?
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૪
- જાણે અજાણે દૂધમાં મીઠું લગીર મળી ગયું,
એ દુધને વંદાડશે પરિણામ એ નિશ્ચય થયું;
દઈ દોષ સર્વ ભાગ્યને ભવનિદતાં વિરામશે,
કલ્લોલ નારી કુંજમાં કયમ જ્ઞાન પાવક આખશે ? ૨૫

આત્મયોગી. ૭૦

જીવનની ઝુંપડીએરે (૨) યોગી આત્મ રામ છે હોજી
 આશાઓના વિધવિધ સાધે યોગ (૨)
 માયાની લઈ માળારે (૨) બેઠો આઠે જામ છે હોજી...જીવનની
 મમત્વના મૃગ ચર્મરે (૨) આસન એનું સ્થિર છે હોજી
 તૃષ્ણાઓની ધુણી ધખે દીન રાત (૨)
 ઇષણીયાં વિષયનાંરે (૨) હોઆમાં શુરવીર છે હોજી...જીવનની
 ત્રિવિધી તાપે તપતોરે (૨) વળખાં ભલુતી ચોળતો હોજી
 લાગણીયુંની લંગોટી મજબુત (૨)
 ઉંધું ઘાલી ખાંતેરે (૨) વાતું વિજ્યા ઘોળતો હોજી...જીવનની
 ચીંતા કેરો ચીપીયોરે (૨) મુકે નહોંએ હાથથી હોજી
 ભલાભલાને પુંમડે પાણી એ પાય (૨)
 ત્રેવડ કેરી તુંબીરે (૨) છોડે નહી સંગાથથી હોજી...જીવનની
 ચતુરાઈની ચલમેરે (૨) ગાંજો ગરજનો કુંકતો હોજી
 જીગતી જોળી જેના લીધે પુખ્ત (૨)
 અંતરને મંદિરીયેરે (૨) સ્વપ્ને નથી એ કુંકતો હોજી....જીવનની

કળિયુગ. ૭૧

ચાવીસે કલાક જીઓ ધંધા ને વ્યાપાર જગે,
 જેટલી પ્રકારના તે બેના બડે થાય છે;

પુરૂષ પામર ઉંધું બાલી દૂર બેસી રહે,
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૧

બીજા યુગ વિશે બેને આધિન કરેલ એકે,
એક બેના શરણે એ આજ વરતાય છે;
મમત કે પરિખળ હોંશિઆરી હારી જાય,
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૨

ઘર છોડો ગામ છોડો નાત છોડો જાત છોડો,
પણ વાત વહેવારની બધે અટકાય છે;
બેમાંથી જો એકે હોય તો તો આંટી ઘુંટી છુટે,
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૩

ભોંઠામણ થાયે ભાગ્યે ભાયડો બનાવ્યો શાને ?
પણ પુછ્યા વિણ ક્યાં કે પાણી એ પીવાય છે ?
હઠ કરે હાથમાં શું ધુંમાડાના ગોટા આવે ?
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૪

શાક લેવા જાય કદિ શેઠાણી તો સસ્તું લાવે,
પછી શેઠ નોકરની ધૂળ તો કઢાય છે;
ભલેને માલિક શેઠ ચાવીયું શેઠાણી પાસે,
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૫

હાથ દીધે આમલાનો ભાર ઉચકાય નહીં,
કાળને આધીન શુરા શાણાઓએ થાય છે;
વટ રાખવાનો વહી ગયો અવસર બધો,
કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૬

વારા પછી વારો આવે જમાનાની રીત એવી,
 ડેરી નાથે વારો આવે એમાં શું ઉપાય છે ?
 મુછ તણા વળ બલભલાના ઉતાર્યા કાળે,
 કળિયુગ કનક ને કાન્તાનો કહેવાય છે. ૭

પાણી. ૭૨

પાણી વિના નદી કુવા સરોવર શુન્ય દીસે,
 પાણી વિના ફળ ફુલ ધાન્ય નવ થાય છે;
 પાણી વિના તલવાર કમરે બંધાય નહીં,
 પાણી વિના મોતીની શું કિંમત અંકાય છે ? ૧

પાણી વિના નર નારી જીવન જીવન નહીં,
 પાણી વિના જીવથી શું જીવીજ શકાય છે ?
 પાણી વિના ઘોડા તણી ગણુના ખચ્ચરે થાય,
 પાણી વિના પાણીઆરાં કહો શું પુખ્તય છે ? ૨

પાણી વિના તરવાની હોંશિઆરી કોણ જાણે,
 પાણી વિના વિજય શું વિગ્રહે વરાય છે ?
 પાણી વિના જગની ઔધાણી ના નોંધાણી રહે,
 પાણી વિના પારખું શું વિદ્યા તણું થાય છે ? ૩

પાણી વિના કમાણીયે કહો કોણ કરી શકે ?
 પાણી વિના કહો પુરાં પેટ કંઈ ભરાય છે ?
 પાણી વિના પુખ્ત દેવતણીયે કરાયે નહીં,
 પાણી વિના ભવાઈ કે ભાટાઈ શું થાય છે ? ૪

પાણી વિના અઢારે વરણુ કરે ધંધો ક્યાંધી ?
 પાણી વિના હીરા કંઈ હબમે પહેરાય છે ?
 પાણી વિના પ્રભુતાર્થ પ્રભુતણી ઉંઘી બાયે,
 પાણી વિના કોણ નહીં માર માર થાય છે ? ૫

ખિરદ. ૭૩

અધમ અપરાધીઓ કેરા; કરુણ પોકારથી આજે,
 જગતની બ્રહ્મ શુહાઓ; દુઃખી રવથી અરે ગાજે;
 હવે ઉપાય ખુટ્યા સહુ; કરૂં કેવી રીતે તારું ?
 ખુડેલાંને બચાવાનું; ખિરદ તારૂં પ્રભુ મારું. ૧

જીવેના દોષના કોશો; નિહાળ્યે અંત આવે શું ?
 પચેલાં પાપ કર્મોમાં; તને મ્હોડું બતાવે શું ?
 કૃપા સિન્ધુ ગણાયે તું; ઘણી થૈ પાય હું લાગું,
 ખુડેલાંને બચાવાનું; ખિરદ તારૂં પ્રભુ મારું. ૨

જીવેને આશરો વિશ્વે; ખીજું છે કોણ દેનારૂં ?
 ઉમળકો હેતનો લાવી; ઉરે કો ચાંપી લેનારૂં ?
 ત્રિવિધના તાપથી બચવા; કયે રસ્તે કહો બારું ?
 ખુડેલાંને બચાવાનું; ખિરદ તારૂં પ્રભુ મારું. ૩

અનાદિ કાળના જીવો; પડ્યા અજ્ઞાનના ખાડે,
 ગયા કદ્દો વીતી કોટિ; છતાં કો બહાર શું કહાડે ?
 પ્રભુ નાગા તણી સાથે ? થવાયે તું થકી નારું ?
 ખુડેલાંને બચાવાનું; ખિરદ તારૂં પ્રભુ મારું. ૪

બધી ભાષા બિખારી છે; જડે છે શબ્દ સૌ જ્યાંથી,
અરેરે માગવા માણી; લઉં શબ્દો કહો ક્યાંથી ?
ગણુઓ આપ માળી કે; ઉજડ આ થાય છે ખાણું,
ખુડેલાંને બચાવાનું; બિરહ તારૂં પ્રભુ માણું. ૫

શિકારી ગોળી મારીને; ભુંજે અંગારમાં પંખી,
કહો સાત્વિક સંતોથી; તહીં જોવાય શું જંખી ?
તમે તો સંતના સ્વામી; નિહાળો કેમ આ આણું ?
ખુડેલાંને બચાવાનું; બિરહ તારૂં પ્રભુ માણું. ૬

નમેરા થાઓ ના ચાલે; જીવો સૌ કંઠ પ્રાણે છે,
ભુખે ભાંગ્યા પગે બોળે; મરીને માત્ર તાણે છે;
ઈજત કે આબરૂની તો; ગવાયે દી ઉગે ફાણું,
ખુડેલાંને બચાવાનું; બિરહ તારૂં પ્રભુ માણું. ૭

નયનથી લોહીનાં ટીપાં; દુઃખે ટપકી રહ્યાં જોને ?
ખરો આધાર તારો ત્યાં; વિનવીએ શું ખીજા કેને ?
ગરજ સહુથી ગળી માટે; દિવસ ને રાત તો બાણું,
ખુડેલાંને બચાવાનું; બિરહ તારૂં પ્રભુ માણું. ૮

હીંચ. ૭૪

ઉગમણા મ્હોલની મેડીયુંરે સખી માઈં મન મોહું
ગાજે મોટા ભાઈની ગેડીયુંરે.....સખી
ગેડી જડેલ સોના મુઠ્ઠીરે.....સખી
ભાણી હથે આજ રૂઠીરે.....સખી

ઝીણી ધુધરીયું ઝણકેરે.....સખી
 જોલે મોટા ભાઈ છણકેરે.....સખી
 એનો સ્વભાવ અમે જાણીયેરે.....સખી
 કાઢવી ખસ ટાઢા પાણીયેરે.....સખી
 માગી હશે સોના માછલીરે.....સખી
 ગોખી હશે વાતું પાછલીરે.....સખી
 ચાલો વીરાને વારીએરે.....સખી
 ડાહ્યાં ભાભીને નવ મારીએરે.....સખી
 માગી લેવાના કેડ છેરે.....સખી
 શશી રવી રાંઢલ તણી જોડ છેરે.....સખી
 રઢયું કર્યાના આજ દિન છેરે.....સખી
 આપણા કુળનું આકીન છેરે.....સખી
 ચાલો ભાભી પહેરો ચુંદડીરે.....સખી
 ગીતો ગાશું ફરી કુંદડીરે.....સખી
 ભાગમાં લાગ મારે રાખજોરે.....સખી
 રૂસણું ને રીસ કાઢી નાખજોરે.....સખી
 કાલે તમારી રઢયું પુરશુંરે.....સખી
 પછી અમારી કસુર શુંરે?.....સખી

કેમ કર્યું ? ૭૫

બધી વાતે હોય ભુખ સાત તો દુકાળ જેવી,
 તેમાં કાચું પાકું પછી કોણ જુએ થાળમાં ?
 ચોગ્ય કે અચોગ્ય હોય ન્યાય કે અન્યાય હોય,
 કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૧

સંયોગોને સાચવવા મુશીબત પડે કેવી ?
 જીવ જોડા ખાણે થાકી કહે હવે ખાળમાં !
 “મુંગે માર્યું ભક્ષ” એના જેવું ત્યાં તો બની જાય,
 કેમ કર્યું એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૨

બુદ્ધિ બળી હોય પણ બાજી વિધિ હાથ બધી,
 પામર બિચારા જીવ પકડાયે જાળમાં;
 નફ્ટ થવાનું નવ બને તો હોમી દે જીવ,
 કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૩

કંકુ તણા ચાંદલાની આશ કોને હોય નહીં ?
 પણ વેળા વિપદની ફફડાવે ફાળમાં,
 ધાર્યું હોય એક તેમાં બની જાય બીજું ત્યારે;
 કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૪

પ્રભુ તણી દયા આજે કળિયે કબજ કરી,
 મેરૂ જેવા મટી ફરે તરણના હાલમાં;
 ગરીબોની વાત છોડો ધનવાનો ક્યાં છે છુટા ?
 કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૫

ઢાલમાં કેવું છે પોલ ? તે તો અનુભવી જાણે,
 પાણી તાણું પુર શું રોકાયે નાની પાળમાં ?
 “ઉપરકી અચ્છી અચ્છી; ભિતરકી રામ જાણે,”
 કેમ કર્યું ! એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૬

મોટાનું ઢંકાઈ જાય નાનાનું વંચાઈ જાય,
 પણ કાળું કંઈક હોય ઘરે ઘરે દાળમાં;

ભીડો ભલે ફાલી જાય ચાર દી બાહરવાના,
કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૭

અટપટા ઘાટ નિત સમાજે ઘડાય કોટિ,
માટે શાણા કહે “કશું પરનું નીહાળમાં;”
ગાડે નાવ નાવે ગાડું એમ કૃતિ ચાલ્યા કરે,
કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૮

તાણુતના ટાંચે કોઈ હિંદુ સપડાઈ જાય,
“આવી કસ્યા યા હુસેન” કહી કુટે તાલમાં;
તેવી રીતે જગ સપડાયું પરાધીનતામાં,
કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૯

દશા ફરી દિન ફર્યા રિતી ને રિવાજ ફર્યા,
માણુસોનાં મન ફરે એમાં તું કંટાળમાં;
પાશેરામાં ખેડી બોણી હજી તેડે ખેલો છે ખેડાર,
કેમ કર્યું ? એમ તે પુછાય કળિ કાળમાં ? ૧૦

સંધ્યાની ઝાલર. ૭૬

જંજાળ જકડ્યા જીવડા ને સૂર્યક્ષિતિજે ઉતર્યો,
આયુષ્યનો દિન એક તારો આજનો એછો કર્યો;
થઈ છે નહીં થાનાર પૂરી વાસનાની હાજતો,
સંધ્યા તાણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૧

આ આટલું કીધું અને છે આટલું કરવું હવે,
એ વિધ આરો આવવાનો છે નહીં કદિ સો ભવે;

- કે હી નથી કહેનાર કે “તૈયાર છું પ્રભુ આજ તો,”
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૨
- ઇચ્છા હશે વા નહોં હશે શું કામ એ કંઈ લાગશે ?
ઉંદર બિલાડી લઈ જતી ત્યમ ઢોલ શું કંઈ વાગશે ?
ભીખ માગતો જીવ હોય કે ગાદીપરે વિરાજતો,
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૩
- દરરોજ ઝાલર વાગતી નિતના સમે નિયમે કરી,
તું સાંભળે નિશ્ચે છતાં આ વાત છે મન ઉતરી ?
જડ નાદનો ઉપકાર ને સૌ જીવપર કેવો થતો,
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૪
- આ ધર્મનાં સ્થાનો જનો ચેતાવવા કેવાં કીધાં ?
સૌ ગામડાં કે શહેરમાં હજી કામ ચાલે છે સીધાં;
ખડુ ઢોલ ત્રાંસાં શંખનો અણકાર કેવો વાજતો ?
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૫
- અજ્ઞાન પામર જીવનો શું દોષ માયા અટપટી,
રજ આંખમાં ખટકયા તણી પીડા તણી શી અટપટી ?
“થઈ આરતી વાળુ કરો” એ યાદ આવે હાજતો,
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૬
- સંધ્યા તણી એ આરતીના નિયમના સ્વીકારમાં,
છે તત્ત્વ ઉંડું કેક દિ તે ઝાળળે અધિકારમાં;
ચુકે સ્મરણ ના ચીવટે ભવપાર એ ઉતરી જતો,
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે ને કાળ શિરપર ગાજતો. ૭

સિદ્ધાંત ઉત્તમ કેટલો ? વિષ્ણુ હામ દે ઉપદેશ જે,
ઉપકાર એનો એટલો; સાદો નિયમ શું બેશ છે ?
આદર્શ એ ઉત્તમ નમુનેદાર ધર્મે છાજતો,
સંધ્યા તણી ઝાલર કહે બે કાળ શિરપર ગાજતો. ૮

ભારતની દશા. ૭૭

કાશ્મીરથી કન્યા કુમારી દ્વારકાથી જોપુરી,
લટકી રહી સહુના જીવનપર મોઘવારીની છુરી;
નિર્ધન દશા દુઃખદાયિની વ્યાપી રહી સહુ નસનસે,
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કૈં આજસે. ૧

દુષ્કાળ સહુ સારાતણો દિનરાત અનુભવ તો થતો,
આશા ફળે એવો નથી ઉપાય કે બતલાવતો ?
વિશ્વાસનો છાંટો નથી વ્યવહાર તો ક્યમ ચાલશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કૈં આજસે. ૨

ખેતી ખુડી કૃષીકાર થાક્યા શું ફરી એ ઉઠશે ?
વ્યાપારની રૂખ રહી નહીં કેના ઉપર કે ફઠશે ?
નોકર થયા તૈયાર શું કલદાર આંખો ફાલશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કૈં આજસે. ૩

રાબ્બ થવું સહુને ગમ્યું સુખરૂપ ભાળી પાલખી,
પણ ના વિચાર્યું કે “લલાટે છે લખી કે ના લખી” ?
સો લોઈ શેઠ બને પછી કે પાલખી ઉપાડશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કૈં આજસે. ૪

જળડુંજ જાણે જાણું છેતે જોર કંઈ ભાવિતણું,
વળાણું બધાને એક સરખું ભુત આ સ્વાતંત્ર્યનું;
છૂટા મુકીને કેશ માથાં ઘુંણતા કેા ખાળશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કેં આળસે. ૫

છે રોગ શું ઉડો ? અને ઉપચાર કેવા થાય છે ?
ઝાઝી સુચાણી આણતાં વંદીજ વેતર જાય છે;
ત્રિતાપના સંતાપ શું આ યુગમાં કેા ટાળશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કેં આળસે. ૬

મધ્યાહ્નની પીડા થકી મુકાય ભારત શી રીતે ?
શી રીત મડદા ઉઠીને આ દુષ્ટ આક્રતને જીતે ?
જ્યાં શ્વાસની આશા નથી ત્યાં અમરતા શું મ્હાલશે,
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કેં આળસે. ૭

દિન ઉગતાં વ્યવસાય જાવકનો શરૂ થઈ જાય છે,
પણ આવકની સાંજરે બસ પોકતો મુકાય છે;
એ આંસુડાના સાગરો વીરલો કયો કહો ખાળશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કેં આળસે. ૮

ઠીકરાં તણાં નાણાં કરે ખાડો પુરાવો જે નથી,
કલદાર કયાંથી લાવવા પછી એટલા મારી મથી;
શું મોર પીંછના ચાંદલે કદી આંધળાઓ ભાળશે ?
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કેં આળસે. ૯

બસ તેલ મરચું આંબલીને ખાટું દહીં નિત ખાવું છે,
ઔષધ પીવું ગમતું નથી ને સાજું સત્વર થાવું છે;

જે ધૂળ ઘોયો હોય તે જીવતાં લગી જી આજશે,
ભારત જીવે દિન ચાર અમથું મરણની કે આજશે. ૧૦

વાલ સોનું. ૭૮

વાવડીનો વાણીયો વટાવા જાય વાલ સોનું,
સુખડીનું ભાતું કર્યું ખાવા ખાંતે વાટમાં;
પાસેતો મીયાણો વળી સાથે લીધો સાચવવા,
લાગ પડે લલકારે લુંટારને ઘાટમાં. ૧

ખપોરના ટાણે થાકી બેઠા જ્યાં ખાવાને કાજે,
શેઠે દીધી સુખડી એ મીયાણાને માનથી;
બહલો વિવેકનો ત્યાં વાળવા પાસેતે પેલે,
ડુંગળીને રોટલો નિવેઘાં અભિમાનથી. ૨

ઉપકાર તણી ફેડ અપકાર રૂપ બની,
અભડાયું સુખડું ને ભુખ્યો રહ્યો વાણીયો;
કાળ ચડ્યો કારમો ને સુખડું કુવામાં નાખ્યું,
તેમાં છેડે બાંધ્યું સોનું ખોયું એવી કહાણીયો. ૩

જોખમહારી. ૭૯

ત્રણ વર્ણ કેરા ગુરુ કર્યા દઈ જન્મ પ્રાદ્ધાણના ઘરે,
પણ ગુરુપણું હોવું ઘટે તે તો મળે નહીં આખરે;
તરવું અને કયમ તારવું લીખ માગતાં પાકું, સીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં કીધું? ૧

ક્રીધા નરોમાં નરપતિ સદ્ધર્મથી રક્ષક થયા,
પણ શુદ્ધ ક્ષાત્રત્વે તપે એ શૌર્યની કયાં છે હવા ?
દુષ્કાળ રોગે પીડિત ભૂમિનું પાણી કેં બાચે પીધું ?
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં દીધું ? ૨

વ્યાપાર ને ખેતી તણા વ્યવસાયમાં વૈશ્યો થયા,
પણ અન્ન વસ્ત્રોના ઉધારા તો કરાચે શું હયા ?
પાખંડીમાં ખપીએ છતાં ના આપીએ પાછું લીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં દીધું ? ૩

શૂદ્રો થયા પણ દામ માટે સર્વ સેવા વેચતા,
ઉંચને અડાવા કારણે સૌ વાતથી આગળ થતા;
માણસ તરીકેની મહત્તા આંકવા ઉર ના બીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં દીધું ? ૪

રે ગુરુ થયા જગના પરમ પદ આપવા અધિકારથી,
પણ આત્મ સત્તા પ્રકટ કયાં ઝળકી ઉઠી સંસ્કારથી ?
આશ્રય અપેક્ષા રાજ્યની મળવા કદી પણ જો કીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં દીધું ? ૫

સેવક થયા સન્માનથી પણ મર્મ સેવાનો ભુલ્યા,
મોટા ગુરૂના શિષ્ય માની રાત દી મનમાં કુલ્યા;
આપે મુઆ વિષુ સ્વર્ગમાં ઝટ પહોંચશું માની લીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમહારી બળ નવ કાં દીધું ? ૬

શાસ્ત્રોક્ત વિધિએ સમ પદીમાં લઈ પ્રતિજ્ઞા પરણીએ,
ને સાત કરીએ સામટી મુકી રખડતી ધરણીએ;

જીવો મરો કે પાપના ડુંગર કરો મન ના લીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમદારી બળ નવ કાં દીધું ? ૭

અવની પરે આદર્શ યુવતિ નિવડવાના કોડથી,
ગઈ સાસરે સંસ્કારી થઈ હૈડાં તણી બહુ હોડથી;
પણ ઉંબરે પગ મુકતાં વટલાઈ જ્યાં પાણી પીધું,
દીધી ભલે જગદીશ જોખમદારી બળ નવ કાં દીધું ? ૮

ઈં માન કુલાચારને ગુણિયલ ગૃહસ્થાશ્રમ કયો,
પણ પિતૃ દેવ અતિથિનો આત્મા કદીએ નવ ઠયો;
દારિદ્ર્યનેવાધી પ્રજા એ નાવ શું ઉતરે સીધું ?
દીધી ભલે જગદીશ જોખમદારી બળ નવ કાં દીધું ? ૯

વિખુટાં પંખી. ૮૦

બહુ ફરથી આશા ભર્યું કંઈ પંખી ટોળું ઉતર્યું,
પાણી અને ચારા તણી ખરી અટકળે અહીંઆ ઠર્યું;
પણ ઈશ્વરી અવરોધ વાવાઝોડું ઓચીંતું ચડે,
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૧

લીલા કહો કલ્પાય શું ? અવિનાશીની આમાં કશી ?
ક્યાં ક્યાં પડેલાં કે હશે ? કુર જાળમાં કેવા ફસી ?
ઘટના ખુરી વિધવિધ વિધિની આવી કયમ આડી નડે ?
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૨

ઉંડા જીગરની ભાવનાના તાર અન્યો અન્યના,
શું પહોંચતા એ કંઈ હશે સંદેશ સહુ ચેતન્યના ?

કે કલ્પનાનાં સ્વપ્ન સુખ દુઃખનાં પરસ્પર શું પડે ?
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૩

મારાપણું મમતા વડે મન માની લે છે ત્યાં લગી,
જીવને જીવનના તંતુના સગપણરૂપી છે વાનગી;
વિયોગનો સંયોગ થાયે ત્યાં સુધી તો તડકડે,
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૪

શું દૈવને આની દયા નહીં આવતી હોયે જરી ?
એની કૃપા જો હોય તો સૌએ મળે પાછાં ફરી;
આનંદ અશ્રુ ઢોળતાં મૃદુ હાસ્ય કેવાં ખડખડે ?
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૫

સાળં અને તાળં પ્રભુ એ સર્વને લેટાડજે,
દુઃખમાં ફસાયા હોય તો તું જહાર સત્વર કહાડજે;
નિર્દોષ એ લલકારની મીઠાશ કયમ ઉરે અડે,
વિખુટાં પડ્યાં વંટોળીયે પંખી વનોવન આથડે. ૬

આશા આંખો. ૮૧

મારે આંગણીયે આશાનો આંખો
ફાલ્યો ફુલ્યો છે
ફાલ્યો ફુલ્યો છે; જીવડે એમાં ફુલ્યો છે.....મારે
રંગ પતંગી પણ સૌ લોભે
હાનવ દેવ ફસાયે

લક્ષ ચોર્યાશી મેની મધ્યે
આનંદે અથડાયે
પડહો શુરૂએ ખોલ્યો છે (૨).....મારે

ચિત્ત ચકલીયો માળા બાંધે
કલ્પિત સૃષ્ટિ માંડે
માંજર રૂપી કાળ જપાટે
મરી છૂટે તો છાંડે
ભવ એ લેટે ડુલ્યો છે (૨).....મારે

જ્ઞાન રવીનાં જો અજવાળાં
આત્મ તેજ પર અગ્નિ
સત્યાસત્ય પીછાણુ પડે ને
ઉંઘ્યો જીવ જગાવે
જગના ઝોલે ઝુલ્યો છે (૨).....મારે

ઉતાવળ. ૮૨

ખેતરમાં ટાંણે કદી ભાત આવી પહોંચ્યું નહીં,
એવું જાણી ઘરે આવ્યા મળ્યું ત્યાં વધામણું;
હાથે વીંછી કરડ્યો તે કેવી રીતે રાંધે વહુ,
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૧

ખાતે દુધપાક ક્યોં મેમાનોને પીરસવા,
પણ થયું ડહાપણું એમાં તો સંભારણું;

- ભૂલથી સાકર સાટે નીમક નંખાયું પછી,
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૨
- દુકાળના દિન કાઢ્યા હોય ઘસી ટાંટીયાતે,
સવારે વાવીને મન થાય સાંજે હું લણું;
પણ પાક પાકવો તે પ્રભુને આધીન ખ્યારા,
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૩
- વાટ જોવરાવી ઝાઝા દીએ આવે અધરણી,
આશા ત્યાં અંધાય છોડ થાશે વહુને ધાવણું;
પણ આડી રાત તેની વાત શું કરાય બાપુ ?
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૪
- ચોરી કરી ચોર માલ લઈ ગયા ઉંઘમાં તે,
સમજાયું સવારે જ્યાં ખુલ્લું દીકું બારણું;
આપી ફરીઆદ પણ માલ શું રસ્તામાં પડ્યો ?
ઉંચા નીચા થાવું તેમાં નકામું છે આપણું. ૫
- કેરી ખાઈ ગોટલો સુકાવી વાળ્યો ક્યારામાં તે,
રીસ કરી રેડયું તેના પરે પાણી ચોગણું;
પણ આંખો એટલામાં એકાએક ઉગે ક્યાંથી,
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૬
- પાસ થયા બદલનું પ્રમાણ પત્રક દેખી,
નોકરીની અરજીનું ચાલ્યું ત્યાં લખામણું;
પણ જગા ખાલી પડે ત્યારે નિમણુક થાય,
ઉંચા નીચા થાવું તેમાં નકામું છે આપણું. ૭

પુરે પુરા હામ આપી ગાડીની ટીકીટ લીધી,
અગાઉથી બેઠા પ્લેટફોર્મમાં જો ઘણું;
પણ ગાડી લેટ હોય તેમાં શું ઉપાય ચાલે !
ઉંચા નીચા થાવું એમાં નકામું છે આપણું. ૮

વિનવણી. ૮૩

અપૂર અવની આખીને; પરીપૂરણ બ્રહ્મ તું એક,
વિકૃલ વિનવીએ તને; શું માનવ રાખે ટેક ?
કર્મના બંધન પ્રાણીને; કદિ છોડે નહીંજ લગાર,
પરમારય ક્યાંથી કરે ? એ પામરનો અવતાર. ૨

દીધા વિના નવ પામીએ; એ શાસ્ત્ર કયું તે ઠીક,
પણ જેને મળતું નથી; તે ક્યાંથી દે ધરી ણીક ? ૩

ગૌરવ એ ગવરાય છે; શુભ નામ અશરણા શણું,
દીન દુઃખે બની દુબળાં, પ્રભુ પામે પણ બહુ મળું. ૪

એવાની બહાર થવી ઘટે; પ્રભુ ખિરદ તમારું એજ,
રાજી કરો વિભુ રંકને; દઈ સદ્ભાગીનાં તેજ. ૫

ધરમમાં જેની ધાંખના; તેના હાથ ન ખોટી પાઈ,
ચમ્મડ હોય લખેશ્વરી, એ લાગે કંઈક નવાઈ. ૬

જ્યારે સુહામાને તે દીધું; ત્યારે માન્યો કેવો પાડ ?
સન્મારગમાં વાપર્યું; એ રંક ભક્તિના લાડ. ૭

દરિદ્રતાના દુઃખમાં સહુ; પાપ તણો છે વાસ,
 કેટિ ભવે એ કયમ તરે? એ તો થાવું ઘટે છે ઉદાસ. ૮
 શત્રુ થયા રાવણ સમા; તેનો સઘ કયો જ ઉદ્ધાર,
 તો આ જીવનાં કષ્ટથી; દિલદાઝે નહીં શું લગાર? ૯
 વળી વળી કહેવું પડે; એ તો અમને આવે લાજ,
 માધવ મ્હેર કરો હવે; પડું પાપ પ્રીતે મહારાજ. ૧૦
 અજ્ઞાની શું ઓળખે? તારી મોટપનો મહીમાય,
 શારદ નારદ શેષથી; જો પાર નહીં જ પમાય. ૧૧
 થોડું ઘણું કરી માનીને; હવે સ્હાય બનો જગદીશ,
 કરગરતાં નહીં આવડે; નમું ચરણે રાખી શીશ. ૧૨

અનુકંપા. ૮૪

દયા દાન તણી જરી નેગવાઈ હોય નહીં,
 એવે ટાણે હાથ નેડી કામ સહુ સારને;
 પણ કાળ ક્ષેધને આધીન બની કદિ તમે,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતણું બહુ વિચારને. ૧
 એવાના અંતર તણી હાથ ઝટ લાગી જાય,
 પુણ્ય પરવારતાં ન પછી લાગે વાર ને;
 પાછળથી પડે નહીં પૂરણ પસ્તાવું માટે,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતણું બહુ વિચારને. ૨
 કાળ જાય પણ પછી કહાણીયું તો રહી જાય,
 રંગે રંગે રોગ લાગે નકી તમે ધારને;

- લાભ લવલેશ નહીં નકી નુકશાન એવું,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતાણું બહુ વિચારજો. ૩
- જીવતાં મરેલાં જેવાં જીગર ધાયલ જેનાં,
 પાપનાં એ પુતળાં બને તે કદિ ઠારજો;
 પણ પાપ હસતામાં લાગી જાય તેથી કહું,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતાણું બહુ વિચારજો. ૪
- ધન્દ્રાસન ઉંધાં પડે એનો જો નિશાસો લાગે,
 “કેડે જેહું રાંક શેરી ભરે” એ સ્વીકારજો;
 આપણા ભલાને માટે ગમે તેમ થાય પણ,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતાણું બહુ વિચારજો. ૫
- અનુભવ જોઈ જાણી કરી આ કથન લખ્યાં,
 સાચે સાચું માની તમે અંતરે ઉતારજો;
 કરમના લાગી થાવું પડે નહીં એવી રીતે,
 દુભવતાં દિલ દુઃખીતાણું બહુ વિચારજો. ૬

ધાયલ જીવો. ૮૫

- કૂરતા વિધિની કેટલી? ધડીયો ગણાયે જીવનની,
 ભાવિ ઉદયના તર્ક કિલ્લા વાટ જોતા પતનની;
 અંતર દુઃખોના ઉભરા કંઈ મુકવા મારગ નહીં,
 ધાયલ જીવો મરવા પડ્યા ઘોંકાવતી ગરબું તહીં. ૧
- દશ દિશે કેં રાહત મળે એ આશરો નથી જ્યાં રહ્યો,
 ઘટવટ ઘણી ઘટના તણી તે રોગ શું જાયે કહ્યો ?

દષ્ટી ટશુમશુ તલસતી કંઈ શુભ આશે દ્રઢ રહી,
ઘાયલ જીવો મરવા પડ્યા ઘોંકાવતી ગરજું તહીં. ૨

આફત ફળે ઘેરાયલો એ માંડવો માયા તણો,
ટકશે હવે ક્યાં કેટલાં ? ગભરાટ ફેલાયો ઘણો;
શું આગ લાગે તે પછી ખોદાય છે કુવો કહીં ?
ઘાયલ જીવો મરવા પડ્યા ઘોંકાવતી ગરજું તહીં. ૩

જ્યાં નિમિષમાં અગણિત શંકાઓ હૃદયમાં ઉદ્ભવે,
નિર્ણય નહીં ઉતરે કશો દિલ દાઝતું દુઃખના દહે;
પોકારનાં પાણી નયનથી જાય છે છાનાં વહી,
ઘાયલ જીવો મરવા પડ્યા ઘોંકાવતી ગરજું તહીં. ૪

મારું ગણી મમતા હૃદયની કોણ પ્રભુ વિણ દાખવે ?
સાચો કૃપાનિધિ હોય તો હૃદ થાય છે આતો હવે;
તતકાળ બહારે આવજે તું વાત આ લક્ષે લહી,
ઘાયલ જીવો મરવા પડ્યા ઘોંકાવતી ગરજું તહીં. ૫

ઉદ્યમ. ૮૬

હિંમત મરદનું છે રૂઝું હુથીયાર અડચણ કાપવા,
યુક્તિ બતાવે માર્ગ નરને ભાવી ઘટના। માપવા;
અજ્ઞાનતાનો ધર્મ છે જીવ આફતે અટવાય છે,
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદ્યમ વિપદને ખાય છે. ૧

“બગડયું અરે આતો બધું કરશું હવે શું” ? એ સ્મરી,
અચતા વિશે ખેસી રહ્યાથી જાયશું સહુ સુધરી ?

- લોકો હસે કરી પારખું એ શું બલા પોવાય છે ?
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદમ વિપદને ખાય છે. ૨
- સાધન અને શક્તિ પ્રયત્નો કારણે લાગે ખરાં,
વળી ક્ષેત્ર અનુકુળતા તણાં હોતાં નથી કંઈ પાધરાં;
એ વાતનો સ્વીકાર કીધા વિણ શું ઉપાય છે ?
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદમ વિપદને ખાય છે. ૩
- પ્રતિકુળતાને પહોંચવા સામું જીગર ધરવું ઘટે,
નિર્માણ વિધિના ધાવ શું કંઈ આવતા થોડા મટે;
વહેવારની ઝડીઓ જીવોને આકરી પરખાય છે,
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદમ વિપદને ખાય છે. ૪
- આશ્રયતણો શુભ ઓળવો એ સમયમાં લાગે ગળ્યો,
પણ સ્નેહીનો વિશ્વાસ શું ? વખતે મળ્યો કે ના મળ્યો;
માટે કહ્યું કે “હાથ છે જગન્નાથ” કંઈ સમજાય છે ?
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદમ વિપદને ખાય છે. ૫
- મરવા થકી ડરવું નહી છે મરણ પ્રાણી માત્રને,
પણ મ્હોડું ના ઉઘડાવશે હિત મ્હાઓ તો કુપાત્રને;
વિધિએ લખ્યું નિરમાણ છે “થનાર તે તો થાય છે”,
વળખ્યે વિપદ કંઈ જાય નહીં ઉદમ વિપદને ખાય છે. ૬

પાણીના જીવ. ૮૭

- જેવો પ્રાણ તણો સંબંધ પ્રભુ તે; પિંડે જડ્યો છે જગે,
તેવાં જીવનજીવ કેં સુખ દુઃખે; પ્રીતિ વિશે ના ડગે;
રે ! રે ! કેમ થવાય ત્યાં અલગ ? એ; અભ્યાસ છે આકરો,
પાણીના જીવ પાણીથી પ્રભુ તમે; ના દૂર કોઈ કરો. ૧

હાઝયા ઉપર ડામના અનુભવો; જાણે સહે વેદના,
ખીજને સમજાય શું વિપદના; તારો ઉંડા ભેદના;
કાંસામાં લટકેલ કો જીવ દુઃખે; ચીલે બની ગાભરો,
પાણીના જીવ પાણીથી પ્રભુ તમે; ના દૂર કોદી કરો. ૨

ખારાં નીર વિધિ તણાં પણુ ભલે; એ એમને છે અમી,
મીઠાં નીર હરે નકી જીવન તો; શું દોષ કે છે કમી ?
જેને જે વિભુ તે દીધું નિયમથી; તેનો કશો ઉભરો ?
પાણીના જીવ પાણીથી પ્રભુ તમે; ના દૂર કોદી કરો. ૩

માયાની અદ્ભુત કેં અવનવી; ભેદી દીવાલો છુપી,
કીધી તે કીરતાર છે સ્થળ સ્થળે; બુદ્ધિ શકે ના ખુંપી;
મર્યાદા કરી આપી તે સરવને; “ કે આટલું વાપરો,”
પાણીના જીવ પાણીથી પ્રભુ તમે; ના દૂર કોદી કરો. ૪

કરવું અને કહેવું. ૮૮

કહેનાર કહી છુટે છતાં કરવું સરળ હોતું નથી,
કરનારને વિધે નડે જ્યારે જીએ યત્ને મથી;
સો કોસ ચાલે બળદ ઘાણીનો છતાં અંધેર છે,
કરવું અને કહેવું ઉભયમાં લાખ ગાડાં ફેર છે. ૧

રસ્તો બતાવે જેમ પંથીને કરી કો આંગળી,
તેથી તુરત ઇચ્છિત સ્થાનક શું જવાનું છે મળી ?
મુંઝાય મારગ દેખતાં જ્યાં ત્રણ દિશામાં તેર છે,
કરવું અને કહેવું ઉભયમાં લાખ ગાડાં ફેર છે. ૨

મન માગી રાહત સૌ સ્થળે કંઈ આયતી મળતી નથી,
કે હોય નહીં ઉભા વળી સંગાથ ભેટા સારથી;
આવે લુંટાડે લુંટવા દેખાય કર સમશેર છે,
કરવું અને કહેવું ઉભયમાં લાખ ગાડાં ફેર છે. ૩

તો પણ ઘણો ઉપયોગ કહેનાર તાણું સુણતા થતો,
ખાહોશીનો કંઈ ખ્યાલ સાધે સ્હેજ પણ મળતો પતો;
બસ એ ઉપર અટકળ બધી પછી બાંધવી બહોતેર છે,
કરવું અને કહેવું ઉભયમાં લાખ ગાડાં ફેર છે. ૪

ભુલ્યા ચુક્યા ભમવું પડે ધાર્યા થકી મોડું થતું,
વળી ટાઢ તડકો આપટું પણ કંઈનું કંઈ આવી જતું;
કડવા અનુભવ કેટલા એવા ઘણાના ઘેર છે?
કરવું અને કહેવું ઉભયમાં લાખ ગાડાં ફેર છે. ૫

રણુમાં સૈનિક. ૮૯

કટક ભાળીને કેમ ભટક તું ભાન વિના ?
ખટક રાખીને ખરૂં વટક છે વાળવું;
પટક પ્રમાદ બટ અટક ન એક પણ,
ગટક ગળેલું ધન ચટક સંભાળવું. ૧

લટક રૂપાળી તારી છટક તું લાગ ભેઈ,
ફટક ફટક નેજાં યશનું ઉડાડવું;
સટક સટક ઘોડો મારી મુકો શૂરવીર,
ઘટક ઘટક ઝેર ઘોળીને ખુડાડવું. ૨

નાદ. ૯૦

રતિ તણી ગતિ ભાળી મતિ મંદ થતી અતિ,
 સાન ભાન ભુલી ગાન તાનથી ગવાય છે;
 ઘાટ પડે વાટ નેતાં ઉલટો ઉચાટ વધે,
 દાઝ થાય દિલમાં કે રાજ આજ બાય છે. ૧

હુંટયો હુંટયો માલ જેમ હેયા કુટયો હાથ કરે,
 એવી વ્યર્થ આશ તણા પાસથી ઉદાસ જે;
 વીલે મહોંડે ઘોડે ત્યાં પૂજાય જુના નેડે નેડે,
 માર પારાવાર ખાઈ થાય ત્યાં નિરાશ તે. ૨

આફત. ૯૧

શૂર ગયાં નૂર ગયાં કેમ ભાગ્ય કૂર થયાં?
 મરણ હોકારા કરે “જીવ પરવારજે;”
 ઉંચી આંખ થાય નહીં દુઃખ કેં ખમાય નહી,
 આફતનું આલ કાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૧

હોશ કોશ હારી ખેઠા સાધનો સંહારી ખેઠા,
 નોધારી સ્થિતિને અરે સહેજ તો સુધારજે;
 કારી કંઈ લાગે નહી ઉઘમની ખારી ખોલ,
 આફતનું આલ કાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૨

ધારી ધારી લોકજીએ કેમ દી ગુબરી લે છે?
 ખુડતી અમારી બહાલા આખરૂ તું તારજે,

- જપ તપ નામ તારૂં રાત દી સંભારૂં વારૂં ?
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૩
- મોટાઈના માન સાન કરીને છુપાઈ બેઠા,
ભાન ભુલ્યાં દામણાને અરે ના વિસારજે;
નાવમાં બેઠેલ એકેએક પાપી હોય નહીં,
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૪
- બુલમ જણાતો જરી ભલે તને હોય નહીં,
કરુણાથી કષ્ટ કૃપાનિધિ દૂર સારજે;
પેટે પડ્યા સાપ પ્રાણી ઉછેરે છે પ્રેમથી તો,
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૫
- જગતની પેઠે કાનસાન તેં શુભાવ્યાં નથી,
જનને જીવાડવાનું બિરદ વિચારજે;
નમેરો થવાથી નાક ઉલટું કપાશે તારૂં,
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૬
- દુનિયાને દુઃખ તને ઓળખવા માટે પડે,
પણ તુટી જાય નહીં તાણતાં અપારજે;
ઘટે ખ્યાલ ઉઠો જરી અંતરમાં કરવો એ,
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૭
- થાય શું ઉપાય ? દહાય લાગોલાગ લાગી તેમાં,
હાય ! હાય ! કરે હામ જાય છે અકારજે;
ધીરજનો ઓળવો તું ધરમથી આપી હવે,
આફતનું આભ ફાટયું ઈશ તું ઉગારજે. ૮

પગરણુ. ૯૨

માગે વાંચે એવું આવ્યું ટાણું એ હું જાણું પણ,
પડે ના ઠેકાણું તેથી તાણું નિત ટાંટીયા;
નવસે નવ્વાણું બહાણું નાત ઉઘરાણું કરે,
ખાણું ખોદી નાણું કાઢે થાય છે ઉટાંટીયા. ૧

લોટે કરી કાણું વળી જલેખીનું બાણું દેવું,
શાણું કહે બહાણું વાયું છાણું સળગાવવું;
માણું માણું પતાસા લે છતાં ગાણું ગાય નહીં,
થાણું એ દેખીને કરી જુઠ્ઠાણું શું ફાવવું ? ૨

ઝારી. ૯૩

ઝારી આ સુધારી સારી મિનાકારી ભારી કામ,
કરી આપો ફરી મારે જરી જોવું ના પડે;
રામ તાણું નામ ત્યાં સુદામ આમ કોતરજો,
ગમે તેવે સમે મન રમે એવું ઉમડે. ૧

સ્વાલંબન. ૯૪

પાણી તાણી તાણી કરી હોય જે કમાણી તેને,
સુઝે જો ઉનાણી કદિ શેકે મુઠી ધાણી એ;
શાણી હોય રાણી થકી પણ એ ચવાણી દુઃખે,
કહાણીયું શિખાણી હોય જેવો ખેલ ધાણીએ. ૧

જાણીએ જીગર પુર્ણ પુણ્યનાં પ્રમાણી એને,
 વાણીએ વિવેક કરી નીતિ દહાવ દહાણીએ;
 પણ માયા મમતાનાં મૂળ મરી ગયાં તેની,
 છાણીએ તો ક્યાંથી જડે નામની એંધાણીએ ? ૨

નવરૂં નકામું. ૯૫

કામ તણું નામ નહીં ધામમાં આરામ નહીં,
 દામમાં બદામ કુટી ક્યાંથી હોય હાથમાં ?
 ગામમાં હજામ જોડે રામ રામ કરી જોસે,
 હિમ્મત હરામ છતાં લે તો સૌને બાથમાં. ૧

અવસર. ૯૬

શક્તિ વડે સ્થિતિ ટકાવા શાણપણ જે વાપરે,
 સુધરેલ શક્તિમાં વળી વિવેકથી વૃદ્ધિ કરે;
 આગળ અને પાછળતણે વિચાર વળી લક્ષે લહે,
 તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૧

આવક તણા આધારપર જીવક તણું ધોરણ રચે,
 નિયમિત ટાંણે ખાચ સરખું પેટમાં જેવું પચે;
 વિષુ કામ ધરની બહાર જેવું ચિત્તના ચટકે વહે,
 તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૨

સમતોલનું ધોરણ સગાના સ્નેહમાં ચુકે નહીં,
 વહેવારનો વટ લૌકિકે પામર બની મુકે નહીં;

વિધિ તણા જે ચાખખા ત્રિકાળમાં સમજી સહે,
તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૩

ગુંચવણ પડે ગુણીને પુછે જે લેલી વાત પટાંતરે,
પછી મનન આત્માથી કરીએ માર્ગ મધ્યે વિચરે;
વળી સત્ય ઉપર દ્વેષ નિત જેવું કરે તેવું કહે,
એ ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૪

પ્રારબ્ધનાં નિશાન બાંધી વગર પાંખે ના ઉડે,
કે વગર મહેનતનું વળી ના આંખ મીચીને ઝુડે;
ઉદાહરણ સદ્બોધનાં અંતર વિશે જે સંગ્રહે,
તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૫

કંઈ કામ કૌતુકનાં અનુપમ ઉકલે જો હાથથી,
તો તે છતાં બીડે નહીં બળીયા ખરોખર બાથથી;
શત્રુત્વતા સંધાય ત્યાં સપડાય નહીં દુરાગ્રહે,
તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૬

વાણી મનોહર સત્ય નિર્મળ જરૂર પુરતી જે વહે,
મુઠી ઉઘાડી નવ કરે કદિ લાખ વાતે વિપદે;
આવેશથી કદિ સ્વપ્નમાં દિલ કોઈનું પણ નવ દહે,
તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૭

ખેલી શકે સહુ ખ્યાલ ખેલો ખલકના ખાશી રીતે,
કયમ સહન કરવા મારવા ધા એ કળા જાણે પ્રીતે;
વણ વાંકથી ઝઘડો કરી ઝુઝવા કદી જે નાચહે,
તે ઓળખે અવસર ખરો નવ ઓશિયાળો પણ રહે. ૮

ચેટક. ૯૭

માળી તણી સાળી જે રૂપાળી તેણે છાની રીતે,
તાળી દીધી તાનમાં તે બાળી કાળી ચાકરે;
બાળી નાંખે એવી ભુખવાળી વાત સોંપી દીધી,
ખાળી ત્યાં તો જમણની થાળી દુધ સાકરે. ૧

બાળી પાપ તણી બાણી પાળી મરવાની આવી,
લાળી કરનારને ત્યાં માળી ઉઠ્યો મારવા;
કાળી તણા કાનમાંથી વાળી જ્યાં ખોવાણી ત્યાં તો,
પાળી વડે સાળી દોડી નાક તો સુધારવા. ૨

કળિથી ઉગારજે. ૯૮

અનાચાર અનહુદ જોયો સુણ્યો જાય નહીં,
વેર વિખવાદે વઢે રંક સાહુકારને;
લાજ આજ સાચવવી મહામુસીબત દિસે,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧

પિતા પુત્ર પતિ પત્નિ ભાઈ જ્ઞેન હોય છતાં,
વિશ્વાસે વંચિત સેવે સ્વાર્થના વિકારજે;
સગાઓએ સ્નેહ તજ્યો કાંચળી તજી દે સાપ,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૨

દાનસ્તા બનીને કરે દાવો ઉપકાર કાજે,
ફરજનો ધરમ તજાય નિરધારજે;
આપ વટહીને વટલાવા જગ મથી રહું,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૩

દીકરા સરાફ તણા પણ નીતિ ચોર જેવી,
ડોળી મારે વ્યાપારોને જેવો કંઈ ભુગારજે;
ખાધું પીધું ન્યાલ થયા દીવાળું નિરાંતે કાઢે,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૪

સવાયાના દોઢા થાય બમણા લેવાને જાય,
અટકાવે કોણ વ્યાજ ? ખરો છે સંહારજે;
ગરજે ગધેડા જોડે સગપણ ખાંધે બહુ,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૫

પાંખ માગે આંખ માગે રાખ રખાવટ દાખે,
દીનતા દેખાડે વળી સાંજને સવાર જે;
પણ છુરી બગલમાં રાત પડે ઘાત કરે,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૬

મેરૂ થકી હોય જેનો મહીમા અધિક છતાં,
બહલાય સઘ બહુ રૂપીનો બજાર જે;
ફકીર અમીર થાય અમીર ફકીર બને,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૭

નાત જાત નામ ઠામ ખરૂં જેનું જડે નહીં,
“મા મુળો ને બાપ જેનો ગાજર” તૈયાર જે;
રાજ કાજ તણા સાજ એવાને આધિન આજ,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૮

ધરમની ટીપ થાય ગોળ માખી ગળી જાય,
ગોલખો મંદિર તણા સદાએ ચિકારજે;

હિસાબીના હાંસીયામાં ટાંટીયા દેખાડે સીધા,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૬

ભાંડ ને ભવાયા વળી ગોલા રળી ખાય રૂડા,
રાંડી રાંડે રાંધી દેવા નીકળી અપારજે;
કામના ખહાનામાં કાળા કસબ કરાય કેવા ?
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૦

નફ્ટાઈ નાગી દીસે આંગળી ચીંધાય નહીં,
વઢવાડ કરે કહો નીકળે શું સાર જે ?
રૂસાણું લેવાય નહીં સાચુંએ કહેવાય નહીં,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૧

ચતુરાઈ ચાલે નહીં કરોને ચીવટ ભલે,
ચાલણીના છેદ જેવો નિત અધિકારજે;
પેટ પડયું પાણી પચે નહીં એવી લાગણી ત્યાં,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૨

બુઠાણું જરૂર હોય છતાંએ ઝલાય નહીં,
ગંગા ભાગીરથી ગણી કરવો વહેવારજે;
માથા સાથે શિંગ જડ્યાં હોય જો વિધિએ પછી,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૩

લાખ ઢોંગ હોય તહીં સાચું પરખાય નહીં,
અલ્લા સાટે મલ્લા સહે મક્તનો મારજે;
પાણીમાં જીવન અને મગરથી વૈરભાવ,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૪

તોલ ખોટા ખોલ ખોટા માપના હિસાબ ખોટા,
એવા ગડબડ ગોટા હાલે બહુ પ્રકારજે;
લેળસેળ વિના કશું નજરે દેખાય નહીં,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૫

દીલરખાપણું જેના અંગમાં જણાય નિત,
કડીઆ મળુર અને દરજી સુતાર જે;
રોજ માથે ચડે છતાં કામ દેવા રામ નહીં,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૬

શેઠને ભરાવા પાણી નોકર તાલીમ રાખે,
ચાકરની ચોટી શેઠ સંઘરે શ્રીકારજે;
બળીયાને મળે ભાગ બમણો એવી જ્યાં વાત,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૭

સાચું લેવું ખોટું દેવું ભાવ એ દરેક રાખે,
સુખ સહુ માગે રાવ રંક વારોવાર જે;
કુટીલ નીતિથી પ્રભુ છેતરતાં ડરે નહીં,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૮

મારીને હરણ હાથ તિરથે ધોવાને જાય,
છુટી જવા પાપ તણા પોટલાનો ભારજે;
મન મલકાય જાણે બખર નથી જ કોને,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજે. ૧૯

વાયરા જ્યાં વાય દસ દિશાથી એવાજ ત્યારે,
સુતર શું ચાલે સત્ય તણો કારભાર જે ?

આપવાને અટકળ વાનગી આ તો છે જરી,
દાસ તારો દીનાનાથ કળિથી ઉગારજો. ૨૦

ખોટી રાહત. ૯૯

રાત દિન રાહતની આશાએ ખવાય આંટા,
પણ પાછું વળતર વાળવા ન વાસના;
હરામનું હશે જાણે આવતું બધાને એમ,
મીઠા ખોલા સાથે એવી ઉત્તમ ઉપાસના. ૧

પ્રભુને પિછાણે નહીં વિવેક વખાણે છતાં,
હાજર હમેશ હોય જાણે વારે છાસના;
મહા મોટી આકૃતમાં ઉતરી ગયેલ એવા,
પાઠો પણ ભજવતા દુઃખથી ઉદાસના. ૨

લાગણી શું લેશ જે હમેશ વેશ ભજવતા,
લાડુ તણા લાલચુ જે થાય ખાંતે ખાંધીયા;
ગરજ શું પડી હોય ઓળખવા મન એને,
ક્યાં છે વટ સાચવવા વહેવારો કે ખાંધીયા? ૩

કમાણી કમાવા કરે અખતરા આવા એને,
નોકરી વ્યાપાર તણું કામ કહો શું પડે ?
હાંસલ હમેશ હોય નુકશાન નામે નહીં,
પાખંડ પૂજાય કેવું? એ તો વિદ્યા આવડે. ૪

પ્રભુ તણા ચોર અણહકનું એ ખાનારાઓ,
 રૌ રવ જે નરકની ચાતનાઓ લોગવે;
 ધિક્ક જીવતર અને ધિક્ક એની જનુનીને,
 હિસાબો ચુકાશે એના મરણના માંડવે. ૫

કુદરતનાં કૌતુક. ૧૦૦

- છુટેલી સાત મજલાના; છબથી કાચની હાંડી,
 નીચે ભૂમી પરે પડતાં; અગાઉ લે બચાવી તું. ૧
- અને ક્ષણ એકમાં વીંટી; હીરાની આંગળીયેથી,
 પલકમાં જાય ખોવાઈ; કશે ના લેઈ સમજાયે. ૨
- ઉગારે આગના દવમાં; અકલ્પિત યુક્તિ તું ચોજી,
 અભય વર મેળવી તારા; ઘણા દાનવ મરાયા છે. ૩
- હજાહજ પી સુતેલા કે; જીવેલા સાંભળ્યા કાને,
 ચલવતા મર્ણુપર કાળુ; મસાણે વિરમ્યા કે એ. ૪
- રમાડે સર્પ ઝેરીલા; ભણાવે કેસરી શાહુલ,
 નમે નર એજ નારીને; અજાયબ વાત એ કેવી? ૫
- ચરિત્રો લક્ષ્મીનાં કેવાં? છતાં લઈ સાસરે વસીયા,
 સીતાને વિણ અપરાધે; રૂચું કાં છેહ દેવાનું? ૬
- છતી આંખે દીવો લઈને; ઉતારે કૂપમાં ઉંડા,
 અને વણ તુંખીએ તારે; ભવાર્ણવ કે જીવોને તું. ૭
- અપાવે પાનનાં ખીડાં; મહા સન્માનથી રહેજે,
 ગધેડે તુંજ બેસાડે; ચવાડી કોલસા કાળા. ૮

- શિલાના ગર્ભમાં જીવે; જીવે શું ખાઈ ? તું જાણે,
 દિવસ ને રાત્રીઓ ઝટતાં; બરાચે પેટના કંઈ ના. ૬
- ખરો પુરુષાર્થ કે પ્રારબ્ધ; ખરો તું ઇશ કે ઇલમ ?
 મરે છે જાગતા જીવે; અને કાં ઉઘતા જીવે ? ૧૦
- અન્નના કંઠના આંચળ; વૃથાગુણ રૂપમાં જેવા,
 વૃથા સૌ જીવનો જીવતાં; કરે તું એ જ સાચું છે. ૧૧
- હજારો યત્ન આદરતાં; સવેળા છોકરી ના દે,
 વીતી વય હોય ત્હોયે તું; દીએ સુત વિધવા થાતાં. ૧૨
- કવિ કે સાક્ષરો જોશી; ઉદર નિર્વાહના સાંસા,
 લીલામ કોડીના લાઘે; કરે તું શેઠીઆ તેને. ૧૩
- ગુલાબે કંટકો કીધા; કમળમાં ગંધ કીચકની,
 જવાસો પાંગરે જ્યારે; સુકાયે ઔષધી સર્વે. ૧૪
- સમુદ્રો ધુધવા જેવા; છતાં ત્યાં નિપજે માતી,
 સરિતા માછલી પયમાં; પલક જીવી શકે કાં ના ? ૧૫
- ખને અણુમૌલ કે હીરા; અરેરે કોલસા ખાણે,
 કઢેલાં દૂધ પીનારા; દુરીજન કાં દગો દે છે. ૧૬
- ચહે તો પેટમાં ખાધું; કઢાવે બહાર ઓઠાવી,
 અને સેતાન લાખોની; છતાં મિલકત પચાવે કાં ? ૧૭
- જવા નર નીકળે પૂર્વે; ઉતારે પશ્ચિમે તેને,
 નરકની ખાણમાંથી તું; ચ્હડાવે હાથીના હોદે. ૧૮
- જીવન આનંદ સાગર તું; સુકાવી દે સપાટામાં,
 અને પ્રગટાવતો અગ્નિ; ભયંકર કાળ જવાળાનો. ૧૯

હજારો પ્રાણીઓ કેરા; કરમને ધર્મના યોગો,
મળે જ્યોતિષ શાસ્ત્રો કયાં પ્રલયની આક્રમે સાથે. ૨૦

કુતુહલ કેટલાં ગણવાં? ભરેલું કૌતુકે જગ જ્યાં,
પ્રભુ એ ભેદનો પડદો; અમે શું જાણીએ છાનો. ૨૧

મરેલું જીવતું થઈને; સ્મશાનેથી પગે ચાલી,
ઘરે આવ્યું સુષુપ્ત આજે; નવલ કે યોગ વિદ્યાથી. ૨૨

રત્નાગર. ૧૦૧

રત્નરાજ મહારાજ,
સાગર તું સોહામણો;
ઉંડળમાં લઈ આભ,
વસુધા શું અંકે ધરી? ૧

મેઘાડંબર છત્ર,
નિષ્કંટક સામ્રાજ્યનું;
જાણે પૂરે શાખ,
ક્ષિતિજે હસ્ત પ્રસારીને. ૨

લીલા વનની કુંજ,
મધુરાં માન સરોવરો;
પાડે છે પ્રતિબિંબ,
સૂર્ય ચંદ્ર બે ટોડલા. ૩

કીર્તિની કલ્લોળ,
 વેણુ વાયે વાયરે,
 તારા ગણનાં તેજ,
 જાણે અભિષેકજ કરે. ૪
 ઝીલે તેજ રસાળ,
 મોભાં ઉચે ઉછળી;
 પ્રેમાનંદ પ્રદીપ,
 કરતાં જાણે કોડથી. ૫
 છીપો શંખ અનેક,
 કાંઠે કાઠી નાખતો;
 ગુણ ગ્રાહકતા એજ,
 જાણે તું શિખવી રહ્યો. ૬

ગૌમાતાની ગુણુજ્ઞતા. ૧૦૨

જનનીના ઉપકારો જેવા બીજા ગાય તણા ગણવા,
 તન મન ધનથી એ ઋણ છુટવા ધર્મ તણા પાયા ચણવા;
 દહીં દુધ ઘી ને છાશ સરીખાં મોંઘાં અમૃત એ દેનાર,
 ગરીબ ગાયની ગુણુજ્ઞતા શું આર્ય વિના કે ઓળખનાર ? ૧
 પુર્વાપરસંબંધ આપણો ખેતી સાથે એનો છે,
 દેવી ગુણુની એ તુલનામાં કહો ભાગ બહુ કેનો છે ?
 એના રક્ષણથી જીવનનો ખરો માર્ગ છે ઉઘડનાર,
 ગરીબ ગાયની ગુણુજ્ઞતા શું આર્ય વિના કે ઓળખનાર ? ૨

ઋષિ મુનિઓ જેને ધન ગણતા જીવ સાટે પણ બાળવતા,
ને ક્ષત્રીઓ રક્ષણ કરવા હરનિશ ત્યાં અઢળક ઢળતા;
એ સ્ફુર્તિનો વિલય આપને અધોગતિ નિશ્ચે દેનાર,
ગરીબ ગાયની ગુણગતા શું આર્ય વિના કેા ઓળખનાર ? ૩

એનાં દુઃખમાં જગનાં દુઃખનું ખરું રહસ્ય રહેલું છે,
એના માટે ધુરંધરોનું શોણીત શુદ્ધ વહેલું છે,
અનંત કોટિ બ્રહ્માંડોની સર્વ સિદ્ધિ એમાં વસનાર,
ગરીબ ગાયની ગુણગતા શું આર્ય વિના કેા ઓળખનાર ? ૪

પામરતા પલ પલ પસરાતી એના શાપ થકી આજે,
પરાધીન અંતર દીનતાથી છાનાં કેમ નહીં લાજે ?
આંસુડાં એ નિરપરાધીનાં ઈશ્વર વિના કેા લુછનાર ?
ગરીબ ગાયની ગુણગતા શું આર્ય વિના કેા ઓળખનાર ? ૫

ગોવિક્રય કરનારો હિંદુ શાસ્ત્રવિધિએ નહીં હિંદુ,
રૌં રવ નરકે એ પડનારો ખરે જહીં દુઃખનું બિન્દુ;
કાયરતા કડવી અનુભવતાં જીવને લાગે છે ધિક્કાર,
ગરીબ ગાયની ગુણગતા શું આર્ય વિના કેા ઓળખનાર ? ૬

જીવન મરણ પાણી પરપોટો કર્મ બ્રહ્મ જીવ્યાજ વૃથા,
સ્મરણ પૂજન આશ્વાસન ગૌને દેવા જો ચુકીએજ પ્રથા;
બ્રહ્મ લોકની એ શક્તિની કૃપા પ્રસાદી કયાં મળનાર ?
ગરીબ ગાયની ગુણગતા શું આર્ય વિના કેા ઓળખનાર ? ૭

પુરૂષ અને પ્રકૃતિ. ૧૦૩

આર્યત્વ પૂર્ણ ભરેલ જેની ભાવનામાં નસનસે,
એ મહાનુભાવે જીવનનો આદર્શ આંકયો જે હશે;
તે તત્વનો સ્વીકાર આજ હજી લગી જળવાય છે,
ને એ સનાતન ધર્મ શુભ સંસ્કૃતિ તણો વખણાય છે. ૧

સ્વામીત્વની સત્તા અને અર્ધાંગનાના દાસની,
સમતોલ કીધી બહેચણી નિષ્પક્ષપાતી ન્યાયની;
તકરારનો અવકાશ એના ચુસ્ત ઉપાસક વિશે,
ઉપજ્યો નથી નહીં ઉપજે એ નિર્વિવાદ ખરો દિસે. ૨

કેં વાર પુરૂષ પ્રકૃતિનાં બળનીજ કરતાં તુલના,
ત્યાં ઉભયના નિર્ણય વિશે આક્ષેપ રહે છે ભુલના;
પ્રતિસ્પર્ધી રૂપ સમર્પીને એ પુરૂષ પ્રકૃતિ વાદમાં,
કુદરત ઉતારે કેા સમે કેા સખળ બે ઉસ્તાદમાં? ૩

સંસારના વ્યવહારની આંતર વ્યવસ્થા જાળવી,
ખરી પ્રવીણતા પુરૂષો પ્રમાણે શાસ્ત્રથી સંભાળવી;
દુર્ઘટ કહો એ કેટલું? તદપિ વિજય માળા વરી,
શું અમર નામ નથી કર્યું! કુળ મુકુટ ભારત સુંદરી. ૪

કોમળ થકી કોમળ અતિ જાતી સ્વભાવ પ્રકૃતિનો,
શી યોજના યોજી હશે વીરતા જગવવા વૃત્તિનો?
સમર્પિમાં પ્રામુખ્યપદ બની પ્રહ્લવેત્તા મેળવ્યું,
પતિ પાંચ તોપણ દ્રૌપદીએ શાસ્ત્ર નૈતિક કેળવ્યું. ૫

કરી અભિસ્નાન કૃતાર્થતા શિખવી જગતને સાક્ષ હર્ષ,
ગાગીં તણી વળી વિદ્વતા શું સ્હેજ કંઈ છાની રહી ?
યમદેવની આખાદ જ્યાં ચાલી શકી નહીં કુશળતા,
એ શક્તિ સાવિત્રી તણી સુણતાં નશું વિસ્મય થતાં ? ૬

ના યુદ્ધમાં વીરાંગનાઓ લેશ પણ પાછી હઠી,
કૌતુક ભરી એ સાહસોની વાત શું જાયે કથી ?
નવ વેદનો અધિકાર સ્ત્રીને તો કરે શું તે તહીં ?
તો પણ હતાશ થવાય એવું રે હજી રાખ્યું નહીં. ૭

સૌ શાસ્ત્રનું જે મુળ અંગ ઉપાંગ ચારે વેદમાં,
કૌમાર વ્રત પાળી કુશળતા મેળવી એ લેદમાં;
સંગીત શાસ્ત્રતણી કળા એ ઘ્રણ કન્યા જો ભણી,
તેની મીઠાશ અરુંધતીએ હૃદય ભર કેવી લણી ? ૮

અભિમાન પુરૂષોનું ટકે શું પ્રકૃતિ જો વિકરી ?
ત્રણ લોકમાં ત્રણ દેવતા પણ ત્રાસતા ત્રાહે કરી;
એ અચળ શક્તિ આઘ આ સંસારનું સુસ્મરણ છે,
ને પુરૂષ તો એ પ્રકૃતિના ચલનનું અનુકરણ કરે છે. ૯

જ્યાં પ્રકૃતિ અવરોધ ત્યાં પછી પુરૂષ તો ખસ શુન્ય છે,
નિવૃત્તિને એ લય વિશે કંઈ ફેરફારો ન્યૂન છે;
કર્તા સદા છે પ્રકૃતિ પણ માન પુરૂષને ઘટે,
સંભાવના એ આર્ય ધર્મે કદિય પ્રકૃતિ શું હટે ? ૧૦

કાં કે પુરૂષ ને પ્રકૃતિ જોડી અલેદ ગણાય છે,
એમાં ન એકે ન્યન એવી ભાવના કલ્પાય છે;

આરે અવસ્થામાં સદા બીજાનું ભાવે પ્રકૃતિ,
છાયા પુરૂષથી દૂર ના થાતી નિમેષે એ કદિ. ૧૧

કાળો ઢળ્યુ. ૧૦૪

બ્રેન્ડ પોસ્ટના માસ્તર પાસે; એક ડોસાએ આવીને,
ઢળ્યુ આપી કાર્ડ માગ્યું કે, નમ્ર ભાવ બતલાવીને. ૧

કરી તપાસને માસ્તર બેઠ્યો; આ પૈસો તો કાળો છે,
અહીંઆ કેમ કરીને ચાલે ? વળી લીસોટાવાળો છે. ૨

બીજા પૈસા બુઢા પાસે; નહોતા તેથી રીસ ચુડી,
માસ્તરને પરખાવી દીધું; સુણી મંડળી હસી પડી. ૩

“બૈરી તુજ ઘરમાં કાળી છે; તેને કેમ નિભાવે છે ?”
“એથી તો ઉજળો છે ઢળ્યુ; શું કંઈ ફાગટ આવે છે ?” ૪

“મધુગરી માગીને લાણુતો; યાદ બધું શું આજ તને ?”
“ઢળ્યુ પાછો લાવ અમારો; હવે ન જોઈએ કાર્ડ મને.” ૫

હીમ પડે એવી રીતે ત્યાં; કરી ગયો માસ્તર પેલો,
પગે લાગીને કાર્ડજ દીધું; કહ્યું હવે ગરબડ મેલો. ૬

આદેશ્વરી. ૧૦૫

તું બ્રહ્મની બ્રહ્મણી છે તું રૂદ્રની રૂદ્રાણી છે,
તું વિષ્ણુની લક્ષ્મી અને તું ઈન્દ્રની ઈન્દ્રાણી છે;
જ્યાં જ્યાં પુરૂષ ત્યાં ત્યાં પ્રકૃતિ ભિન્નતા દિસે નહીં,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું બ્યાપી રહી. ૧

તું શક્તિમાં તું બુદ્ધિમાં તું ઋદ્ધિમાં તું સિદ્ધિમાં,
તું લય વિલય વ્યાપી રહી તું ઉદય ને વળી વૃદ્ધિમાં;
દેવાદિકો મોહી રહ્યા તુજ તન્મયી ભાવો મહી,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૨

તું રસકળા માધુર્યમાં નિત ચેતના રેલે મીઠી,
સંયોગ ને વિયોગમાં આરાધના તારી દીઠી;
આભાસના આ સ્વાદમાં વિલાસ ઉલ્લાસે કહી,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૩

તું પુષ્પમાં કોમળ સુગંધી ખડ્ગ તીણી ધારમાં,
તું જ્યોતિની જ્યોત્સના રૂપે છે વાસના વિકારમાં;
તું રોગ ને તું ઔષધી તું દૂધ ને મીઠું દહીં,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૪

કર્મેન્દ્રિયો જ્ઞાનેન્દ્રિયો એ સર્વ છે તારી કળા,
શાન્તિ ક્ષમા ધૃતિ ને તિતિક્ષા તું કળા ને વિકળા;
તું જન્મ મૃત્યુ વિજયને વળી પરાજય લક્ષે લહી,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૫

જડ ચેતનાના ગુણમાં અજ્ઞાનતાના તર્કમાં,
તું વ્યાપ્ત છે સૌ શાસ્ત્રના અભ્યાસના સંપર્કમાં;
ખાલી જગો ખોળી જડે ના તું વિના કયાંએ અહીં,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૬

તું ઘર ઘરે ગૃહ લક્ષ્મી છે ને રાજ્ય લક્ષ્મી રાજ્યમાં,
તું હંડ ને શાસન રૂપે અન્યાય વૃત્તિ ત્યાજ્યમાં;

તું મોહના મહીમા તણી આ લોચના રૂપે જહીં,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૭

તુજ દેહરમાં લોટયા ઘણા તુજ વેરમાં બહુ વહી ગયા,
સંપત્તિના શિખરે રહી વિપત્તિના લોગી થયા;
તું કોઈની પણ થઈ નથી થાનાર પણ નિશ્ચે નહીં,
આદેશ્વરી સચરાચરે ચિરકાળ તું વ્યાપી રહી. ૮

મરવું છે એ ખરું છે. ૧૦૬

ઉઘોગમાં આંખ ઉંચી ન થાતી; વળી જરા ના મમતા મુકાતી;
ત્રિલોકનું સાધન શું કર્યું છે? મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૧
પિતા જનેતા સુતની સગાઈ; બની બધી સ્વારથની ઠગાઈ;
શિલા તરીથી જન કે તર્યું છે? મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૨
નથીજ સાથે ધન આવવાનું; કળાવડે કાંઈ ન ફાવવાનું;
ત્યજી જવું તે બહુ આકરું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૩
અગાધ સત્તા અહિં જે જમાવી; નમાવી દીધા કંઈને લખાવી;
શુભાન મોટાપણનું ધર્યું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૪
ત્રિયા તનુજો પરને ભરોસે; મુક્યાં કદિ ના પળ એક હોંશે;
છતાં વિયોગે ઝુરવું ઠર્યું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૫
શુભાસ મિત્રો દિન રાત સંગે; સદા કરતાં સુખ ચેન ચંગે;
સુખે દુઃખે જીવન વાવર્યું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૬
દુકાનથી જો અસૂરું અવાય; ન તે કદાપિ ઘરમાં ખમાય;
ભલે સુઠાલે જીવને ભર્યું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૭

અરે તમે ઓષધ નિત્ય ખાઓ; ભલે વળી વેદ ઋચ્યા જગાવો;
 કહે કદિ “દાન અમે કર્યું છે”; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૮
 પૂજા અને પાઠ ભલે કરાવો; પ્રસાદ નાના વિધના ધરાવો;
 તમાપિ દેવે દુઃખ એ હર્યું છે ? મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૯
 સભ્યું સભ્યું નહીં ગાંઠવાનું; ન પોટકું ત્યાં પછી બાંધવાનું;
 અમાલયામંત્રણ ઉતર્યું છે; મરી જવું છેવટ એ ખરું છે. ૧૦

૦ચર્ચ ભાવના. ૧૮૭

અનિત્ય વિશ્વની પૂરી; પ્રપંચ જાળમાં ફરી,
 જીવિત હિત સાધવા; અને ન કાળજી કરી;
 તને મને ધને કરી; ન ધર્મ કર્મ કે અને,
 છતાં તરંગ આવતા; “કદા સુખી મવામ્યહમ્.” ૧

સુએ ન કામ ધામ કે; બદામ એ કુટી તણું,
 વિરામ આઠ જામ લે; ઉઘે દિને અતિ ઘણું;
 મળી શકે ન વેળ જો; રૂચે સદૈવ કુથલી,
 છતાં તરંગ આવતા; “કદા સુખી મવામ્યહમ્.” ૨

દયા વિવેક ન્યાય કે; ન સત્યતા પીછાણતા,
 કુટીલ મોજ શોખમાં; મજા અપુર્વ માણતા;
 ડરે ન ઈશથી કદિ; ન પુણ્ય પાપને ગણે,
 છતાં તરંગ આવતા; “કદા સુખી મવામ્યહમ્.” ૩

પુછે ન કોઈને કશું; વિના વિચારથી કરે,
 વિમાસણે રહે પછી; ચુકે જહીંજ ઠોકરે;

હુંટાય બેશ અખર; રહે ન કોઈ પક્ષમાં,
છતાં તરંગ આવતા; “કદા સુખી ભવામ્યહમ્.” ૪

અસંખ્ય ખુન ચોરીઓ; કરી પડેલ જેલમાં,
જીવિત યાતના ચહે; શુભરવાજ રહેલમાં;
વકીલ નિજ પક્ષનો; ઉભારવા છુટી પડે,
છતાં તરંગ આવતા; “કદા સુખી ભવામ્યહમ્.” ૫

ખરા ખપોર હોય ત્યાં; વૃથા ઉંડે કુવે પડે,
રહસ્ય ખોળતાં વળી; ન કોઈને કશું જડે;
મળે ન કાઢનાર કો; પડે નિશા તહીં લગી,
છતાં તરંગ આવતા; કદા સુખી ભવામ્યહમ્.” ૬

મુંબાઈનું ખુનખાર હુલ્લડ. ૧૦૮

સાધન અને સત્તા વિશે; સંપૂર્ણ સૌ વાતે તહીં,
આ શહેર મુંબાપુરીમાં બસ લોહીની નીકો વહી;
રે જ્હેન બેટીના શિયળનો પ્રશ્ન ન સંભારશે,
ખુનખાર હુલ્લડનું રમરણ ના હિંદુઓ વિસારશે. ૧

ઘોળા દિવસના ધાડપાડુ લઈ છરાઓ હાથમાં,
બસ છુટથી ફરતા ફરે સેતાનના સંગાથમાં;
હિંદુ કનેથી લાકડી પણ ખુંચી લેવા સાર શો ?
ખુનખાર હુલ્લડનું રમરણ ના હિંદુઓ વિસારશે. ૨

નિર્દય કતલખાને જીવો જેવા કપાઈને મરે,
તેવી રીતે અદુલ્લા જનોને ઠાર કરતાં ના હરે;
પોકાર કે ફરીઆદનો એ દિનને અધિકાર શો ?
પુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશો. ૩

કાન્તી સમો આજ્ઞાસભ્યાં ત્યાં દસ દિશાએ વિસ્તરે,
હોલાં પ્રમાણે માણસો બસ માળીયામાં થરથરે;
શું હસ્ત કંઠણ નિરખવાને માગવો પછી આરસો,
પુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશો. ૪

ખાવું પીવું ત્યાં શું સુઝે જ્યાં જીવ મુઠીમાં રહ્યો,
રે જીલમ એ અઘટિત કેવી રીતથી જાયે સહ્યો ?
સામ્રાજ્યની સત્તા હતી ક્યાં ? એ અરે વિચારશો,
પુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશો. ૫

મુવાં ઘવાણાં કે લુંટાણાં સ્નેહી સ્વજનો આપણાં,
એ જાણવા સાધન કયું ? ક્યાં રડી શકાયે રોદણાં ?
દુઃખી જનોનાં દગ્ધ હૃદયો શું હવે કંઈ ઠારશો ?
પુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશો. ૬

બિન વારસીનો માલ જાણે લુંટવા હોયે બર્યો;
તેવી રીતે લુંટી દુકાનો કેર શું ઓછો ક્યો ?
એ નીચતાને આખરે જો કે તમે ધિક્કારશો,
પુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશો. ૭

લોખાં જનોને છેતરી ઉઘડાવી ભર દાખલ થયા,
વિશ્વાસનો કે લાભ લેવા નરાધમ એતી જયા;

નિઃશસ્ત્ર ત્યાં બુમો કરે “કો આવીને ઉગારશે,”
બુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશે. ૮

બહુ બહારગામ તણાં મુસાફર આ ઉપાધિમાં અરે,
ક્યાં ક્યાં પડ્યા સપડાઈ એ શું વિગત ચોખ્ખી નીસરે?
કોને પુછે એની ખબર ? જીવતાં મુવાં નિરધારશે ?
બુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશે. ૯

ન્યાં ટ્રામ બસ મોટર અને વિક્ટોરીઆ નિરભય નહિ,
ત્યાં એ બિચારાં ઉગરે એ ભાવના પછી ક્યાં રહી ?
કુટાઈ મુવાં કો કંઈ એ વાત શું ઈન્કારશે ?
બુનખાર હુલ્લડનું સ્મરણ ના હિંદુઓ વિસારશે. ૧૦

ગોમુખા વ્યાઘ્ર. ૧૦૯

દેહાર દેખી દિલમાં દાઝે દયાળુ હોય એ,
પણ પૂર્ણ જોળખ ને પડે નવ થુંકી સામું જોય તે;
નર જોળીયું પામ્યા છતાં રૂંવે રૂંવે પશુતા રહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૧

ઉપકારને ના જોળખે અપકાર કરતાં ના ડરે,
લાવ્યા ઉછીનું તે ફરી દેવા નહીં દાનત કરે;
ભોળા ગણાવા વિશ્વમાં ખોટી ગરીબી લે સહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૨

પરણી ગૃહસ્થાશ્રમ રચ્યો ઉપકાર એ જાણે ક્યો,
“પુરૂં કરે નહી કેમ માંડું” એ નિશો અંતર ભયો;

મોટા ગણાવા કારણે નિત મરી મટે મમતા મહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૩

હરનીશ જાળ પ્રપંચની અંતર વિશે ગુંથ્યા કરે,
નિરદોષ જીવનમાં હળાહળ ઝેર નાખીને ઠરે;
નિર્માલ્યતા ધારણ કરે નિજ લક્ષ્ય લાલચનું લહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૪

પરને સુખી નિરખી જાળે નિત સ્વાર્થ અંધાપા વડે,
વ્યહવારનું ધોરણ નહીં ચારિત્ર્યમાં શોધ્યું જડે;
અણ હક્કનું ખાવા મળે તો જાય દોડી ચિત્ત ચહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૫

દેવું બબરે રાખતાં એ માગતાં માથું કુટે,
પતિ પત્નિ એક બીજાં પરસ્પર સ્વાર્થ કેં છુપો લુંટે;
ચુકે ન શંક્યા ધાનની ચોરી શું એ જાયે કહી ?
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૬

લુંટેલ જેનું ભાગ્યને ફૂટેલ ગાત્ર લભમણાં,
હારિદ્ર્ય દૂર થકીજ લે નિત વારી વારી ભામણાં;
સુઝે ન વેત જમીન પામરતા પુરી પસરી રહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૭

શોભે નહીં તો શું મળે સત્કાર સ્નેહી સમાજમાં,
કુળની કુલીન વધૂ સહુ દેખી હસે કંઈ લાજમાં;
જીવતાં મુવા એ પ્રેત એવી જીંદગી જેણે વહી,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૮

કુવા ઉપર કદી જાય એ પાણી પીવા તો સૌ હસે,
અંતઃજ ગણી એના થકી અહીં તહીં તુરત આઘાં ખસે;
નિર્મળ સરોવર જળ ભર્યાં સુકાય એ જાયે તહીં,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૬

સ્રી વૃંદમાં ફેરા ફેરે જાણે ન નાનું મોટું છે,
શરમાય ના અંતર વળી દેખાય ના કૈં ખોટું છે;
ખાતાં મુખે ન ધરાય તો ખાવા ચહે નાકે જહીં,
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૧૦

એ ચાર પ્રભુના ઘર તણા શ્રીટકાર જીવન ગાળતા,
સ્વાશ્રય રૂપી કર્તવ્યને કહો શું હશે સંભાળતા ?
નર ખર સમાન ગણાઈ એ થઈ જાય ભરમીભૂત કહીં
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૧૧

એ ધર્મ કર્મ તણા ચતુર્વિધ ઋણ શું ચુકવી શકે ?
જ્યાં આમ વર્ગ બળ્યા કરે લજ્જારૂપી ફૂર પાવકે;
જાણી શક્યા નહીં જીંદગીમાં દ્વંધ શું ને શું દહો ?
એ ગોમુખા નર વ્યાઘ્ર કોદી સ્વપ્નમાં મળશે નહીં. ૧૨

દયાનું દર્શન. ૧૧૦

પ્રભુના વિશ્વમંદિરે; દયાનો ઘંટ વાજે છે,
અને એ શબ્દની ધારા; દયાનો મંત્ર રેલે છે. ૧

દયામાં દિવ્ય શાન્તિની; પ્રતિમા ઈશ્વરી રૂપે,
મધુરા હાસ્થથી જગને; સદા આશીષ આપે છે. ૨

હયાની છાંયમાં દુઃખી; દિલાસો લઈ વિરામે છે, હયા ખાનાર આત્માને; પ્રભુથી શ્રેષ્ઠ માને છે.	૩
હયા છે નિર્ગુણી માયા; વિભુતિ ઇશિની સાચી, હયાથી બ્રહ્મના પદમાં; થયા છે યોગીયો સ્થાયી.	૪
હયામાં વિશ્વકર્તાની; મધુરી પ્રેમની સુરખી, હયાના દાન વીરોને; કરે છે મસ્ત ઉર્મિથી.	૫
હયાનું મીઠડું ઝરણું; જગતને શુદ્ધ કરવાને, પ્રભુની ન્યાય દૃષ્ટીથી; વહે છે કષ્ટ હરવાને.	૬
હયાથી આત્મ સત્તાના; અધિકારી થવાયે છે, અને એ યોગથી સર્વે; સ્વધર્મો ઓળખાયે છે.	૭
સ્વધર્મે ચાલતાં શ્રદ્ધા; નીતિ વિવેક વાધે છે, અને વૈરાગ્ય ઓળખતાં, પ્રભુ પદ શ્રેષ્ઠ લાધે છે.	૮
જીવનનો એજ હેતુ છે; પ્રભુની એજ ઇચ્છા છે, જગતના ન્યાયનું ધોરણ; શિખ્યા એની પરિક્ષા છે.	૯
હયાના સાર સિદ્ધાંતો; પ્રભુ અમને તું શિખવજે, અમારા દોષ વિસારી; હૃદય કુમળું પ્રભુ કરજે.	૧૦

અમારી ઝુંપડી. ૧૧૧

તમારા મહેલ મોટર કે; બગીચા બાલને બચ્ચાં, તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી.	૧
રૂપાળા હાર હીરાના; સુવર્ણે સ્નેહથી મઢીયા, તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી.	૨

- ગળ્યાં મીઠાં તીખાં ખાટાં; પહારથ પાંચનાં લોજન,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૩
- પુનાના પાનની ખીડી; મસાલા સર્વ પુરેલી,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૪
- પલંગો પોઢવા સાડ; સુંવાળી ગાદીઓ સાથે,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૫
- ભલેને સ્વર્ગની રંભા; લળયે તેવી હો પત્નિ,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૬
- હળરો દાસ ને ગોલા; રખેવાળો કરે રક્ષા,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૭
- સુગંધી સેન્ટ અતર ને; ભલે હો વીજળી પંખા,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૮
- મુડી કે શેરનાં વ્યાળે; અગર માળા તણાં બાડાં,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૯
- અમુલાં માન કે હોદ્દા; મળે રાજ પ્રજામાંથી,
તમેને હો મુખારક તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૦
- અમે નિર્દોષ જંગલનાં; તરૂંનાં પત્ર પુષ્પોમાં,
નિરખીએ આત્મજ્યોતિ તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૧
- મધુરાં પંખીના શબ્દો; સવારે સાંજરે વનમાં,
પ્રભોધે આત્મસૂત્રો તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૨
- મળે જે ભાગ્ય યોગે તે; સ્વીકારી દિન નિર્ગમતાં,
અતૃપ્તી ના નડે તેથી; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૩

- પ્રભુના એક સેવક થૈ; જગતને મારીએ ઝાડું,
 કદી ના કોઈની પર્વા; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૪
 અમારે મન માટી ને; કનકમાં ફેર નહીં ઝાઝે,
 થશે સૌ આખરે માટી; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૫
 જીવનમાં શાન્તિનું સ્વપ્નું; શ્રીમંતોને નવાઈ છે,
 અમે તો લુંટીયે નિત્યે; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૬
 ત્રિવિધી તાપના માટે; અમારી નિત્ય તૈયારી,
 સુખોમાં ના ફસાયા તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૭
 જીવનના દિવસો બાણે; અમારી એક યાત્રા છે,
 વધે આસક્તિ ના તેથી; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૮
 પ્રભુના નામને સ્મરતાં; પ્રભુના ગુણને ગાતાં,
 દિવસ ને રાત્રિ વીતે તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૧૯
 અમારાં નિત્યનાં કર્મો; પ્રભુ કેરી ખરી આજ્ઞા,
 ગણી નિષ્કામ કરીએ તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૦
 અમારા ભાગ્યની ચિંતા; પ્રભુના ચર્ણુમાં સોંપી,
 સદા નિશ્ચિત રહીએ તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૧
 સવારે છાણુ માટીથી; લીપેલા આંગણા વિશે,
 અતિથી સૂર્ય આવે તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૨
 કુટેલી માટીની ઠીબમાં; ભરેલું પાણી પીવાને,
 પશુ કે પંખી આવે તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૩
 ભુલ્યા ચુક્યા પ્રવાસી કે; પ્રભુના દાસ થૈ અમને,
 કરે ને દર્શનથી પાવન; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૪
 રહે ને રાત વાસો એ; અમારું હિત બાણીને,
 હૃદયની દહાણુ લઈ દઈએ; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૫

અમારાં એ પિતા માતા; અમારો ધર્મ સમજાવે,
 અમાને ભાણી રાચે તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૬
 અમારી સુશ્રુષા સેવા; અધૂરી પૂર્ણ માનીને,
 ઘરે સંતોષ પોતે તો; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૭
 વિધિના ચક્રમાં ફેલી; ક્રમાનુસાર પડીયે તો,
 જનમ ને મર્ણ્યથી મુક્તિ; અમારી ઝુંપડી સારી. ૨૮

વડપણ. ૧૧૨

સુરંગના સુસવાટથી ડુંગર તણી શીલા કુટે,
 પછી ટાંકણાનો માર પ્રતિમા કારણે કેવો છુટે ?
 પાલીસથી રંગાય તો લોકો પૂજે છે ભાવથી,
 વિપદો વડી વેઠ્યા વિના વડપણ વૃથા મળતું નથી. ૧
 ઢંઢોળતા સાગર તળાં છીપો જડે જીવ જોખમે,
 ઉપચાર કરતાં કેટલાં મોતી મળે મનને ગમે;
 વિધાય વિવેકે વળી કિંમત શકાયે તો કથી,
 વિપદો વડી વેઠ્યા વિના વડપણ વૃથા મળતું નથી. ૨
 માલિક કે પાલક થયા જો કોઈના કે કારણે,
 દિન રાત મરી મટવું પડે તેના ભલાના ધોરણે;
 આશ્વેષ ને ઉપાધિઓ વહેવી પડે બની સારથી,
 વિપદો વડી વેઠ્યા વિના વડપણ વૃથા મળતું નથી. ૩
 સુવર્ણ કેરા થાળમાં સામગ્રી જે જે આવતી,
 જમવા જનોને જે રૂડી જુગતે વળી નિત ભાવતી;

- સીજવું પડે છે તેમને કેવું પ્રથમ અંગારથી ?
 વિપદો વડી વેઠયા વિના વડપણુ વૃથા મળતું નથી. ૪
- લઈ મરણુ સુઠીમાં અને સંશ્રામમાં લડવું પડે,
 વિધિયોગ પુરણુ હોય ત્યારે વિજય મહા જીવમે જડે;
 હોદ્દો મળે હાથી તણા ત્યારે ગણાયે મહારથી,
 વિપદો વડી વેઠયા વિના વડપણુ વૃથા મળતું નથી. ૫
- દુનિયાં વિશે ડાહ્યા થવા ખમવા પડે છે ડામ ખહુ,
 અપમાન કે નિંદા નવી નિત સહન કરવાની સહુ;
 સંસારના વ્યહવાર રૂપી ઝુઝવું જીગારથી,
 વિપદો વડી વેઠયા વિના વડપણુ વૃથા મળતું નથી. ૬
- ગુરુ બનીને શિષ્યના તનમન ધનોના ક્ષેમની,
 સંભાળ સાચી સાચવી વળી ટાળવી મતિ બહેમની;
 સંતોષથી ઉગારવા નિજ બિરદથી ભુભારથી,
 વિપદો વડી વેઠયા વિના વડપણુ વૃથા મળતું નથી. ૭
- સ્વારથ તણા દઈ લોગ સૌ પરમાર્થ વ્રત લેવું પડે,
 આ લોક ને પરલોકના કલ્યાણના ધર્મો વડે;
 જીવતાં ઉતારે આમડું કુદરત કસોટી મારથી,
 વિપદો વડી વેઠયા વિના વડપણુ વૃથા મળતું નથી. ૮

એ આર્યતેજ. ૧૧૩

શોખ્યા સમુદ્રો સાત મસ્ત અગસ્ત મહેરામણુ નમ્યો,
 પાળી પ્રતિજ્ઞા કડક પરશુરામ તાત ઉરે ગમ્યો;
 શ્રી યાજ્ઞવલ્કય પ્રતાપથી ગાર્ગી જીજ્ઞે હારી ગઈ,
 એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૧

માર્ચા મરે નહીં કંસ રાવણ કોઈથી કેમે કર્યો,
તે કૃષ્ણ રામે બળ વડે માર્યા મહામહના ભર્યો;
અણુનમ પ્રતાપતણી પ્રશંસા અમર આજ બની રહી,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૨

સ્રી શૂદ્રનો અધિકાર જેના જીવન આદર્શો નર્યો,
બળ બુદ્ધિ તેજ પવિત્રતાનો જ્યાં ઈબ્બરો છે ભર્યો;
જે ગૌરવે ગાજી રહેલાં ચૌદ બ્રહ્માંડો સહી,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૩

વિદ્યા કળા વાણિજ્ય પુરૂષાર્થ જ્યાં ઉત્તમ હતાં,
જેના પુનિત પ્રભાવમાં સૌ લોક અંબાઈ જતાં;
એ ઉન્નતીની અવનતી રેરે કુસંપે બની ગઈ,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૪

ગુરુ મટી ચેલા બન્યા શુલામ માલિકના થયા,
ભુલ્યા પગથીયું એક ત્યાં બેહાલ આવા બની ગયા;
પેસી ગયું જે ઉંટ બકરું કાઢતાં ગત એ થઈ,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૫

જ્યાં ન્યાય નીતિ તત્વ નાનાં બાળકો પણ સમજતાં,
નાની નજીવી ભુલ નવ કો રમત ગમતે વિસરતાં;
ક્ષાલન સહુ અપરાધનું કીધા વિના રહેતું નહીં,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૬

આશ્રમ અવસ્થા યુક્ત વર્ણો ચાર સૌ જ્યાં પાળતા,
જ્યાં સ્વાર્થથી પરમાર્થને ઉત્તમ ગણી સંભાળતા;

સત્તા ઉપર જ્યાં શાણપણની છાપ વાગેલી રહી,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૧૭

જ્યાં રંક રાય સમાન સૌના માર્ગમાં ચાલ્યા કરે,
સ્વપ્ને અહીત કરી કદિ નવ ચિત્તમાં કોઈ ઠરે;
ઇડાં ટીટોડીનાં પચાવી ના શક્યો જલધિ જહીં,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૮

સ્થુળ સુક્ષ્મને કારણ ત્રયી પ્રવૃત્તિ સૌ નિષ્કામની,
કરતાં ધરાવે ભાવના અંતર વિશે આરામની;
આ લોકની પરલોકથી મન વાંચના જેને રહી,
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૯

ધર્મે જીવન ધર્મે મરણ ધર્મે પરાભવ જે ચહે,
ખાતાં પીતાં ને બોલતાં પણ ધર્મ અંતરમાં લહે;
એ ધર્મની સંભાવના આજે ઉડી ક્યાં છે ગઈ ?
એ આર્ય તેજ વિહીન તારી આ દશા ભારત થઈ. ૧૦

પાપની પીછાણ. ૧૧૪

પુરૂં મળે પેટ ભરી ન ખાવા; છતાં શિખે દામ સુતો ઉડાવા,
જાણે ન સ્વપ્ને નિજ ધર્મ કેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૧
નિંદા મહીં દિવસ રાત જાયે; કંકાસ કુસંપ હુંમેશ થાયે,
ખને તમાસો કુ ભવાઈ જેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૨
કટારની ધાર સમાન વાણી; મુકે મુખે ના મરતાંય પાણી,
અનીતિનો માલ ગણેજ મેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૩

વિવેક લબ્ધજન દયા ન જાણે; દુઃખી પ્રતિ ક્રોધ વિશેષ આણે,
અતિથિ જાણે યમ દુત જેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૪

આચાર વિચાર કશો ન પાળે; વ્યસનો વડે કુમળી કાય પાળે,
લીધેલ પૈસો ગમતો ન દેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૫

વિશ્વાસુને ના હણતાંય લાજે; કરે કુકર્મો કુળને ન છાજે,
અગણિત જેના અંગે કુટેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૬

પ્રભુ તણું નામ મુખે ન આવે; પરમાર્થમાં જીભ નહીં હલાવે,
જારી જુગારે વળે પ્રસેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૭

પાડા પ્રમાણે વધી જેહ કાયા; કુલાય મિથ્યા મનમાં “કમાયા,”
વહેવાર બોલે જાણે ન હેવો; પ્રભાવ એ પાપ તણો લહેવો. ૮

પુણ્યનાં લક્ષણ. ૧૧૫

ઉઠે પ્રેમથી જે પ્રભાતે સદાએ; વળી સ્નેહથી ઈશના ગુણ ગાયે,
ચહે સર્વ એની થવા ઓળખાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૧

સદાચારને સંપથી સ્નેહી સંગે; વસે ંહાલથી સર્વદા જે ઉમંગે,
ગણે શત્રુએ જેહને પૂર્ણ શાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૨

મળે જેહના દ્વારમાં માન સાચું; વળે ના કદિ રંક શ્રીમંત પાછું,
અન્નહયા છતાં પ્રેમ નેત્રે પિછાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૩

ભલે કોઈ માગે નહીં માગવાનું; છતાં ના કહે ના કદિ આપવાનું,
ડગે ના નીતિથી કદિ ને ફસાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૪

દુઃખીને દિવાસો ઉરે ચાંપી આપે; અને જો અને તો વળી કષ્ટ કાપે,
 જીએ એક દ્રષ્ટે બલે રંક રાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૫
 વિવેકે વડાઈ રહે ના અછાની; ગણે સર્વ જેને ખરે દિલજની,
 ખીલેશુણ્ણ જેના દુઃખે જ્યાં દખાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૬
 મીઠી સત્ય ને શુદ્ધ હિતેચ્છુ વાણી; કરે જ્યાં કુટુંબીજનો નિત્ય દહાણી,
 રહે ના વળી કોઈ એથી અજાણ્યો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૭
 દયા ન્યાય શાન્તિ ક્ષમા ને તિતિક્ષા; પ્રીતિ સત્ય વૈરાગની જ્યાં પરીક્ષા,
 નહીં રાગ જેને કમાણો; ઠગાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૮
 જીવે ત્યાં લગી સર્વનું હિત પ્રીછે; અનર્થો વળી જેહુ સ્વપ્ને ન ઇચ્છે,
 ધરે ધૈર્ય જો હોય દુઃખે ડુખાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૯
 પુછે તેહને માર્ગ સીધો બતાવે; અભિમાન જે ઉરમાં ના ધરાવે,
 કદિ પક્ષપાતે ન જાયે તણાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૧૦
 દુભાવે નહિ કોઈનું દીલ પોતે; અને દુર્ગુણો અન્યના તે ન ગોતે,
 તજે પારકા માલને લેખી પાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૧૧
 વિના પાતન બીજી બધી સ્ત્રી નકામી; ગણી ઇન્દ્રીયોનો અને જેહુ સ્વામી,
 જગે જન્મ જેનો યશસ્વી ગણાણો; નિશાની તમે પુણ્યની એજ જાણો. ૧૨

મનને બોધ. ૧૧૬

ઇચ્છે સુખ તમામ ધામ ધનનું; સ્નેહી કુટુંબી વડે,
 ને એના યત્નો મહીં જીવ સહુ; નિત્યે વળી આથડે;
 કિન્તુ મર્ણ્ય સુધી નહી કવણની; આશા કદાપિ સરે,
 એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતર્કો કરે ? ૧

બ્યારે લાભ કંઈ તુંને વિધિ ક્રમે; થોડો ઘણો થાય છે,
ત્યારે તું પુરુષાર્થ વાદી બનતાં; અત્યંત કુલાય છે;
આવે કાં ત્રિવિધી દુઃખો તહપિએ; ઇચ્છા વિના તું પડે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૨

તારી કોમળ કાય તું જતનથી; નિત્યે અરે ભાળવે,
ને તેને હરનીશ તૃપ્ત કરવા; આયુષ્ય આચાળવે;
તોયે કાળ ક્રમે અચાનક પછી; શાને ભલા એ મરે ?
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૩

આવે સાકર દેખીને પલકમાં; જેવી રીતે કીડીયો,
તેવાં મિત્ર-સગાં સહોદર ગણે; સ્વાર્થે તુંને ભીડીઓ;
કિન્તુ આકૃતમાં તુંને તણ જતાં; કો દીન અશ્રુ ખરે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૪

ખાંતેથી ખવડાવતાં ખીર અને; ખાનં જલેખી પુરી,
તીખાં પાપડ સેવ શાક ભજ્યાં; ચોળા વડી આકરી;
ગુંદા ને મરવા તણા રસ વડે; રસના શું કો દી ઠરે ?
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૫

દોરીથી જકડેલ કાળટ પુતળી; નાચી કુદી સર્વને,
ખુશી ખુબ કરે અને નિરખીએ; લોકો તજે ગર્વને;
કિન્તુ સર્વ ક્રિયા કરે સુતરની; દોરી ગ્રહી જે ધરે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૬

જો પેઢી ઘડીચાલ છે; જડ છતાં ત્હેમાં ખુબી કેટલી ?
વાગી તુર્ત જણાવતી; નિયમથી વેળા થઈ જેટલી;

એવું છે વિધિએ ઘડ્યું જગતનું; જે ચક્ર તે ના ફરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૭

તું તારાં મન વાણી ને શરીરથી; જે થાય તે લે કરી,
કિન્તુ આખર થાકીને વદીશ કે; “વિધિ કરે તે ખરી;”
જ્ઞાની એ નિરધારને અનુસરી; આપત્તિથી ના ડરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૮

જેને પેટ ભરી મળી નવ શકે; ખાવા લુપ્ત એકદા,
તેવાને પરિવાર દર્ષ અધિકને; ઇશિ કરે આપદા;
એકે સંતતિ ના મળે ધનિકને; નારી ભલે સો વરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે. ૯

આવે વાદળ બ્યોમમાં અવનવાં; આષાઢમાં વૃષ્ટિનાં,
ને વરસે કરી ગર્જના વીજ અતિ; હૈડાં ઠરે સ્પ્થીનાં;
કિન્તુ જો શ્રવણે પડે સિંહ તણા; એ ગર્જના તો મરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૧૦

પંથી જેમ પ્રવાસમાં નિકળતાં; વેળા શુભાવે નહીં,
આવે ઉત્તમ સ્થાન જ્યાં સવડનાં; જહૌવિધ રસ્તા મહી;
તો તે નિજ મુકામમાં નિયમથી; નિશ્ચે જઈને ઠરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૧૧

જે આજે સરખું જણાય તુજને; કાલે નહાંડે બને,
ને આજે નરસુંજ તે દિન જતાં; કેવું મજાનું ગમે;
સત્યાસત્ય કળી શકાય ન એ; વૈરાગ્ય વિના અરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતકોં કરે ? ૧૨

જો આ પ્રાણુ વિરાજતા ઘટ વિશે; તો કાય આ છે ખરી,
કિન્તુ પ્રાણુ ઉડી જતાં ઘટ થકી; કેા દિન જાવું મરી;
તો ના ના અમથા કુટાર્ધ મરવું; એ દુઃખ શું કેા હરે ?
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કેાટિ કુતકોં કરે ? ૧૩

અઃ સંસાર અસારમાં અચુકજે; આવે અધિકારીઓ,
તેણે તત્ત્વ તપાસીને ઉપરનો; સિદ્ધાંત પોકારીઓ;
એનો અર્થ વિચારવો નવ રૂચે; તો સિન્ધુ કયાંથી તરે ?
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કેાટિ કુતકોં કરે ? ૧૪

જેને સ્વાર્થ હતો નહીં જગતથી; કે તે ફસાવા કહે,
કિંવા હોય અસત્ય એ કથન તો; સુજો ન રાખી રહે;
ઉડો તર્ક વિચારતાં વિષય એ; ઉરે અરે ઉતરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કેાટિ કુતકોં કરે ? ૧૫

કેા હું ને મમ કેાણુ એ હૃદયમાં; ઉંડું વિચાર્યું ઘટે,
ને એના અભ્યાસથી મતિ તણો; સિદ્ધાંત સર્વે પટે;
ત્યારે આત્મ સ્વરૂપને નિરખવા; વૃત્તિ ક્રિયા આદરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કેાટિ કુતકોં કરે ? ૧૬

આવ્યા આજ લગી અનેક અહીંયાં; ને આવશે કેં વળી,
ને આયુષ્ય થતાં પરિપુરણુ એ; જાશે જમીને મળી;
ગાશે કેવળ એક આ જગતમાં; લોકો સુકીર્તિ ખરે,
એ માટે શિદને વૃથા મન અરે; કેાટિ કુતકોં કરે ? ૧૭

જેવું સ્વપ્ન વિશે જણાય તુજને; ચારિત્ર્ય સાચું સહુ,
કિન્તુ આંખ ખુલી જતાં ન દિસતું; સ્વપ્ને હતું જે બહુ;

તેવી આ તકરાર છે જીવનમાં; બહુઈ સ્વમા પડે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતર્કો કરે ? ૧૮

નાનું બાળક ના શકે ચરણથી; ચાલી જરા જ્યાં સુધી,
રાખે ભીતિ “રખે પડી જઈશ;” એ છુટું ફરે ત્યાં સુધી;
આપે એકજ આંગળી પકડવા; કો તો પછી ના ડરે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતર્કો કરે ? ૧૯

યાશે જેમ થનાર ના રહી શકે; રોક્યું જગે કોઈનું ?
સ્વાર્થી હેત સરે કદિ જંગમમાં; મામા અને ફોઈનું ?
આવ્યું જ્યાં થકી જેહુ તે જરૂર ત્યાં; જાશે ખરે આખરે,
એ માટે શિદ્ધને વૃથા મન અરે; કોટિ કુતર્કો કરે ? ૨૦

જીના જોડાતણો માર છે. ૧૧૭

સારું કામ કરવામાં સંકટો હજાર આવે,
ખોટાતણો ખલકમાં ઘણાઓને ખાર છે;
અનેકને અનુકુળ આવે તેવું કેમ બને ?
જગતનો દ્હાવ જીના જોડાતણો માર છે. ૧

હિતનું કહેવાય નહીં રીતમાં તો રહેવું પડે,
એવી પ્રીત સગાઓની સંભાળે શું સાર છે;
છતાં કાવાદાવા એવા કરવાના નિત હોય,
જગતનો દ્હાવ જીના જોડાતણો માર છે. ૨

તેલમાં તળાય જેમ વડું તેમ વિધાવાનું,
આનંદની ઓળખાણ નહીં પડનાર છે;

ભુલવણી બાળતાં છુટાય સ્વપ્ને ન વળી,
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૩

મારું તારું માનવાના વિધવિધ ખોટા રંગ,
વૃથા છળ કપટનો ઉપાડવો ભાર છે;
વિચાર ને સાર નિજ ગળ થકી ઉલટ ત્યાં,
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૪

સાંધ્યા સાત હોય નહીં ત્યાં તો તુટે તેર તહીં,
ત્રિવિધીના તાપ શું કેં અળગા થનાર છે; ?
છતાં પણ મન માને મુખ એ મુરખ કેવું ?
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૫

ચાલણીમાં છેદ એવાં કાણું થાય કાળજાંને,
હડકાયા શ્વાન જેવી છુંદગી જનાર છે;
પણ પ્રાણ પાપીઆને પ્રપંચ લાગેજ મીઠો,
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૬

ત્રેવડ ન હોય છતાં તક પડે સાચવવી,
તન મન ધન અમુગણે તપનાર છે;
ઠરવાનું ઠામ એક હરિતાણું નામ સાચું,
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૭

અમીરી ફકીરી લેદ ભાવના પ્રધાન ખરો,
છતાં સમાધાનતણે લેશ ક્યાં સ્વીકાર છે ?
માર માર થાતાં મરી જવાનું જરૂર કદિ,
જગતનો દહાવ જુના નેડાતણે માર છે. ૮

એકના અનેક થાય અનેકનું એક નહીં,
અભિમાન કરવાનો કહો ક્યાં આધાર છે ?
છતાં ગુણુ રૂપ સ્થિતિ શક્તિની બડાઈ વધે,
જગતનો દહાવ જુના જોડાતણો માર છે. ૬

ગરીબાઈ રાખી તો તો ગાંડામાં ગણાવું પડે,
કડક થયા તો ખાસ કૂર કહેનાર છે;
જેવા સાથે તેવું થયા વિના પણ ચાલે નહીં,
જગતનો દહાવ જુના જોડા તણો માર છે. ૧૦

સમાધાન સેવીએ તો સુળી પર સુવું પડે,
નાહ્યા પછી નાશું કહો શું શું નિંચેનાર છે ?
દયા કરી બળી રાજા વામને પાતાળ ચાંપ્યો,
જગતનો દહાવ જુના જોડાતણો માર છે. ૧૧

રાહુતના માટે રાહુ જોનારા અનેક મળે,
પણ ખરા ટાંણે કેણુ રાહુત દેનાર છે ?
સ્વારથ સર્યો કે વૈર વાધતાં ન વાર પછી,
જગતનો દહાવ જુના જોડાતણો માર છે. ૧૨

દુઃખીયાંને પરિતાપ. ૧૧૮

વરસે મીઠો મેઘ; ઠરે તપેલી મેઢની,
કાળજડાંની આગ; બાપુ તુજથી ના ઠરે. ૧

ગગને અબ્ર છવાય; જાણે દુશ્મન દળ ચઢ્યું,
હૃદય વિશે અંધકાર; દુઃખીયાંને એવો દીસે. ૨

વિજળીના ચમકાર; જાણે રસના કાળની,
 માનવ આશ તરંગ; પલટે જેમ પળે પળે. ૩
 વાય પવનનું પૂર; જીનાં ઝાડ તુટી પડે,
 દુઃખીયાં કેરા શાપ; ઉથલાવે ઇન્દ્રાસનો. ૪
 બોલે મોર રસાળ; ગિરિશૃંગે ઉંચે ઉડી,
 આશ્વાસનના જેમ; મંત્રો વિશ્વ પિતા ભણે. ૫
 થાય ગર્જના ઘોર; પ્રદ્ધાંડો જાણે તુટે,
 વિપદ દિન ચક્ર્યૂર; થાશે એની શાખ દે. ૬
 જળની રેલમછેલ; ભીંજે સારી મેદની,
 દુઃખીયાંના પરિતાપ; ભીંજે ઉર પ્રદ્ધનું. ૭
 નદી સરોવર તીર; બોલે ડકડક દેડકાં,
 એકલ પેટા જેમ ? નદા દુઃખીયાની કરે. ૮
 થાય ચીકલ ચક્ર્યુર; રાહદારી લપસી પડે,
 હસવું ને વળી હાણુ; ગાલ વગાડે છેકરાં. ૯
 રાગ મલાર ગવાય; ગોખ ઝરૂખા મેડીએ,
 વળી હિચોળા ખાટ; ભાગ્યવંત ભુવને લલ્લી. ૧૦

જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૧૧૯

તન મન સુતા સુત માત દારા; મિત્ર વૃંદ સંબંધીઓ,
 હરનીશ રહે હુકમે ઉભાં; દર્દ સ્નેહની સુગંધીઓ;
 મુખ ભાવતું વળી કનક પાત્રે; ખાદ્ય ખાતાં મન ઠરે,
 સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૧

રૂડા બગીચા બંગલા; સુખરૂપ મોટર ગાડીઓ,
ફળ ફુલ ને મેવા વડે; ભરપુર વિધ વિધ વાડીઓ;
નાટક સિનેમા નિરખતાં; અતિ હુર્પથી ઉર ઉભરે,
સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૨

શરીરે લગાવી સેન્ટ અત્તર; નિત્ય પોશાકો ધરે,
જલસા અને મીજબાનીઓમાં; જર અતિશે વાપરે;
ધન મેળવે જ્યાં નોકરો; ક્યાંથી ઉરે ચિંતા અરે; ?
સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૩

આવે નહીં કંઈ સાથ એ સૌ; ધર્મ વિના ધુળ છે,
પલટાઈ જાતાં વાર શું? એ આખરે દુઃખ મુળ છે;
પરમાર્થ કીધો તેજ સાચો; વ્યર્થ બીજું છે ખરે,
સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૪

જે. પી. થયા ભાષણ કર્યા; ને માન અદકું મેળવ્યું,
પણ વ્યર્થ એ સઘળું કદિ જો; હૃદયને નહીં કેળવ્યું,
આશા અને તૃષ્ણા ન ત્યાગી; તો કહો ક્યાંથી તરે, ?
સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૫

સાક્ષર થયા મીલો ચલાવી; આગળોટો પણ કરી,
વળી જ્ઞાતિના બની શેઠીયા; શેઠાઈમાં જાતા મરી;
પણ ભાગ્યના એ વૈભવોથી; અર્થ શું સાચો સરે ?
સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૬

સત્કર્મથી સુખ જે મળે; તે લાભ સહુને આપવો,
મન વચન કાયા દ્રવ્યથી; વળી કલેશ સૌનો કાપવો;

કિરતારના દરબારમાં; એની કદર થાશે ખરે,
 સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૭

અવની વિશે અવતાર લઈ; પુરુષાર્થથી શોભે સહુ,
 શૂરા શ્રીમંત ગુંણી દયાળુ; ન્યાયને દાતા બહુ;
 એ ભાગ્યશાળી નામ કેા દી; નાશ શું થાયે અરે ?
 સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૮

આ લોકના સત્કર્મથી; પરલોક પણ સુધરી શકે,
 ને સ્વર્ગના દેવો વધાવે; બહાલના શુભ ઉમળકે;
 સૌ અમર સંત સમાજમાં; ગણના થશે અમરાસરે,
 સંપત્તિ સૌ મળી સ્વર્ગની; જાવું ઠર્યું પણ આખરે. ૯

પાપ. ૧૨૦

જગતમાં પાપને લોકો; ભલેને તુત માની લે,
 તુંને હું શિખ દઉં છું એ; ભયંકર ભૂત માની લે. ૧

સુખેથી બેસવા નહીં દે; કલેજું કોતરી ખાશે,
 ઉપાધિ લાવશે તાણી; હૃદયના દુકડા થાશે. ૨

અમીનો ઘુંટકો પીતાં; હળાહળ ખાસ મેળવશે,
 પ્રકૃતિ શુદ્ધ પલટાવી; અનીતિ તંત્ર કેળવશે. ૩

સગાનો સ્નેહ તોડાવી; જગવશે દ્વેષ કુસંપે,
 અકલ્પિત કલેશના બેરે; જીવાત્મા લેશ નહીં જંપે. ૪

સુગંધી પુષ્પની શેયા; વિશે થૈ ખુંચશે કાંટા,
 સરળતા સુખની તોડી; સુચવશે માર્ગમાં ફાંટા. ૫

પડે જ્યાં પાપનો પંજો; સિદ્ધિઓ જાય સૌ ચાલી,
 ઉઘાડી આંખ જોતામાં; અને લંડાર તો ખાલી. ૬
 ઝપાટો પાપનો લાગે; ટકે ના કિરતિ મોટી,
 સલામો સાત કરનારા; ઉડાવે વાત કેં ખોટી. ૭
 વિસારી ઉપકારો એ; તિરસ્કારોજ કરવાના,
 નકામું જીવવું માની; ધરાદા થાય મરવાના. ૮

સમાધાન. ૧૨૧

રાત દિન રટણ જ્યાં પ્રપંચ નિભાવવાનું,
 રંક કે શ્રીમંત હોય ભલે નરનારીઓ;
 મન માન્યું કરવામાં આવે અડચણ ત્યારે,
 સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૧
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિનો પહેરો રહે રાતદિન,
 નવે ગ્રહ અનુક્રમે હોય અધિકારીઓ;
 સગાં વળી શત્રુતાની ગરજ પહોંચાડે ત્યારે,
 સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૨
 નિત નિત નડતર નવાં નવાં આવી મળે,
 નિમેષનો અનુભવ થાય નર્ક ખારીઓ;
 ચતુર્વિધ ઋણ કળિ કાળમાં ફેડાય કેમ ?
 સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૩
 હળાહળ ખાન પાન કંટકની રૈયા જેમ,
 શ્વાન હડકાયા જેવું જીવવાની વારીઓ;

દુઃખાગારે દુષ્ટી મરવાનો ભય બારે માથે,
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૪

કાગ તણો વાઘ થાય વાત હોય નજીવી ત્યાં,
સત્ય શું શોધાય હોય જુઠ્ઠાણાની વારીઓ;
ગમાર ગણાઈ માર મફતનો ખાવો પડે,
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૫

જ્ઞાન કે વૈરાગ્ય શોધ્યાં જડે નહીં ત્યાગીઓમાં,
નવાં નવાં સુખ માટે તેમની તૈયારીઓ;
દાખલો દેવાય ક્યાંથી તિતિક્ષાનો તેવે ટાણે ?
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૬

કનક ને કાન્તા તણો મોહ છોડવા દે શિખ,
પણ તેજ વસ્તુ તણા પોતે તો ભિખારીઓ;
“પોથીમાંનાં રીંગણાં” આચારને વિચારે માને,
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૭

અહંકાર તણી ઓળખાણ એ કરાવે છતાં,
પોતામાં ભરેલ હોય તેની તો અંગારીઓ;
પ્રવૃત્તિમાં પળે પળે જોનારા એ શકે જાણી,
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૮

પતાસું આપીને ફેસલાવે હેમ કડલીયું,
ખાળક કનેથી કેઈ કુટિલ જુગારીઓ;
તેના જેવો ખેલ જ્યાં ત્યાં જણાયે આ જગતમાં,
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૯

સંત કે સંન્યાસી હોય ધિંગા ધર્મ ગુરૂ હોય,
ગર્જતી ગૌરવે નિત જેમની અટારીઓ;
સુખ ને સંપત્તિ તણા ઇબરો શું હોય લીધા ?
સમાધાન સાચવે શી રીતથી સંસારીઓ ? ૧૦

ર્યોદ્ધય. ૧૨૨

ઉગમતા દિનકરનાં લઈએ વારણાં,
અજવાળાં સૌભાગ્ય તણાં રેલાય ને;
વિશ્વમંદિરે કીર્તિ કળશ સોહામણા,
તેજ પુજ કિણો કેં ઝળહળ થાય ને.....ઉગમતા
યાવન કરવા પામર જનનાં આંગણાં,
સંત તિરથનાં જેમ વધારે માનને;
પરિમળ ફેરે પુષ્પ ગંધ જેવાં જગે,
તેવું જગવે તું પણ અમમાં તાનને.....ઉગમતા
જીવ જીવનના જન્માંતરનો ભોમિયો,
સાક્ષી રૂપે અંતરમાં આભાસ ને;
પૂરણ પ્રદ્ધનું અમર પારખું પામવા,
પથિક પ્રબોધન તુંજ શિખવતો ખાસને.....ઉગમતા
કિરણાવળીમાં અમરાનંદ અમોઘ તું,
વરસાવે વિદ્યુતનાં જેવાં તેજ ને;
ગહન ગતિ કંઈ કાળ તણી છે કારમી,
અગમ્ય એ અધ્યાસ શિખાયે સ્હેજ ને.....ઉગમતા

વિધ વિધ રંગે રંગે છે આ સૃષ્ટિને,
તેવી રીતે અમ અંતર રંગાય ને;
તિમિર ટળે સૌ ત્રિભુવનના અજ્ઞાનનું,
તો તો જીવન રહેજે સફળ જ થાય ને.....ઉગમતા

વેણુ. ૧૨૩

મોહન તારી મોરલીએ ઘેલી બની,
મન મંદિરીયાં નળે કેમ લુંટાય ને ?
જેમ દરિદ્રી ભટકે ભાગ્ય સુધારવા;
તાલાવેલી તેવી મુજને થાય ને,
પ્રેમસુરો ઉર ઉરમાં વેણુ પુરતી. ૧

ત્રિભુવન તારણ મંત્ર મને એ લાગતો,
ઉર ગુહામાં ઉઠે એ પડકાર ને;
ધોમ ધખ્યા વનમાં સર વિધ્યું પંખીડું,
પ્રેમ ભયોં છેલ્લો કરતું કિલકાર ને,
પ્રેમ સુરો ઉર ઉરમાં વેણુ પુરતી. ૨

ઝડીઓ વરસે ગગન ધરેથી મેઘની,
રંગીત ચીર ને ચતુરાનાં ભિન્નથ ને;
દિલનાં દરપણ એમ અમારા વાલીડા,
રસ ભીનાં આ રંગે આજે થાય ને.
પ્રેમ સુરો પાંસળીયે વેણુ પુરતી. ૩

અક્ષનાદમાં યોગી જીવન વિરમે,
 અનુભવે એ કેવો અખંડાનંદનો ?
 ભુરકિના કણુ છાંટયા એવા મોહને,
 દરશન સૂનાં જીવન બાણે મંદનો;
 પ્રેમ સુરો પાંસળીયે વેણુ પુરતી. ૪

વાણી. ૧૨૪

સખી વાણી મધુરી બોલીએ રસ રેલાવા,
 ન્યમ દૂધમાં સાકર ઘોળીએ રસ રેલાવા. ૧
 સખી પરિમળ રેલે કેવડો રસ રેલાવા,
 વન શોભાનો વિસ્તાર ન્યમ રસ રેલાવા. ૨
 જગ વાડી કુંજે કોકિલા રસ રેલાવા,
 વન મંદિર ટહુકે ગાજતા રસ રેલાવા. ૩
 ન્યમ સાગર છોળે ધુધવે રસ રેલાવા,
 જગ જુની લહેરે મલપતો રસ રેલાવા. ૪
 વરસે કંઈ અમૃત આપટાં રસ રેલાવા;
 તરખોળ કરે જન દિલડાં રસ રેલાવા. ૫
 ન્યમ માતા અંકે બાહુડાં રસ રેલાવા;
 મરકલડે નચવે આંખડી રસ રેલાવા. ૬
 અજવાળાં ઢોળે ચંદ્રમા રસ રેલાવા;
 શૃતપ્રાપ્ત રસિક કુલાય એ રસ રેલાવા. ૭

સખી જેમ કુવારે હંસલા રસ રેલાવા;
 કલ્પેલ કરે ઉર ઉછળે રસ રેલાવા. ૮

સંસાર તણે સત્કાર એ રસ રેલાવા;
 આંગણીયાં એમ સુહાય એ રસ રેલાવા. ૯

ઝીલાણું. ૧૨૫

છલકે નીર સરોવર સહીયર મીઠડાં,
 લ્હેરખડાં લે લલનાનાં ન્યમ ઉરજે,
 સ્નાન કીડા કરવાને હુઈડાં ઉલટે;
 દેવ મધુરાં અંતર ઉમંગે પુરજે.

રસ ખસ ઝીલાણું ચાલો સહીયર ઝીલીયે. ૧

માન સરોવર રઠીયાળાં રંગે ભર્યાં,
 રસભીનાં ન્યમ સાહેલીનાં વૃંદજે;
 પ્રણય પ્રદ્વશું સંત તિરથ એ આપણું,
 ગગન નિધિમાં જેવો ઝીલે ચંદ્રજે.

રસ ખસ ઝીલાણું ચાલો સહીયર ઝીલીયે. ૨

આદરના સંદેશા કેરાં છાંટણાં,
 પ્રેમ ઉમળકે છાંટી કરશું ખેલજે;
 સ્વર્ગ કુંજની પરિયો પણ અંખી પડે,
 મેઘ લીયે વાદળીયોની ન્યમ સ્હેલજે.

રસ ખસ ઝીલાણું ચાલો સહીયર ઝીલીયે. ૩

આત્મ સંઘનાં આંદોલન ઉર્મિ ભર્યાં
 દિનકર કિરણાવલીમાં ઝીલે જેમને;
 ડાલે પોયણીઓ ઘેલી ગવેં બની,
 લાલત લહેરે ડાલીશું સખી એમને.

રસ ખસ ઝીલણું ચાલે સહીયર ઝીલીયે. ૪

ખેપીયો. ૧૨૬

અમર પંથનો પડકારે છે ખેપીયો,
 વિશ્વપતિનું છેલ્લું લાગ્યો કેણને;
 જીવન યાતના આજે સૌ અટપી લઈ,
 અગમ્ય દેશે વિંધાશે દ્વય નેણને;
 અમર પંથનો પડકારે છે ખેપીયો. ૧

કાળાં ઘોળાં કોટી હોય ભલે ક્યો,
 મીન મેષ ના એમાં કંઈએ થાય ને;
 જે જે બાંધ્યાં પાપ પુણ્યનાં પોટલાં,
 તે ઉપાડ્યા વિના શું ઉપાયને ?
 અમર પંથનો પડકારે છે ખેપીયો. ૨

વંદા નિંદા મારૂં તારૂં માનીને,
 દેવ અને દાનવનો ભુલી લેદને;
 દયાતત્ત્વ વિસાર્યું સ્વારથ કારણે,
 નિર્દોષિને દીધો કેવળ છેડને;
 અમર પંથનો પડકારે છે ખેપીયો. ૩

કાળ પ્રમાણુ વિશેષ ગયું સ્વપ્ને વહી,
માગી અવધ મળે ના ભાઈ લગારને;
પાય પસારી રે ? ખાલી હાથે જવું,
ખાવો પડશે યમદુત કેરો મારને;

અમર પંથનો પડકાર છે ખેપીયો. ૪

પામરતા જાણીને પ્રભુ પંપાળશે,
માનવ સામું જોવા ના કેં હોયને;
દિન વતસલતા તારી તું ઉરે સ્મરી,
દુઃખીયાનાં આંસુ તુ ઈશ્વર દહોયને;

અમર પંથનો પડકાર છે ખેપીયો. ૫

હિંડોળો. ૧૨૭

સખી સૃષ્ટિની ડાળીએ ને સંયમની વૃક્ષ ડાળે

કલ્પના હિંડોળો બાંધ્યો હેતથી (૨)

અદ્ય દહાણુ હોંસથી ઉલેચ'તી (૨).....હો સખી

ઉંડી ઉંડી વાસનાનો ભોગી રસાત્મા ત્યાં

રસિકાશી રસ પાંખે ઝુલતો (૨)

વિધ વિધ સ્વપ્ન દૃશ્ય ભુલતો (૨).....હો સખી

ગેબી વાતોનો એ યુગ યુગ ભોમીયો

પાપણોની પલકારે હર્ષતો (૨)

હૃદયનાં હેત રૂપે વર્ષતો (૨).....હો સખી

જ્યોતિષાં તેજ એનાં ઝળહળે જરાક ત્યાં તે
 ખીડલાં ઉર ખાંતે ખુલતાં (૨)
 સજની સજોડ બની ઝુલતાં (૨).....હો સખી
 ધુપ છાંયશી આનંદની એ રૂડી સંજીવની વિશ્વમાં
 મીઠી મીઠી પ્રદા દહાણુ પાંખડી (૨)
 અવલોકી ઠરે સખી આંખડી (૨).....હો સખી

સૃષ્ટિ સેવા. ૧૨૮

જડ ચેતને જગ આ કર્યું નિરમાણુ જે દેખાય છે,
 તે સર્વમાં પ્રેરક પ્રભુનું તત્ત્વ કંઈ પરખાય છે;
 સેવા અહોનિશ એહની કરવા ચહે અંતર સ્મરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીઓ અહીં અવતરી. ૧

સેવા તણા ઉચ્ચાશયો સહુ સ્નેહ મંત્રોથી ભર્યા,
 આશીષના સંદેશ છુપા મધુર એમાં છે ઠર્યા;
 સૌ પૂજ્ય પૂજક ભાવની આખ્યાયિકા ઉરે ધરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીઓ અહીં અવતરી. ૨

જ્યાં દિસે ચૈતન્ય ત્યાં ચૈતન્ય જરૂર તથા રહે,
 અદ્ભૂત એ આનંદની આલોચના કવિ શું કહે ?
 જીવન તણી મુક્તિ અને આ જગતમાં મુક્તિ ખરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીઓ અહીં અવતરી. ૩

દીનતા દયાના તત્ત્વથી કેવું અમર પદ પામીએ,
 પ્રભુતા પૂરણ જગની પુનીત નિત આત્મ ભાવે વિરમીએ;
 દેહાન્તના સિદ્ધાન્તમાં આજ્ઞાંકિતા રહે તરવરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીએ અહીં અવતરી. ૪

અધિકાર એ સ્વર્ગે નથી જડતો ઉપાયો બહુ કરે,
 આ મનુષ્ય યોનીની અરે એથી જ ઉત્તમતા ઠરે;
 અગણિત જન્મોનાં અનુપમ પુણ્ય કર્મો સંઘરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીએ અહીં અવતરી. ૫

આભાસ ચિદાકાશનો સૌ ભેદ વિધ વિધ શિખવે,
 ત્યાં પૂજ્ય પૂજક હેતુની સાચી પ્રતીતિ ઉદ્ભવે;
 અમરાપુરીના સુખનો સહુ મોહ જાણે ઉતરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીએ અહીં અવતરી. ૬

તૃપ્તિ નિરંતર પુણ્યના ઉત્સવ ઉજવવામાં મળે,
 ને એ અનુભવથી વળી અહંકાર અંતરનો મળે;
 સામાન્યતા સહુ વાતમાં સ્વીકરાય સિદ્ધાંતો કરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીએ અહીં અવતરી. ૭

એ વિભૂતિએ ઈશ્વર તણી આલોક ને પરલોકમાં,
 આકીર્ણની આધીનતા જગવે જીવનરૂપ શ્લોકમાં;
 કર્તવ્ય કેરી ભૂમિકા ચારિત્ર્યથી દે ચીતરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીએ અહીં અવતરી. ૮

સન્માનનાં સંકીર્તનો એ યુગ યુગો પછી ઉતરે,
 ને નવલ રત્નો શોભતાં સંસર્ગ પીઠિકા ઉપરે;

ચલવે પ્રણાલિકા પરમ એ શ્રેણીનાં સૂત્રો ધરી,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીઓ અહીં અવતરી. ૯
 એ મહાનુભાવોની મહત્તા વંદીએ વિનયે કરી,
 એ આર્યની ઓજસ્વિતા વળી પૂજ્યે પ્રીતિધરી;
 એ ધન્યતાનાં ધવલમંગળ ગજવળે નિત શ્રીહરિ,
 એ આર્ય આદર્શો શિખે દેવાંશીઓ અહીં અવતરી. ૧૦

કેવાં કર્મ ? કઠોર કે કણ્ઠી કે કાપું કરી કાતરે,
 ખેડ્યાં ખેતર ખુખીને ખટકથી ખાંતે ખુપી ખાતરે;
 ગુંચવણી ગોતે ગુંણી ગરજથી ગોખી ગુણાકારને,
 ધીનાં ઘેબરથી ઘણાં ઘણુઘણુ ઘોડાર ઘેલાં ઘરે.

દેવળમાં દેવ. ૧૨૯

જડચેતને જગ છે ભર્યું જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ઇશ છે,
 પરખાય આપણને નહિ તે પૂર્વનાં કિલ્ખીશ છે;
 હડીઓ કરે હરી નવ મળે એ મંત્ર સદ્ગુરુએ કહ્યો,
 શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧
 પુજા કરો હરરોજ ખાસાં સ્તોત્રને સાહિત્યથી,
 શણગાર હીરા મોતીના નિત્યે કરો ભલી રીતથી;
 પણ શી રીતે ઈશ્વર રીઝે ? એ સાર શું લક્ષે લહ્યો ?
 શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨
 મૂર્તિ રૂપે માનો તમે મૂર્તિ મુજબ કૃણ આપતો,
 પણ સર્વ વ્યાપક શક્તિનો અનુભવ પ્રત્યક્ષ નથી થતો;

- ઉપચાર ઉપલક્ષમાં વૃથા સહુ કાળ જીવનનો ગયો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૩
- આખો અગસ્ત્યે વાયદો કલ્યાણ ક્યારે થાય એ ?
શું લક્ષ ચોરાસીતણા ફેરો છુટી કંઈ બચ એ ?
રે દુઃખના દાવાનબે દિન રાત દેહ રહે દહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૪
- પરહેજ વિષુ આબારીને ગુણુ શું કરે ઔષધ કદી,
તરતાં શિખ્યા વિષુ તુંબડે શું તરવી છે સાદી નદી ?
ભવસાગરે બહુ ભટકતાં બે માર કેવો છે સહ્યો;
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૫
- ઓળખ વિના શું કામ કોદી કોઈ કોનું કરી રહે ?
અધિકાર વિણુ ઓળખ કદી શું સહજમાં અંતર ટકે ?
એ તત્ત્વને તોળી તપાસી ચિત્તમાં શું છે ચહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૬
- તન મન ધને બાહ્યાંતરે કર્તવ્ય સંભાળ્યું હશે,
તો તો કદી માલીકની કરુણા નકી તમપર થશે;
શિર કાપી સોંપ્યું હોય તો વિશ્વાસ શું બચે વહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૭
- એ વિશ્વના વ્યવસાયને નિયમિત બાળવવા મથે,
બુલે ચુકે તેને વળી શાસન કરી દોરે પથે;
સાકાર નીરાકારમાં ચિદરૂપ શાસ્ત્રોએ કહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૮

નીતિ મૂકે તેની જગે સંપૂર્ણ આભડ છેટ છે,
માળા તિલક છાયાં અને ઉપવીત પાપી પેટ છે;
ધર ઉંબરામાં તિરથ સહુએ લેદ સંતોએ લલ્લો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો? ૯

આશ્રમ સ્થિતિ ને શક્તિ સાનુકુળ દેશ પ્રમાણથી,
કર્તવ્ય ચુકાચે નહિ નિઃસ્વાર્થ કેરી બાણથી;
દુભાય નવ દિલ કોઈનું હક્ક એ જ હિમ્મતનો કલ્લો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો? ૧૦

ભંડાર લક્ષ્મીના ભર્યા ઉપભોગ હરીના નામથી,
પ્રભુ એથી શું ઉઘતા હશે મંદિરમાં આરામથી?
દિન રાતની ચર્યા તણો જે નિત્ય છે દ્રષ્ટા રહ્યો;
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો? ૧૧

જે ધર્મના બહાને હબરો ઢોંગ સાચવતા હશે,
તો શ્રેય શું એમાં પછી એ લોકનું કદીએ થશે?
નથી રાજ પોપાબાઈનું હિસાબ શું કંઈ છે ગયો?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો? ૧૨

સાંખી શકે સર્જન નહિ તો ઈશ છે કંઈ આંધળો?
એ ઝોળાબે પળવારમાં કાબેલ થઈ જો નીકળો,
કિરતારને ઠગનાર કે નિરમાણ ક્યાં હજી છે થયો?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો? ૧૩

હેતુ હતો સાદો સરળ તે પૂર્ણ પલટાયો દીસે,
કંઈ કાગ કેરો વાઘ આજે છે થયો દેવળ વિષે;

પડી ધુળ એના મુખમાં શણે પ્રભુ એ ના લહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૪

બાથે ભરી બળ જળરીએ દેવળ વિષે દાખલ થયા,
કીરતન ભજન કીધાં કદી ભવપાર શું ઉતરી ગયા ?
શા કારણે સત્યાગ્રહો કરવા પડે ભ્રમ કાં થયો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૫

પાપાણુ કે ધાતુ તણી શું મૂર્તિ એમજ રીઝતી ?
આ ઘેલછા ધર્મીધની વિપરીત શાને થઈ મતિ ?
કુસંપ એક બીજા વિશે કરવા નથી અવસર રહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૬

અધવચ બુઝો લટકી રહ્યો ત્રિશંકુ એ ગતિ થાય નહી,
સંભાળવા સારી રીતે એ દાખલો આપ્યો અહીં;
મજબુત સ્પર્શસ્પર્શનો કિલ્લો શું એમ તુટી ગયો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૭

ભકતો થયા તમ ભતમાં એ માર્ગ શું લીધો તમે ?
મળવા જવાનું મન વિના કંઈ વાતથી કેને ગમે ?
છે માર્ગ એ દુરાગ્રહી વિચાર કંઈ મનમાં થયો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૮

ભક્તિ વિના મુક્તિ નથી પણ ભક્તિ દેવળ બહાર છે,
સહુ જીવપર ઉપકાર પ્રીતિ એજ ભક્તિ સાર છે;
પ્રભુને નથી ગમતું બીજું એ લેદ શું લક્ષે લહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે અંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૧૯

હડતાળ પાડે હાથ પગ કે કેમ મ્હોડું ખાય છે,
દિન રાત ધંધા કુટતાં બહુ કષ્ટ અમને થાય છે;
ઉપવાસ પણ મ્હોડું કરે તો ત્રાસ શું બાંધે સહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૦

અત્તર લગાડો જીભને કે દુધ રેડો નાકમાં,
અનુભવ વડે લ્યો પારખી ક્યાં જોવું છે ચાર્વાકમાં;
કેવો તમાસો થાય છે ? સંક્ષિપ્તમાં એ છે કહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૧

સત સંગતિ ઉપાસના પછી જ્ઞાન કે મુક્તિ મળે,
અભ્યાસ એકજ વર્ષમાં શું કોઈથી સર્વે ફળે !
અહીં મૃત્યુને માની પરિક્ષા શું ઇલાજ તહીં રહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૨

સૃષ્ટી રચી સર્વેશ્વરે ખીજે પરિક્ષા શું લહે ?
ધોરણ પ્રમાણે જન્મનો અધિકાર એ ન્યાયે કહે;
એકજ જનમમાં કેટલા અનુભવ તણો બોલે વહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૩

જ્યાં લાગવગ કોની નથી તલભાર કદીએ ચાલતી,
જ્યાં ઝાડની ડાળી વળી આજ્ઞા વિના નથી હાલતી;
ત્યાં ફેદ શું ફાવી શકે ? છે ન્યાય કંઈ મનમાં લહ્યો ?
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૪

મિથ્યા મતાંતરના વૃથા ઝઘડા જગાવે શું વળે ?
પરિપ્રક્ષ સચરાચર પ્રભુ શું એમ દેવળમાં મળે ?

ઉપહાસ થાયે ધર્મનું સદ્બોધ એ માટે કહ્યો,
શું દેવ દેવળમાં હશે બંધાઈને બેસી રહ્યો ? ૨૫

ચેતન શૂન્ય જીવન. ૧૩૦

પ્રભવે નહિ સ્વપ્ન વિષે ધખની,
કદી માનવ શક્તિ પ્રમોદન જે;
સુખ ઉપર તેજ નિઃસંશય ના,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૧

મન બંધન રૂપ બની ઝુરતું,
સમજાય સમીપ ન સાન્ન્યવન છે;
કુળ ગૌરવ જેમ ભુંસાઈ ગયું,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૨

ભડકે ભય નામ સુણી ઉઘમાં,
અધિકાર અરે સુખ ભાજન છે;
બદલાય ન સિદ્ધ સ્વભાવ જીનો,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૩

સુખ આશ તણા બહુ દુર્ગ રચે,
પણ દિવ્ય ઝતુનનું ક્ષાલન છે;
મૃતપ્રાય ન માંખ ઉરાડી શકે,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૪

મગરૂરપણું મન મોટું ધરે,
પણ માન મળે નહિ ક્યાં જવલે;

- પ્રગતી યુગની શું પિછાણ પડે,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૫
- સચવાય શું ટેક શહુર વિના,
અવિરામ શું સંયમ પાવન છે ?
ચગદાર્ધ મરે ચતુરાર્ધ વિના,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૬
- નવ મારગ વેતની સુઝ પડે,
વ્યવહાર તણું શું પ્રલોભન છે !
રૂઠું સાંખી શકે ન સહોદરનું,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૭
- કકળાટ ટળે ન કમાઈ તણા,
ઉર ઉઘ્ર સદાય હુતાશન છે;
કરવા કંઈ પ્રાક્રમ ના બનતું,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૮
- નિજ સ્વારથ વ્યૂહ તણા શિખરે,
અનુચિત અનર્થનું સ્થાપન છે;
સ્થિતિ સ્થાપક ગુણ ગ્રહીજ રહે,
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૯
- મનુ જન્મ અમુલ્ય ગણાય જગે,
પણ ધર્મનું કયાં પ્રતિપાલન છે ?
નવરંગ સુસંસ્કૃતિનો ન ચૂકે;
નર ચેતન શૂન્ય શું જીવન છે ? ૧૦

પાણી પીને ઘર ન પુછાય. ૧૩૧

ધાર્મિક સિદ્ધાંતો તણું પુનીત ધોરણ અનુસરી,
કુળવાન કન્યા લગ્ન વિધિએ દેવ સાક્ષીથી વરી;
સહકારના સ્વિકારનો ઇન્કાર પછી જો હું કરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૧

અધિકાર શું અર્ધાંગનાનો? નવ શક્યા જાણી જરી,
શું શું પ્રતિજ્ઞા સ્નેહની વળી સમપટ્ટીમાં ઉચરી?
પ્રણીપત્ય એ પૂર્વજ તણું હું કેમ કરીને વિસરું?
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૨

જે ક્લુક દોષો દ્રષ્ટીએ દિન રાત દેખાયે સહુ,
તે વાત અંતર રાખીને જો કપટ બાવે હું રહું;
રાજી રહે શું ઇશ એથી? મારું કે કદી હું મરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૩

ભુલતા નથી શું આપણે? એ સુનીતિ સ્મરવી ઘટે,
આ લગ્ન ગ્રંથીના તુટે લખી રાખવું અંતર પટે;
પ્રારબ્ધ બદલાતું નથી જો વાંકું કે કદી પાઘરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૪

સંયમ તિતિક્ષા સાચવી સુખ દુઃખ સર્વે સોષવું,
પ્રભુતા પ્રણયની ઓળખી તનમન ધને નિત પોષવું;
પ્રજ્ઞાદિકે છોડ્યું નથી સંસાર રૂપી ધુંસરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૫

બળબુદ્ધિથી કૂર વાઘ વરૂ નર સહેજ સ્વાધીન કરી શકે,
મહત્તા કમી શું માનવીની ચિત્ત ચેતન બ્યાં ટકે;
પુરુષાર્થ કંઈ ઈશ્વર કૃપા કંઈ મેળ એ ભાવી ઠર્યું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૬

વિનિયોગ બેના સ્વાર્થનો નથી બિન્ન એક ખીબા તણો,
સંકેત એ સમબળ ઉડેા ફાયદો તો તો ઘણો;
સારૂં થવાનું હોય ત્યારે શહાણુપણુ એ વાપરૂં,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૭

આદ્ધાદ દંપતિ જીવનનો આત્મીક લગ્ને સાંપડે,
એ પ્રણય શાસ્ત્રાભ્યાસીઓ જુગતે જગે ક્યાંથી જડે?
કિરતારની એ દિવ્ય કૃતિનું સુસ્મરણ હું શું કરૂં?
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૮

આસક્તિને સંતોષવી એ પશુપણું કહેવાય છે,
વપુ ક્ષીણ થાતાં ક્ષણ મહીં સહુ મોહ ઉતરી જાય છે;
શ્રેષ્ઠત્વ એમાં શું રહ્યું? લોકો હસે કુલ્યો ફરૂં,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૯

ધિગો ધણી માથે છતાં આંસુ ન જો સુકાય તો,
ધિક્કાર એ ધણી પદ લીધું પછી કેાની શણું જાય તો;
દીધેલ કન્યા દાનમાં જે પ્રભુ તણું છે પાંખરૂં,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૧૦

દાસત્વ રૂપે કામ લેતાં કદર કદી જો નવ કરી,
દારિદ્રતા આવી નડે કેાપે વળી શિરે હરી;

સન્માનતાં સન્મારીઓને લક્ષ્મી દે છે નોતરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૧૧

ગુણ દોષની આલોચના અનુભવ વડે શિખાય છે,
તો ભોજ્ય ભોક્તા ઉભયની ચીદ્રૂપતા થઈ જાય છે;
એ સ્વર્ગ સુખ ઉત્તમ જગે જે બ્રહ્મપદથી નિર્તરું,
પાણી પીને ઘર પુછવું એ ન્યાય કહેશે કેા ખરું? ૧૨

ધણી સામે ધિંગાણું. ૧૩૨

મા બાપને સાચા સહોદર ત્યાગી આવ્યાં સાસરે,
આનંદના ઉદાનમાં સુખ માણશું નિત્યે ખરે;
મન માનતાં કપડાં ઘરાણાં અંગથી ક્યમ ઉતરે ?
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૧

અધિકાર સરખો ઉભયનો એ શાસ્ત્ર પોકારી કહે,
આ યુગ છે સ્વાતંત્ર્યનો ફાંકો તમારો નહિ રહે;
શિક્ષિત દંપતિ જોડલાં કેવાં જગે છુટથી ફરે ?
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૨

ઘર કામ કંઈએ ક્યમ ખને ? લુંડી નથી લાવ્યા અરે,
ચીજ વસ્તુ વિધવિધ ખરીદવા પૈસા ન શું કંઈ વાપરે ?
મંગાવી મોટર આપજો નહિ ચાલશે હા ના કરે,
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૩

કરકસર કરીએ કેટલી ? એની કદર તમને કરી ?
અમ કોડ પુરવા અંતરે નથી બાવના કોદી વરી;

માસિક બે ઓછા કર્યાં ક્યાંથી લવાજમ બહુ ભરે ?
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૪

બગડી ગયો બે માસથી કેવો પીયાનો માહરો,
બુટ સ્ટોક પણ બદલ્યાં નથી મહીને છતાં શું ખરખરો ?
દશ રૂપીઆમાં તેલ સાબુ કેમ કરી મહીનો ભરે ?
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૫

ફરવા જવું સાંજે સવારે પાંચ રૂપીએ શું બને ?
ઘર આવતાં દમડો કદી રહેતો નથી મારી કને;
માઝ્યા વિના મળતું નથી ને માગતાં માથું ફરે,
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૬

મીજબાનીની મીટીંગ મેં કીધી નથી ત્રણ માસથી,
નથી બેઠેનપણીઓ આવતી કોઈએ તમારા ત્રાસથી;
લાજ મરું છું જ્યાં સહુએ મીઠી મશકરીઓ કરે,
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૭

કો વિઝીટ માટે આવતાં મહોં મન નથી બતલાવતા,
બહાનું બતાવી કામનું કંઈ દુર પળમાં થઈ જતા;
છાની નજર શંકા ભરી એ દિશ નિરંતર ફરે,
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૮

ચમડી જતાં દમડી છુટે નહિ એ શિખરું શા કામનું ?
પાછળ ધિંગાલું થાય છે ફેગટ તમારા નામનું;
નાટક સીનેમા બાપદાદે જોયું છે કંઈ સાંભરે ?
અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૯

નહોતું કમાવા ભરે તો પરણ્યા કહો શિદને અરે ?
 ઉડે કુવે ઉતારતાં કંઈ તર્ક ડહાં તો કરે;
 મહોડું ખતાવા નહિ રહું વિચાર મન કરજો ખરે,
 અનુકુળતા આપે નહિ ધણી નામ તો શિદને ધરે ? ૧૦

વિરાટ સાક્ષર શક્તિ. ૧૩૩

શબ્દ પ્રદાનાં સંમિશ્રીત રૂપાન્તરો;
 નીર ખીરના ન્યાયે શોધી સારજો,
 કાવ્યામૃતના કનક કટોરા છલકતા;
 પાન કરાવે કવિવૃંદ નિરધારજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૧

સૃષ્ટિનું સાહિત્ય સનાતન દિવ્ય જે;
 શિખી સમજી ખટરસ શાસ્ત્રાર્ધારજો,
 અલંકારની અદ્ભુત ભેદી ભાવના;
 ભાષાદ્વારે ઉકલે જે અધિકારજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૨

સંજીવનીનું બળ બુદ્ધિથી રેડીને;
 જીવન ચેતન જગવે જ્યાં ભલી ભાતજો,
 મૃતપ્રાય મુડદાંને માનવ હીરલા;
 આત્માં નિરખી વિશ્વ બને રળીયાતજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૩

- ત્રિભુવનમાં તેજોમય પ્રતિમા ખીલવે;
 રસજતાનાં હૃદયે રેણે પુરજો,
 સ્વર્ગ નર્કનાં પડે સહજમાં પારખાં;
 દુઃખ છતાં સુખ માને મન જરૂર જો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૪
- અક્ષર બ્રહ્મ ઉતાર્યું જ્યાં સાહિત્યમાં;
 સર્વ વેદનો એમાં છે વળી સારજો,
 ભાષા ભેદે વાણીના વિસ્તારથી;
 એક અર્થમાં ચર્ચાયે વિચારજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૫
- જે માત્રાથી નર નારાયણ થઈ શકે;
 નસ નસ ઝળકે સ્વતંત્રતાનાં નુરજો,
 સચરાચરની સંચાલક શક્તિ છુપી;
 નિગમાગમથી રહી શકે નહિ દુરજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૬
- જે રસદહાણુ ન કોઈ સગું આપી શકે;
 જેનામાં જે સ્વારથ કેરી ગંધજો,
 માનવ થઈને એ રસ નવ આખી શકયો;
 મુક્તિ માટે તેને છે પ્રતિબંધજો,
 વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૭
- તારા મંડળ ગગને કેવું દુર છે ?
 પણ હરપણુમાં બાળક દેખે પાસજો,
 તેમજ સૃષ્ટી સૃષ્ટાની સાક્ષિધ્યતા;

સાહિત્યે સાક્ષર દેખાડે પાસજો,
વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૮

પામરતા રૂપી તો પાપ ટકે નહીં?
શ્રવણ મનનનો જેને નિત છે સંગજો,
વિષય વ્યસનથી રહેતાં શિખે વેગજો;
જેને લાગ્યો આ માત્રાનો રંગજો,
વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૯

આત્મચરિત્રો આજે અમર વિદેહીનાં;
શુદ્ધ સ્વરૂપે કરતાં સત્ય પ્રકાશજો,
પ્રસન્નતાનો સ્વાદ કંઈ ચાખી શકે;
ભલે જગતનાં દુઃખે હોય ઉદાસજો,
વિરાટ એ સાક્ષર શક્તિને વંદીએ. ૧૦

પ્રણય રંગ. ૧૩૪

આત્મ લગ્ન સંયોગ પુર્વનો; થાય અકલ્પીત પાત્રે જે,
અભિરૂચી એકજ ઉદ્ભવતી; શુદ્ધ સ્નેહના ગાત્રે તે;
મુખ દુઃખની સમાનતાનો; શિખવે સહુને અભિનય જે,
પ્રણય રંગ અંતરમાં ભીંના; ગુપ્ત ઉપાસક જીવન એ. ૧

ક્ષેમ પરસ્પરનું આલોચન; કરી શકે નહિ કેા અવરોધ,
પુરુષ પ્રકૃતિ ત્રિશુભ તત્વથી; સ્નેહ તણો અરપે સદ્ગોષ્ઠ;
સંકલના કાયા છાયાની; સાત્વીક શ્રેષ્ઠ સનાતન જે,
પ્રણય રંગ અંતરમાં ભીંનો; ગુપ્ત ઉપાસક જીવન એ. ૨

કલુષિત વિષયની અછુત વૃત્તીનો; સ્વપ્ને સેવે નહીં સહકાર,
સ્વાર્થ અખંડ સદંતર એનો; જીવન જ્યોત કરે ઝળકાર;
પુનિત શક્તિના પ્રોત્સાહનથી; રક્ષિત રહે જીવન ધન જે,
પ્રણય રંગ અંતરમાં ભીનો; શુભ ઉપાસક જીવન એ. ૩

અભોક્તે વળી અનુલક્ષીને; જીવન ધ્યેય થતું નિર્માણ,
પ્રભોદ પુલકિત નયન તારલા; ટમટમતા જ્યમ ઈન્દુ ભાણ;
નંદન વનનાં યુગ્મ પુષ્પ જ્યાં; રેલાવે નવચેતન એ,
પ્રણય રંગ અંતરમાં ભીનો; શુભ ઉપાસક જીવન એ. ૪

માનવ જન્મતણી સાર્થકતા; એજ અલંગ કદી સચવાય,
ધન્ય ધન્ય એ ગરવું જીવન; પદરજ પ્રેમ વડે ચુંભાય;
એવાં દર્શન માટે તલસે; સ્વર્ગ દેવતાનાં મન જે,
પ્રણય રંગ અંતરમાં ભીનો; શુભ ઉપાસક જીવન એ. ૫

આંગળી સુઝીને થાંભલો ન થાય. ૧૩૫

સુંઠ તણા ગાંગડો જો આવી ચઢે હાથ તેથી,
જગતમાં ગાંધી કોઈ કાળે શું ગણાય છે ?
રોગ તણા દોષ વડે શોભ ચડે શરીર તો,
આંગળી સુઝીને કદી થાંભલો શું થાય છે ? ૧

હીજડા હબર તણું સૈન્ય શોભા રૂપ હોય,
પણ ધાવ સંગ્રામે શું કોઈથી દેવાય છે ?
વિજયની વરમાળ ક્યાંથી એ કમાઈ શકે ?
આંગળી સુઝીને કદી થાંભલો શું થાય છે ? ૨

આલમના આળસીયાં થાય કદી એકઠાં તો,
નાગ લોકતાલું શું કેં રાજ્ય ચલાવાય છે ?
ગદ્દા લીંટિ પાપડ ન થાય ફોટી ચલવડે,
આંગળી સુઝીને કદી થાંભલો શું થાય છે ? ૩

કાગ તણો વાઘ ડરપોકને ડરાવે કદી,
અજાણપણામાં કોને નવ ઓળખાય છે;
પણ વનરાજપદ પ્રાકૃમથી પામશે શું ?
આંગળી સુઝીને કદી થાંભલો શું થાય છે ? ૪

કોરમું વેચીને કહો કમાણી કરાય કેવી ?
કુશકાનાં જમણે શું વરા ઉડેલાય છે ?
કોળી શું ગરાસીયાની બરોબરી કરી શકે ?
આંગળી સુઝીને કદી થાંભલો શું થાય છે ? ૫

ત્યાગ કે સુખનો બાગ. ૧૩૬

ત્યાગી તાલું શુભ તત્વ તે કંઈ તાનમાં ભુલી ગયા,
સુખ ભોગની આશા વિષે દિન રાત ઉત્સાહી થયા;
પ્રતિકુલતા પલવાર પણ જે સ્હેજ નહીં ખમનાર છે,
ભગવાં કર્યાંથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૧

કંઈ ઢોંગ જોશી વેદ કે વિદ્યા શિખી યોગી થયા,
ભોળા શ્રીમંત ગ્રહસ્થના ત્યાં હિકમતે પેસી ગયા;
પરચો બતાવ્યો કેમ જાણે ઈશ્વરી અવતાર છે,
ભગવાં કર્યાંથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૨

ઉપલોગ અમીરીથી વડા તો પશુ ન તૃપ્તિ તેહને,
 શોખીન સાળુ અત્તરે સ્વામી સજે નિજ દેહને;
 પૈસા વિના પલવાર જેને લેશ નહોં નભનાર છે,
 ભગવાં કર્યાથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૩

મન રાખવા શ્રીમંતનું હોંકાર દે સહુ વાતમાં,
 કરી નવ શકે કરૂણા જરી દિન કારણે સાક્ષાતમાં;
 તણ અન્ન ને દુધ ફલ અગર મેવા પરે જીવનાર છે,
 ભગવાં કર્યાથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૪

ચીઠ્ઠી અને દોરાવડે ધન સંતતિ મળવા કહે,
 લોલુપતા લાલચ તણી છાની હૃદયમાં નિત રહે;
 કોટયાવધી નરનારીઓ કદી ચરણમાં પડનાર છે,
 ભગવાં કર્યાથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૫

ઉપકાર કરવા સ્થાન ત્યાં નવ વેણ વાપરવા ખને,
 શિષ્યો ઘણા શ્રીમંત ને કે હોય પોતાની કને;
 એ ત્યાગથી સદ્ધર્મ બાનુ કેટલાકે તપનાર છે ?
 ભગવાં કર્યાથી ભવનિધિ શું એમ કંઈ તરનાર છે ? ૬

વિશ્વ કેમ રચ્યું ? ૧૩૭

કૃતિ તારી વિશ્વે અનુપમ દીસે કૌતુક ભરી,
 અને શક્તિ સત્તા ગહન ગતિવાળી પશુ ખરી;
 છતાં નિષ્કામી તું જરૂરી નથી ત્યાં ભાસતી જરી,
 અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હસી ? ૧

પિતા ન્યાયી સાચો પુનિત પદવી ભુવણ ભરી,
કરૂણા સિંધુ તું સુહૃદપણું શું ભઈ વિસરી ?
અરે દંદે બોલે પુનરપિ અકર્તા બની કરી,
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ? ૨

દિશાઓ ગાળે જ્યાં પ્રભુ તુજ ગુણે ગૌરવ ધરી,
અને અશ્રુ રેડે સુખી દુઃખી તુંને અંતર સ્મરી;
પ્રતિબિંબો શાનાં વિધિ રચીત પ્રારબ્ધ ચિતરી,
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ? ૩

બુના સંયોગે વા પ્રતિકુલ વિયોગે હરી હરી,
જીવે આયુ ગાળી સ્વરગ નરકે જાય નીસરી;
તને શું મોટાઈ કરગરી કહું કે ઉર કરી ?
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ? ૪

ભલે નિંદે વંદે અચલ અધિકારે અનુસરી,
દ્રુણા પ્રીતિ શાને ? જીવપર કરે તું ફરી ફરી;
પ્રભુ તું ધારે તો જીવ શિવ શકે એકજ કરી,
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ? ૫

અનુમાનો નાનાં રમત રમતાં વાત વિકરી,
પતાસાની આશે કનક વિટી ચુકી પરહરી;
પ્રતિ એવી આજે સહુ જીવ તણી કાં પ્રભુ કરી ?
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ? ૬

જગે ઉલ્કાપાતો અરરર કસાઈ કર છરી,
રહ્યા જીવે જ્યાં ત્યાં અતુલ વિપદે સૌ તરવરી;

મલોખાં શું મીઠાં ગણી કદી ચુસાશે રસ ભરી ?
અભિરૂચી આવી જગત રચવા કાં કરી હરી ?

૭

શોભતું શોભે. ૧૩૮

સુખડનું ઝાડ બહુ શ્રેષ્ઠ સુગંધથી,
મણીધરો વાસ કરવાજ લોભે;
કનક કુહાડીથી પણ કપાયે નહીં,
શોભતું હોય તે ત્યાંજ શોભે.

૧

શાસ્ત્રીઆમે મરી શું વટાયે કદી ?
જીવતું જન થવાનાજ લોભે;
લાખનો હોય કદી પાળનારો ભલે,
શોભતું હોય તે ત્યાંજ શોભે.

૨

લક્ષ્મપત્નિ કદી હોય મોટી સતિ,
શમ દમે સવર્ગના દેવ લોભે;
પણ પતિ તેહનો કેમ વંદી શકે ?
શોભતું હોય તે ત્યાંજ શોભે.

૩

રામનું નામ પાવન ત્રણે લોકમાં,
લક્ષ્મમાં “રામ બોલો” શું શોભે ?
ધર્મ વ્યવહારની યોગ્યતા એહમાં,
શોભતું હોય તે ત્યાંજ શોભે.

૪

વિજળીનો દિવો હોય તેજસ્વી પણ,
ધૂત દિપક દેવ સામેજ શોભે;

પરમ પુનિત એ તત્વની માન્યતા,
 શોભતું હોય તે ત્યાં જ શોભે. ૫
 હોય અમીરાઈને રાજ્યથી પણ રૂડી,
 પણ અથાણું ન ધીમાં જ શોભે;
 દિકરી લાડકી બજતી સાસુરે,
 શોભતું હોય તે ત્યાં જ શોભે. ૬
 શાલ બહુ કિમતી પ્રેત ઉપર પડી,
 માનવી મંન ત્યાં કેમ લોભે ?
 ફુલની માળ ચડી દેવને સૌ ચહે;
 શોભતું હોય તે ત્યાં જ શોભે. ૭

બળતું ગુલાબ. ૧૩૯

વનમાં દવમાં મધુરં બળતું,
 હીણભાગી લલિત ગુલાબ દિહું;
 સુરખીમય જન્મ મલ્યો કદી હા,
 પ્રભુ કેમ ગમ્યું તુજને પણ આ ? ૧
 સહભાગી સુખાર્થી કંમે સરજ્યું,
 રીપુ કેમ થયો દવ ત્યાં પ્રબળે;
 જગ લ્હાણુ દીઠી નવ મ્હાણી જરી,
 પ્રભુ કેમ ગમ્યું તુજને પણ આ ? ૨
 રસભોગી તણી પુરી આશ થવા,
 નવલું મલ્યું જીવન તો શું થયું ?

કાણુમાં ખીલ્યું ભરમ થયું કયમ હા !
 પ્રભુ કેમ ગમ્યું તુજને પણ આ ? ૩
 નવ કૌતુક કે જગનાંજ હીકાં,
 અભિમાન કર્યા જીવને ન મીકાં;
 અધિકાર તણી પડી ઝોળખ ના,
 પ્રભુ કેમ ગમ્યું તુજને પણ આ ? ૪
 ઠપકો વિધિને કઈ વિધ ઘટે ?
 અકલીત કલા સહુ કર્મ તણી;
 સુખ દુઃખ તણી જન લાગણીઓ,
 પ્રભુ કેમ ગમ્યું તુજને પણ આ ? ૫

ઉતાવળે ફળ ન આવે. ૧૪૦

ટીપે ટીપે ભરતાં સરોવર; પાળ બનતી કાંકરે,
 પંડિત પઢતાં થાય પોપટ એ કુમે જગ વિચરે;
 ઠોસી અને જયમ સ્વાર છેવટ એક સાથે થઈ જતાં,
 ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૧
 દેવાધિપતિ હોવા છતાં રાસભ બની રહેવું પડ્યું,
 તજ્યું સ્વર્ગ વૃત્રાસુર ભયે દુઃખ કેવું શિરષર ગડગડ્યું ?
 ધિરજ ધરી તો ફરી મળ્યાં સૌ સ્વર્ગ સુખ મન ભાવતાં,
 ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૨
 તજી રાજ્ય રામ વને ગયા ત્યાં રાવણે સીતા હરી,
 મુંની વેષમાં કપી સૈન્યની લીધી મહદ યત્ને કરી;

પછી પાજ બાંધી સાગરે માર્યો રીપુ શૂરો છતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૩

સહુ પાપ નાનાવિધનું ક્ષાલન થવા જગ ઉપર,
શી રીતથી ભાગીરથી અહીં સ્વર્ગ પથથી ઉતરે ?
એ વત્ન ભાગીરથથી બન્યો મહાદેવ તપથી રીઝતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૪

પ્રાકૃમ તણા ઉન્માદથી જલધી ઉરે કુલાઈને,
પામર ટીટોડીનાં હર્યો ઈંડાં અચાનક ધાઈને;
તો પણ ટકી નહીં ટેક આખર હારવું પડ્યું લાજતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૫

આ દેશ હિંદુસ્તાનમાં હિંદુત્વ લાગ્યું બુડવા,
ક્ષાત્રત્વ તેજ તમામમાંથી જરૂર લાગ્યું ઉડવા;
શૂરા શિવાજી ઉદ્ભવ્યા એ અવસરે વર માગતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૬

સ્રી સાત પરણો સામટી પણ ભાવી જે બળવાન છે,
ટાળ્યું ટળે નહી વાંઝીયાપણ શું કરે વિદ્વાન જે ?
ખંડેર થઈ ખાલી પડે જ્યાં ધવલ વાજાં વાગતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૭

સ્વર્ગ સ્વદેહે વિચરવા ત્રિશંકુએ કરી ભાવના,
અધિકાર વિણ કરી યજ્ઞને મુછ હાથ નાખ્યા તાવના;
આજે હસે છે વિશ્વ પણ એ અધવચે પછી લટકતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૮

વડલો વધારી નવ શકે તેની ઘટા ત્રણ માસમાં,
વળી ધિરજ પણ ધરવી ઘટે નવ માસ બાળક આશમાં;
તોફાન સાગરનાં કદી શું ઉતરે ઉતારતાં ?
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૬

સુર્યોદય સુર્યોદય તણા અવિચળ નિયમ તુટે નહીં,
અંધારીયાં ઉલ્લેચતાં કંઈ ખોબલે ખુટે નહીં;
યુગ ક્રાન્તીઓ પણ એ રીતે માનવ જીવન સરખાવતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૧૦

સમતોલ શક્તિ સાચવી આશ્રમ અનુરૂપ કાળમાં,
પ્રગતી કળા નિત ઓળખી ચુકાય નહી નિજ ફાળમાં;
પુરૂષાર્થમાં પાછળ પડે નહીં અગવડો આડી થતાં,
ફળ સોગણું પાણી સીંચે ઉતાવળે નથી આવતાં. ૧૧

રસના. ૧૪૧

દુધ સાકરને ઘી જમનારી ખત્રીસ નરમાં વાસ કરે,
એકાકી અબળા જાતે પણ લેશ ન કોથી કેમ ડરે ?
શર વાગે છાતીમાં તીજું એવા શબ્દો કાં ઉચરે ?
રસ ભીંની રસના અમિ સાટે કાં તું કડવાં ઝેર ઝરે ? ૧

સ્વર્ગ સહનના ઉપવન જેવાં કુમળાં અંતર તું બાળે,
તાડે હિત તલભાર ન હોયે તો પણ ધર્મ ન સંભાળે;
હરી સ્મરણમાં કાયર પુરી મિથ્યા લવરી નિત્ય કરે,
રસ ભીંની રસના અમિ સાટે કાં તું કડવાં ઝેર ઝરે ? ૨

સર્થ ડંશનું વિષ કદીએ જડીબુટ્ટીથી જામ હટી,
પણ નવ ઉતરે ઝેર તાહડું જાત તારી એવી નકટી;
મીઠા દુધમાં લવણરૂપ થઈ જ્યાં ત્યાં સત્યાનાશ કરે,
રસ ભીંની રસના અભિ સાટે કાં તું કડવાં ઝેર ઝરે. ૩

ભુ કંપે થરથરે મેઢની ફાળ આળથી ફફટે સહુ,
તેવો તું આઘાત કરે ત્યાં શું શિખામણ વાત કહું ?
હુંગર ખીણે સુરંગ કુટે ટુકડા ઉરના એમ કરે,
રસ ભીંની રસના અભિ સાટે કાં તું કડવાં ઝેર ઝરે ? ૪

આત્મિક ઉદ્દીપન. ૧૪૨

ભુમિ ઉપરના મહાસાગરને નભ મંડળના ઇન્દુ વિશે,
જેવા જાતાં કહો કેટલું ? દેખાયે અંતર અતિષે;
પણ સૃષ્ટીના ક્રમીક નિયમે ભરતી ઓટ બને જેજે,
આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સહેજે. ૧

અંબુજ પાંખડીઓ આહ્વાદિત સૂર્યોદયથી ખીલે જેમ ?
લોહધાતુને આકર્ષો લે લોહચુંબકની શક્તિ કેમ ?
વસંતકાળે વનસ્પતિ સહુ તગતગતી કેવી તેજે ?
આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સહેજે. ૨

સ્રીકેશરને પુકેસરનો વાતાવરણ કરાવે યોગ,
વિદ્યુતના ચમકારે કેવો ? મેઘ ગર્જનાનો સંયોગ;
ગિરિ શૃંગપર કલાપી ટહુકે લલના લગની ઉપજે જે,
આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સહેજે. ૩

આંખા આંખલી અવલોકયાથી પાણી મુખ છુટે ઠેવું ?
 કિંટ તણો જ્યમ ભ્રમર થાય છે ઉદાહરણ એવું લેવું;
 સારસ જોડું સંગે કરતું ક્ષણે વિખુટું નવ રહે જો,
 આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સ્હેજે. ૪

મિહરૂપતા ચેતન ધારે તો જડમાં ચેતન પ્રગટાવે,
 આશિર્વાદ અને વળી શ્રાપો એજ અનુભવ બતલાવે;
 ચેતન પ્રદા છે અણુએ અણુમાં તત્ત્વ તપાસી તું લેજે,
 આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સ્હેજે. ૫

ગિરિ ઉપાડે સમુદ્ર શોષે ખીજું સ્વર્ગ બનાવે આપ,
 દાવાનળનું પાન કરે વળી આબણ પહેરે ઝેરી સાપ;
 અશકય એના માટે કંઈ નહિ નરનો નારાયણ છે જો,
 આત્મિક ઉદ્દીપન નૈસર્ગિક પ્રણયીમાં પ્રગટે સ્હેજે. ૬

ગૃહીણી પદ. ૧૪૩

જન્મ દાનનું વળતર લઈ લે માતપિતા કન્યા દાને,
 મિઠળ બાંધતાં મડદા સાથે દયા ધરે કહો તે શ્યાને ?
 પરણાવ્યા પહેલાં દિકરીનું લુંટતાં બાળ્ય ન લાજે છે,
 શું ગૌસ્વવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૧

વિદ્યા વિનય વિવેક શિષ્યા વિષુ શું સમજાયે સત્ય વિનોદ ?
 પડે પિછાણ ક્યાંથી પરિપુરણ કેવો હોયે પ્રણય પ્રમોદ ?
 શૂન્ય જીવન શું સંસ્કૃતિ સમજે પશુતા પણ જ્યાં લાજે છે,
 શું ગૌસ્વવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૨

સ્વસુર કુળની કુલીન સ્ત્રીઓ મુખ મરડે સૌ દેખીને,
તાળી પરસ્પર લેતાં કંઈ કંઈ છાની વાત ઉવેખીને;
બ્રાન્તીના ભણકારા વાગે ત્યાં દુર્બળ મન લાગે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૩

પગ ઉભરામાં મુકયા પહેલાં હૈયામાં હોળી સળગે,
હુષ્ટ ડાકણી દ્રરિદ્રતા તે બહાલ કરી ત્યાં તો વળગે;
દુંભણાંના ટપલા શિર વાગે મનુષ્ય ધર્મ શું લાગે છે ?
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૪

તાત્યાની ત્રેવડ મધ્યાહ્ને કરવાનાં વળખાં હોયે,
બ્રહ્માદિક સામું નવ દેખે રડી રડી થાકે તહોયે;
રંડાયાનાં રણશિંગાં તો રાત દિન શિર ગાળે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૫

અભાગણી આશાઓ જીવને લલચાવે લાંચો આપી,
શું સંયમ તે સમન્વયા વિના જાય જીવન નિત્ય સંતાપી;
દોરંગી દુનિયાની માયા દેખી દિલકું દાઝે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૬

ધર્માધર્મ અને સુખ દુઃખની વચમાં જીવ વિટાઈ રહે,
લાગણીઓ ઉભરાય અંતરે એ જીવન ક્યાં સુધી સહે ?
“શું સંસાર” ન સમજાયે ત્યાં એવાતણપણું ભાગે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૭

રહ્યું સહ્યું તે વેચી સાટી ન્યાત રિવાજે કરવાનાં,
કરજ રહે તે કરી ગુલામી દમડા પૂરા ભરવાનાં;

ઘંટી ખાંણીઓ રહે કપાળે ઉઠર પુરણના કાળે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૮

માવીતર કે સાસરીયાંમાં જીવતાં મુવાં કેા પુછે ?
કેમ કરી જીવન ગાળે તે દુઃખનાં આંસુ કેા લુછે ?
અલખેલું યૌવન અકળાવા ઉર ઉપર વિરાળે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૯

નહિંદ કહે કે “જાઓ નાતરે;” “ત્યાં તમને ગાદી મળશે;”
નહિં તો સુખે “દુકાન માંડો,” “આશા તૃષ્ણા સૌ ફળશે.”
મારી નાખ્યો “વર વશ કરતાં” એવા ડામ અરે દે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૧૦

વહેલાં ઉઠી વગડે જાવું છાણું બળતણ લેવાને,
કેા માથાનો મળી જાય તો શું ઉતર ત્યાં દેવાને !
પવિત્રતા પાળે ક્યાં સુધી ? પ્રાણ સંકટો ગાળે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૧૧

ખોટી આબરૂ ખાતર છાનાં પાપ પછી કયમ ના સુઝે !
ભાગ્યહીણ બ્રાહ્મચારીમાં કહો પછી કેવી ઝુઝે !
અબળાને ઉઠરડી સરખાં ગણી તુચ્છ નિવાળે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૧૨

પુનર્લગ્નના શબ્દોચ્ચારે નાક કાપવા સો આવે,
હોય હીજડાથી હીણા પણ ખાનદાની ખુબ બતલાવે;
પોકળ ધમકી આપી જાય કે બળવો કરીને બાઝે છે,
શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આળે આર્ય સમાળે છે? ૧૩

નીચ હુરામી પીછે પકડે રક્ષણ કોણ કરે ત્યારે !
 દયા કરે નહિ બ્યાં પાડોશી અબળા કોને આધારે !
 બગાડવા બળજબરી કેવી ? નિરાધાર પર આજે છે,
 શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણીપદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૧૪
 “રાંડ” “કુતરી” કહી સંજોધે વડીલ જે પુજનીક મોટાં,
 હુરામનું ખાવાને તાકે પાછળથી નિંદી ખોટાં;
 કહી ન જાયે કર્મ કથાઓ કંઠણાદાયક આજે છે,
 શું ગૌરવવંતુ ગૃહીણી પદ આજે આર્ય સમાજે છે ? ૧૫

સતી. ૧૪૪

મુજ દેહ વિષે ભર્યું સત્ય બધું એ આજે તુઠ્ઠને,
 હવે જમણા પગના અંગુઠાથી અમિ ઉઠ્ઠને.

સતિ ધર્મને હું વળગી } (૨)
 રહી હોઉં ન કોદી અળગી }
 તો નાથ સાથે સળગી (૨)

સંગત સ્વર્ગે ન છુટ જો (૨).....મુજ. ૧

સૌભાગ્ય થયું રાખોડી } (૨)
 તો જીવન દોરી તોડી }
 સહ ગમને પ્રીતિ જોડી (૨)

માએ ખાધી સુંઠ જો (૨).....મુજ. ૨

રસિકેશ્વર જીવન ઝરણું } (૨)
 સુકાયું જે અમિ વરણું }

- પછી જગમાં કેાનું શરણું ? (૨)
 સગપણ સહુ જ્યાં જુઠં જો (૨).....મુજ. ૩
 જે આર્યોના અધ્યાત્મે }
 તપ તેજ રહ્યાં વિદ્યાત્મે } (૨)
 હું રસબસ થઈ એ મહાત્મે (૨)
 હુંટી મુક્તિ હુંટ જો (૨).....મુજ. ૪
 ગુરૂ માત પ્રિતા આશિશે }
 કુળ ઉભય ઉજળાં દિસે } (૨)
 ખરૂં ગૌરવ સતિત્વ વિશે (૨)
 માયા બાંધી મુઠ જો (૨).....મુજ. ૫

“ ઉદ્ધાર. ” ૧૪૫

- સંચિત કે પ્રારબ્ધ જગે શું ?
 કે ક્રિયમાણ તણું નહિ જાન;
 જ્ઞાન શકટ નીચે ચાલે પણ,
 ભાર વહ્યાનું લે અભિમાન. ૧
 મોહ ધરે જીવ મિથ્યા એવો,
 એ માયાનો સાક્ષાત્કાર;
 કૃપા અનુગ્રહ મળે બ્રહ્માનો,
 ત્યારે થાય ખરો ઉદ્ધાર. ૨
 કાળક્ષેપના કૌતુક મિથ્યા,
 જ્ઞાનીને સહજે સમજાય;

અજ્ઞાનીને એથ મળે નહિ,
તેથી અંધારે અથડાય. ૩

ભવાર્ણવે ભલભલા ભટકતા,
કોણુ રાય ને કોણુ ગમાર;
સાર્યું ખોટું બને સરખા,
માની મુકયું તેજ શ્રીકાર. ૪

ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૧૪૬

છાપાં તિલક માળા અને વળી ગેરૂએ સસ્તું મળે,
મૃગચર્મ ને તુંબી લઈ ખાવા બનીને નીકળે;
પરનું અગર પોતા તણું નવ હિત હૈયે કંઈ ધર્યું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૧

વિધવિધ ઢોંગ કરી જગે વિણ હક્કનું ખાવા થઈ,
દુર જાય મહેનત દેખીને લયલીન લાલચમાં રહે;
છુપાં કુકર્મો જે કરે એથી ભલું તો કુતરું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૨

છોડી શકે ના એક પણ સંસારના ખટરાગને,
કેા ફંદમાં સપડાવવા શોધે નિરંતર લાગને;
પાખંડ ને લુચ્ચાઈથી ધન કંઈકનું છાનું હર્યું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૩

તપ તેજનો છાંટેા નહિ પણ ભાલ જાણે ઠીકરાં,
ખ્હીક હોય કોની અંગમાં ? કરતા ઘણાં ખોટાં ખરાં;

તીસ્મારખાંના તોરમાં ખસ પોટલું પાપે ભર્યું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૪

વિષુ ટીકીટે મુસાફરી ખહુ દેશપરદેશે કરે,
અન્નક્ષેત્ર ઠામોઠામ જમતાં ફાંકડા ફરતા ફરે;
યાત્રા અને મેળા વિષે જાણે મળેલું નોંતરે,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૫

સમજે ન નીતિ ધર્મના સિદ્ધાંત કેરી ભાવના,
હોરા કરી દે મંત્રીને વશીકરણ કિવા તાવના;
ગાંજો તમાકુ ભાંગને વરદાન ખીડીયોનું વર્યું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૬

વેચે સહાવૃત્તનાં સીધાં લઈ દામ ઓછા માલના,
વળી છેતરે નરનારીને ધરી વેષ ખહુ કંગાલના;
પુબ્ધ પાખંડો વડે અઘટીત જે લાગે નર્યું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૭

થાતું હશે શું પુણ્ય? એવા દંભીને દીધા થકી,
એ અધ શ્રદ્ધાથી કદી શું મુક્તિ મળવા છે વકી;
અધિકારી નામે એક પણ નથી લાભ લેતું પાંખરું,
ભીખ માગનારા ભામટે ભુખ ભેગું ભારતને કર્યું. ૮

હોહયલી વેળા. ૧૪૭

ન્યાં કામઠી પીસ્તાળીસો શર સાંધીને ચેરી વળી,
ત્યાં એકલા નિઃશસ્ત્રને પછી વાર શી પડતાં બળી ?

ઉપર જુઓ તો આભને નવ માર્ગ દે ધરતી નીચે,
ઇશ્વર વિના એવે અમિ આશ્વાસનો ઉર કેા સીચે. ૧

“શર છુટશે હમણાં અરે” એ કલ્પના થથરાવતી,
ને મર્ણુ કેરી વેદના ભિષણ રૂપે જ્હીવરાવતી;
બંધારણો માયા તણાં વીજળીક વેગે જ્યાં ખીચે,
ઇશ્વર વિના એવે અમિ આશ્વાસનો ઉર કેા સીચે ? ૨

પ્રહ્લાંડના આણુંએ આણું ભણુકાર ભયના દાખવે,
નિષ્કુર વિધિનું કાળજી પણ લેશ ત્યાં શાનું દ્રવે ?
આશા નિરાશા હિંચકે ભયભીત આત્મા જ્યાં હિંચે,
ઇશ્વર વિના એવે અમિ આશ્વાસનો ઉર કેા સીચે ? ૩

એ તાકડે કિરતારની કેવી કરૂણા સાંભરે ?
દીનતા વડે દ્વય લોચને અશ્રુ કહો કેવાં ભરે ?
પ્રસ્વેદ છુટે અંગમાં ને પોપચાં ઉઘડે મીચે,
ઇશ્વર વિના એવે અમિ આશ્વાસનો ઉર કેા સીચે ? ૪

તન મન તાણું બળ ખુટતાં બની નવ શકે કંઈ ખોલવું,
ઉદ્દીપ્ત અંતર ત્યાં અરે કેાની કને પછી ખોલવું ?
સહુ ઇન્દ્રિયો વિશાદ રૂપી કેફનો દારૂ દીચે,
ઇશ્વર વિના એવે અમિ આશ્વાસનો ઉર કેા સીચે ? ૫

દુઃખીની આશિષ. ૧૪૮

હરનીશ ત્રિવિધિ તાપમાં અંગાર જે અંતર અરે,
નવ આશરો જેને જગે દ્વય નયન અશ્રુ તો ભરે;

ઈશ્વર વિના નથી યાચતાં કદી જીવ જો કે જાય છે,
છે ધન્ય એવાં દુઃખીની આશિષ લેવા ધાય છે. ૧

સંતાપ હૃદયો દુઃખીનાં હાર્દિક સાન્તવનથી ઠરે,
ને પ્રભુય વચનો કારણે ઉપકાર અંતરમાં ધરે;
વિસરે ન વસતી વેળ જે મૃત્યુ થકી ઉગરાય છે,
છે ધન્ય એવાં દુઃખીની આશિષ લેવા ધાય છે. ૨

ચૈતન્ય બ્રહ્મ સ્વભાવથી કરૂણા તણું મુલ પારખે,
ને અમર લેખો રૂણના એ અંતરે પ્રેમે લખે;
એ પુણ્યનાં પ્રાબલ્યથી કિલ્ખીશ સહુ ધોવાય છે,
છે ધન્ય એવાં દુઃખીની આશિષ લેવા ધાય છે. ૩

જે વસ્તુની જેને જરૂરી જેટલાજ પ્રમાણમાં,
અનુકુળતા જો હોય તો દેવા કંઈ ભ્રમ આણુમાં;
છે ધર્મનું મુળ એજ એવું શાસ્ત્રમાં કહેવાય છે,
છે ધન્ય એવાં દુઃખીની આશિષ લેવા ધાય છે. ૪

ઝરણાં દયાનાં નિર્મળાં પ્રભુતા નવી ઉર જગવતાં,
લ્હાણી જીવન આલ્હાદની ચાખી જીવો કૃતકૃત થતાં;
એ પુણ્યની ઓજસ્વીતા ત્રણ લોકમાં પુજાય છે,
છે ધન્ય એવાં દુઃખીની આશિષ લેવા ધાય છે. ૫

સંત ચરણમાં તિરથ. ૧૪૯

તિરથ સરવે સંત ચરણમાં,

પાવન સહજ થવાયે શરણમાં.....(ટેક)

દીન દુઃખી દેખી દિલ દાજે,
પ્રાણ તજે પરમારથ કાજે;
રક્ષક જે આ ભવાખ્ધી ભ્રમણમાં.....તિરથ.

જે જન તનમન ધનથી આરાધે,
તો ન ત્રિવિધી કલેશજ બાધે,
શાન્તિ અનુપમ જેના સ્મરણમાં.....તિરથ.

પાત્રાપાત્ર. ૧૫૦

- પ્રભુએ હોય આખું તો; સુખે સન્માર્ગમાં દેજો,
પરંતુ આંખ ખોલીને; ખરાની ખાત્રી તો લેજો. ૧
- કદી નાણે અનાણે જો; કુપાત્રે કોડી નાશે તો,
પલકમાં પુણ્ય પ્રજળીને; ખુવારી ખાસ થાશે તો. ૨
- વસે જ્યાં લોભીઆ ભારે; ધુતારા ખાસ ત્યાં ફાવે,
જમાનો અંધ શ્રદ્ધાનો; ઇજત ને ધન હુંટાવે. ૩
- કરી બહુ દોંગને આજે; ઠગારા વિશ્વમાં ફરતા,
સપાટમાં પડે લોખાં; પછી ના પાપથી ડરતા. ૪
- પડાવા કંઈ પ્રયુક્તિથી; “જગાવી” સિદ્ધ સાધકને,
કરી દે મંત્રીને દોરા; ગણાવી ભુત બાધકને. ૫
- મહા અવધુત યોગી થઈ; કહે કે દિકરો આપું,
અગર જો હોય નિર્ધન તો; કહે કે દુઃખ એ કાપું. ૬
- કુંવારાને વળી કન્યા; કહીંથી લાવી પરણાવે,
અને જો હોય આભારી? જડીબુટ્ટી ઈઈ ફાવે. ૭

- અરે તાવીત આપીને; હટાવે એ બનાવોએ,
કહે નહિ કોઈ વાતે ના; અગર જો મન મનાવો તે. ૮
- મભુ કેરી મભુતાનો; લીધો શું હોય ઇબ્તદા ?
અને શું બીજા માગે એ; જરા તો ઉર વિચારો ? ૯
- દયાથી દાન દિધું તે; કહરથી ના કરે કિંમત,
કપટથી લુંટવા જેને; નિરંતર હોય છે હિમત. ૧૦
- મભુરીમાં મુશીબતથી; મળે એ પાવલાં રોજે,
મુકી મેવા મફતના તો; પછી એ માર્ગ કાં ખોજે ? ૧૧
- શ્રીમાનો સ્નેહથી વંદે; સફળ કે સ્વાર્થ થાવાને,
અને સન્નારીઓ હાજર; રહે હુકમ બબવાને. ૧૨
- સ્વિકારે પાનનાં બીડાં; ભલેને હોય સંન્યાસી,
કરે એકાન્ત સ્ત્રીઓથી; ગણાવી ધ્રુવ અવિનાશી. ૧૩
- ભલે હો વાઘરી જાતે; કરે ઉપદેશ ગીતાનો,
પ્રસંગો મેહના ચર્ચે; લઈ ઓળો દુહીતાનો. ૧૪
- ચિકિત્સક તર્ક વાદીને; હરાવામાં બને શુરા,
અને ચુકિત પ્રચુકિતથી; સુખે પોશાય છે પુરા. ૧૫
- કરે કંકાસ બાળક તો; અરે પૈસો ન દેવાયે,
અને પાકાં સીધાં એવાં; ઠગારા ખાંતથી ખાચે. ૧૬
- હીરાના પારખુ હોયે; ભુલે એવા ગજબ કેવો ?
કહો શું ધર્મની વ્યાખ્યા; અને શું બોધ ત્યાં લેવો ? ૧૭
- દયાનાં દીન પાત્રો જે; અચાચક વૃત્ત પાળે છે,
તપાસી તેમને આપી; મહદ શું કોઈ કાળે છે ? ૧૮

- શકે ના મુખથી માગી; છતાં છુપાં સડે છે જે,
પ્રતિકુલતા પુરી ત્હોયે; ઉઘાડાં ના રડે છે જે. ૧૬
- પ્રસંગો આંટી ને ઘુંટી; તણા વ્યવહારમાં આવે,
ઉકેલ્યા ઉકલે નહિ ત્યાં; મહદ કયાંથી કહો લાવે ? ૨૦
- દયાનો હાથ લાંબો જો; તહીં નિષ્કામથી થાયે,
ભલે ખ્યાતી ન થાયે તો; દિગંતે પુણ્ય ફેલાયે. ૨૧
- સુપાત્રે સ્હેજ આપેલું; પ્રભુને પ્રાણથી ખ્યારૂં,
કુપાત્રે પ્રાણ આપો તો; કદી કહેનાર શું સારૂં ? ૨૨
- ઉગે જ્યાં પુણ્યના ફળગા; હૃદયની દિવ્ય આશિષે,
ખરાં એ ક્ષેત્ર પાવન છે; પરમ આ વિશ્વના વિષે. ૨૩
- અરે સ્વિકારતાં જેને; ખરે સંકેત લાગે છે,
પ્રભુ વિના ન સ્વપ્ને જે; બીજાની પાસ માગે છે. ૨૪
- ત્રિવિધી તાપથી તપતાં; નહિ વિવેક વિસ્તારે,
અને ઉપકાર અંતરમાં; વળી જે નિત્ય સંભારે. ૨૫
- ચહે મન આપવા બદલો; પ્રભુ સ્થીતિ સુધારે તો,
હૃદયમાં ભાવના એવી; તપાસી લ્યો અત્યારે તો. ૨૬
- અડચું એનું નથી રહેતું; નવલતા એજ છે સારી,
અનુભવ જેહને એનો; રહ્યા તે બ્રહ્મમાં રાચી. ૨૭
- સ્વધર્મી ભાવનાઓથી; જરૂરી જેહને જેની,
પ્રભુતા ઉર લાવીને; પુરી પાડો તમે તેની. ૨૮
- કપીલા પક્ષીના ટાણે; તમારાં પુણ્ય સંભારી,
સુપાત્રે દાન દેશે તો; ઉઘડશે મોક્ષની બારી. ૨૯

હુદય છાનાં ઠરે જેવાં; તમે પણ તેમ ઠરવાના,
અનુપમ સ્વર્ગના જેવું; સદા સુખ રાખ્ય કરવાના. ૩૦

ઉન્નતિ સાટે અવનતિ કાં ? ૧૫૧

ન્હાવું ધોવું નિશદ્દિન જેને સ્પર્શસ્પર્શ વિચાર કરી,
પાઠ પુજના નિયમ પાળે યથાશક્તિ વળી દાન કરી;
ઉપાસના આધ્યાત્મીક બળની કરે ગૃહસ્થ અનેક યતી,
ઉન્નતી સાટે અવનતિ શાને ? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૧

વૃત્ત કરે વિધવિધ નરનારી ધર્મતાણું ગૌરવ માની,
હોય હવનને જપ તપ કેરી પ્રણાલીકા ચાલી છાની;
અભિષેકનાં અનુષ્ઠાનને પારાયણની નહિ ગણતી,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને ? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૨

શાસ્ત્ર વિધિએ ગૌ કન્યાને સુવર્ણનાં દાનો આપે,
જેન બેઠી ભાણેજ જમાઈ સંતોષી કળે કાપે;
ધર્મપરાયણ જીવન કેવાં ? કેા સાધુ કે શુદ્ધ સતિ,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને ? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી ? ૩

ભાવ ભક્તિથી અડસઠ તિરથ પગપાળે ચાલી કરતા,
સાક્ષાત્કાર કરી ઈશ્વરનો બ્રહ્મનિષ્ઠ પણ કઈ ઠરતા;
સન્માને શાસ્ત્રીઓ કેરી જમાડતા જ્યાં નિત પંકિત,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને ? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૪

સદાવૃત્ત ને અન્નક્ષેત્ર પણ પુષ્કળ પુણ્યભુમિ વિષે,
ધર્માત્માઓ ચલવે ખાંતે ન્યુનતા નવ લવલેશ દીસે;

મઠ મંદિર પર સુવર્ણ શિખર અને ખતાકા ફરફરતી,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૫

વાવ કુવા ને વળી સરોવર ખર્ચ કરીને બંધાવે,
નદિ તણા ઘાટો પર રંગીત આરસ વિધવિધ પથરાવે;
ઓષધશાળા ને વિદ્યાલય નિરખતાં મુંઝાય મતી,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૬

તુલશી ને વળી પિંપળો પુજે પ્રદક્ષિણા પ્રેમે કરતાં,
કષ્ટ સહીને સ્વાસ્થ સાટે પરમાસ્થ જે સંધરતાં;
આર્ય તણા આદર્શોં કેરી હજી નથી થઈ મંદ ગતી,
ઉન્નતિ સાટે અવનતિ શાને? ધર્મ પાળતાં છતાં થતી. ૭

ભાડુતી દિકરો. ૧૫૨

વિધવા કરે વ્યભિચાર એની વર્ણસંકર જે પ્રજા,
પૈસા પુરા ખરચી ખરીદે દિકરો કરવા મજા;
આનંદની આપી વધાર્ધ સાકરો વહોંચાય છે,
એ પુત્ર આપે પિંડ પણ શું સ્વર્ગમાં પહોંચાય છે? ૧

દઈ દામ ભારોભારને હીણ જાતિની કન્યા વર્ધા,
કરમી ગણવા કારણે કુળવાન થઈ કુલ્યા કૃધા;
પણ પારણું બંધાવવા સ્ત્રી તરક પાસે જાય છે,
એ પુત્ર આપે પિંડ પણ શું સ્વર્ગમાં પહોંચાય છે? ૨

ખોટી સુવાવડ જે કરે ખરી ખુબીથી પતિ છેતરી,
સંતાડી લાવે છોકરો વળી શોધ બહુ પાકો કરી;

દુધ આવતું નથી એમ કહી આયા પછી પોશાય છે,
 એ પુત્ર આપે પિંડ પણ શું સ્વર્ગમાં પહોંચાય છે? ૩

શું તત્વ છે પતિ પત્નિ કિંવા પુત્ર ને પીતા વિષે,
 શોષીત શુદ્ધ સનાતની એ સર્વમાં કેવું દીસે ?
 ઉત્સર્ગ એમાં વર્ણસંકરતા તણો જો થાય છે,
 એ પુત્ર આપે પિંડ પણ શું સ્વર્ગમાં પહોંચાય છે? ૪

રાંડેલી કે છાંડેલી. ૧૫૩

આયાત ને નિકાસનું જે વિશ્વ વ્યાપક તત્વ છે,
 તે અનુભવે સમજાય કે રજ તમ અગર તો સત્ત્વ છે;
 સંગ્રહ અને વિનયોગ છોડી શાસ્ત્રને સ્વિકારશો,
 રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશો ? ૧

સંભાવના સંસારની માનવ જીવનના ધોરણે,
 વ્યાપક સ્વરૂપે વાસનાના મંત્ર સહુ છુપા લથે;
 હો પુરૂષ કિંવા પ્રકૃતિ સંયમ વિના પણ હારશો,
 રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશો ? ૨

આચાર કે વિચારમાં અધ્યાત્મ બળ આજે નથી,
 પણ શૂન્ય જીવન કલેશમાં નિત સ્વારથી મરતાં મથી;
 નથી આશરો જેને રહ્યો શું તેહને વિસારશો ?
 રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશો ? ૩

આતુરતા ઐહિક સુખોની ઉદ્ભવે પરિચય થતાં,
 એકાન્ત બ્રહ્મ સમાગમે ઉર ઉભયનાં વિકસી જતાં;

નેતિક પથ પછી ચુકતાં શું વૃત્તિને સંહારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૪

ભુમિ વિષે દાટેલું ધન ભમરા બની જ્યમ નીકળે,
તેવી રીતે પ્રગટે પછી કંઈ પ્રણય રંગો પળપળે;
વિકારમય વિહારનો પછી શું નીશે ઉતારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૫

ભ્યાં અન્ન કિંવા વસ્ત્ર જેને જરૂર જોશું નવ જડે,
અધિકારવિણ અન્યાયનો વળી માર નિત શિરપર પડે;
એ જહેન બેટી ન્યાતની શું માનીને ખુંખાર શો ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૬

શાને ધરે દેહેશત દીલે ? નફ્ટાઈ ત્યાં શિખે નવી,
અંકુશ ચોષે થાય ઉછંખળપણું પછી જાળવી;
આજું કરો તો થુંકીને કદી જીવન એ ધિક્કારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૭

એ નાકકટ્ટો સંઘ આખા દેશને વટલાવતો,
ને ચેપ એ ઝેરી પછી નિરદોષને સળગાવતો;
લાગે કલંકો કુળને એ દાઢ ક્યાં પોકારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૮

વિપરીતતા અટકાવવા એ પુછશે કેને તમે ?
ઉઠો સળો છુપાવવા કેવી રીતે કેને ગમે ?
આત્મીક અંતરનો અરે અફસોસ શું ધંકારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૯

કહેવાય નહિ રહેવાય નહિ સહેવાય નહિ એવી સ્થિતિ,
છાંટા ઉડેલા જેમને એ જાણતા દુર્ઘટ નીતિ;
ભુમિ ખણે લખ્યા વડે શું એમને ઉદ્ધારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં લંડારશે ? ૧૦

વર્યસ્વ ઉત્તમ જે હતું કુલિનતાનું ન્યાતમાં,
રસ કોઈ ત્યાં લેતું નથી આ કારણે કંઈ વાતમાં;
ગૌરવ ગયેલું કેમ પાછું મેળવી ઉજળા થશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં લંડારશે ? ૧૧

ગણી દેવરૂપ સન્માનતા ત્યાં સામું કે જોતું નથી,
સગપણ છતાં એ હેત અંતરમાં કશું હોતું નથી;
લાગેલ ધાનાં રક્ત વહેતાં કેવી રીતે ખાળશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં લંડારશે ? ૧૨

પરઠણ હઈ પરણાવવા ધર પુછતા જે આવતા,
તે રૂપીઆ હેતાં નથી આજે અરે ખોલાવતા;
એ યોગ્યતાનો પ્રશ્ન ઉડો અંતરે વિચારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં લંડારશે ? ૧૩

વહુ દિકરીને ધર્મથી સરખાં મનાયે જો નહીં,
સુખ સંપત્તિ પ્રારબ્ધમાંથી જાય છે સહેજે વહી;
ખળતાં કુટુંબો શું અરે કંઈ યુક્તિઓથી ઠારશે ?
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં લંડારશે ? ૧૪

રક્ષક તણા રક્ષણ તળે રક્ષિત નવ રહેવાય તો,
એ ધર્મ નહિ પણ ઢોંગ કેવળ ધુર્તતા કહેવાય તો;
છે કાળની ગતિ ગહન સારાસાર ઉર ઉતારશે,
રાંડેલી કે છાંડેલીને શું ભોંયમાં ભંડારશે ? ૧૫

શિયળ. ૧૫૪

પ્રાણ જતાં પણ શિયળ તો સંભાળવું,
એ અખળાનો ઉત્તમ છે અધિકારને,
ભાગ્ય ભલાં સહુ એનાથી આવી મળે;
સાહ્ય કરે સંકટમાં વિશ્વાધારને.....પ્રાણ. ૧

ગૌરવ ગાળે એ તપથી ત્રણ લોકમાં,
જન્મ ધર્યાનું સાર્થક એ કહેવાયજો;
સ્વર્ગ સુખ સહુ એ આગળ ભંખાં પડે,
કુળ ઉભય ઉજળાં એનાથી થાયજો.....પ્રાણ. ૨

મારણ મોહન વશીકરણ કંઈ ના નડે,
પતિ પુત્રનું રક્ષણ એથી થાયજો;
પરલોકે પિતૃ પણ આશિષ આપતા,
કિર્તિ અમર શું ખીજી કંઈ કહેવાયજો.....પ્રાણ. ૩

આકૃતથી હિંમત કોલી નવ હારવી,
માનવતાની સત્ય કસોટી એજ જો;
પરિપૂરણ નિર્દોષ નિવડી એ જો તહીં,
ત્યારે ઝળકે પવિત્રતાનાં તેજ જો.....પ્રાણ. ૪

વેદપુરાણે એનો મહીમા બહુ કહ્યો,

ને ઇતિહાસે એની પુરે શાખને;

છળ કપટે નવ સત્ય હુંટાયે કાઈથી

ઉપાય કરતાં હારી જાયે લાખ જો.....પ્રાણ. ૫

પતિવૃતાનો બોલે બોલ ખરો પડે,

અંતરથી જો આપે આશિષ શ્રાપજો;

અનસુયાના ઉદરે એક સ્વરૂપથી,

જન્મ લીધો જ્યમ ત્રિશુણી દેવે આપજો.....પ્રાણ. ૬

પામરતા. ૧૫૫

પ્રવૃત્તિ પ્રાતઃકાલથી જે જે પ્રપંચ તણી સહુ,
કરવી પડે તેમાં નડે પ્રતિકુલતા નિત્યે બહુ;
તપતાં ત્રિવિધી તાપથી આ અવસરે ઉગારજો,
ઓ ઈશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજો. ૧

શુભ નીકળે જ્યાં શ્વાસ લેતાં શું બને શ્રમ ત્યાં બીજો ?
વ્યવસાયનો એવી દશામાં નીકળે શું તારીજો ?
ભવસાગરે તોફાનમાં મુજ નાવ ખુડતું તારજો,
ઓ ઈશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજો. ૨

અપમાનનો આઘાત લાગે જેમ ગોળો તોપનો,
સહેવાય નહિ પણ શું કરે ? જ્યાં અગ્નિ પેટે કોપનો;
એ કલેશ ને કંકાસનાં સહુ વાદળો વિચારજો,
ઓ ઈશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજો. ૩

ઝેરી ખબુરા સાપ વિછી જે ઉડા કુવે ભર્યા,
ત્યાં હાથ પગ બંધાવીને કંઈ વિધિ યોગે ઉતર્યા;
ભય ત્રાસનો ફફડાટ કયમ વેઠાય? એ સંભારજે,
ઓ ઇશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજે. ૪

કાવા અને દાવા રૂપી કંટક દિલે ભોંકાય છે,
કર સર્પના કર્કશ સ્વરો ચોદિશ નિત્યે થાય છે;
એ ત્રાસના ત્રિદોષનો જ્વર આજ તો ઉતારજે,
ઓ ઇશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજે. ૫

નજરે નથી પડતું અરેરે સ્વપ્નમાં નિર્ભયપણું,
શાળું મળે કંઈ શાન્તિનું આર્જવ કરી થાકયો ઘણું;
ઉપકાર માનીશ હું પુરો કંઈ દાદ તો સ્વિકારજે,
ઓ ઇશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજે. ૬

સંસાર રંક શ્રીમંતને વિધવિધથી પીડી રહ્યો,
ઇતિહાસ એ અગણિત દુઃખોનો કેમ કરી જાયે કહ્યો?
જીનાં જીતાંના મારથી જીવ હારશે નવ ધારજે,
ઓ ઇશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજે. ૭

છુટકો નથી તારો હવે અનુગ્રહ કિધા વિષ્ણુ કે રીતે?
અજ્ઞાનીઓ ઉદ્ધારવાનું ખિરદ કંઈ સ્મરશે ચિત્તે;
ખોળે પડ્યાં છે સહુ ભલે ઉગાર કે સંહારજે,
ઓ ઇશ આ પામરપણું કરૂણા કરી દુર સારજે. ૮

ભુલી ગયા બ્રહ્માદિકે ત્યાં જોર શું પામરતાણું,
ઘોડે ચઢાવે તેજ કે બંધાવ્યું જેણે પારણું;

માયા અજબ ભરી મોહથી તેને જરી લલકારજે,
ઓ ઈશ આ પામરપણું કંઈક કરી દુર સારજે. ૬

એ કર્મ યોગ વિપાકનું પરિણામ તુજ ન્યાયે હશે,
પાલકપણાનો ધર્મ પણ શું એથી કંઈ છુટી જશે ?
જો દાઝ આવે દિલમાં તો તું ભલે ધિક્કારજે,
ઓ ઈશ આ પામરપણું કંઈક કરી દુર સારજે. ૧૦

ક્યું સુખ ? ૧૫૬

માત પિતાની છાયા નીચે બાળકનું સુખ રમવામાં,
મન માન્યો જો ખેલ મળે તો હાજર હોય ન જમવામાં;
પણ નવ વિદ્યાભ્યાસ બને કે એજ સુખને ધિક્કારે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૧

રાત દિવસ મહેનત કાળી લઈ ભણ્યા ગણ્યા બહુ ખર્ચ કરી,
પ્રમાણ પત્રો વળી મેળાવ્યાં નવા નવા ઉમંગ ધરી;
પણ પોષણ માટે કંઈ ધંધો મળે નહિ તો વ્યર્થ ફરે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૨

પુરુષાર્થે પૈસો કઢી પામ્યા પણ ગ્રહીણી નવ યોગ્ય મળી,
હુતાશન હૈયામાં નિત્યે શિર ભલે ઉગેજ પળી;
પ્રજા થવાને વહેમ સેવવો દીન બનીને ઘરો ઘરે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૩

હોય પ્રજા તો ઘરમાં ફાંફા દરિદ્રતાનું દુઃખ મોટું,
અન્ન વસ્ત્રના નિત્ય ઉધારા જીવન એ લાગે ખોટું;

કરજ કાઢીને હોય નિભાવ્યું દિકરા દિકરી કયાંથી વરે ?
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૪

રોગ ભયંકર જેને થાયે તે થાકે ઔષધ લેતાં,
પાણી જેવી સહજ વસ્તુ પણ કરી નિમિત્તે નવ હેતાં;
છતા આયુષ્યે મરવા માગે ધિરજ એ કઈ રીત ધરે ?
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૫

રાજ્ય ચલાવે એવા રૂડા દુનિયાં પણ જેને માને,
લાખતાણું પોષણ કરતાં વળી વિણ ઉપકારે જે છાને;
પતંગીયાની માફક પલમાં અધુરાં કાર્યે એજ મરે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૬

માત પિતા તિરથ છે સાચું પણ જો શત્રુ એજ બને,
સહી સલામત કેવી રીતે રહી શકાયે એહ કને ?
કલંક કુલનું કેમ ભુંસાયે ? ઉપાય શું અવનીજ પરે ?
લોકો જેને સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૭

વાઘ વસે બહાલી દિશામાં અમૃત સાગર સુકાયે,
આંખે પાંખે ઘાયલ થાતાં સ્વર્ગ સુખો મિથ્યા થાયે;
અમરપણું પામે જન તો એ અગ્નિ અંતર કાં ન ઝરે ?
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૮

કન્યા વિક્રયથી ધન હરવા સોળ વરસની પુત્રી કરી,
પુરા વીસ હજાર ઉપાડ્યા જાણે રીઝ્યા હોય હરી;
પણ દિકરી તો પરણી બીજે મરકરીઓ જગ આખું કરે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૯

માનવતા માગીને દીધી પણ માથું ન નસીળ મળ્યું,
તપ કરવામાં કંઈ પણ ખામી તેથી પુણ્ય મુરં ન ફળ્યું;
મેનાં પોપટ અને માકડાં પાળેલાં કલ્લોલ કરે,
જેને લોકો સુખ ગણે તે અનુભવ અંતે દુઃખ ઠરે. ૧૦

સજનીને શિખ. ૧૫૭

માનવતાનું મોંઘું જીવન મેળવી; સારાસાર સમજતાં નિત્ય શિખાય જો,
ખોટા માટે ખટકે દિલમાં ખરખરો; સારાની સંગત જો સ્નેહે થાય જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧

માત પિતા કે પુજનીક મોટાં જો સગાં; હિત વચન એવાંનું ધરીએ ઉર જો,
આનંદે આદર એવાંનો પાળીએ; ઘર ઉઘોજે રહીએ નિત ચકચુર જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૨

કામ વિના નવ પર ઘર આંટા મારીએ; નીચી નજરે દેવું એદિશ ધ્યાન જો;
વિનય વિવેક વિના નવ ઝાઝું બોલીએ; વળી ન કરીએ કોદી કાચા કાન જો,
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૩

કપટ કળાથી બહુ ચેતીને ચાલવું; પરનો પાકો કરવો નહિ વિશ્વાસ જો,
જોઈ વિચારી આગળ પગલું માંડવું; સહવિધાનો સાચવવો અભ્યાસ જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૪

ફરજ આપણી ઓળખીએ ખરી ખાંતથી; ચેતનતાની ચટકી રાખી અંજ જો,
મર્યાદા નવ ચુકીએ હસતાં ખેલતાં; બરોબરીયાથી જો જામે કદી રંગ જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૫

કાયરતા નવ કરીએ કંઈપણ કામમાં; અવગુણથી તો અળગાં રહીએ રોજને,
વેરીને વશ કરવાં મીઠી વાણીએ; સત્યપણાનો રાખી સહુ પર બોજ ને;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૬

હઠીલાં થઈને હોડ ન કરીએ કોઈથી; નિત્ય નવું શિખવાની કરીએ હોંસ ને,
ભુલ પડે ને ઠપકો ને ખાવો પડે; તો પણ દિલમાં ધરવો નહિ કદી રોસ ને;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૭

વેળ ન બોવી વેવલીઓની વાતમાં; બની શકે તો કરવો કંઈ ઉપકાર ને,
મુરખ લોકો ખોટી નિંદા ને કરે; તો પણ તેની કરવી નહિ દરકાર ને;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૮

ધર્મનીતિનું ધોરણ રાખી ચાલવું; પરિણામે નવ પરતાવાનું થાય ને;
ભેગ જડે તો અનુભવીને પુછવું; હિતાહિતનો જાણે જે મહીમાય ને,
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૯

કુલનું ગૌરવ વધવા કરવી કાળજી; સંભાળી સહુ રીતિનો વહેવાર ને;
આછકલાં કે ભોળાં કે નવ કદી શકે; ત્રાહીતપણુ દુભાય નહિ તલભારને,
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૦

મુંજવણમાં પણ મારગ શોધી કાઢવો; સમાધાનથી અંતર રાખી ધિર ને,
કષ્ટ પડે તો કંટાળો નવ લાવવો; સત્યવાનને સ્થાય કરે રઘુવીર ને;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૧

લાલચ તો નવ કરીએ લાખ મળે કદી; હુરામનું તો આવે તેવું જાય ને,
માટે હક મહેનતનું ખાતાં શિખીયે; ચતુર્વિધ પુરૂષારથ સ્હેજ પમાય ને;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૨

સુઘડતાનું તત્વ તપાસી ત્રેવડે; સાદું જીવન સરલપણે સચવાય જો,
પૂર્ણ પ્રતિષ્ઠા સ્વાશ્રયની સુધરી શકે; જોભરૂપ જીભને નહિજ થવાય જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૩

પરના અવશુષ્ણ જોવાને નવ રાચવું; કિંવા તેની જોવી નહિ ચકચાર જો,
પોતાનું હિત બની શકે તે સાધવું; શાસ્ત્ર સનાતનનો એ ટુંકો સાર જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૪

સંપત્તિમાં ગર્વ કરી નવ કુલવું; વિપત્તિમાં નવ થાવું નિરાશ જો,
ધુપ છાંયનો નિયમ આવે જાય એ; સત્ય ઉપરનો તજવો નહિ વિશ્વાસજો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૫

દાનત એવી બરકત સહુને થાય છે; માટે કેનો કરવો નહિ કંઈ ઘાત જો;
જેવી રીતે જઠરાગ્નિ અન્ન જીરવે; તેવી રીતે શુદ્ધ જીરવવી વાત જો,
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૬

નબળા સાથે કામ પડે તો યુક્તિથી; કાઢી લેવો ચાલાકીએ હાથ જો,
વાંક છતાંએ વઢવાને જાવું નહિ; રીસ કરીને દુર્જનની સંગાથ જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૭

ભોખપણું નવ હિસાબે કદી રાખીએ; ઘરની ગુજ ન કરીએ ગોલાં સાથ જો,
પરનર સાથે મોટેથી હસીએ નહિ; કે નવ દઈએ તાળી હાથેહાથ જો,
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૮

હાંતવડે નખ કોતરીએ કોઢી નહિ; કુતસીત રીતે અંગ નહિ મરડાય જો,
આંગળીઓના સાંધા નવ ટચકારીએ; ગાલ કુલાવી સીટી નવ વગડાય જો;
સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૧૯

મહેનતનો બદલો સહુ કેને આપવો; ભુલવો નહિ કદી બીજાનો ઉપકારનો,
 સર્વ જીવોપર દયા દિલમાં રાખવી; પ્રભુ કૃપાથી ઉતરીએ કાલ પાર નો;
 સજની એ શુભ ધર્મ કદી ન વિસારીએ. ૨૦

કાળી કોયલ. ૧૫૮

કાળી કોયલડી તુજ મીઠો ટહુકડો,
 છાકમ છોળ ઉડાડે રસના રેલ નો;
 વૃક્ષ લતાઓ કલરવથી ગુંજ ઉઠે,
 દેવાંશીનાં દિલડાં ખેલે ખેલ નો—કાળી. ૧

વાણીમાં વિદ્યુત બહાલપ શી વરસતી ?
 જીવન જ્યોત કરે બાણે ઝળકાર નો;
 પ્રણયી ગરબુ પ્રમોદ પુલકિત લુંટતાં,
 સ્નેહ દહાણનો કરતાં કંઈ સ્વિકારનો—કાળી. ૨

રસભીનાં અંતર મૃદુ એથી ભીંજતાં,
 તલ્લીનતાનાં તનમાં ઉઠે તાન નો;
 કાળજડાં કોરીને બીતર લેદતાં,
 મનમોહક એ મધુરાં તારાં ગાન નો—કાળી. ૩

ઉમંગની ઉર્મિઓ ઉરમાં ઉઠતી,
 પ્રણય પ્રદાનો જેને સાક્ષાત્કાર નો;
 નિરાકારની નિર્ગુણતા નાંખી પડે,
 મુર્તિમંત દિસે ત્યાં સુખ સાકાર નો—કાળી. ૪

આતુરતા આલ્હાદ તણી ઉપભોગવા,
 અનુયાયીનાં અંતર કંઈ લલચાય ને;
 છુપા એ સંદેશા સમજે શું બીજા ?
 ગોળ ખોળ નવ જેને કંઈ પરખાય ને—કાળી. ૫

એ તૃષ્ણાના તપસ્વીઓના તેજના,
 મોઘા મંત્રોચારણ કરતી પાઠ ને;
 અમર ભાવના આત્મ ઉપાસકની અહીં,
 અનુકુળતાના અનુપમ કરતી ઠાઠ ને—કાળી. ૬

અલ્પ જીવનના ઉંડા એ આદેશનો,
 પરિચય પુર્ણ કરાવે તારો શુર ને;
 નિર્મળતાનાં નવરંગી પાત્રો તણાં,
 ખટકે ખીલવે ખાસાં નીતિ નુર ને—કાળી૦ ૭

આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતો પ્રેરક પ્રેમના,
 તું પ્રગટાવે પવિત્રતાનાં પુર ને;
 સંસ્મરણો જીવ શિવ તણા સંસ્કારનાં,
 ઓળખ આપે અનુભવીના ઉર ને—કાળી૦ ૮

વૈતરણીનાં બહેણ જરી થભી જતાં,
 ગૌરવવંતો સુણવાને આલાપ ને;
 કેસર ભીંના વસંત જગને આંગણે,
 અટકળથી ઓળખીએ આપોઆપ ને—કાળી૦ ૯

દિશાઓ પડછંદે કેવી ગાજતી ?
 એ મહીમાનાં કેમ કરાચે મુલ ને ?

સુરખીમાં તરખોલ ત્રિલોક બની જતાં,
 અમરાપુરીનું જાણે તું બુલબુલ જો—કાળી૦ ૧૦
 વિરહીના શ્રાપે તું શું કાળી બની ?
 કે લાગી કંઈ વિરહાગ્નિની આળજો;
 વિષયાન શું પ્રમથ-નાથ સાથે કર્યું ?
 કે કળી કાળે આરોપી વરમાળ જો—કાળી૦ ૧૧
 વૃંદાવનમાં જેવી નટવર વાંસળી,
 મોહમંત્રનો ઉપજાવે આદેશ જો;
 તેવી રીતે તારો આ કિલકાર છે,
 અદ્ભુતતાનો ઉત્તમ લજ્જો વેષ જો—કાળી૦ ૧૨
 અણુ ઉકેલ્યાં સૃષ્ટિ-સુખનાં સ્વપ્નની,
 પરંપરાઓ તરવરતી તતકાળ જો;
 ઉત્કંઠાનાં એ અમૃતને આખવા,
 તું નોતરતી ખેસી આંખા કાળ જો—કાળી૦ ૧૩
 વિશ્વ લ્હાવની વિધાવધ મીઠી વાનીઓ,
 જગકર્તાએ જે કિધી નિરમાણ જો;
 આસ્વાદો એ અલૌકિક જેને જડે,
 ધન્ય ધન્ય તે જીવન સુખની ખાણ જો—કાળી. ૧૪
 સદ્ભાગીને સહેજે એ સહુ સાંપડે,
 દુર્ભાગીને પડે નહિ કંઈ લાન જો;
 આજ અમે તો લઈએ તારાં વારણાં,
 તું અમ દ્વારે મન માની મહેમાન જો—કાળી. ૧૫

એ લાલમાં લેખું કશું ? ૧૫૯

હારિદ્રતાના હુઃખથી બહુ ત્રાસીને તપ આદર્યું,
વય વર્ષ એંસી વહી ગયાં પણ ભાગ્ય છેવટ ના ફર્યું;
કંટાળી સંન્યાસી થયા પછી ધન મળ્યું શું દાટીએ ?
એ લાલમાં લેખું કશું ? શું મધ મુકીને ચાટીએ ? ૧

શુભ વંશની વૃદ્ધી થવા વિધવિધ બાધાઓ કરી,
ઉપચાર ઔષધના અતિ પરહેજ પાળી આ કરી;
આવી અઘરણી પણ અરે વિધવા થયાં શું ખાટીએ ?
એ લાલમાં લેખું કશું ? શું મધ મુકીને ચાટીએ ? ૨

ઘરમાં થયો અગ્નિ અને ચીજ વસ્તુ સહુ સળગી રહી,
પોકાર પાડીને રડ્યાં પણ હાથ કંઈ લાગ્યું નહીં;
વંરસાદ વરસ્યો એ પછી શું પાણી માથે છાંટીએ ?
એ લાલમાં લેખું કશું ? શું મધ મુકીને ચાટીએ ? ૩

કદી આબરૂનો ભોગ આપી પેટનું પોષણ મળે,
અધિકાર કે ઓદ્ધા થકી કહોને વૃથા ત્યાં શું વળે ?
શેઠાઈ શું વખણાય છે ? ભૈયા અગર ભટ ઘાટીએ ?
એ લાલમાં લેખું કશું ? શું મધ મુકીને ચાટીએ ? ૪

નાપાસ મેટીકમાં થયો એ જાણીને લાચારીથી,
કરી આત્મહત્યા કલેશમાં પડતું મુકીને ખારીથી;
પણ પાસનો પછી તાર આવ્યો બ્હેર એ ક્યાં વાટીએ ?
એ લાલમાં લેખું કશું ? શું મધ મુકીને ચાટીએ ? ૫

સંસારની સંસ્કૃતિ. ૧૬૦

નૈતિક ગુણની ભાવના માનવ પ્રકૃતિ ધર્મની,
ભુંસાય કાળ બળે પ્રજાની દિવ્ય શક્તિ કર્મની;
બુદ્ધિ નવો પ્રગટાવવા જ્યારે જરૂર જણાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૧

સંજોગ સહુ સંભાળથી તાર્કિક નિર્ણય શોધતાં,
ડહાપણ બધાં અભ્યાસિઓ સંકેત છુપા બોધતાં;
શંકા કરી ઉચ્છેદ બંધન રૂઢીનાં તોડાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૨

દોષો તણી સહુ ત્રુટીઓ ઝીણવટ સ્મૃતિમાં તરવરે,
ઉપચાર નૈસર્ગિક એનો શોધવા યત્નો કરે;
ઉત્પાદકો પુરૂષાર્થના નેતા રૂપે પુખ્તાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૩

મોટા મહત્વાકાંક્ષિઓ પ્રેરાઈને પ્રવૃત્ત થતા,
વિરૂદ્ધ મત ખંડન કરી અણમાનીતા પણ બની જતા;
સિદ્ધાંતની સમબુત્તિઓ કાળે કરી દ્રઢ થાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૪

વ્યવસાયના વિસ્તારમાં વિધવિધ શક્તિ કેળવે,
ફળ એહનાં ચાતુર્યથી મીઠાં અનેરાં મેળવે;
મિથ્યા મમત્વ રહીત જ્યાં કર્તવ્યતા સચવાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૫

ઈતિહાસ ખાંતે ખોળીને સૌને હિતાહિત દાખવે,
અનિવાર્ય અડચણ ચોક્ખી જ્યાં સુસત્યથી અંતર દ્રવે;
અવસર પડે હિમ્મત તણી જયરંગ જ્યાં ખોલાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૬

પ્રારબ્ધવાદી આળસુ પુરૂષાર્થવાદી નીવડે,
વળી વાસનાના લાલચુ નુતન મનોબળથી ચ્હુડે;
સમભાવથી ભ્રાતૃત્વબળ કુસંપ ખોળી ખાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૭

સુખ શાન્તિનાં મોજાં જગે ચોદિશ રેલાયે મીઠાં,
બહુ રાજ્ય અવનતિ ખાડમાંથી ઉન્નતિ પામ્યાં દીઠાં;
દારૂ પીનારા સુધરી પય પાન કરતા થાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૮

પ્રેમભળ પનોતા વીરલા કંઈ કંઈ અખાડે ઉતરે,
સરસાઈમાં મૃત્યુ થકી કદી પાય પાછો નવ ધરે;
ઉત્કાન્તિઓના કાળમાં સ્વમાં અમર પરખાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૯

રૂડી વ્યવસ્થા રાખવા વસ્તુસ્થિતિ માપી જુઓ,
મુક્તિતાણું આદર્શ આંસુ દુઃખીનાં સહેજે દહુઓ;
નવયુગનાં પગલાં પછી સુમુહુર્તમાં મંડાય છે,
સંસાર કેરી સંસ્કૃતિ સાહિત્યથી સરળાય છે. ૧૦

આત્મજ્ઞવાણા. ૧૬૧

વેદન કર્યું લક્ષ્મણુ જતી રથથી ઉતાયા જનકી,
સંદેશ સોંપ્યો રામનો પરિત્યાગ જે કીધો નકી;
બ્રહ્માંડ ભેદાયા સમો સ્થૂલ દેહ કેવો લડયડે ?
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્ઞવાણા ભડભડે. ૧

માન્યું નહિ મહાદેવનું ને પાર્વતી પીયર ગયાં,
નવ સહી શક્યાં અપમાન ત્યાં પછી તાતપર ગુસ્સે થયાં;
પ્રાણાન્તનું પ્રક્ષુબ્ધ પ્રાયશ્ચિત્ત શું શોધ્યું જડે ?
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્ઞવાણા ભડભડે. ૨

સંયોગતાના સ્નેહપાસે બદ્ધ પૃથુરાજ થતાં,
કીધી ચડાઈ યવનસૈન્યે નગર ચાંપ્યું દેખતાં;
સંદેશ ચંદ્રે મોકલ્યો શુક સાથ ત્યાં નૃપ રણ ચડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્ઞવાણા ભડભડે. ૩

છળ કપટ કરીને ચંદ્ર ઇન્દ્રે છેતર્યા ગૌતમ ઋષિ,
વૃતભંગ અહુલ્યાનું કરી મદથી થયા મનમાં ખુશી;
પણ ભેદ સૌ ખુલ્લો થતાં સત્કારતાં શ્રાપો વડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્ઞવાણા ભડભડે. ૪

પુરુષાર્થવાદી પાંચ પતિ એવી સતી જે દ્રૌપદી,
જુગારમાં હારી ગયાની સાંભળી બ્યાં વિપદી;
ઋતુધર્મમાં ગ્રહી કેશ પકડી લાવવા કૌરવ ચડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્ઞવાણા ભડભડે. ૫

વિશ્વાસ રાખ્યો પિંગળાનો વીર વિક્રમને તબ્યો,
ભડભુપ ભુલ્યો ભરથરી એ વેષ સૌ કેવો સભ્યો ?
જ્યાં કુંભ કુટ્યો પાપનો ને અમર ફળ પાછું જડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્વાળા ભડભડે. ૬

કુરૂક્ષેત્રના રણયજ્ઞની છેલ્લી સમાપ્તિમાં જહીં,
મહા યોધરાજો સાથ કૌરવનાથ પણ વિરમ્યા તહીં;
સૌ દ્વિકરે ગાન્ધારીને શિર વાંઝીયામેણું અડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્વાળા ભડભડે. ૭

ગળી અજગરે દમયંતીને એ પારધીએ છોડવી,
પણ આવડયું નવ માગતાં ને અટપડી પછી તોડવી;
ઉપકારી તો પણ આખરે મહાશ્રાપ જ્યાં દેવો પડે,
આવેશના ઉત્થાનમાં એ આત્મજ્વાળા ભડભડે. ૮

“અણુનમ મીરાં.” ૧૬૨

અમીરીમાં ફકીરીની; ખુમારી છે અમે ખોળી,
અને સંસારના ભોગો; હવે સૌ ઝેર જેવા છે. ૧
મણી મુકતા દીધાં ત્યાગી; અને માળા ગ્રહી હાથે,
સગાંનો સ્વાર્થ ખોટો સૌ; દીધી તિલાંજલી તેને. ૨
અમે વૈરાગ્ય અગ્નિમાં; તપીને શુદ્ધતા પામ્યાં,
હવે ધુધવાઈયે શાને ? અનાદી બ્રહ્મ પ્રીછીને. ૩
ભીતિ જો મર્ણુની લાગે; ડરી તે દુર ભાગે છે,
મરી જીવી જગે જાણે; સ્વતંત્રાત્મા ડરે શું એ ? ૪

- કહી અરામુઢે પુરે; અમારી રથુલ કાયાને,
પ્રીતિનાં માન સત્તાની; તુમાખીથી જડે છે શું ? ૫
- અલેદી દુર્ગ તોડીને; સ્વતંત્રાત્મા જગે ખેલે,
અને સંદેશ પ્રેમીને; છુપા તંત્રેજ ખૂંચાડે. ૬
- જીવ્યો મેં પ્રાણ માન્યા છે; ગિરિધરલાલ ગોકુળને,
વિસારી મેં મુકી પર્વા; હવે સંસારની રાણા. ૭
- મને જે ઝેરના પ્યાલા; તમોએ મોકલ્યા પીવા,
પીધા એની કૃપાથી મેં; ત્યજું વિશ્વાસ શું એનો ? ૮
- તમે તલ્વાર તાણીને; ઉભા તેથી નહિ કંપું,
ભીતિના ભેદ ભુલી છું; ભુધરના ભાવ ભાળીને. ૯
- મને નિઃશસ્ત્ર જાણીને; તમે ગવેથી ગાજો છે,
જગે શોભા તમારી શું ? વધે છે એમ માનો છે ? ૧૦
- તપેલો લોહનો ગોળો; કરે શું હિમ સિન્ધુને,
વરાળો કેં ઉરાડીને; હરે અંતે નકી માનો. ૧૧
- અમારી આત્મજવાણામાં; પ્રલય છે વિશ્વનો પુર્યો,
છતાં આજ્ઞા વિના કોહી; નહિ મર્યાદ છોડીશું. ૧૨
- પ્રભુની પ્રેમ દ્રષ્ટીથી; અમોને સર્વદા શાન્ત,
છતાં કૌતુકતા આવી; નિહાળી હાસ્ય આવે છે. ૧૩
- ભવાની જોગ માયાએ; કીધો સંહાર દૈત્યોનો,
મહા રૂદ્રેશ્વરી કેરાં; તમોને યાદ છે દ્રશ્યો ? ૧૪
- દિશાઓ સર્વ વ્યાપી છે; અનંતાનંત શક્તિથી,
કહો ક્યાં કાવશો એમાં ? વિવેકે કેં વિચારોને. ૧૫

- પ્રભુ પ્રીતિ પ્રસાદીની; અમોઝે ખાખ ચોળી છે,
અને કર્તવ્ય સિદ્ધિની; હવે ધુંણી જગાવી છે. ૧૬
- તમારી આંખમાં અગ્નિ; ધખે છે ક્રોધ આવેશે,
અમારા અંતરે શાન્તિ; અખંડાનંદ કેરી છે. ૧૭
- તમારા હિતના માટે; કહું છું કે નહિ કાવે,
છતાં સાહસ કીધાથી; થવાનો માત્ર પસ્તાવો. ૧૮
- કદી સત્યાગ્રહી સામે; દુરાગ્રહ શું ટકેલો છે !
નીશો સત્તા તણો ત્યાગી; પ્રીતિનાં તત્વ સંભાળો. ૧૯
- મીરાં જે એક માનો છો; તમારી ભુલ તે મોટી,
ઉંચો જ્યાં હાથ થાશે ત્યાં; મીરાં ખેચાર દેખાશે. ૨૦
- પછી ત્યાં મારશે કોને ! પ્રભુ જ્યાં રક્ષવા ઉભો,
જગે સત્યના પાઠો; ખુદી આંખો શિખી લ્યોને. ૨૧
- નહિ અન્યાય એ સાંખે; અમોને આત્મશ્રદ્ધા છે,
તમારા માર્ગ ખુલ્લા સૌ; કરી લ્યો હોય જે ઇચ્છા. ૨૨
- પ્રતિતિ સત્યની વિશ્વે; નથી ઢાંકી રહી કોદી,
અહિસાવાદમાં મારો; ખરો છે જય નિર્માયો. ૨૩
- નમાવ્યું કૃષ્ણને માથું; ખીજને ના નમે કોદી,
તમે જે અંત માનો છો; અમારી એજ આખાદી. ૨૪
- અમે ભક્તિ સુધા પીને; અમર કાયા કરેલી છે,
અમોને છેડશો તેમાં; નથી કલ્યાણ થાવાનું. ૨૫

બાળક. ૧૬૩

તોફાન નવ કરીયે અગર,
 નવ ત્રાસ હરહમ આપીયે;
 શિર પકવીયે વિષ્ણુ અર્થ નહિ,
 બાળક પછી શાનાં અમે ? ૧

જે હોય હાજર તે તણ,
 નવ હોય તે બસ માગીયે;
 વળી સમજીયે સમજાવતાં,
 બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨

કરવા મનાઈ જેહની,
 તે હઠ વડે કરીયે બળે;
 જો લાભ હાની જાણીયે,
 બાળક પછી શાનાં અમે ? ૩

જાતો પકડીયે સાપ ઝટ,
 જાણી રમકડું ખેલવા;
 પગ વાળી જો સ્થિર બેસીયે,
 બાળક પછી શાનાં અમે ? ૪

હસવા સમે રડીયે અને,
 રડવા સમે હસીયે વળી;
 પરતંત્રતા સ્વિકારીએ,
 બાળક પછી શાનાં અમે ? ૫

મન માન્યું કુટી કોડીમાં,
કાઢી ઘરાણાં આપીયે,
મસ્તાન થઈ ફરીયે ન તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૬

સ્નેહી કને જવું ના જવું,
એ મુનસફી ઉપર બધું;
માથે મુકી જમીયે ન તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૭

પૈસો જમીનમાં વાવીયે,
કંઈ ઝાડ પૈસાનું થવા;
જો પાણી પાતાં થાકીયે,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૮

પડી જાય કાગળ હાથમાં,
કદી ગમે તેહ જરૂરનો;
અણચિંતબો નવ ફાડીયે,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૯

વળી છાસ સંગે ગોળને,
કદી નીમક દુધમાં માગીયે;
ઘટતું અઘટતું જાણીયે,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૧૦

કાતર છરી ચપ્પુ અમે,
બસ નજર ચુકવી ચોરીયે;

રડીયે ન કાપી આંગળી,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૧

ઘરમાં ન હોયે કોઈ ત્યારે,
સાંજનું ખાવાનું સહુ;
નવ શ્વાનને ખવડાવીયે,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૨

ચાવી તણા જુમખો કદી,
છુપાવીયે ચુલા વિષે;
નાટક પુરું કરીયે ન તો,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૩

કદી શરીર બગડે રોગથી,
પરને દવા લેવા કટુ;
નવ ફરજ હુઠથી પાડીયે,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૪

ખરીદાવી સાંઠો શેલડી,
ગંડેરી થઈ જાયે પછી;
કરીયે ન રઠ સાંઠો થવા,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૫

કપડાં નવાં જ્યાં ખેરીયે,
મુદામ ધુળમાં લોટીયે;
અટકાવતાં જો માનીયે,
આળક પછી શાનાં અમે ? ૧૬

આકાશમાંના ચન્દ્રને,
 ખેલાવવા ખોળે વળી;
 કરીયે નહિ તકરાર તો,
 બાળક પછી શાનાં અમે? ૧૭

ઠશ વાર દિમાં ઢોળીયે,
 ઘી દુધ આવે ઝપટમાં;
 કરીયે કદર કિંમત તણી,
 બાળક પછી શાનાં અમે? ૧૮

શાન્તિતણી હોયે અપેક્ષા,
 ત્યાં અશાન્તિ ભજવીયે;
 જો જંપીયે કઈ જંપવા,
 બાળક પછી શાનાં અમે? ૧૯

ગૃહદેવ શાલીગ્રામ કે,
 શિવલિંગ બાળકુંડી વિષે;
 દુબકાં ન જો ખવરાવીયે,
 બાળક પછી શાનાં અમે? ૨૦

જે દેખીયે તે માગીયે,
 હોયે ભલેને પારકું;
 ધુળધાણી તે કરીયે ન તો,
 બાળક પછી શાનાં અમે? ૨૧

કુ ટા ઈયે પી ટા ઈયે,
 અથડાઈયે છોલાઈયે;

પડીયે નહિ રડીયે નહિ,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૨

જે સ્થાનકે ઉભા રહી,
જે ચીજ માગી હોય કંઈ;
ત્યાંથી હઠ્યા વિણ ના લીધી,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૩

દિવાળીમાં અધરાત્રીયે,
ટુકડો સુકેલો રોટલો;
મંગાવીયે ખાવા નહિ,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૪

નચવે અમોને ઉર પર,
તે પ્રેમીના ઉછરંગમાં;
મળમૂત્ર કરી હસીયે ન તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૫

નિદોષ કૌતુકતા ભરી,
અવલોકી બાળલીલા કદી;
શત્રુ છતાં થંભે ન તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૬

ક્ષણ વાર જ્યારે પારણે,
વિશ્રાન્તી માટે ઉઘીયે;
ગૃહ શૂન્યવત ભાસે ન તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૭

માબાપને તડકા વિષે,
કંઈ જરૂરી કામે તાકડે;
પકડી ઉભાં નવ રાખીયે,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૮

ચિન્તા અમારી સર્વને,
નિત ખબર લે પાડેશીઓ;
નવ જગવીયે આનંદ તો,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૨૯

વિધવિધ ત્રાસ અપાય બહુ,
તોફાન ને નુકસાનથી;
પણ પ્રેમ ઝરણાં જો સુકે,
બાળક પછી શાનાં અમે ? ૩૦

“પ્રભાતીઉં.” ૧૬૪

વિભુતિ વિશ્વાત્મની વિપુલ વિજ્ઞાનથી; વિજય વૈશિષ્ટ્ય વિધવિધ વાસે,
પ્રેમનાં પારખાં પ્રણય અક્ષે મીઠાં; અક્ષ લટકાં કરે અક્ષ પાસે. ૧

હર્ષને શોકને ગહન ચેટક દીસે; તદપી ઉર જ્યોત ઝળહળ પ્રકાશે,
લેહ નવ ભણી શકે કે ત્રિકાળે જ એ; અક્ષ લટકાં કરે અક્ષ પાસે. ૨

રાગી અનુરાગીમાં લક્ષ એકજ લહે; કારમાં કામ કૌતુકે જ બાસે,
દીન ને દુઃખી ઉદ્ધારવા પ્રીતિ જે; અક્ષ લટકાં કરે અક્ષ પાસે. ૩

નામ રૂપ ગુણના ભેદ સહુ જુજવા; બાળ સ્ત્રી વૃદ્ધ સર્વે ઉપાસે,
ત્રિવિધી તાપો સમે દર્શને દેહીના; બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે. ૪
માન અપમાનની લેશ પરવા નહીં; દિલ રૂચે તહીં રાત વાસે,
હેતથી હાથ ઝાલ્યો મુકે નહિ કદી; બ્રહ્મ લટકાં કરે બ્રહ્મ પાસે. ૫

“પાપનું ક્ષાલન.” ૧૬૫

“પાપ કહેવાય આ” એવું સમજાય ત્યાં; પાપથી છુટવા યતન સુએ,
દિલમાં દિલગીરી ઉઠે દોષની; સત્ય સિદ્ધાંતનો બોધ ખુએ. ૧
શુદ્ધિ બાહ્યાન્તરે મન વચન કર્મની; જેમ સચવાય સતસંગ જોરે,
તેમ ઘટના જુની પાપની સાંભરે; ને પીડા ઉર એ છાની કોરે. ૨
છાપ લજ્યા તણી ગર્વને ગાળતી; ભાળતી ભેદ નીતિ સ્વધર્મો,
કલેશ સહુ કર્મના તાપ ત્રિવિધી રૂપે; વેઠતાં વૃત્તિ છાંડે અધર્મો. ૩
જીવન પાવન બને પુંડ્ર્ય પ્રાયશ્ચિતે; માફીઓ માગતાં ઈશ પાસે,
સતત અભ્યાસથી જીવ શિવ તત્વની; અંતરે એકતા ત્યાં પ્રકાશે. ૪
જન્મ સાફલ્યતા એ રીતે સુધરે; અવનતી માર્ગથી પુંઠ વાળે,
ધુળધોયા જીવો સોનું શોધી શકે; કેમ ઈશ ત્યાગશે ઓશિયાળે ? ૫

“સંતનું શરણુ.” ૧૬૬

બ્રહ્મ અદ્વૈતનો મહાન કરૂણા નિધી માનવી શું શકે મર્મ જાણી ?
રાતને દિન તદ્દીન માયા વિષે; ભુંજતો સ્વાર્થની જેહ ધાણી. ૧
કુટી કોડી તણા મોહ ના તણ શકે; સંઘરે સોય નાકા તુટેલી,
સત્ય સિદ્ધાંત કંઈ સાહસે સમજવા; ખુદ્ધિ જેની બ્રમે છે લુટેલી. ૨

આશરો કોઈ ઠામે નહિ મળી શકે; કે સમાધાન સ્વપ્ને ન પામે,
 ત્રિવિધીના તાપમાં તડફડે ત્રાસથી, તહોય કેમે ન આશા વિરામે. ૩
 શ્વાન હડકાયલું જેમ ભટકયા કરે, પાણી પીવા જતાં ચકરી આવે,
 આશના પાશમાં જીવ પરવશ બની, ઝીકાણું ઝીકતાં જેમ ફાવે. ૪
 ઉકલે નહિ દિશા એક નિર્ભય કદી, ભાગ્ય દેવી હુસે હાલ જોઈ,
 લોક નિંદા કરે વિધ વિધ વાતની, શુંકી નવ દેખતા સામું કોઈ. ૫
 સંત ઉદ્ધારતા જીવ એવા બહુ, નેત્ર જેનાં કરુણાથી ભીંજે,
 શરણુ એ શ્યામળા આપજે મુજને, પામી એ દર્શ મુજ હૃદય રીઝે. ૬

આકૃતના દિવસ. ૧૬૭

કયમ વિસરીયે કયમ વિસરીયે,
 દિન આકૃતના કયમ વિસરીયે ?
 ભરીયે અથવા તો ઉગરીયે..... દિન. ૧
 શિર ઉપર વૃક્ષ ઉગ્યાં દુઃખનાં (૨)
 ભાતાં અવશેષ રહ્યાં ભુખનાં (૨)
 પણુ સાગર પેટ કરી ફરીયે..... દિન. ૨
 છે ચાળણીયે કેવાં કાણ્યાં ? (૨)
 અંતર એવાં છે લેદાણ્યાં (૨)
 ઔષધ શું એ ધાવે ભરીયે ? ,..... દિન. ૩
 સ્થિતિ શક્તિ વિના ઉપકાર કર્યાં (૨)
 બહુ કર્મ ખર્ચ ખાડે ઉતર્યાં (૨)
 ધીરજ પછી કેમ કરી ધરીયે ?..... દિન. ૪

- સ્વપ્ને નવ વાણી મીઠી ઉચરી (૨)
 પણ ફેકટ તોય વહી ધુંસરી (૨)
 જડતી નહોતી મઠ બાજરીયે..... દિન. ૫
- કાળી મહેનતનું ખવડાવ્યું (૨)
 બધું લોણપણામાં લુંટાવ્યું (૨)
 સુવા નવ રાખી સાદરીયે..... દિન. ૬
- જેને મરવાની ખીક નહી (૨)
 એ માનવ કેમ શક્ય કહી ? (૨)
 ખુન પીધાં કાપી ગળાં છરીયે..... દિન. ૭
- અઘટીત દગા જેણે દીધા (૨)
 હક ધર્મ તણા વળી ફેક કીધા (૨)
 નકી લાજ મરે કે વાધરીયે..... દિન. ૮
- દાવાનળ છે દિલ માંહી ભર્યો (૨)
 પણ કેમ કઢાય કટુ ઉભરો (૨)
 વળ જાય શું બાળી શિદરીયે..... દિન. ૯
- જન રક્ષણ કરતાં ઢોરૂનું (૨)
 નથી હિત કર્યું અમે છોરૂનું (૨)
 નવ રાખી પગની ઝાંઝરીયે..... દિન. ૧૦
- વિશ્વાસે વહાણો ચાલે છે (૨)
 સુકયા કંઈ છોડો ફાલે છે (૨)
 શું જાણું અમૃતથી મરીયે..... દિન. ૧૧

- રક્ષક કદી જો ભક્ષક નિવડે (૨)
 બચવા સુરદ્વાર શું ત્યાં ઉઘડે ? (૨)
 બગડે બધી વાતજ કાચરીયે..... દિન. ૧૨
- દોષારોપણ મિથ્યા આવ્યાં (૨)
 પણ સત્ય પ્રભુએ બતલાવ્યાં (૨)
 નથી આંસુ સુકાયાં ચોસરીયે..... દિન. ૧૩
- આ વિશ્વ બધું આત્મા માટે (૨)
 જો ચાલે એ નૈતિક વાટે (૨)
 કદી પાપ રૂચે તો પરહરીયે..... દિન. ૧૪
- વહી જાશે દુઃખાણું ને દહેણું (૨)
 દુઃખ દેનારાં ખાશે મહેણું (૨)
 બંધાયે સેતુ કાંકરીયે..... દિન. ૧૫
- “કરશે તે ભરશે” કહેવત છે (૨)
 પ્રભુના ત્યાં તો સત્યની છત છે (૨)
 અપયશ તે શાને નોંતરીયે ? દિન. ૧૬
- કુલ ભુષણ પણ અપમાન સહ્યાં (૨)
 બની દિન પરાધીન રોજ રહ્યાં (૨)
 રમી શું જાણે ખર કુકરીયે..... દિન. ૧૭
- ઘોળે દિ લાજ તણ લુંટયાં (૨)
 કુડ કપટે કેર કરી કુટયાં (૨)
 તો પણ ઉગાર્યાં શ્રીહરીએ..... દિન. ૧૮

- ગણી મોટા બહુ સત્કાર કર્યો (૨)
પણ કિમત શું બાણે નુંગરો (૨)
ગોઝાઈ સગપણ ધાધરીયે..... દિન. ૧૬
- લેવું ને ખાવું બે સમજે (૨)
શિખશું લાગે? અઝલકમ જો (૨)
મુલ થાય મજનું શુન્દરીયે..... દિન. ૨૦
- જગ યંત્ર ફરે રૂણ વૈર પ્રીતે (૨)
નવ સુર અસુર છુટે ખચીતે (૨)
કુરખાની એ ન્યાયે કરીયે..... દિન. ૨૧
- બહુ પાપી બલે પોમાઈ જતાં (૨)
જે ધર્મ ખરો નથી પારખતાં (૨)
દવ સળગાવે જો ડુંગરીયે..... દિન. ૨૨
- આદર્શ ઉંચો આર્યત્વ વિષે (૨)
અધ્યાત્મીક દ્રષ્ટિએ દીસે (૨)
સન્માને સંસ્કૃતિ અનુસરીયે..... દિન. ૨૩
- ઝળકળતા અગ્નિમાં ચાલ્યા (૨)
વળી ચાખ્યા કંઈ તીખા બાલા (૨)
વાતો કરતાં પણ થરથરીયે..... દિન. ૨૪
- દઈ દીધાં આવકને તાળાં (૨)
નુકશાન સહ્યાં અગણીત કાળાં (૨)
વળી જીવનની હોળી કરીયે..... દિન. ૨૫

નવ ખાતું પીતું કંઈ ફાવે (૨)
 ઉઘ રાત્રે પણ કયાંથી આવે ? (૨)
 ચિતબ્રમ જેવા થઈ વિચરીયે..... દિન. ૨૬

તુળસી ફળ મુકયું સ્વારથમાં (૨)
 હોમ્યું મિથ્યા પરમારથમાં (૨)
 હવે પાછા કેમ કરી ફરીયે?..... દિન. ૨૭

નિત આંસુમાં અંગાર ઝરે (૨)
 પ્રભુ સ્વર્ગ થકી ક્યારે ઉતરે ? (૨)
 કૃષ્ણા માટે કયાં કરગરીયે ?..... દિન. ૨૮

ગાગરમાં કયમ સાગર ભરવો ? (૨)
 મહાકાળ કહો કયમ છેતરવો ? (૨)
 નાલાયક કાયર શું ઠરીયે ?..... દિન. ૨૯

જેવી કડકડતી વિજ પડે (૨)
 ગપગોળા બહુ એવા ગગડે (૨)
 ઉપાય તહીં શું આદરીયે?..... દિન. ૩૦

બહુ કાગ તણા ઘુઘવે વાઘો (૨)
 પોકાર પડે ભાગો ભાગો (૨)
 શું ડહાપણ ત્યાં પછી વાપરીયે ? દિન. ૩૧

વ્યવસાય તણો કમ બળવવો (૨)
 શું ત્યાં કંઈ ચાલે છે બળવો ? (૨)
 વટમાં શું વાંકું નલો જરીયે ? દિન. ૩૨

- પરચો છે બાંધી મુઠતણા (૨)
 એ લેહ સુરક્ષિત છેજ ઘણા (૨)
 તુટે તો કેમ કરી તરીયે? દિન. ૩૩
- નવ ધરતી મા મારગ આપે (૨)
 સન્માન સગાં સહુ ઉથાપે (૨)
 શોભે શું ભેખ કદી ધરીયે? દિન. ૩૪
- અધકચરી હાલત એવી છે (૨)
 જાણે અનુભવીજ કેવી છે? (૨)
 તોફાને નાવ પડયું દરિયે દિન. ૩૫
- પ્રભુ જાણે કાલ થશે કેવી? (૨)
 નથી ઈન્દ્રાસન ગાદી લેવી (૨)
 પણ ચડવું કસોટી આકરીયે..... દિન. ૩૬

જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં? ૧૬૮

- નયનો દ્વય બક્ષીસ ઈશ્વરની, કદી હોય ન્યુનાધિક શું પ્રિય કંઈ? સમ વિષમ લેહ છુપો સમજે, જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં? ૧
- કંઈ સ્વારથ કારણ ખાસ વિના, ચુકી ધર્મ અને વ્યવહાર વળી, નિવડે વિષ અમૃત જીવનમાં, જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં? ૨
- સ્થિતિ શક્તિ અને નિજ આશ્રમથી, વિપરીત પરિસ્થિતિ ઉભી કરી, દુઃખના દવમાં સળગાવી મુકે, જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં? ૩
- અધિકારથી યુક્ત કહે નવ કો; અવલંબન એ પથનું પકડી, કુરબાન કરે નિરદોષ તનુ, જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં? ૪

જગ પથ્થર એ સહુ દેવ ગણી; સુખદાયક સંતતિ માગી લઈ,
 દુઃખ સાગરમાં હડસેલી મુકે; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૫

ભુંજી આગ વિષે તનુ પેટ ભરે; પ્રભુના ઘરનો હક એ હજી છે,
 પણ જીવન જેર બધું કરતાં; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૬

લઈ દામ કરે કદી વિક્રય તો; મન દોષ જરી નવ એ ખટકે,
 પણ લેદથી ભાગ્ય ભુંસે ભ્રમમાં; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૭

પુછી પાંચ સહોદરની મરજી; જન સુજ વિચારથી પાણી પીયે,
 તજી ધોરણ એ પ્રભુનેય ઠગે; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૮

મુજી બાવળનું બસ બાળવવા; થડ આમ્રતણે બહુ ઘાવ કરે,
 ઉછર્યા ચીભડાં કદી વાડ ગળે; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૯

નીવડે કદી છોડે કછોડે ભલે; જગ ન્યાય કુમાત થવાય નહિ,
 અપવાદ વિધિકેમ પ્રાપ્ત કદી; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૧૦

પશુ પક્ષી તણી મમતા નીરખી; અભિરૂચી સ્કુરે ઉર પ્રેમ તણી,
 સુખદહાણની આશ લુંટાવી દીધી; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૧૧

નીતિ ધોરણની ઉંચ માનવતા; વ્યવસાય વિષે નવ છાંટ કંઈ,
 સ્પર્ધા સુખની કરવા નીકળે; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૧૨

ભવ દુઃખ ભણાય ન લેદ ખુદી; ઉપડાય ન આકૃત ભાર વળી,
 દિન રાત સુકાય ન આંસુ ઉન્હાં; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૧૩

અઘટીત કહ્યું કદી હોયજ આ; શશિ સૂર્યતણી ખરી સાક્ષ ખડી,
 પુછીયે બહુ પોથી પુરાણ જીનાં; જનનીપદ પુજ્ય મનાય ખરૂં ? ૧૪

કુલભુષણ. ૧૬૯

કર માફ મને કર માફ મને

કુલભુષણ હે કલ્યાણ વતી (૨)

અપરાધ હુંમાં સમજાય અતિ (૨)

કર માફ મને કર માફ મને..... કુલભુષણ. ૧

ગુરુ દેવ સગાં શશિ સૂર્યતણી (૨)

ખરી સાક્ષ કરીજ તુંને પરણી (૨)

રક્ષો શુભ ધર્મ સુખણ સતિ..... કુલભુષણ. ૨

નિર્દોષ છતાં દુઃખ દેવાયું (૨)

પણ બહાર નથી કંઈ કહેવાયું (૨)

હદ ક્યાં કંઈ કશીએ રહીજ હતી ?..... કુલભુષણ. ૩

સુખ સ્વાદ તણી નથી આશ કરી (૨)

દિન ગુજર્યા સંતોષ ધરી (૨)

હાજર દુઃખમાં આવીજ થતી..... કુલભુષણ. ૪

હિત કિંવા હક મેં નવ રક્ષો (૨)

પણ ભાગ્યોદય તો છે ભક્ષો (૨)

ડગી ત્હોય ન મેરૂ સમાન રતી કુલભુષણ. ૫

થોડું પણ મીઠું કરી જાણે (૨)

યશ સંભાળે આફત ટાળે (૨)

ઘરનો ખુંજો નિત નિરખતી..... કુલભુષણ. ૬

- નથી વસ્ત્રાલંકારો માગ્યા (૨)
 ધક્કા નવાણુંના વાગ્યા (૨)
 યુવાની હતી જ્યાં ઉછરતી કુલભુષણ. ૭
- ખોટાનો ખાર હતો મુળથી (૨)
 હળવું કદી થાવું પડે ધુળથી (૨)
 પણ નીચને તો જે નહિ નમતી..... કુલભુષણ. ૮
- ત્રેવડની જાણે ત્રિરાશી (૨)
 મામો કે હોય ભલે માશી (૨)
 ન્યાયે તું નાગણ છણછણતી..... કુલભુષણ. ૯
- તું શુરી સિંહણ શહાણપણે (૨)
 હારી નથી હાથ દઈ લમણે (૨)
 પરમારથમાં પુણ્ય પારખતી..... કુલભુષણ. ૧૦
- તેં તન મન ધનથી સહી વિપત્તી (૨)
 નથી ભોટપણામાં ભુલી કદી (૨)
 પણ તક આવેલી સાચવતી..... કુલભુષણ. ૧૧
- શિખ તારી જે મેં ઘિઝારી (૨)
 હતી એજ ઉગરવાની બારી (૨)
 પણ દુર્ભાગ્યે મુંઝાઈ મતી કુલભુષણ. ૧૨
- સાચી મહેનતના સંસ્કારે (૨)
 ઉપયોગે લેવાને ધારે (૨)
 લખ લાભ સવાયા તું કરતી..... કુલભુષણ. ૧૩

- દિન દુઃખી દેખી દિલ પ્રજળે (૨)
કરુણાની લાગણીયો નીકળે (૨)
કરી સહાય તું અંતરમાં ઠરતી..... કુલભુષણ. ૧૪
- પ્રભુ વિણ ન કોની સહાય લીધી (૨)
વડવાનળ ખીર કરી પીધી (૨)
જ્યમ દરિયે ઓટ અને ભરતી..... કુલભુષણ. ૧૫
- ગૃહ સ્વસુર તણું શત્રુ નિવડયું (૨)
દુઃખ ભોગવયું એથીજ પડયું (૨)
દિલગીરી એ અહિં ઉપજતી..... કુલભુષણ. ૧૬
- વ્યવસાય વ્યવસ્થાથી ઘરનો (૨)
સમભાવ શ્રીમાનજ પામરનો (૨)
સત્કાર સનાતન ના ચુકતી..... કુલભુષણ. ૧૭
- ઠગ સાત મળે ન ઠગાય જરી (૨)
ગણી માપ પછી ચલવે કુકરી (૨)
નવ બાદુના ભેરે ઝુકતી..... કુલભુષણ. ૧૮
- સમજે સચરાચર સાર ખરો (૨)
નવ ભેદ કંઈ દિકરી દિકરો (૨)
ભુલ્યા તે મારગ દાખવતી..... કુલભુષણ. ૧૯
- તપ તેજ પ્રભા રગ રગ રેલે (૨)
બાળક ચૈતન્યે ઉકેલે (૨)
અજવાણાં ઉજળાં પાથરતી..... કુલભુષણ. ૨૦

- પાવન છે પિતૃ પરલોકે (૨)
જાણ્યું એ તત્વ હશે કોકે (૨)
પગલે સુખ સંપત સંઘરતી..... કુલભુષણ. ૨૧
- માણસ માણસનાં મુલ કરે (૨)
ખર સાકર શું કોલીજ ચરે? (૨)
એવી અમ જાતિ ઉતરતી..... કુલભુષણ. ૨૨
- ગુણ ધર્મ બધાં જ્યાં રાક્ષસના (૨)
ઇતિહાસ જુઓ તો અપયશના (૨)
કરી કેમ હશે તેમાં વસ્તી?..... કુલભુષણ. ૨૩
- તું ફરજન તો કુલવાન તણું (૨)
અપમાન અયોગ્ય સહુજ ઘણું (૨)
અહું ધોરણુ તે ચડતી પડતી..... કુલભુષણ. ૨૪
- બંધારણુ જે ગૃહસ્થાશ્રમનું (૨)
પરિપાલન થાયે શમ હમનું (૨)
તુટીયો યુક્તિથી સુચવતી..... કુલભુષણ. ૨૫
- મંત્રવ્ય પરસ્પર લેહ ભર્યાં (૨)
ચર્યા વિધવિધ હંમેશ ખરા (૨)
ઉકેલ પડ્યો સુઝી પ્રગતી..... કુલભુષણ. ૨૬
- માનવતા સાચી શિખવાડી (૨)
વિમળતા નૈતિક દેખાડી (૨)
અભિરૂચી સત્યે તરવરતી..... કુલભુષણ. ૨૭

ગૃહલક્ષ્મીને ગણતો જ કુલી (૨)
અપકાર થયા કર્તવ્ય ભુલી (૨)
એ સ્મણે કાયા થરથરતી..... કુલભુષણ. ૨૮

પ્રતિકાર ક્યાં વિપરીત રીતે (૨)
અઘટીત હતું બધું એ ખચીતે (૨)
સંયમ ત્યાં કેવો બાળવતી?..... કુલભુષણ. ૨૯
“ભુલ માનવ માત્ર કરે,” સમજ (૨)
દિલ સ્વચ્છ થવા છેલ્લી અરજ (૨)
ગુણ હોય ક્ષમા જેવી ધરતી..... કુલભુષણ. ૩૦

દુઃખનાં ઝાડ. ૧૭૦

ખોપરીયે રાંધી ખીર જમ્યાં પણ ત્હોયે જીવીયે (૨)
શું દિનકરનાં અજવાળાં લાજે? લાખો દીવીયે (૨)
લેધાં ઉર મારી કટારી }
માનવતા નાખી ઉતારી } ૨
ગતિ કર્મ તણી છે ન્યારી
ફાટયું નલ ક્યાં શિવીયે?..... ખોપરીયે. ૧
કાળજડાં નાખ્યાં ફોરી }
લુંણ હરામીએ કરી ચોરી }
પણ લાંબી જીવન દોરી
જ્યાં વિધિ દોરે દોરવીયે?..... ખોપરીયે. ૨

શિર દુઃખનાં આડજ ઉગ્યાં }
પણ પાપીને નવ પુગ્યાં } (૨)
મિથ્યા મલોખાં ચુગ્યાં

ફેટે કયાંથી ફાવીયે ?..... જોપરીયે. ૩

ફફટે પંખી બાલામાં, }
વિખવાદ કર્યા બહાલામાં; } (૨)
ભયું ઝેર અમિ ખ્યાલામાં,

ક્યાં ક્યાં કેને વિનવીયે ?..... જોપરીયે. ૪

કાઢ્યાં કપટે વનવાસે, }
એ સ્મરીયે શ્વાસેશ્વાસે; } (૨)
અમ આશ રહી આકાશે,

હૃદય ક્યાં જઈ ઠાલવીયે ?..... જોપરીયે. ૫

રઘુવીર જેને રાખે, }
કહો કેણુ તેને ચાખે ? } (૨)
એ અનુભવ જીવન આખે,

ધોખો કેનો લાવીયે ?..... જોપરીયે. ૬

નિર્ભય સ્થાન. ૧૭૧

શોધ કરી કોઈ મુંને બતાવો,

નિર્ભય સ્થાનક એવું;

ત્રિવિધી તાપના દવથી દાઝેલું;

થાય ઠરી હીમ જેવું..... શોધ. ૧

ભીતિ ન હોય નિરાશ થયા કદી; અંગ ઉમંગની રેલે સદા નદી,
સ્વપ્ને સુંણાય ન નામેજ વિપદી,
કોનું ન કંઈ લેવું દેવું..... શોધ. ૨

સ્વારથની ગંધ હોય ન જ્યાં કસી; શુદ્ધ પ્રીતે ઉર ઉર મળે ધસી,
ન્યાય નીતિ બળ રહે વિલસી,
મન લોભે “આ સ્થાનક કેવું” ?..... શોધ. ૩

વિશ્વાસઘાત જ્યાં થાય ન ફેંદે; ભીંજે જીવાત્મા પ્રહ્લાનંદે,
શાસ્ત્ર પુરાણ સૌ સ્નેહેથી વંદે,
જ્યમ ગોકુળ મીઠું કેવું ?..... શોધ. ૪

દ્વંદ્વની પાંખો વિના જીવ ઉડે; વૃત્તિ મલીન ન વાસના ધુડે,
છંટાય છાંટણાં કૃપા કેસુડે;
દિપવાળી નવસેને નેવું..... શોધ. ૫

આશા નિરાશાની ભુલભુલામણી; માયા ન મોહ કરે અલખામણી,
અજરામર શાન્તિની દિવ્ય વધામણી,
જ્ઞાન સીંચે સુધા જેવું શોધ. ૬

હોય ન બંધન પામરતાનાં, પુરાં જ્યાં પારખાં બુદ્ધિ-મતાનાં;
સ્મારક સત્ય હૃદય શુદ્ધતાનાં,
વૈકુંઠ વિસરે તેવું..... શોધ. ૭

ચકલાંને ચાણુ. ૧૭૨

ચરકલીયાં દાણા ચરજો રે (૨)

આ માલ તમારા બાપનો છેજી,
ભીતિનો કંઈ ધરજો ના પરિતાપ (૨)

સંપુરણ અહિં રખવાળાંરે (૨) નથી માંજર કુતરાં કાળાંરે (૨)... આ. ૧

બદલો કંઈ કંઈ પાપ તણો ટળી જાય (૨)

છે કણુ કણુ નામ તમારાંરે (૨) લેળાં સદ્બાગ્ય અમારાંરે (૨)... આ. ૨

કુદરતની કંઈ કૌતુકતા સમજાય (૨)

વાણી સુકોમળ મીઠીરે (૨) મન રંજન પુરણ દીઠીરે (૨)... આ. ૩

નિહોંષી દ્યો સંતોષી આશિષ (૨)

ધંધામાં રસ ખસ આવેરે (૨) સંકટથી ઇંશ ખચાવેરે (૨)... આ. ૪

લાગણીયોનાં પુર. ૧૭૩

પુર લાગણીયોનાં ઉરમાં,

નવ કંઈ શિખવ્યાં આવતાં;

પીરસેલ બાણુ ભુખ વિના,

શું ભોજન ભાવતાં?... પુર. ૧

ચમડીમાં લાગે ચટકી (૨)

કે બોલે માથાં પટકી (૨)

રોક્યાં રહે શું ચટકી? પાણી આંખે લાવતાં. પુર. ૨

પ્રસુતીની કેવી પીડા (૨)

પણ વંઝાને મન કિડા (૨)

લપકારે જ્યમ કાકીડા, સામાસામી ધાવતાં... પુર. ૩

અંતિમ નિવેદન. ૧૭૪

તન મન ધને પામર પુરો કરી શું શકે જીવન ધરી,
સ્વપ્ને નથી જ્યાં આશરો ત્રિલોકમાં વિના હરી;
ભાવે કભાવે જો કદી જુગદીશ પ્રેમ વડે જાપ્યા,
કર્તું મેં કશું આમાં નથી સહુ રામ સ્વામીની કૃપા. ૧

ક્ષન્તવ્યતા યાચું હવે બુલચુક માટે વિનયથી,
વાંચક ગણોને કારણે જે યત્ન કીધો છે મથી;
વિનોદથી શાન્તિ મળે કંઈ ત્રિવિધી તાપે જો તપ્યા,
કર્તું મેં કશું આમાં નથી સહુ રામ સ્વામીની કૃપા. ૨

જે નામ કરૂણા સિન્ધુનો મહીમા સદા ધારણ કરે,
પ્રત્યેક પ્રાણીના વળી સમભાવથી ભય સહુ હરે;

ઝરાણાં ઝરે આશિષનાં રક્ષણ કરે રહીને છુપા,
કર્તું મેં કશું આમાં નથી સહુ રામ સ્વામીની કૃપા. ૩

દર્શન વૃથા જાતાં નથી આવ્યો અનુભવ એ મને,
અધિકાર વિણ સેવા અરે શું એમની સહેજે બને ?
અવસર ગયો ક્યાંથી જડે? દિન રાત અંતર વિલખ્યા,
કર્તું મેં કશું આમાં નથી સહુ રામ સ્વામીની કૃપા. ૪

પારસ મળે રમતાં રમત પિછાણ પણ પાકી પડે,
સહસ્રાબ્ધનાં સુસ્મરણ એ આવી મળે પુણ્યો વડે;
એ લાભ કંઈ ઓછો નથી ગરીબાઈમાં છેને ખપ્યા,
કર્તું મેં કશું આમાં નથી સહુ રામ સ્વામીની કૃપા. ૫

ૐ શાન્તિ:

ૐ શાન્તિ:

ૐ શાન્તિ:

